T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELGELER

Sayı/Issue: 43
Haziran/June 2024

https://belgeler.gov.tr

Başvuru/Submitted: 28.07.2023
Kabul/Accepted: 03.05.2024

DOI: 10.37879/belgeler.2024.79

Araştırma Makalesi/Research Article

Kozmopolit Bir Osmanlı'nın Napoléon Harpleri Sırasında Dış Politikaya Dair Gözlemleri

Fatih Yeşil*

Öz

Bu çalışma Safiyesultanzâde İshâk Bey tarafından Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın ikinci sadaretinin başlarında (1809) kaleme alınmış olan bir risâleyi konu almaktadır. Saray hizmetlilerinden olan İshâk Bey, Cezayirli Gazi Hasan Paşa ile yaşadığı çatışmanın ardından zorunlu Avrupa seyahatlerine başlamıştır. Şehzâde (III.) Selim ile XVI. Louis arasındaki mektuplaşmada rol alan önemli karakterlerden birisi olan İshâk Bey, III. Selim'in tahta çıkışının ardından yeniden İstanbul'a döner. Ancak 1790 senesinde bir kez daha sürgüne gönderilen İshâk Bey, 1793'de affedilir ve İstanbul'a geri dönmesine izin verilir. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın hanesine katılan İshâk Bey, Napoléon'un Mısır işgali sırasında gerçekleşen diplomatik müzakerelerde aktif bir rol üstlenir. Küçük Hüseyin Paşa'nın ölümünün ardından bir kez daha hâmisiz kalan İshâk Bey, İngiltere Donanması'nın 1807'de İstanbul'a gerçekleştirdiği saldırı esnasında yürütülen müzakerelere katılır. Bu çalışma çerçevesinde neşredilen risâle, Yusuf Ziya Paşa'nın, İshâk Bey'den devletler arası ilişkilerde yaşanan gelişmelere dair bilgi istemesi üzerine yazılmıştır. Ağırlıklı olarak üçüncü ve dördüncü koalisyon harpleri esnasındaki diplomatik gelişmeleri ele alan risâle, Yusuf Ziya Paşa'ya İstanbul'dan uzak kaldığı dönemdeki uluslararası durumu tasvir etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde risâlenin bulunduğu mecmua konusunda bilgi verildikten sonra metnin içeriği tartışılmaktadır. Avrupa tarihi ve devletler arası ilişkiler hususunda önemli bilgiler veren müellifin tespiti ve sahip olduğu donanımın tartışılmasının ardından, yazar ve muhatabı arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Makalenin ikinci bölümünde metnin transkripsiyonuna ve tıpkı baskısına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Safiyesultanzâde İshâk Bey, Napoléon Harpleri, Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı Diplomasisi, III. Selim.

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü - Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of History, Ankara/TÜRKİYE, fyesil@hacettepe.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-5856-6045

Değerli vakitlerini ayırarak çalışmanın ilk versiyonlarını okuyan ya da fikirlerini paylaşarak makalenin en doğru biçimde yayımlanmasına katkı sunan Kemal Beydilli, Hulusi Lekesiz, Güneş Işıksel, Ömer Gezer, Nagihan Doğan ve Mehmet Bozkurt'a müteşekkirim. Ancak bu teşekkür makaledeki tüm hataların tarafıma ait olduğu gerçeğini değiştirmez.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır/This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

The Observations of a Cosmopolitan Ottoman on International Relations at the Time of Napoleonic Wars

Abstract

This study focuses on the treatise written by Safiyesultanzâde İshâk Bey in the beginning of Yusuf Ziya Paşa's second term of Grand Vizierate (1809). İshâk Bey, one of the Palace servants, started to travel Europe, after his conflict with Cezayirli Gazi Hasan Paşa. One of the important characters who played role in the correspondance between Louis XVI and Prince Selim (III), İshâk Bey turned Istanbul after the accession of Selim III. However, in 1790, he was sent to exile where he stayed until 1793. Joining to the faction of Grand Admiral Küçük Hüseyin Paşa, İshâk Bey played an important role in negotiations during the Napoléonic invasion of Egypt. After the death of his protector, Küçük Hüseyin Paşa, İshâk Bey conducted the negotiations when the British squadron attacked to İstanbul. The treatise, the main subject of this study, was written on the wish of Yusuf Ziya Paşa. The treatise mainly examines the diplomatic developments during the wars of the third and fourth coalitions, aiming to depict the international situation when Yusuf Ziya Paşa was away from Istanbul. In the first part of the article, the physical features of the mecmua and the content of the text are discussed. The identification of the author, providing important information on the European history and interstate relations, the analysis of his knowledge and expertise and his relationship with the addressee are also examined in this part. The second part of the article includes the transcription and the facsimile print of the text.

Keywords: Safiyesultanzâde İshâk Bey, Napoléonic Wars, Yusuf Ziya Paşa, Ottoman Diplomacy, Selim III.

A. Giriş

III. Selim devri siyasi tarihi alanında çalışan araştırmacılar açısından ilgi çekici mecmualardan birisine Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nin yazmalar bölümünde rastlamak mümkündür. Kütüphanede Y/71 numara ile mahfuz bulunan söz konusu mecmuanın katalog bilgisinde eserin üç farklı risaleyi içerdiği belirtilmekle birlikte aşağıda gösterileceği üzere bu bilgi hatalıdır. Ahmed el-Hıravî tarafından H. 1273'de (Eylül 1856-Ağustos 1857) istinsah edilmiş mecmuanın sonunda (52a-90b) III. Selim'e sunulan layihâların, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitapları arasında, İstanbul Atıf Efendi Kütüphanesi Mehmet Zeki Pakalın Kitapları arasında ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'de bulunan üç farklı nüshasına ilave edilebilecek dördüncü bir nüshası bulunmaktadır. Söz konusu nüsha, layihâların şu ana kadar tespit edilen iki farklı varyasyonundan Ahmet Öğreten tarafından neşredilen varyasyonun farklı bir nüshasıdır.[1] Metnin tesisi ve yayımlanması konusunda son derece ciddi bir çalışma yaptığı gözlemlenen Ahmet Öğreten'in neşri ile bu nüsha arasındaki en temel farklılık, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde yeralan nüshanın TSMK ve İstanbul Atıf Efendi Kütüphanelerinde mahfuz bulunan nüshalardaki gibi, "*Medine-i Münevvere'de merhûm olan Koca Yusuf Paşa'nın vakt-i sadâretinde virilen nizâmdır*" başlıklı ve Bâb-ı Âli'de çeşitli isimlerle anılan hediyeleşmenin yasaklanmasına dair bir bölümü daha ihtiva etmesidir.[2]

1 Layihâların diğer versiyonu Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ne E. 447 ile kayıtlıdır ve Ergin Çağman tarafından neşredilmiştir. Bu iki versiyon için bk. Ergin Çağman, *III. Selim'e Sunulan Islahat Lâyihaları*, Kitabevi, İstanbul 2010; Ahmet Öğreten, *Nizâm-ı Cedîde Dâir Askerî Lâyihalar*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

2 Söz konusu kısım mecmuanın 90a-b varakları arasında yer almaktadır.

Meşin kaplı mukavvadan şirazeli ciltle biraraya getirilmiş mecmua içerisindeki, aslında aynı risâlenin iki bölümü olan diğer metin, nesih yazıyla kaleme alınmıştır. Başlıklar ve içerdiği beyitler kırmızı, metin kısmı siyah mürekkeple istinsah edilmiş olan risâlenin, ilki dışındaki diğer sayfaları on dokuz satır ihtiva etmektedir. Üzerindeki mühürden anlaşıldığı kadarıyla Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre Türk Tarih Encümeni adıyla varlığını sürdüren Tarih-i Osmanî Encümeni'nin kütüphanesinden 1931 yılında kurulan Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti'ne -1935'den itibaren Türk Tarih Kurumu- devredilen yazma eserlerden birisi olduğu anlaşılan mecmua İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından tasnif edilmiştir. Mecmuanın ilk sayfasındaki Türk Tarih Encümeni mührünün ve hemen altında yeralan "numro 38" ibaresinin sol üstünde "İsmail Hakkı Uzunçarşılı" yazıyor olması az önce yaptığımız tespitin temel dayanağıdır. Uzunçarşılı'nın soyadını açık bir biçimde yazmış olması eserin, 1935 senesi başlarında ya da daha sonra tasnif edilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Cildinin üzerinde "Bazı Muharrerât-ı Tarîhiye" serlevhası bulunan mecmuanın girişine Uzunçarşılı aşağıdaki notu düşmüştür:

"Mündericât

1. Napolyon zamânında Avrupa Ahvâline Dâʿir Risâle

2. Yaş muʿâhedesinden mukaddem Devlet-i ʿAliyye ile Avrupa Devletleri Arasında Cereyân iden Âhvâle Dâʿir Risâle

3. Nizâm-ı ʿAskere Dâʿir Yazılan Lâyihalar

Bu mecmûʿanın mündericâtından bir ve iki numrolu olanlar Mühendishâne hâcesi meşhûr İshâk Efendi'nin eseridir. İbtidâ Avrupa devletleri hakkında mücmel maʿlûmât virdikden sonra Osmanluların Avrupa ile münâsebâtına geçiyor. İngiliz donanmasının İstanbul'a vürûdu sırasında İshâk Efendi kendisinin İngiliz amiraliyle görüşmeğe me'mûr edildiğini yazıyor.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı

Numro: 38"

B. Risâlenin İçeriği Üzerine

Metin dikkatle okunmaya başlandığında Uzunçarşılı'nın notları ile bazı uyumsuzluklar olduğu derhal fark edilir. Öncelikle mecmuanın 2a-30b varakları arasında yer alan "risâle" ile 31a-47a varakları arasındaki "risâle" iki ayrı metin değil, aynı risâlenin iki ana bölümüdür. Nitekim metnin girişinde altı çizildiği üzere risâleyi sadaret mevkiinde bulunmuş (*makâm-ı vâlâ-yı vekâlet-i mutlaka*) bir kişi için kaleme alan yazar, öncelikle Avrupa'daki devletlerin birbirleriyle ilişkilerini ve bu ilişkiler ağını etkileyen temel faktörleri tasvir etmektedir. Hemen ardından Napoléon'a karşı Üçüncü Koalisyon'un (1803-1806) kurulmasından Beşinci Koalisyon Harpleri'nin 1809'daki başlangıcına kadar olan Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri, kurulan konfederasyon ve koalisyonları ayrıntılı biçimde anlatmaktadır. Dolayısıyla risâlenin ilk bölümünde Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'da yaşanan gelişmeler, ağırlıklı olarak da Napoléon'un Mısır'a taarruzunun ardından gelişen olaylar ele alınmaktadır. Uzunçarşılı'nın mecmuanın "bir numaralı mündericâtı" olarak sınıflandırdığı bu kısım aslında yazarın da belirttiği üzere risâlenin ikinci kısmında asıl anlatılmak istenenlerin tarihsel bağlamını verir. Zira

yazar, metnin başında vurguladığı üzere, Napoléon'un Mısır işgaliyle birlikte Osmanlı dış ilişkilerinde yaşanan savrulmaların (*tebeddülât-ı rengârenk keyfiyyeti*)[3] Avrupa'da yaşananlarla doğrudan alakalı olduğunu ve bunlar anlaşılmadan ikinci bölümde yazdıklarının anlamlandırılamayacağını düşünmektedir.

Risâlenin ilkine göre daha kısa olan ikinci bölümüne müellif, 1806'da patlayan Rus Harbi'ne giden diplomatik süreci ele alarak başlar ve sonrasında 25 Ağustos 1807'de Slobozia'da imzalanan ateşkesin ardından 1809'da yeniden savaşın başlamasına kadar geçen süre zarfında gerçekleşen diplomatik gelişmeleri anlatır. Bir başka ifadeyle risâlenin ikinci kısmında, Uzunçarşılı'nın aldığı notu anımsayacak olursak Yaş Antlaşması'na (1792) takaddüm eden devir değil, kabaca 1805-1809 seneleri arasında Osmanlıların Avrupa devletleri ile kurduğu ilişkiler tartışılmaktadır. Bu bağlamda yazar, risâlenin en başında Avrupa'nın diplomatik açıdan dikkate değer devletlerinin ve aralarındaki uzun soluklu ilişkilerin okura tanıtılmasının, Fransız İhtilali'nin ülkeler arası ilişkileri değiştiren ya da değiştirmeyen yanlarının anlaşılmasına ve bunların bir bütün olarak, Uzunçarşılı'nın ikinci bir risâle olarak tavsif ettiği, Osmanlı dış politikasında yaşanan dalgalanmaların açıklanmasına zemin oluşturacağını düşünüyordu. Bu çerçevede Uzunçarşılı'nın düştüğü notun aksine aslında ortada tek bir risâlenin olduğu görülmektedir.

Devrin bazı Osmanlı münevverlerinin düşünme tarzını, olayları algılama ve anlamlandırma biçimini yansıtan risâlenin bölümlendirilmesi ve bu tasnif çerçevesinde kaleme alınan risalenin içeriği daha derin bir incelemeyi hak etmektedir. Daha önce belirtildiği üzere ikinci varakta yeralan hitaptan sadrazam için özel olarak hazırlandığı anlaşılan risâlenin muhatabı, Avrupa'da yaşanan gelişmeleri ve Osmanlı Devleti'nin ele alınan devirde izlediği dış politikayı iki ayrı "makale" halinde kaleme alınmasını talep etmişti. Ancak nasıl tertip edilmiş olursa olsun her halükârda Osmanlı dış politikası tasvir edilirken Avrupa'da yaşanan gelişmelerin dikkate alınması zikre değerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nu hayatiyet bulduğu dünyanın bir parçası olarak kabul eden yazar ve okuru, Avrupa'da yaşanan ve yaşanmış olan gelişmelerin doğrudan Bâb-ı Âli'nin dış politikasını etkilediğini düşünmektedir. Uluslararası gelişmelere açık bir biçimde tarihî ve realist bir perspektiften yaklaşan müellifin yaptığı değerlendirmelerin arkasında XVIII. yüzyıla hâkim diplomasi anlayışı bulunmaktadır. Avrupa devletlerinde görev yapan devrin diplomatları için siyasi tarih ve devletler arası ilişkilerin biraradalığı, yaşananların anlamlandırılması açısından bir anahtar niteliğindeydi ve bu birliktelik kabaca I. Dünya Savaşı'na kadar diplomatların zihinlerini şekillendirdi.

Geçmişi ideografik bağlamda tasvir eden tarihçilerle, şimdiyi nomotetik çerçevede analiz etmeye çalışan diplomatların biraraya gelmesi aslında uluslararası ilişkiler disiplininin doğuşuna işaret etmekteydi. İtalyan Rönesansının önde gelen tarihçilerinden Francesco Guicciardini'nin (1483-1540) kaleme aldığı eserlerde bu yaklaşımın erken dönemdeki izlerine rastlamak mümkündür.[4] Avrupa'da devletler arası ilişkilerin değerlendirilmesi konusunda XVIII. yüzyıl süresince etkisi her geçen gün daha da artan bu perspektif, Arnold H. L. Heeren'in (1760-1842) kaleme aldığı

3 Risâle, vr. 2b.

4 Felix Gilbert, *Machiavelli and Guicciardini, Politics and History in Sixteenth-Century*, Princeton University Press, New Jersy 1965, s. 233-234, 297 ve pek çok yerinde. Ayrıca bk. Peter Burke, *The Renaissance Sense of the Past*, Edward Arnold, Londra 1969, s. 80-82.

"Avrupa Devletler Sisteminin ve Sömürgelerinin Tarihi"[5] unvanlı çalışmasıyla en sarih örneklerinden birisini verdi. Ele alınan risâle ile neredeyse aynı dönemde Avrupa devletlerinin Yeni Çağ başından itibaren oluşturduğu uluslararası sistemi tarihi açıdan değerlendiren Heeren, Osmanlı İmparatorluğu'nu özellikle Yeni Çağ başlarından itibaren bu sistemin önemli parçalarından birisi olarak görmekteydi. Kaldı ki, müellifimize benzer bir biçimde devletleri "aynı topluluğun birbirleriyle ilişkili bağımsız üyeleri" olarak değerlendiren Heeren de devletler arası dengenin, temel olarak ticari ilişkilere ve monarşileri idare eden ailelerin tavrına bağlı olduğunu dile getiriyordu.[6]

Gözden kaçırılmayacak bu büyük benzerliğin vurgulanması şüphesiz risâle yazarının Göttingen Tarih Okulu'nun bir üyesi olduğunu ispata yönelik bir amaca hizmet etmemektedir. Ne var ki XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren benzer bir yönelimin Osmanlı siyasi yazınına hâkim olmaya başladığını söylemek mümkündür. Cephede alınan yenilgilerin gölgesinde gerçekleşen bu yapısal değişimin kök salmasında İbrahim Müteferrika'nın eserleri başı çekmekteydi. Avrupa'da yaşanan gelişmeleri dikkate alarak Osmanlı idaresinin, Dünya'nın geri kalanına baktığı zaviyeyi genişletmeye çalışan Müteferrika, yaşanmakta olan güç kaybında bazı dış faktörlerin de etkili olduğunu okurlarına sundu.[7] Daha sonra Ratib, Rasih ve Azmi efendilerin sefaretname ve layihalarında da izlerine rastlayabileceğimiz bu yaklaşımın XVIII. yüzyıl boyunca sürekli geliştirildiğini söylemek mümkündür. Osmanlı siyasi literatüründe daha önce genel olarak meşruiyetin bir aracı olarak görülen geçmişin bilgisi, bu süreç dahilinde mevcut durumu anlayabilmek amacıyla kullanılan bilişsel ve diplomatik bir enstrüman olarak inşa edilmekteydi. Böylesi bir perspektifin tekamülü en başta Avrupa Tarihi'nin ve bu tarihin ürettiği kavramların Osmanlı siyasi dilinde ifade ve tercüme edilmesine bağlıdır. Prusya'nın neresi olduğunu bilmeyen padişahların ya da Berlin idaresi ile yapılacak ittifak için toplanan meşverete katılan fakat konu hakkında en ufak bir fikri bile olmayan kazaskerlerin bulunduğu bir çağda,[8] yazar ve mütercimleri oldukça zorlu bir vazifenin beklediği ortadadır. Ancak görevin çetinliğinin onları yıldırmadığı da açıktır.

5 Arnold H. L. Heeren, *Geschichte des Europaischen Staatensystems und seiner Kolonien*, Johann Friedrich Röwer, Göttingen 1809.

6 Holger Th. Gräf, "Funktionsweisen und Träger internationaler Politik in der Frühen Neuzeit", *Strukturwandel internationaler Beziehungen, Zum Verhältnis von Staat und internationalem System seit dem Westfälischen Frieden*, ed. J. Siegelberg-K. Schlichte, Springer, Weisbaden 2000, s. 106.

7 Virginia Aksan, "Ottoman Political Writings, 1768-1808", *International Journal of Middle East Studies*, 25, 1993, s. 56. Benzer bir vurguyu daha sonra Abdurrahim Muhib Efendi'ye atfedilen ancak gerçekte Esseyid Ali Efendi tarafından kaleme alınmış "Muhtasar Fransa Ahvali" unvanlı risâlede de gözlemlemek mümkündür. İbrahim Küreli, "Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Risalesi", *İlmi Araştırmalar*, 5, 1997, s. 195. Bu konuda ayrıca bk. Kemal Beydilli, "Seyyid Ali Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 37, 2009, s. 47.

8 III. Ahmed, Leh Kralı'na gönderilen bir nâmenin serencamını bildiren arzın üzerine "Brandeburk didikleri kral Danimarka Kralı mıdır bildiresin" hatt-ı hümâyûnunu yazmıştı. Erhan Afyoncu (ed.), *III. Ahmed'in Hatt-ı Hümâyûnlarında Sultan ve Diplomasi*, Yeditepe Yay., İstanbul 2022, s. 60. Yüzyıl sonunda da Osmanlı idaresinin Prusya ile imtihanı sürmekteydi. 1790 senesinde Prusya ile ittifak görüşmelerinin yürütüldüğü sırada toplanan bir meşveret meclisinde sâbık Rumeli Kazaskeri Tevfik Efendi'nin "Prusya dedikleri hangi devlettir?" diye sorması dikkat çekicidir. Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı: Meydana Gelişi, Tahlili, Tatbiki*, İ.Ü. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul 1984, s. 40. Bu konuda ayrıca bk. Kemal Beydilli, "Osmanlı Devleti ile Prusya Arasındaki İlk Münasebetler", *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler, Siyaset, Yaşam, Yenileşme (Seçilmiş Makaleler)*, C 2, Timaş Yayınları, İstanbul 2023, s. 362-390.

Örneğin İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesine TY 6095 numara ile kayıtlı mecmuanın içeriği bu konuda önemli ayrıntılar ihtiva eder. Avrupa Tarihi ve devletlerini Osmanlı idaresine tanıtmayı amaçlayan pek çok risâle içeren söz konusu mecmuada farklı bir kültür çevresinde üretilmiş devletler arası ilişkilere dair kavramların da tercümesini bulmak mümkündür. Nitekim söz konusu mecmua, Avrupa XVIII. yüzyılına damgasını vuran, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Prusya arasındaki çatışmayı, Alman dualizmini tarihi perspektiften değerlendiren,[9] Avrupa'nın beşerî coğrafyasını, dini ve etnik yapısını, yürütülen ticari faaliyetleri ve farklı devletlerin ekonomilerini tasvir eden risâleler ihtiva etmektedir. Sadece Avrupa'daki siyasi tabakalaşmayı değil,[10] ülkelerin askeri yapılarını da içeren risâleler,[11] devletler arası ilişkileri, tarihi perspektifi ve ekonomik ilişkileri gözden ırak tutmadan değerlendirmektedir.[12] XVIII. yüzyılda tarih ve ekonomi, diplomatik gelişmeleri anlamlandırmanın araçları haline gelmeye başlamış olsa da risâle yazarları ya da mütercimlerinden bazıları Osmanlı İmparatorluğu'nu tüm Avrupa'nın hedefinde olan bir İslam devleti olarak görmekteydi. Diğer taraftan aynı müelliflerin "küfür tek millettir" düsturunun ötesine geçerek, geliştirilecek ilişkiler sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa diplomatik sahasıyla bütünleştirmeye çalıştıkları da gözlemlenmektedir.[13] Bütün devletler eğer tek bir topluluğun parçasıysa iki ya da daha fazlası arasındaki ilişkiler bir şekilde diğer siyasi yapıları da etkileyecekti.[14] Ancak cephede alınan yenilgileri telafi etmeye matuf bu entegrasyonun hangi zeminde gerçekleşeceği konusunda Osmanlı münevverlerinin ve idarecilerinin kararsız olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim mecmuada

9 Örneğin; *Vasf-ı Hâl-i Memâlik-i Alman ve Keyfiyyet-i Prusya*, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, 6095, vr. 129b-145b. Bu risâlenin Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesinde bulunan nüshasının neşri için bk. Barbara Kellner-Heinkele ve György Hazai, "Die Geschichte der deutschen Länder aus osmanischer Sicht", *Monumenta et Studia Turcologica, Ausgewählte Schriften von György Hazai*, Klaus-Schwarz Verlag, Berlin 2012, s. 119-158.

10 Bu konuda XVIII. yüzyılda kaleme alınmış pek çok risâle bulmak mümkündür. *Avrupa'da Vâkî Kralların Âhvâli*, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, no: 6095, vr. 155b-166b ve *Devlet-i 'Aliye-i Ebedü'l-istimrârın ile Hemhudud olan Kralların Esâmisi*, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi 6095, vr. 410b-420a. Bu konuda ayrıca bk. V. L. Ménage, "Three Ottoman Treatise on Europe", *Iran and Islam*, ed. C. E. Bosworth, Edinburgh University Press, Edinburgh 1971, s. 421-433.

11 *Memâlik-i Moskova Dâ'ir Bir Frenk Beğzâdesinin Takrîridir*, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, 6095, vr. 63b-78b.

12 Ekonomik ilişkilerin söz konusu risâlelerin yanı sıra Bâb-ı Âli tarafından da dikkate alındığına dair ipuçları bulunmaktadır. Örneğin Ebubekir Râtib Efendi'nin Şehzade Selim'e hitaben, XVI. Louis'ye yazılacak mektuplar konusunda kaleme aldığı erken tarihli bir arzda, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş halinde bulunduğu Rusya ve Habsburglar ile Fransa arasındaki ilişkileri değerlendirilmekteydi. Ratib Efendi'ye göre her ne kadar Fransa Kralı ve İmparator akraba olsalar da Paris yönetimi, Osmanlı Devleti ile yaptığı ticaretten her yıl yüz bin kese kâr etmektedir. Fransa'nın başka hiçbir devletle gerçekleştirdiği ticari faaliyetten bu kadar büyük bir kâr elde edemeyeceğini düşünen Râtib Efendi, XVI. Louis'nin kendi menfaati için Rusya ve Habsburglarla bozuşacağını yazmaktadır. Nitekim "İstanbul, Nemçe ve Moskov eline geçse Françalu bunu peki â'lâ bilür ânın içün kendüsi menfaati içün Devlet-i Â'liyye'ye çalışur". Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA.), Evrak (e.), 479-15.

13 Örneğin, *İklim-i Avrupa'da Vakî' Mülûkun İttifâknâmesi*, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, 6095, vr. 147b-154b

14 Örneğin 1737'den itibaren Toskana Dükası ve 1745'den itibaren Kutsal Roma İmparatoru olan I. Franz Stephan hakkında bilgi veren ve Avusturya Veraset Savaşı'ndaki ittifakları ele alan risâle, konuya oldukça bütüncül bir biçimde yaklaşmaktadır. Nitekim risâle müellifine göre Rusya'nın, Habsburglar tarafında yeralması doğrudan St. Petersburg ve Stockholm arasındaki problemlerin sonucuydu. *İmperyo Dükalarından Çasar olan Toskana Dükasının Ahvali*, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, 6095, vr. 220b-229b.

Avrupa'yı Katolik ve Protestanların oluşturduğu ikili bir siyasi yapı zemininde değerlendiren risâlelerin yanı sıra XVIII. yüzyılda revaç bulan güç dengesi[15] siyasetine vurgu yapanları bulmak da mümkündür. Bu bağlamda neşredilen risâlenin dönemin siyasi literatürü içerisindeki yerini belirleyebilmek üzere devletler arası ilişkileri dünyevi enstrümanlarla çözümlemeye çalışan risâlelere ve onların kullandıkları temel kavramlardan birisi olan güç dengesine yoğunlaşmak yerinde olacaktır.

Güç dengesi teorisi, XVIII. yüzyıl süresince genel olarak büyük güçlerin izledikleri dışsiyaseti yönlendiren politik aklın dikkate aldığı temel unsurlardan birisiydi. Newton'ın çekim yasasının ilham ettiği teorinin anafikri, farklı güçlere sahip devletlerin doğa durumu (*state of nature*) olarak da kabul edilebilecek anarşik devletler arası ilişkiler ortamında birbirlerini dengeleyerek birarada barış içerisinde yaşamasıydı. Terazinin bir kefesinde biraraya gelen devletleri dengelemek üzere rasyonel bir perspektifle kurulan ittifaklar ve idarecilerin arzuları ile bunlara ulaşmanın bedeli arasındaki fark, devletleri hem iç hem de dış politikada sınırlayarak barışın sağlanmasına zemin oluşturacaktı. Masraflı seferler sonunda ulaşılacak hedeflerin, savaşın beraberinde getirdiği malî ve insani zararları karşılama kapasitesinin düşüklüğü karar vericileri rasyonel olarak hegemonik amaçlardan vazgeçirecekti. Ne de olsa Aydınlanma filozoflarının da vurguladıkları üzere doğa, hem siyasi hem de bilimsel açıdan insan davranışlarını sınırlamaktaydı ve sırf bu sebepten devlet adamları herkesin çıkarlarının örtüştüğü "Avrupa dengesi" ya da "Kıta'nın doğal emniyeti" için çekim kanunları zemininde politikalar geliştirecekti.[16] Bir başka ifadeyle devlet adamları takip edilecek "doğal/rasyonel" politikayı belirlemek için denge modelini kullanmak zorundaydı. Neşredilen risâlede de belirtildiği üzere her bir devletin takip etmesi gereken, ülkesi için faydalı "doğal/rasyonel" bir siyaset vardı[17] ve idareciler rasyonel bir biçimde bu politikayı izlemek durumundaydı. "Doğal/rasyonel" politikadan şaşılmasını bir sapma olarak niteleyen XVIII. yüzyıl düşünürleri yaşanan sapmalardan yetersiz ya da rüşvetçi bakanları sorumlu tutuyorlardı. Zira bir idarecinin hem ülkesi hem de Avrupa için "doğal/rasyonel" olandan sapması gayr-ı aklî bir davranış biçimiydi, doğal politika ise dengenin öngördüğü "*status quo*"yu korumak ya da ona dönmekten ibaretti.[18]

15 Güç dengesi teorisini ele alan ve bir nüshası az önce referans verilen mecmua içerisinde bulunan bir risâle daha önce neşredilmiştir. Bu konuda bk. Fatih Yeşil (ed.), *Bir Osmanlı Gözüyle Avrupa Siyasetinde Güç Oyunu – Avrupa'ya Mensûb Olan Mizân-ı Umûr-ı Hâriciyye Beyânındadır-*, Kitabevi, İstanbul 2012.

16 İnsanı doğanın bir parçası olarak gören Aydınlanma Hümanizmi, insanın tüm yapıp etmelerinin, insan doğasına ve hümanist ilkelere göre şekillenen aklın bir ürünü olduğunu öne sürmekteydi. Devrin önemli filozoflarının insan doğasını, doğal olana atıfla açıklamaya çalışması tam da bu sebepledir. David Hume'un insan zihnini Newton'ın fizik yasalarına izafeten izah etmesine benzer bir biçimde devletler arası ilişkiler de doğanın bir parçası olan insanların ürünüydü ve rasyonel olanın dışında düşünülemezdi. Doğal olarak mutluluğun peşinde koşan insanlar eninde sonunda "doğal/tabii", dolayısıyla "rasyonel" olan amaca yönelik kararlar verecekti. Dolayısıyla Spinoza'nın itiraz etmeyeceği şekilde söyleyecek olursak doğal/tabii olan rasyonel ve rasyonel olan da doğaldı. Robert Solomon, *Continental Philosophy, since 1750*, Oxford University Press, Oxford 1988, s. 10 ve Louis Dupré, *The Enlightenment & The Intellectual Foundations of Modern Culture*, Yale University Press, New Haven 2004, s. 18vd. ve 153 vd.

17 Örneğin Risâle, vr. 2b.

18 Güç dengesi teorisine dair uluslararası ilişkiler disiplininde yapılan değerlendirmeler için bk. Arnold Wolfers, "The Balance of Power in Theory and Practice", *Discord and Collaboration, Essays on International Politics*, John Hopkins Press, Baltimore 1962, s.117-131; Hedley Bull, *The Anarchical Society, A Study of Order in World*

Kâğıt üzerinde rakip devletler arasındaki eşitliğin devamının sürdürülerek barışın hâkim olduğu bir dünya idealine hizmet etmesi gereken bu teori, pratikte devletler arasındaki üstünlük mücadelesini körükledi. Düşünce ve gerçeklik, teori ve pratik arasındaki derin boşluğu dikkate almayan XVIII. yüzyıla özgü bu mekanik düşünme biçimi[19] büyük güçlerin ülke kaynaklarıyla savaş sonunda kazanılacak ganimet için kumar masasına oturmasını engellemedi. Rakiplere karşı üstünlük sağlayabilmenin enstrümanlarını ve imkanlarını sağlayan güç dengesi, devrin antlaşmalarında da sık sık atıfta bulunulduğu biçimde devletler arası sistemin doğal/rasyonel ya da istenilen/arzulanan durumuna referans vermekteydi. Dolayısıyla güç dengesi teorisi, Geç Aydınlanma'nın bir figürü olan Kant'ın da söylediği gibi sadece bir illüzyondu.[20]

Devlet adamlarını "*status quo*"dan yana tavır alan muhafazakârlar olmaya davet eden güç dengesi teorisinin barışçıl amaçlarla kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Hatta yüzyılın siyasi tarihi dikkate alındığında devlet adamlarının çoğu zaman revizyonist politikalar izledikleri hatırlanır. Zira XVIII. yüzyılda askerî ve malî yetersizlikleri sebebiyle "temamiyyet-i mülk ü memleket" eksenli muhafazakâr bir dış politika izleyen Osmanlı İmparatorluğu'nun dışında hiçbir büyük güç mevcut sınırların korunmasından bahsetmez. Bu anlamda ne II. Friedrich ne II. Joseph ve ne de II. Catherina muhafazakardı. Üstelik Lehistan örneğinde de gözlemlendiği üzere savaşlar da "doğa"nın getirdiği sınırlılıklar çerçevesinde hiç de mahdut hedefli değildi. Aksine siyasetin yanı sıra süreç içerisinde daha çok başvurulan ekonomik hesaplar da savaş ve yıkımı besliyordu. Dünya'daki ticaret hacminin sabit, dolayısıyla sıfır toplamlı olduğunu öne süren merkantilist ekonomi politikası,[21] yüzyılın ilerleyen dönemlerinde kumar masasındaki kralların iştahının daha da kabarmasına yol açtı. Öyle ki, Amerika'da ve Hindistan'da yaşananları ya da Akdeniz'de olup bitenleri sadece siyasetle açıklamaya çalışmanın beyhude bir çabadan öteye gitmeyeceği açıktır. David Hume'un söylediği gibi eğer "güç dengesi" aslında "ticaret dengesi" anlamına geliyorsa, ekonomiyi de dış politikanın temel bileşenleri arasına eklemekte bir beis yoktur.[22]

İttifak siyasetini esnekleştiren ekonomik mülahazalar devletler arası ilişkilere dengeden ziyade gücün hâkim olmasına hizmet etti. Üstelik XVIII. yüzyılda artık tanımlanabilir ve hesaplanabilir bir ideal olarak düşünülen hikmet-i hükümet kavramı akılla kavranabilir bir model haline gelmişti.[23] Bu durum ittifakların ideolojik köşelerini törpülerken ahlaki ilkeleri de be-

---

Politics, Palgrave, Londra 2002, s. 97 vd. ve Evan Luard, *The Balance of Power, The System of International Relations*, 1648-1815, Macmillan, Londra 1992.

19 Felix Gilbert, "The 'New Diplomacy' of the Eighteenth Century", *World Politics*, IV/1, 1951, s. 16. Diplomatik arşivlerde bulunan belgeler ile XVIII. yüzyılda konuya dair yapılan diğer yayınlar arasındaki anlayış ve yorum farklılıklarını ortaya koyan bir çalışma için ayrıca bk. Jeremy Black, "The Theory of the Balance of Power in the First Half of the Eighteenth Century: A Note on Sources", *Review of International Studies*, IX/1, 1983, s. 55-61.

20 Güç dengesi teorisine dair kaleme alınmış kapsamlı bir eleştiri için bk. James R. Sofka, "The Eighteenth Century International System: Parity or Primacy?", *Review of International Studies*, 27, 2001, s. 147-163.

21 Albert O. Hirschman, *Tutkular ve Çıkarlar, Kapitalizm Zaferini İlan Etmeden Önce Nasıl Savunuluyordu*, çev. B. Cezar, Metis Yayınları, İstanbul 2008, s. 66.

22 David Hume, "Of Balance of Power", *Hume's Essays*, George Routledge & Sons, Londra, Tarihsiz, s. 240-245 ve David Hume, "Of Balance of Trade", *Hume's Essays*, George Routledge & Sons, Londra, Tarihsiz, s. 224-233.

23 Böylesi bir rasyonalizasyonun ilk akla gelen örneklerinden birisi şüphesiz II. Friedrich'tir. Bu konuda bk. Friedrich Meinecke, *Machiavellism, The Doctrine of Raison d'État and Its Place in Modern History*, çev. D.

lirsizleştiriyordu. "İhanet"in en yaygın bahanesi, hedef ya da müttefik ülkenin güç dengesine karşı gerçek bir tehdit olarak ortaya çıktığının belirtilmesiydi. Şartlar değiştiğinde ahde vefa gösterilmemesi, rasyonel bir biçimde değişen şartlara ayak uydurulması doğaldı.[24] Bu bağlamda devletler arası ilişkilerde verilen sözlerin veya yapılan anlaşmaların geçerliliği imzacı ülkelerin güçleriyle ve daha da önemlisi çıkarlarıyla yakından ilişkiliydi.[25] XVIII. yüzyıl Osmanlı siyasi tarihinde de gözlemlendiği üzere anlaşma maddelerinin lehte yorumlanmasına olanak tanıyan tenkihnamelerden, verilen sözlerin tutulmamasına kadar uzanan bir skalada devletler dış politikalarını değiştirmekte hiçbir beis görmüyorlardı. Bâb-ı Âli'nin Avrupa devletlerinin çıkarcı ve duruma (*icâb-ı maslahat*)[26] göre değişken dış politikasını eleştirmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dürüst, niyetini gizlemeyen, yalansız "siyaset"i ile çelişkilerine vurgu yapmasının temel sebebi de buydu. Pratikte muharebe sahasında ateş ve manevra üstünlüğünü kaybetmiş, diplomatik araçları son derece zayıf bir imparatorluğun bu tutumunda yadırganacak bir şey yoktu. İnsanlara mahsus ahlaki yaklaşımla dışsiyasete yön vermeye çalışan Osmanlılar, "zarureti meziyet haline getirmiş", sahada ve masada yaşanan kayıplar için uygun bir bahane üretmişti.[27]

Ele aldığımız risâlede de söz konusu zaruretin bir meziyet olarak takdim edilerek söze başlanması bu bağlamda bir tesadüf olmasa gerektir. Nitekim risâlenin girişinde de belirtildiği üzere dostlarına lütufkâr davranan, hasımlarına sert gücünü gösteren Osmanlı Devleti, adil, dürüst ve hakkaniyet ilkelerine dayalı bir dış politika anlayışına sahiptir. Müellifimiz, Avrupa'daki bütün devletlerin (*taife-i efrenc*) bu ilkeler çerçevesinde politikalarını belirlemesi halinde Dünya'ya daimî bir emniyet ve asayişin hâkim olacağından da emindir. Bu perspektifin Darülharb ve Darülislam arasında teorik düzlemde süren savaş halini dışlayarak dünyaya barışın hâkim olmasını amaçladığı iddia edilebilir. Ancak hukuka bağlı temsili yönetimlerden oluşan bir federasyon çerçevesinde daimî barışın sağlanabileceğini düşünen Kant'tan[28] farklı bir yaklaşıma sahip olan müellif, en azından söylem düzeyinde dünyaya dini bir pencereden bakmaktadır. Bu ayrımın Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam'ı temsil eden tek ve meşrû siyasi yapı olarak görülmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak sınırın diğer tarafında yer alan Hristiyanlar artık tek bir siyasi yapının şemsiyesi altında toplanmamaktadır. Farklı çıkarlara sahip devletler ve milletler (*nation*) Avrupa'da birarada yaşamaktadır. Bu bağlamda risâlede devlet ve millet kavramları konusunda modern bir ayrımın yapıldığına şahit olunmaktadır.

Ancak devletler arasındaki doğal ilişkileri (*revâbıt-ı tabî'iyye*) etkileyen tek unsur milletler arasındaki söz konusu ayrım değildir.[29] Hatta bunun devletler arası siyasette tayin edici bir faktör olduğu bile söylenemez. Risâle müellifi devletler arası ilişkilerin kuralsız ortamında dış politikayı herşeyin önünde ve ötesinde tanımlanan ülke çıkarlarının yönlendirdiğinin farkın-

---

Scott, Transaction Pub., New Jersy 1998, s. özellikle 279-281 ve Gilbert, *agm*., s. 11.

24 "*Tempora mutantur, nos et mutamur in illis*" (Zamanlar değişir biz de onlarla beraber değişiriz.) deyişinin XVI. yüzyılda icat edilmiş olması tesadüf olmasa gerektir.

25 Paul W. Schroeder, *The Transformation of European Politics, 1763-1848*, Clarendon Press, Oxford 1994, s. 6 vd.

26 Risâle, vr. 2b.

27 Kemal Beydilli, "Dış Politika ve Siyasi Ahlak", *İlmî Araştırmalar*, 7, 1999, s. 49.

28 Immanuel Kant, *Zum ewigen Frieden*, ed. K. Vorländer, Verlag von Felix Meiner, Leipzig 1919, s. 11-25.

29 Risâle, vr. 2b-4a.

dadır. Üstelik bu durum son derece doğaldır. İki ülke çıkarlarının coğrafi, siyasi ve ekonomik şartlar sebebiyle çatışması veya birleşmesi devletleri tabii hasımlara ya da tabii dostlara dönüştürmektedir. Mesela Rusya ve İsveç'in sınırdaş olması ve stratejik çıkarlarının çatışması zaman içerisinde bu iki devleti "tabii rakiplere" dönüştürmüştür. Benzer bir durum İngiltere ve Fransa için de geçerlidir. İki devletin çıkarlarının uzun süredir Hindistan ve Amerika'da çatışması aralarındaki doğal düşmanlığın temel sebebidir.[30] Fakat herhangi iki ülke arasında gelişen doğal ya da rasyonel ilişkiler genel olarak tüm devletler arası ilişkiler üzerinde müessirdi. Bu bağlamda Baltık ticareti ve donanmasının ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla İngiltere'nin Rusya ile yoğun ticari ilişkiler kurması zaman içerisinde bir ittifaka doğru evirilecekti. Rusya'nın Güney Doğu Avrupa'ya doğru yayılma stratejisi ise Fransa'yı harekete geçirerek St. Petersburg'un yayılmasını önleyebilmek ve güç temerküzünü engelleyebilmek için İsveç'le iane antlaşmaları temelinde ittifak kurmasına sebep olacaktı.[31] İhtilal savaşlarındaki blokların teşekkülüne de referans veren bu türden ilişki ağlarının oluşturduğu çok yönlü yapıyı risâle yazarının genel olarak devletler arası ilişkileri değerlendirilirken dikkate aldığını söylemek mümkündür.

Diğer taraftan risâlenin müellifi, Avrupa devletlerinin dış politikalarında sürekli gözlemlenen renk ve ton değişikliklerinin (*televvün*), Thomas Hobbes'a benzer bir biçimde, insanların yapıp etmelerinin doğal sonuçları olduğunu düşünür.[32] Nitekim devletler arası ilişkilerde verilen sözler, ortaya çıkan yeni duruma ayak uydurabilmek amacıyla çiğnenebilmekte, hatta hilenin bir aracı olarak görülmekteydi. Yazar bu konuda kendi açısından oldukça güncel bir örnek verir. 1799'da Bâb-ı Âli'nin Fransa'ya karşı ittifak antlaşması imzaladığı Rusya, Osmanlı Devleti'ne bilgi vermeksizin 8 Ekim 1801 tarihli Paris Antlaşmasıyla savaş halini sona erdirmişti. Ardından Bâb-ı Âli'nin Fransa ile barış antlaşması imzalaması ve yeniden tarafsızlık siyasetine dönmesi Rusya için önemli bir sorun teşkil edecekti. Bu süreçte ittifak antlaşmasını sürekli gündemde tutan Rus diplomatlar, Rusya'nın yeniden Fransa ile savaşa girmesiyle Bâb-ı Âli üzerindeki baskıyı artırmıştı. Osmanlıların bu sırada izlediği tarafsız dış politika kendi içerisinde tutarlı olsa da Rusya ve İngiltere açısından ciddi bir sorundu. Çar Aleksandr ile Napoléon'un Tilsit'te el sıkışması ise durumu Bâb-ı Âli açısından içinden çıkılmaz bir hale getirecekti.[33]

Dolayısıyla her an değişen, renkten renge giren uluslararası durumun anlaşılması, değerlendirilmesi ve bu çerçevede geleceğe dönük kararlar alınması için insanların yapıp etmelerinin bilinmesi şarttı. Mevcut durumun takibi açısından gelişmiş bir diplomatik örgüt ne kadar önemliyse Hugo Grotius'un uzun süre önce belirttiği gibi Tanrı varolmamış olsa dahi geçerli olan, eşyanın tabiatında objektif olarak içkin temel yasaların[34] anlaşılması en az o kadar önem arz etmektedir. Nitekim ülkelerin çıkarlarının uzun süredir çatışma halinde bulunması, Rusya ve İsveç örneğinde gözlemlendiği gibi tabii düşmanlıkların gelişmesine, Rusya ve İngiltere ara-

30 Risâle, vr. 4a-5b.

31 Risâle, vr. 8a-b.

32 Risâle, vr. 2b.

33 Risâle, vr. 31a vd.

34 Hedley Bull, "Natural Law and International Relations", *British Journal of International Studies*, V/2, 1979, s. 171-181.

sındaki ilişkilerin ortaya koyduğu üzere çıkarların birlikteliği de doğal ittifakların kurulmasına sebep olmaktaydı. Bir başka ifadeyle yazar, devletler arası ilişkileri insan aklıyla sistematik bir biçimde kavranabilecek ortak bir tecrübe alanı olarak görmekteydi. Devletlerin hangi siyasi düzlemde, nasıl bir politika izleyebileceğinin hesaplanması konusunda fikir veren bu kavrayış, aklı devletlerin diplomatik alandaki faaliyetlerine temel teşkil edebilecek faktörleri anlaşılır kılan bir enstrümana dönüştürmekteydi. Dış politikayı hesaplanabilir kılan bu perspektif ise tarih, coğrafya ve iktisat bilgisi ile anlam kazanmaktaydı.

Çağdaş devletler arası ilişkilerin oluşumunda ve anlamlandırılmasında önemli bir rol oynayan tarihi bilgi aynı zamanda süreçteki kopuşları ve süreklilikleri ortaya koyması açısından da önemlidir. Yazara göre Fransız İhtilali, devletlerin olagelen tabii ilişkilerinde yaşanan en önemli kopuşlardan birisiydi. Devletlerin mevcut siyasi yapılarını hedef alan bir olayın, devlet idarecilerini gayr-ı tabii ittifaklara ya da tabii müttefiklerine savaş açmaya itmesi dış politikada gözlemlenen kopuşun temel sebebiydi. Nitekim İhtilal patladığı esnada bazı devletler kendi iç sorunlarıyla mücadele ederken bazıları da Fransız Devrimi'ni nüfuzlarını artırmalarına ve topraklarını genişletmelerine zemin hazırlayacak bir fırsat olarak gördü. Ancak devletlerin takip ettikleri dışsiyaset risâlede sadece diplomatik çıkarlar zemininde ele alınmamaktadır.[35] Risâlenin müellifi monarşilerin ve hanedanların meşruluğunun sorgulandığı, feodal hukukun Fransa dışında Avrupa genelinde yürürlükte olduğu bir dönemde yaşamaktaydı ve eserini aristokrasinin tehdit algısının zirveye çıktığı bir dönemde yazmıştı.

Bu algı ittifakların değişmesine, yeni ağırlık merkezlerinin oluşarak devletlerin farklı yörüngelere savrulmasına sebep olacak, tarihi düzlemde dış ilişkilerde yaşanan kopuşu daha da derinleştirecekti. Bir başka ifadeyle Fransa'da başlayan, ardından Avrupa'ya yayılan yönetim biçimlerindeki hızlı değişimler, tabii tarihi seyri bozan temel faktörler arasındadır. Müellifin bu noktada oldukça muhafazakâr görüşlere sahip olduğunu ya da en azından bu görüşleri seslendirdiğini belirtmeliyiz. Zira XVI. Louis'nin idamından ve cumhuriyet idaresinin kurulmasından sonra Napoléon Bonaparte savaşta gösterdiği başarı sebebiyle Fransa'nın Birinci Konsülü olarak tayin edilmiş ve zaman içerisinde diğer iki konsülü de kendisine "*uydurarak*" ülke idaresini ele geçirmiştir. Napoléon'un kısa bir süre sonra "*gûyâ milletinin rey ve rızâsıyla*" imparator seçilmesi devletler arası ilişkilerde yaşanan krizin daha da büyümesine sebep olmuştur. Nitekim Napoléon, "*kral neslinden*" değildir ve bu türden "*gâsıb-ı tâc û taht olan mütegallibîn*" itibar elde etmek ve bulundukları makamlarda kalabilmek için "*dâimâ 'asker başında bulunmak ve milletlerini seferberî ve bedeviyyet ile işgâl etmek ve zabt-ı memâlik 'asker sergerdeleri ve söz sâhiblerine irâd ve menafi' göstererek cihângîrlik hülyâsına düşmek*" zorundadır.[36] Bu noktada yazarın her iki örnekte de "millet" kavramını modern sözlüklerde geçen birinci anlamda kullanması dikkat çekicidir. Babadan oğula tevarüs eden krallık ya da genel olarak aristokrasinin aldığı darbeyi okuruna sunarken böylesi bir uygulamanın "tabii" olmadığını ihsas ettirmesi ise müellifin muhafazakâr bir perspektiften dünyaya baktığına işaret eder.

Söz konusu muhafazakarlık aslında tam da yaşanan kopuşun Avrupa barışını ve emniyetini tehdit etmesiyle ilişkilidir. İhtilâl'in ilk dönemlerinde Fransa, nüfuzu altındaki uydu devletleri

35 Risâle, vr. 3a

36 Risâle, vr. 4b ve 5a.

cumhuriyet rejimi altında örgütlerken Napoléon'un imparatorluk tacını giymesinin ardından bunları krallıklara dönüştürmeye başlamıştır. 1792'de başlayan muharebelerin süreç içerisinde Fransa'ya karşı pek çok Avrupa devletinin katıldığı bir haçlı savaşına dönüşmesinin temel sebeplerinden birisi de Paris yönetimi tarafından icat edilen "*şurût-ı/nizâmât-ı/mevâdd-ı/zâbıtâ-yı muhdese*"ydi.[37] Bu bakış açısı yazarın, doğal düşmanlar olan Fransa ve İngiltere'nin savaşmasını ve XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren birbirlerinin tabii hasımı olan Prusya ve Avusturya'nın İhtilal'den sonra ittifak kurmasını ya da Danimarka'nın geleneksel tarafsızlık siyasetini sürdürememesini açıklamasına olanak tanıyordu. Her ne kadar risâlenin odağında bulunan diplomatik gelişmeler geçmişle ilişkilendirilerek tasvir edilse de yazarın Fransız İhtilali'ni bir dönüm noktası olarak kabul ettiği açıktır. Bu anlamda müellif, Alexis de Tocqueville'in görüşlerine benzer biçimde devletler arası ilişkiler bağlamında İhtilali kesin bir kopuş olarak değerlendirmek yerine, süreklilik çerçevesinde gelişen uluslararası ilişkileri küresel boyutta etkileme gücüne sahip bir vakıa olarak ele alır.

Diğer yandan süreklilik ortaya konmadan kopuşun (*herc ü merc*)[38] anlaşılması da mümkün değildir. Napoléon'un Ulm ve Austerlitz gibi büyük zaferlere imza attığı, Amiral Nelson'un Trafalgar'daki büyük zaferinin gerçekleştiği 1805 yılı sonrasına yoğunlaşan risâlenin giriş bölümünde önce Avrupa'nın önemli devletlerinin tanıtılması ve aralarındaki "tabii" ilişkilerin ortaya konması asıl meselenin anlaşılması açısından son derece önemlidir. İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya (İmparatorluk), Avusturya, Prusya, İsveç, Danimarka, Hollanda, İsviçre, İtalya, İspanya ve Portekiz'in tek tek okura tanıtıldığı bölümde iki başlık derhal dikkati çeker. Yazar, coğrafi açıdan bir bütün olarak görülen fakat çoklu bir siyasi yapı arzeden İtalya'ya özel bir yer verir. Benzer bir durum diğer devletlere nazaran oldukça farklı bir siyasi yapıya sahip Almanya için de geçerlidir.[39] Almanya başlığı altında Kutsal Roma İmparatorluğu'nun siyasi yapısını tasvir eden müellif, Avusturya ve Prusya için ayrı başlıklar açar. Bu bölümde yazar, genel olarak ülkelerin coğrafi konumları ve bu konumların izlenen dış politikaya etkisini, yaptığı değerlendirmelerde hesaba katar ve sadece coğrafya bilgisini değil, Avrupa Tarihi konusundaki ciddi birikimini de okuruyla paylaşır. Nitekim İmparatorluğun siyasi yapısını anlattığı satırlar ve bu yapıya işlerlik kazandıran hukukun zaman içerisinde yaşanan siyasi değişime koşut olarak kağıt üzerinde kalmasını tasvire girişmesi dikkat çekicidir. Benzer bir biçimde yazarın Avusturya ve Kutsal Roma İmparatorluğunun elektörlerinden birisi olan Prusya arasındaki ilişkiyi tasvir ettiği bölümde de tarih bilgisi önplana çıkar. İspanya ile Fransa arasındaki ilişki ve ittifaklar ya da risalenin yazılışından otuz seneyi aşkın bir süre önce gerçekleşen ilk Leh taksimatı gibi gelişmelere verdiği referanslar da yazarın yaşananları tarihi bilginin sağladığı geniş imkanlarla yorumladığını örnekler.

"*Mazbût-ı tevârih-i âsâr olmuş mevâddı*"[40] gayet iyi bildiği anlaşılan yazar, Avrupa devletleri hakkında tek tek bilgi verdikten sonra 1805 senesi sonlarından 1809 senesi başına kadar geçen sürede Avrupa'da yaşanan gelişmeleri ve bu süreçte Bâb-ı Âli'nin izlediği dış politikayı ayrı başlıklar altında tartışmaya açar. Bu bölümlerde şahsen yaşadığı dönemdeki gelişmeleri

37 Risâle, vr. 4a, 12b ve 14a.

38 Risâle, vr. 4b.

39 Risâle, vr. 5b-6b ve 9a-10a.

40 Risâle, vr. örneğin 5b.

değerlendirirken verdiği ayrıntılar yazara sürekli bilgi akışı olduğuna işaret etmektedir. Örneğin bu sırada yapılan diplomatik görüşmelerin süresi ya da elçilerin seyahatlerine dair verilen detaylar müellifin yaşanan gelişmeleri çok yakından takip edebilmesini sağlayan imkanlara sahip olduğunu hissettirir. Devrin gazetelerini okuyabilecek yabancı dil bilgisine sahip olduğu anlaşılan risâlenin müellifi, kuvvetle muhtemel, İstanbul'da bulunan yabancı misyonlara ve Bâb-ı Âli'ye ulaşan haberlere vâkıf olabilmektedir. Üstelik, müellifin haber takibini sadece tek bir kanaldan yapmadığını da metinde gözlemlemek mümkündür. Örneğin Yarımada Harbi'nin (Peninsular War, 1807-1814) anlatıldığı bölümde her iki tarafın da görüşlerinin seslendirilmesi son derece önemlidir. Yazarın topladığı veriyi anlamlandırırken kullandığı kavramlar ve yorumlama biçimi de sıradan bir Bâb-ı Âli katibinden farklı bir yerde durduğunu gösterir. Az önce verilen örnekten devam edersek, Yarımada Savaşı'nı "*milletce zuhûr iden hücûm-ı 'umûme*" olarak tarif etmesi, "*devlet cengi değil millet cengi*" olarak tanımlaması ve İspanyolların "*haşr oluncaya kadar*" muharebeye devam etme azim ve kararlığını gösterdiğini belirtmesi dönemin terminolojisini bildiğini ve daha da önemlisi anadilinde ifade edebildiğini gösterir.[41]

Benzer bir biçimde risâlede 1806'da başlayan Osmanlı-Rus Harbi'ne giden süreçte St. Petersburg'un düşünce tarzı da yine bütüncül bir uluslararası ilişkiler perspektifi ve Avrupai bakış açısından yorumlanır.[42] Nitekim bu süreçte Rusya'nın, Eflak ve Boğdan voyvodalarının yeniden atanması hususundaki istekleri karşılanmış olsa da yazar, savaşın sebebini burada aramaz. Zira aynı dönemde Napoléon'un Prusya ordularını kesin olarak yenilgiye uğratmasının ardından Avrupa'nın diplomatik mahfillerinde Lehistan'daki Rus ordularının üzerine yürüyeceği beklentisi artmıştır. Bu noktada Dalmaçya'da konuşlu Fransız birliklerinden bir kısmının Eflak ve Boğdan üzerinden Lehistan'a geçme ihtimali bile I. Aleksandr'ın dikkatini Balkanlara yöneltecekti. Fransa'nın İstanbul elçisinin faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'nin Fransa'nın yanında savaşa gireceğine dair Avrupa kamuoyunda oluşan beklenti de Bâb-ı Âli'yi İngiltere ve Rusya'nın başını çektiği bloktan uzaklaştırmış ve Rus ordularını harekete geçirmişti. Sonuç, Fransız birliklerinin geçişini önleyebilmek için Rusya'nın "*li-ecli'l-ihtiyât*" (*preemtive strike*) bölgedeki kalelerin kontrolünü ele almaya çalışmasıydı.[43]

Tarih ve coğrafya bilgisi, gelişmeleri yorumlarken kullandığı kuramsal çerçeve ve kavramsal yaklaşımın yanında yazar, diplomatik alandaki yeteneğini de kaleme aldığı risâlede ortaya koymaktadır. Örneğin Tilsit Antlaşması'nın kamuya açıklanan maddelerini, yaşanan gelişmelerle birlikte yorumlayarak antlaşmanın gizli maddelerini isabetli bir biçimde tahmin edebilmesi müellifin bu konudaki kabiliyetinin göstergelerinden birisidir. Ayrıca yukarıda da değinildiği üzere İstanbul'da Avrupa konusunda XVIII. yüzyılda yavaş yavaş bir literatür oluşmaya başlamış olsa da müellifin derin bilgisi Avrupa dillerinden en azından birini, muhtemelen Fransızcayı yapılan yayınları takip edebilecek düzeyde bildiğini okura düşündürür. Diğer yandan yayın dünyasının XVIII. yüzyıldaki sınırlılıkları ve problemleri gözönünde bulunduruldu-

41 Risâle, vr. 24a ve 28a.

42 Risâle, vr. 34a vd.

43 Risâle, vr. 38b. Yedi Yıl Harplerinin başında II. Friedrich'in Habsburg-Rus ittifakının kendisine saldıracağını düşünmesi üzerine başlattığı savaş, Alberico Gentilli'den beri bilinen önleyici taarruzun en önemli örneklerinden birisidir. Hew Strachan, "Preemption and Prevention in Historical Perspective", *Preemption: Military Action and Moral Justification*, ed. H. Shue-D. Rodin, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 23-24.

ğunda müellifin bildiği dilin yanı sıra yayınlara ulaşabileceği bir ilişki ağına da sahip olması gerekir. Ancak risâle sadece Avrupa siyasetine dair verdiği bilgiyle öne çıkmaz. Buna ilaveten kullanılan zarif Türkçe ve metin içerisindeki Arapça ve Farsça beyitler yazarın iyi yetişmiş bir Osmanlı edibi olduğuna dair kanaati artırır. Bu bağlamda cevaplanması gereken bir diğer önemli soru yazarın kimliğine ilişkindir. Nitekim bu sorunun cevabı sadece risâlenin yazılış amacını değil, aynı zamanda risâledeki verilerin nasıl toplanabildiğini de ortaya koyacaktır.

C. Risâlenin Müellifi ve Muhatabı Üzerine

Soruyu cevaplamak için Uzunçarşılı'nın risâlenin hemen başında yeralan notu yine iyi bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Buna göre risâle "Mühendishâne hocası meşhur İshâk Efendi" tarafından kaleme alınmıştır. Uzunçarşılı, ayrıca risâlede geçen bir ifadeye dayanarak yazarın, 1807 Şubat'ında İngiliz donanmasının İstanbul'a gerçekleştirdiği taarruz sırasında İngiltere Büyükelçisi Charles Arbuthnot ve Amiral John Duckworth'la görüşmek üzere görevlendirildiğini söylemektedir.[44] Doğum tarihini kesin bir biçimde bilmiyor olsak da İngiliz filosunun İstanbul'a taarruzu sırasında Başhoca İshâk Efendi henüz Mühendishâne-i Berrî Hümâyûn'da okumakta olan bir öğrenciydi. Kaldı ki, İngiliz kaynaklarının müzakere için filoya gelen "İshâk Bey"i "vakur ve ciddi görünümüyle yaşlı bir centilmen" olarak tasvir etmesi bahsi geçen İshâk Bey'in Safiyesultanzâde olduğu konusunda şüpheye yer bırakmaz.[45] Uzunçarşılı, Başhoca İshâk Efendi ile Şehzade elçisi Safiyesultanzâde İshâk Bey'i birbirine karıştırmaktadır.

Yazar tespit edildiği için risâlenin muhatabını belirlemek nispeten daha kolay bir hale gelmiştir. Bu bağlamda İshâk Bey'in, ele aldığı zaman aralığını, muhatabının sadaretten ayrıldığı vakit ile risâlenin kaleme alındığı tarihi belirleyen ve metinde en son referans verilen, 1809 senesi başlarındaki olaylar arasındaki süreç olduğunu belirtmesi son derece önemlidir. Zira risâlenin asıl konusunu teşkil eden Bâb-ı Âli ile Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerin tasvir edildiği bölümün başlangıç noktası, kabaca Mısır'daki Fransız işgalinin son bulması ve Rusya ittifakının yenilenmesine dair görüşmelerin bidayetidir. Öyle ki, İshâk Bey risâleyi, metninin başlangıç noktası olarak kabul ettiği dönemde sadaretten ayrılan ve 1809'da yeniden sadaret mevkiine atanan bir kişinin isteği üzerine yazdığını belirtmektedir.[46] Bahsi geçen tanıma uyan tek kişi Yusuf Ziya Paşa'dan başkası değildir. Gürcü asıllı olup, cirit oynarken bir gözünü kaybettiği için "kör" lakabıyla anılan Yusuf Ziya Paşa, kariyerinin başlarından itibaren uzun süre yürüteceği (1785-1799 ve 1807-1811) Maden Eminliği vazifesinde bulunmuş ve Napoléon'un Mısır işgali ile birlikte muktedir ve sefer güzergahını tanıyan bir sadrıazama ihtiyaç duyulduğunda akla ilk gelen isim olmuştur. Erzurum valiliği esnasında bölgede bulunan süratçi ortasının geliştirilmesi konusunda önemli çalışmalarda bulunan ve Nizâm-ı Cedîd taraftarı olarak bilinen Yusuf Ziya Paşa, 1798 senesi Eylül ayında ilk defa sadaret makamına oturmak üzere İstanbul'a davet edilmiştir.[47] Yaklaşık altı buçuk sene süren ilk sadrıazamlığının

44 Risâle, vr. 41b.

45 Fatih Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasî ve Askerî Anatomisi", *Nizâm-ı Kadimden Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. S. Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 453.

46 "…zât-ı ʿadîmü'l-misâl tahrîrânelerinden müfârik olduğu tarihden bu ân-ı yümn-iktirâna gelince …" Risâle, vr. 2b.

47 Yusuf Ziya Paşa'nın Erzurum valiliği ve sadareti süresince nizâm-ı cedîd ajandasındaki önemli başlıklardan birisi olan süratçi ortalarının geliştirilmesi konusundaki katkıları için bk. Ömer Gezer - Fatih Yeşil, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Sürat' Topçuluğu I (1773-1788) (Top Döküm Teknolojisi, Bürokratik Yapı ve Konuşlanma)",

ardından Yusuf Ziya Paşa'nın sadarete ikinci defa davet edilmesi de yine savaş sebebiyledir. İstanbul'da artarda yaşanan üç büyük isyanın arkasında bıraktığı keşmekeş ve barış müzakerelerinin sonuçsuz kalmasıyla yeniden başlayan Rus Harbi sebebiyle tecrübeli bir komutana duyulan ihtiyaç Yusuf Ziya Paşa'nın 1809 senesi Ocak ayında yeniden sadarete atanmasına zemin hazırlamıştır.[48] Yusuf Ziya Paşa'nın sadaretten ve İstanbul'dan ayrı kaldığı dönemde dış ilişkiler alanında yaşanan gelişmeler konusunda neden İshâk Bey'e başvurduğu bu noktada bir diğer önemli soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu soruyu cevaplayabilmek için sadece İshâk Bey ve Yusuf Ziya Paşa arasındaki ilişkinin değil, aynı zamanda İshâk Bey'in risâleyi yazabilmek için gerekli bilgiye ve haberlere nasıl ulaşabildiği de ortaya konmalıdır.[49]

İshâk Bey ve Yusuf Ziya Paşa'nın şahsen tanışıklıklarının risâlenin kaleme alınmasından uzun zaman öncesine dayandığını düşünmek mümkündür. Nitekim Halil Hamid Paşa'nın hanesinden çıkan bu iki şahsiyetin, risâlenin yazıldığı tarihte yaklaşık yirmi beş senedir birbirlerini tanıdıklarına hükmedilebilir. 1780'lerin başlarında Halil Hamid Paşa'nın önce mühürdarlığını ardından silahdarlığını yapan Yusuf Ziya Paşa gibi İshâk Bey de Sadrıazam'ın 1785'deki katline kadar hizmetinde bulunmuştu. Bu sırada Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Choiseul Gouffier'nin Osmanlı İmparatorluğu'nda arkeolojik araştırmalar yapmakla görevlendirdiği Jean-Baptiste LeChevalier'ye kulak verecek olursak İshâk Bey, Halil Hamid Paşa ve Fransa elçiliği arasındaki bağlantıyı sağlayan kişiydi. Hatta azlinden sonra sabık Sadrıazam'a Cidde valiliğine atandığı haberini getiren de İshâk Bey'di.[50] Aynı politik hanede bulunmanın yanı sıra giyim tarzının imâ ettiği biçimde Gürcü asıllı olduğu anlaşılan İshâk Bey ile Yusuf Ziya Paşa arasında etnik bir dayanışma bulunduğundan da söz etmek mümkündür. Uzun bir geçmişe

---

Osmanlı Araştırmaları, 52, 2018, s. 168; Fatih Yeşil - Ömer Gezer, "Osmanlı İmparatorluğunda 'Sürat' Topçuluğu II (1773-1807) (Taktik, Talim, Muharebe Performansı ve Nizam-ı Cedid)", *Osmanlı Araştırmaları*, 53, 2019, s. 278-279.

48 Kemal Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 44, İstanbul 2013, s. 34-37; Darendeli İzzet Hasan Efendi, *Ziyânâme, Sadrıazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı, Mısır Seferi (1798-1802)*, ed. M. İlkin Erkutun, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. XXVIII.

49 İshâk Bey'in biyografisi ya da Şehzade Selim ile XVI. Louis arasındaki mektuplaşmada oynadığı kritik rol bu çalışmanın sınırları dışında kaldığından bu konulara sadece ele aldığımız risâle çerçevesinde değinilecektir. Bu çalışmanın yazarının bundan sonra yapacağı üzere, okura da İshâk Bey'in biyografisi için Kemal Beydilli'nin çalışmalarına müracaat etmesi önerilir. Kemal Beydilli, "Şehzâde Elçisi Safiyesultanzâde İshâk Bey", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 3, 1998, s. 73-81; Kemal Beydilli, "İshâk Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 22, İstanbul 2000, s. 525-527. III. Selim ve XVI. Louis arasındaki mektuplaşma konusunda ayrıca bk. Salih Münir Paşa, "Louis XVI et le Sultan Sélim III", *Revue d'histoire Diplomatique*, 26, 1912, s. 516-548; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Selim III.'ün Veliaht İken Fransa Kralı Lui XVI. İle Muhabereleri", *Belleten*, II, 1938, s. 191-246; Tahsin Öz, "Fransa Kıralı Louis XVI.'nın Selim III.'e Nâmesi", *Tarih Vesikaları Dergisi*, I, 1941, s. 198-202; Aysel Yıldız, "Şehzade (III.) Selim'in XVI. Louis ile Yazışmaları ve Doğu Sorunu", *Deutsch-türkische Begegnungen*, *Festschrift für Kemal Beydilli*, ed. S. Kenan-H. Reindl-Kiel, EB Verlag, Berlin 2013, s. 417-438.

50 Jean-Baptiste Lechevalier, *Voyage de La Troade, Fait dans les années 1785 et 1786*, C I, Imprim. Libraire Paris 1802, s. 219-222. Halil Hamid Paşa'nın idamı konusunda son dönemde yapılmış iki araştırma için ayrıca bk. Olivier Bouquet, *Vie et mort d'un grand vizir. Halil Hamid Pacha (1736–1785). Biographie de l'Empire ottoman*, Les Belles Lettres, Paris 2022, s. 283 vd.; Donald Mason, *Eleven Years in the Making: Ottoman People and Politics from the Accession of Abdulhamid I to the Execution of Halil Hamid Paşa*, The Isis Press, İstanbul 2022.

dayanan tanışıklığa rağmen İshâk Bey'in risâlede kendisinden "*'abd-i ahkarları*" olarak bahsetmesini ise sadaret mevkiini işgal eden ve muhtemelen yaşça kendisinden büyük bir kişiye gösterilen saygının ifadesi olarak kabul etmek mümkündür.[51] Fakat bu saygı ve tanışıklık tek başına, hem iç hem de dış siyasetin son derece kaygan bir zeminde yürütüldüğü bir dönemde Yusuf Ziya Paşa'nın dış ilişkiler konusunda İshâk Bey'den bir risâle talep etmesini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Konuyu izah edebilmek için İshâk Bey'in donanımına ve sahip olduğu araçlara daha yakından bakmak faydalı olacaktır.

D. Birden Çok Safiyesultanzâde İshâk Bey Mümkün mü?

Aile geçmişi dolayısıyla nispeten iyi bir eğitim aldığı düşünülebilecek İshâk Bey, tıpkı kardeşi İsmail Bey gibi Saray hizmetlilerindendi. Sebebi tam olarak bilinmese de 1770'de orduya katılan İshâk Bey, yaralanmasının ardından İstanbul'a geri döner. Kısa süreli ikametten sonra başkentten ayrılan İshâk Bey bu sefer Osmanlı donanmasında hizmet etmeye başlar.[52] Çeşme Felaketi'nin (5-7 Temmuz 1770) ardından Cezayirli Gazi Hasan Paşa ile beraber bir süre Çanakkale'de kalır. Devrin muktedir şahsiyetlerinden olan Hasan Paşa ile tesis ettiği bu yakınlık, Osmanlı bürokrasisinde sıkça rastlandığı üzere İshâk Bey için sadece fırsatları değil aynı zamanda tehlikeleri de barındırır. Zira Çanakkale'den başkente dönen İshâk Bey'in Yedikule'de bulunan bir Rus savaş esirini kurtarması hayatındaki dönüm noktalarından birisine işaret eder. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasından sonra ikinci defa Kaptan-ı Derya olarak atanan devrin muktedir şahsiyeti Cezayirli Gazi Hasan Paşa ile arasındaki husumetin bilinen en temel sebebi budur. Bu çatışma, İshâk Bey'in kişisel gelişiminde son derece önemli bir rol oynayan Avrupa seyahatlerinin başlangıcında bulunur. Ancak sadece söz konusu çatışma ile zaman içerisinde uzun süreli gezilere dönüşen yolculukları açıklamak mümkün görünmemektedir. Nitekim gezilerin finansmanı ve yolculukları esnasında karşılaştığı şahsiyetlerin sosyal statüleri, İshâk Bey'in sadece Saray'la bağlantılı bir aileden geliyor olmasıyla, kardeşi İsmail Bey'in varlığıyla veya aile servetiyle ya da bir Rus esiri kurtarmasıyla izah edilebilir nitelikte değildir.

İshâk Bey'in savaş esnasında İstanbul'daki ikameti sırasında Mühendishâne'de eğitim alıyor olması ve bu vesile ile Baron de Tott'la tanışması önünde yeni kapıların açılmasına zemin oluşturmuştur.[53] On altı seneyi (1768-1784) aşkın bir süre Fransa'nın İstanbul büyükelçiliği makamında oturan St. Priest ile hocası Baron de Tott sayesinde tanışan İshâk Bey, elçinin dikkatini çekmiş olmalıdır.[54] Bu bağlamda İshâk Bey'in Fransız elçiliği ile oldukça yakın bir ilişki tesis ettiğini ve bu ilişkinin St. Priest'den görevi devralacak Choiseul Gouffier döneminde

51 Risâle, vr. 41b.

52 Salih Münir Paşa, İshâk Bey'in Saray'ın sıkıcı rutininden uzaklaşmak için donanmaya katıldığını belirtir. Salih Münir Paşa, *age*., s. 519.

53 Bu konuda bk. Beydilli, "İshâk Bey", s. 526. 1789'da Fransa'da bulunduğu sırada İstanbul'a götürmek için talep ettiği hediyelik eşyalar arasında biri altın diğeri gümüş "matematik takımı"nın bulunması ve bunlardan gümüş olanı kendisine saklamak istemesi, İshâk Bey'in sadece diplomasiye değil matematiğe de meraklı olduğuna işaret eder. Salih Münir Paşa, *age*., s. 545.

54 M. Le Comte de Saint-Priest, *L'Ambassade de France en Turquie et sur Le Commerce des Français dans Le Levant*, Ed. E. Leroux, Libraire de la Société de Asiatique, Paris 1877, s. 6.

de devam ettiğini söylemek mümkündür.[55] Nitekim Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın şerrinden kaçabilmek için Rusya'ya gitmeyi planlayan İshâk Bey'i bu düşüncesinden, kendisi için farklı planlara sahip olan Baron de Tott ve Fransa Büyükelçisi vazgeçirmiştir.

1776'da Fransa'ya kaçan İshâk Bey, evinde kaldığı Pierre Jean Marie Ruffin'den Fransızca ve coğrafya dersleri almaktaydı. Bu süreçte Fransızcasını ilerleten, Fransız adetlerini öğrenen ve giyim tarzına aşinalık kazanan İshâk Bey cep harçlığı, Ruffin de verdiği hizmet karşılığında maaş almaktaydı. Kimi çalışmalarda zeki ve "frenk taraftarı" (*grand partisan des Francs*) olarak adından bahsedilen İshâk Bey, Fransız elçiliği tarafından Divan-ı Hümâyûn tercümanlığına atanabilecek bilgi birikimine sahip bir aday olarak yetiştirilmeye çalışılıyordu.[56] St. Priest'nin bir ürünü olduğu anlaşılan bu plan, Fransa'ya yakın Osmanlı tebaasından birinin Divan-ı Hümâyûn tercümanı olarak atanmasıyla, resmi evrakların tercümesinde karşılaşılan yorum farklılıklarının elçilik lehine çözülmesini ve Bâb-ı Âli'den daha fazla istihbarî bilgi alınmasını öngörmekteydi. Devrin Fransa dışişleri bakanı Vergennes'in, Paris Polis Şefliği esnasında Avrupa'nın en güçlü haber alma teşkilatını kuran Antoine de Sartine'nin ve Paris Parlementosu (*Parlement de Paris*) hukukçusu Kont Dubois'in, İshâk Bey'e gösterdiği yakın ilginin temel sebebini bu beklentide aramak gerekir.[57] Bu beklentinin, Osmanlı Sarayı'nda, üstelik tahta çıkması kuvvetle muhtemel şehzade Selim'in yakınında bulunmuş İshâk Bey'i Fransa elçiliği açısından önemli bir konuma getirdiği düşünülebilir. Zira İshâk Bey Paris'te bulunduğu esnada, XVI. Louis'nin huzuruna, her ne kadar üzerinde Osmanlı donanma subaylarının giydiği kıyafetle kabul edilmiş olsa da İstanbul'daki "*elçiliğin bir centilmeni*" olarak takdim edilecekti.[58] Bunun yanı sıra Kont Vergennes'in ölümünün ardından Fransa Hariciye Nazırı olarak atanan Kont Montmorin'in 30 Mart 1789 tarihiyle kaleme aldığı bir mektupta, kendisinden "hizmetkarımız" (*notre bon serviteur*) diyerek bahsetmesi ve "güvenilir bir sırdaş" olarak nitelemesi Fransa Devleti ile arasındaki yakın ilişkiye işaret etmektedir.[59] Fransa Donanma Komutanlığı görevinde bulunan St. Aignan'ın verdiği davetlere katılabilecek kadar prestije sahip olan İshâk Bey'in Fransa'da edindiği çevrenin bunlarla sınırlı olmadığı da anlaşılmaktadır. Nitekim İshâk Bey, 1789'da çıkacağı dönüş yolculuğu için Fransız ordusunda görece üstdüzey bir makamı (*Commandants des Armements*) işgal eden Kont Luzerne'den Marsilya Ticaret Odası'na kendisi için referans mektubu yazmasını isteyebilecek genişlikte ilişkiler ağına sahipti.[60] Aynı dönemde Kont Montmorin'e, Viyana Büyükelçisi'ne yazacağı mektup ve talimatları ya da Kraliçe Maria Antoinette'in kardeşi Habsburg İmparatoru II. Joseph'e yazacağı mektupları yerlerine ulaştırabileceğini bildirmekteydi.[61] Bu teklifin yapıldığı

55 Salih Münir Paşa, *age*., s. 522.

56 Henri Deherain, *La Vie de Pierre Ruffin, Orientaliste et Diplomate (1742-1824)*, C 1, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1929, s. 57

57 Léonce Pingaud, *Choiseul-Gouffier, La France en Orient sous Louis XVI*, Alphonse Picard, Paris 1887, s. 83; Deherain, *age*., s. 58.

58 İshâk Bey 23 Mayıs 1787'de Fransa Kralı XVI. Louis tarafından kabul edilmiştir. Salih Tunç, "Osmanlı Sultanı III. Selim'den Fransa Kralı XVI. Louis'e Bir Nâme-i Hümâyûn", *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII, 2018, s. 367-378; Deherain, *age*., s. 58.

59 Salih Münir Paşa, *age.*, s. 541.

60 Salih Münir Paşa, *age.*, s. 546 ve Deherain, *age*., s. 58.

61 Salih Münir Paşa, *age.*, s. 545.

esnada Habsburgların ve Osmanlıların savaş halinde bulunduğu düşünüldüğünde İshâk Bey'i, sıradan bir Osmanlı tâbîsi olarak nitelemek imkân dışına çıkmaktadır.

İshâk Bey'in Fransa'daki hayat tarzı, XVIII. yüzyıldaki Osmanlı sefirlerinin veya tüccarlarının gündelik rutinlerinden ziyade maceraperest genç bir öğrencininkine daha yakındı. Oldukça açık fikirli olduğu anlaşılan İshâk Bey, Paris'e ilk gittiği dönemde hocası Pierre Ruffin'in evinde kalmış ancak zaman içerisinde buradan ayrılarak Paris'e yaklaşık on kilometre uzaklıkta bulunan Chaville'e yerleşmişti. Fransa'daki zamanını sadece ders çalışıp resmi temaslarda bulunarak geçirmediği anlaşılan İshâk Bey, Paris'in ünlü tiyatro ve kabarelerinde de boy gösterdi. Audinot Tiyatrosuna (*Théatre de l'Ambigu-Comique*) ve 1759'da Jean-Baptiste Nicolet tarafından kurulmuş olan Nicolet Kumpanyası'na gittiği anlaşılan İshâk Bey, bir süre sonra Fransız dostlarının, yabancı dil dışında öğrenmesi gerekenlere yeterli zamanı ayırmadığı ve sefih bir hayat sürdüğüne yönelik eleştirilerine hedef olacaktı.[62] Bu eleştirilerde, Divan-ı Hümâyûn tercümanlığına atanmasına dair planın akim kalması ne kadar etkilidir bilinmez, fakat 1789'a gelindiğinde İshâk Bey'in kabaran borç defteri ve kendisine tahsis edilmiş olan oldukça yüksek meblağa ulaşan ödeneğe rağmen borçlarını kapatamaması bu konudaki tenkitlerin haklılığına yorulabilir.[63]

Ancak 1784 senesinde İstanbul'da bulunan Fransız askeri uzuman heyetinin bir üyesi olarak Gabriel Monnier'nin, İshâk Bey hakkındaki yaptığı yorumlar kendisine yönelik tenkitleri boşa çıkartacak niteliktedir. 23 Eylül 1784'de Fransa'nın yeni elçisi Choiseul Gouffier ile birlikte İstanbul'a dönen İshâk Bey'le bundan üç gün sonra karşılaşan Monnier, şık görünüşü, zarif tavırları ve bir Müslüman olarak konuştuğu Fransızca'nın İshâk Bey'in Fransa'da geçirdiği altı seneyi boşa harcamadığını kanıtladığı kanaatindedir.[64] Ayrıca kaleme aldığı risâle dikkatli bir biçimde okunduğunda ve Fransa dönüşündeki faaliyetleri gözönünde bulundurulduğunda İshâk Bey'in seyahatleri esnasında yabancı dil bilgisinin yanı sıra Divan-ı Hümâyûn tercümanlarının sahip olması gereken her türden araçla kendisini donattığı rahatlıkla iddia edilebilir. Nitekim İshâk Bey, Avrupa seyahatlerinin ardından kendisini geliştirebilmesine olanak tanıyacak mevkilerde bulunmaya devam edecekti. 1784 sonrasında Fransız elçiliği ile yakın ilişkilerini sürdüren İshâk Bey, Tarabya'da elçilik tarafından düzenlenen yemeklere katılmakta, Fransız uzmanlar ve Fransa elçiliği ile Osmanlı Devleti arasında köprü olma vazifesini sürdürmekteydi.[65] Örneğin 1782 senesinde yayımladığı kitabının, bir gün Rumların tiranlığa karşı ayaklanacaklarını belirttiği bölümün, muhtemelen İngiliz elçiliği tarafından Türkçe'ye tercü-

62 Deherain, *age.*, s. 58 ve Salih Münir Paşa, *age.*, s. 535.

63 İshâk Bey, Paris'e ilk gidişinde İstanbul'un önde gelen sarraflarından ve muhtemelen d'Ohsson'un kayınpederi olan Abraham Kulelioğlu/Kuleliyan (Coulély) aracılığı ile yıllık 6000 Livré maaş almaktaydı. Zaman içerisinde 12.000 Livré'ye kadar çıkan bu yüksek meblağ Paris'te bulunan d'Ohsson'un da dikkatini çekmişti. Carter Findley, *Enlightening Europe on Islam and the Ottomans, Mouradgea d'Ohsson and His Masterpiece*, Brill, Leiden 2019, s. 26-27; Kemal Beydilli, "İgnatius Mouradgea D'Ohsson (Muradcan Tosunyan): Ailesi Hakkında Kayıtlar, Nizam-ı Cedid'e Dair Layihası ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Siyasi Hayatı", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 34, 1983–84, s. 245.

64 Donald Mason (ed.), *Engineer and Observer: The Journals of Joseph Gabriel Monnier de Courtois*, The Isis Press, İstanbul 2023, s. 48-49 ve Pingaud, *age.*, s. 73.

65 Mason (ed.), *age.*, s. 78-79 ve Dimitris Anoyatis-Pelé, *Journal d'un officier Français a Constantinople en 1784-1788*, University Studio Press, Selanik 2004, s. 150.

me edilerek Bâb-ı Âli'nin bilgisine sunulmasından beri Osmanlıların güvenini kazanmaya ve İngiliz elçiliğinin İstanbul'daki bağlantılarını kesmeye çalışan Choiseul Gouffier'nin İshak Bey'i bir aracı olarak kullandığı kesindir.[66] Divân-ı Hümâyûn tercümanlığına atanmamış olsa da İstanbul'da Avrupa diplomasisini yakından izleyebileceği Tersane Tercümanlığı vazifesini üstlenmesi de bu bağlamda kritik bir öneme sahiptir. XVIII. yüzyılda Osmanlı diplomasisinin Avrupa'da yaşanan gelişmelere dair temel haber alma kaynaklarından birisi olan gazeteleri yakından takip ettiği anlaşılan İshâk Bey'in aynı zamanda İstanbul'daki yabancı misyonlarla oldukça yakın bir ilişki içerisinde olduğu düşünülebilir. İstanbul'da bulunan elçilikler arasındaki haber ağının[67] bir üyesi olduğu anlaşılan İshâk Bey, gerek gazetelerden, gerek elçiliklerden, gerek Avrupa'da basılan ve İstanbul'da ulaşılabilir olan kitaplardan aldığını düşünebileceğimiz haberleri istihbarata dönüştürebilecek bilgi birikimine de sahipti.[68] Zira risâle, İshâk Bey'in aldığı haberleri siyasi kararlara zemin teşkil edecek biçimde anlamlandırılması açısından son derece önemli olan tarih, siyaset ve ekonomi bilgisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Dahası İshâk Bey, bu bilgi düzeyine İstanbul'a döndükten sonra ulaşmamıştır.

66 Robert Ainslie'den Carmarthen Markisine 10 Aralık 1784, TNA, FO 78/5, vr. 455b-456a. Fransa elçisinin, kitabında Rumları isyana davet ettiği bölüm için bk. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul Gouffier, *Voyage Pittoresque de la Grece*, C I, J. J. Blaise, Paris 1782, s. v. Gouffier'in çalışmasının ilgili bölümlerini yeniden kaleme alarak elçilik matbaasında bastırdıktan sonra Bâb-ı Âli'ye sunması ve meselenin diplomatik boyutu konusunda ayrıca bk. Antoine Baudouin Gisbert de Dedem, *Un Général Hollandais sous le Premier Empire: Mémoires du général Bon de Dedem de Gelder, 1774–1825*, Plon, Paris 1900, s. 21 ve Chantal Grell, "Les Ambiguités du Philhellénisme. L'Ambassade du Comte de Choiseul-Gouffier aupres de la Sublime Porte (1784-1792)", *Dix-huitiéme Siécle*, 27, 1995, s. 223-235.

67 Ebubekir Râtib Efendi, İshâk Bey aracılığı ile Fransa'ya gönderilecek mektuplarla ilgili olarak Şehzade Selim'e gönderdiği bir arzda, mektuplaşmadan "on iki kraldan her kangisi serrîşte alursa" diğerlerinin de haberdar olacağını ve sadece Habsburg ve Rusya'nın değil, Fransa dışındaki diğer devletlerin de duruma vâkıf olmaması gerektiğinin altını çizmekteydi. Bu konuya örnek olarak verdiği olay ise III. Mustafa zamanında Brandenburg'la imzalanması planlanan ittifakın Habsburg elçisine sızdırılması ve onun tarafından engellenmesiydi. TSMA.e. 479-15. Sözü edilen Osmanlı-Prusya ittifak girişimi konusunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayını, İstanbul 1985, s. 70-78.

68 Avrupa'da yayımlanan "gazetâ ta'bîr olunur matbû havâdis kağıdları"nın Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ardından diplomasiye dair önemli bir bilgi kaynağı haline geldiğini söylemek mümkündür. Benzer bir biçimde Osmanlılar, örneğin Kalvinist ve Lüteryenlerin Bâb-ı Âli'ye daha yakın bir dış politika izlediklerini ya da Malta Şövalyelerine dair bilgileri Avrupa Tarihi'ne ilişkin kitaplardan öğrenmekteydi. Bu konuda okura, iyi bir örnek teşkil etmesi açısından yukarıda referans verilen "*İklim-i Avrupa'da Vakî' Mülûkun İttifâknâmesi*", "*İmperyo Dükalarından Çasar olan Toskana Dükasının Ahvali*" ve "*Vasf-ı Hâl-i Memâlik-i Alman ve Keyfiyyet-i Prusya*" başlıklı risâlelere gözatmasını öneririz. XVIII. yüzyılda gazete tercümeleri konusunda yapılmış önemli bir çalışma için ayrıca bk. Fatma Zehra Beyaz, "Gazete ta'bîr olunur havâdis kâğıtları…: Osmanlı Siyasetinde Siyasî Bilgi ve İstihbarat Kaynağı Olarak Yabancı Gazeteler (1720-1789*)", Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 53, 2022, s. 33-91. Yabancı dil bilgisinin İshâk Bey'in bilgi ve haberlere birinci elden ulaşmasını kolaylaştırması kadar Fransa elçiliği ile geliştirdiği yakın ilişkinin de bu konuda büyük bir öneme sahip olduğu belirtilmelidir. Nitekim İstanbul'daki elçilikler arasında bilgi ve haber alışverişinin yapıldığı gözönünde bulundurulduğunda İshâk Bey'in, bu ilişki sayesinde Avrupa'da yaşanan gelişmelerden haberdar olma konusunda en azından Bâb-ı Âli katipleri kadar iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Osmanlıların Avrupa'ya dair haber ve bilgi kaynakları konusunda bk. Virginia Aksan, "Ottoman Sources of Information on Europe in The Eighteenth Century", *Ottomans and Europeans: Contacts and Conflicts*, Isis Press, İstanbul 2004, s. 13-23, bilhassa 16-19.

İshâk Bey'in entelektüel seviyesinin, genç yaşlarında dahi Avrupa'da karşılaştığı kişileri şaşırtabilecek düzeydeki yüksekliğinde bir "Doğulu" olmasının ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğunu ölçebilecek imkanlara sahip değiliz. Fakat kendisinin Fransızca bilgisi, tavırları ve entelektüel birikimi ile XVIII. yüzyıl "Batılı"sı üzerinde unutulmayacak bir iz bırakabildiği kesindir. Örneğin 1780'li yılların ilk yarısında Cenova-Toskana-Napoli-Tirol-Viyana-St. Petersburg-Londra rotasının sonunda Paris'e ulaştığı seyahati sırasında Quai d'Orsay'da karşılaştığı Kont Ségur, İshâk Bey'den sitayişle bahseder. ABD Bağımsızlık Savaşı'nın ardından 1784'de Fransa elçisi olarak St. Petersburg'a tayin edilmesiyle askeriyeden hariciyeye geçiş yapan Kont Ségur, yeni mesleğine alışabilmek ve Fransa ile Rusya arasındaki ilişkilere vakıf olabilmek için Fransa Hariciye Nezareti'nde elçilik raporlarını ve Paris'ten gönderilen talimatları okumaktaydı. Hayatın olağan akışına uygun olmayan bir biçimde Fransa Dışişleri Bakanlığı içinde Avrupa dillerini bilen "İshâk Bey isimli genç bir Türk"le sık sık karşılaşması Kont Ségur'un ilgisini çekmiş olmalıdır. Hoşgörülü ve neşeli bir kişi olan İshâk Bey, "gelenek-lerinin aksine" Rusya, Prusya, Avusturya ve Fransa'ya seyahat etmişti. Ségur'a göre bu ülkelerin dillerini konuşabilen İshâk Bey, aynı zamanda her bir devletin askerî ve siyasî tarihlerini de çalışmıştı. Öyle ki, İshâk Bey Avrupa devletleri konusunda sadece geniş bilgiye değil, her birinin "çıkarları, güçleri, taktikleri konusunda oldukça adil görüşlere de sahipti". İshâk Bey açısından olağan günlerden birinde Ségur, Paris'te yaptığı çalışmalar ve kaydettiği ilerleme konusunda kendisini tebrik etmek üzere olağandışı bir sohbete başlayarak söze şöyle devam eder: "Ülkenize büyük hizmet edeceksiniz. Türkler kadim cesaretlerinden bir şey yitirmediler; sadece cahillikleri dolayısıyla yeniliyorlar ve sayısız [askeri] birlikleri onları tehdit eden Rus devine karşı koyabilir, tek ihtiyaçları eğitim ve disiplin, sonunda diğer toplumlardan geri kalmayacaklar, onlarla [Avrupalılar] onların silahlarıyla savaşacaklar ve onların [Avrupalıların] icatları ve sanatlarıyla zenginleşeceklerdir. Siz onları [Osmanlıları] bilgilendireceksiniz ve belki de vatanınız [votre patrie] yeniden doğduğunda size borçlu olacak." İshâk Bey, Kont Ségur'un bu mültefit sözlerine acı bir gülümsemeyle cevap verir: "Yanılıyorsunuz, bunlar kendim için, kendimi tatmin etmek üzere seyahat edip çalışıyorum. Fakat İstanbul'a döndüğümde bildiklerimi saklamaya büyük bir özen göstereceğim; bize [Osmanlılara] göre şeytanların getirdiği Hristiyanların sanatlarını ve bilgisini küçümsemek için her konuda absürt geleneklerimizi takip edeceğim; tek kelimeyle hemşerilerim kadar aptal ve cahil olacağım, aksi halde başımı omuzlarımın üzerinde bir haftadan fazla tutamam." Kont Ségur'un anılarının bu bölümünü "İshâk Bey bana verdiği sözü tutmuş ve başını da korumuş" diyerek bitirmesi,[69] İshâk Bey'in her zaman zeki görünmeyecek kadar akıllı davranmasıyla izah edilebileceği gibi İstanbul'da bir maske ile dolaşmasıyla ya da zaman içerisinde geliştirdiği çifte kişilikle de açıklanabilir. 24 Aralık 1784'de Mühendishâne'de verilen derse Tersane Emini, Kapudane ve pek çok meraklı Türkle birlikte katılan İshâk Bey ve Fransız askeri uzmanlar arasındaki sohbet, kozmopolit bir Osmanlı'nın XVIII. yüzyıl sonlarında İstanbul'da takmak zorunda kaldığı maskeyi ifşa etmektedir. Zira İshâk Bey, Fransızca kısa bir sohbetin ardından Fransız uzmanlara, milletdaşlarının (*compatriotes*) kendisine bir mühtediymiş (*renégat*) gibi baktıklarını söylemiş ve onları daha fazla kızdırmamak için sohbeti kısa kesmek zorunda kalmıştı.[70]

69 M. Le Comte de Ségur, *Mémoires ou Souvenirs et Anecdotes*, C 1, Alexis Eymery, Paris 1826, s. 76-78.

70 Mason (ed.), s. 60.

Oldukça renkli bir karaktere sahip olduğu anlaşılan İshâk Bey'in tarihi bir şahsiyet olarak bıraktığı izin ulaşılabilen kaynaklarda da bir noktadan sonra çatallaştığı, farklı kimliklere büründüğü, yazarların muhayyilelerinin ürünü "batılılaşmış efsanevi doğulu" ile tarihi, gerçek İshâk Bey'i birbirinden ayırt etmenin güçleştiği belirtilmelidir. Bu durum İshâk Bey'i bir taraftan Avrupalı dostlarına yaklaştırıp, onların ilgi odağı haline getirirken diğer taraftan da Osmanlı Devleti içerisindeki kariyerini ve İstanbul'daki hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Kimi kaynaklar Paris'ten hediyelerle dönüp herkesi Fransa taraftarı yapmaya çalışan, Napoléon Bonapart'ın iltifat ettiği bir İshâk Bey'den bahseder. Aynı kaynağa göre, Napoléon'a, XVI. Louis'den daha büyük bir saygı gösteren İshâk Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun, İngiltere ve Rusya ittifakından ayrılarak Fransa yörüngesine girmesinde önemli bir rol oynayan General Sebastiani ile Topkapı Sarayı arasındaki köprü vazifesi görmüştür. Başçuhadar Küçük Hüseyin Ağa (sonradan Paşa) ile birlikte "'asker-i cedîd tertîb" edilmesinde, Levend Çiftliği'nin kuruluşunda, hatta 24 Mayıs 1796 tarihinde imzalanan ancak Direktuar hükümeti tarafından onaylamadığı için yürürlüğe girmeyen ittifak antlaşmasında, kısaca Fransa ve Osmanlılar arasında yaşanan her gelişmede İshâk Bey'in parmağı vardır. Dolayısıyla İstanbul'da dilden dile dolaşan söylenti ve dedikoduları ifşâ eden Câbî Efendi'nin vekayinâmesi, başkentte İshâk Bey'e duyulan güvensizliğin delillendirilmesi açısından son derece önemlidir.[71] Üstelik bu güvensizlik duygusunu sadece farklı siyasi hiziplere mensup kişiler ya da İshâk Bey'e bir şekilde husumet besleyenler hissetmiyordu. XVI. Louis ile Şehzade Selim arasındaki mektuplaşmada yakın ilişki içerisinde bulunduğunu bildiğimiz Ebubekir Râtib Efendi'nin dahi İshâk Bey'e karşı bir güven bunalımı yaşadığı ortadadır. Bu bunalımın bir sebebi İshâk Bey'in ötekiyle hemhal olması, "anların içinde bulunup tabîatlarıyla tabîat peydâ" etmesi ise bir diğer sebebi de Fransız elçiliğinin kendisine yaptığı ödemelerdi. Ratib Efendi'nin de belirttiği üzere Fransa, "âna tevekkeli bu ikrâmı etmez nihâyetinde âna bir teklîf edeceklerdir." [72]

İshâk Bey'in tarihi şahsiyeti ile onun hakkında yazanların muhayyilelerinin ürünü olan İshâk Bey arasındaki farklılıklara Avrupa kaynaklarında da rastlamak mümkündür. Örneğin Samuel Johnson ve James Boswell'in dostu, komedi ve fabl yazarı Leydi Craven İstanbul'dan yazdığı mektuplarda İshâk Bey'in neşeli ve uçarı tavrını tasvir eder. Fransa Büyükelçisi Choiseul Gouffier ile birlikte Leydi Craven'ı ziyaret eden İshâk Bey, Londra, St. Petersburg ve Paris seyahatlerine dair izlenimlerini anlatır.[73] Ancak bu izlenimlerin ne kadarının İshâk Bey'e ait olduğu ne kadarının Leydi Craven tarafından kurgulandığını söylemek çok da mümkün değildir. Sohbet esnasında Londra'da kendisine "Fransız köpeği" diyerek seslenildiğinden dert yanan İshâk Bey, bir gün yeniden "cennet Paris"e geri döneceğini söylemektedir.[74] 1786 senesi Haziran ayı sonlarında gerçekleşen bu sohbet skandallarla dolu bir hayat yaşayan Leydi

71 Câbî Ömer Efendi, *Târih*, ed. M. A. Beyhan, C 1, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 8, 18-19, 31, 40.

72 Aysel Yıldız, "Şehzadeye Öğütler: Ebûbekir Ratıb Efendi'nin Şehzade Selim'e (III) Bir Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları*, XLII, 2013, s. 269. Söz konusu güven bunalımının zaman içerisinde oluştuğu anlaşılmaktadır. Şehzade Selim ve İshâk Bey'le birlikte kalkıştıkları işin "baş oynatacak" kadar tehlikeli olduğunun farkında olan Râtib Efendi, mektuplaşmaya karar verildiği ve Hekim Lorenzo'nun tasfiye edildiği günlerde, gizlilik konusunda İshâk Bey'e değil, bilhassa "nisâ ta'ifesine" güvenmediğini şehzadeye yazmaktaydı. TSMA. E. 479-15.

73 Elizabeth Lady Craven, *A Journey Through The Crimea to Constantinople*, G. G. J. and J. Robinson, Londra 1789, s. 279-280.

74 İshâk Bey bu sohbetin yapılmasından birkaç ay sonra gerçekten de yeniden Paris'e dönecektir.

Craven'ı oldukça etkilemiş gibi görünmektedir. Ancak Craven'ın bu sohbeti tarihi İshâk Bey ile mi yoksa muhayyilesinin ürünü olan İshâk Bey ile mi yaptığı belirsizdir. Nitekim 1783 sonlarında İngiltere'den derin bir melankoli içerisinde ayrılan Leydi'nin Londra'yı hayırla yâd etmediği bilinmektedir.[75] Ancak hangisi olursa olsun İshâk Bey'in renk kattığı kitabın 1786, 1789 ve 1800'de üç baskı yapması Leydi Craven'ın başarısıdır.

Craven'ın mektuplarında "sirenler tarafından büyülenmiş" bir şahsiyet olarak tasvir edilen İshâk Bey'le Thomas Hope'un Anastasius'unda da karşılaşırız. XIX. yüzyıl İngiliz Edebiyatı'nın en önemli yazarları William Thackeray, Mark Twain gibi isimleri hatta Herman Melville'i etkileyen Hope, d'Ohsson'a benzer bir biçimde Avrupa'nın "Doğu"ya dair cehaletini, kaleme aldığı romanla ortadan kaldırmaya çalışmaktaydı.[76] İslam kültür dairesi içerisindeki dil, hukuk, edebiyat, müzik, gastronomi gibi alanlara dair son derece önemli bilgiler veren roman aslında, sonradan İslam'ı kabul ederek Selim adını alan Anastasius isimli bir Rum'un, Doğu Akdeniz'deki macera dolu seyahatlerini anlatmaktadır. "Batılılar" için "Doğu"yu "Doğulu" bir anlatıcıya tasvir ettiren Hope, kendi kültür çevresine mesafelenerek, yabancılaşmaya çalışıyordu. "Batılı" okura "Batı"yı anlattığı satırlarda ise Hope bu sefer "Batılılaşmış" bir "Doğulu" anlatıcı olan İshâk Bey'i devreye sokar. Anlatıcıları aracılığıyla "öteki"nin bakışını arayan Thomas Hope'un eserinde yer verdiği tarihi ve istatistiksel verilerin tarihi gerçeklikle son derece tutarlı olması romanın değerini daha da artırır. Verilerini 1787-1795 seneleri arasında gerçekleştirdiği *grand tour* esnasında topladığı anlaşılan Hope, kaleme aldığı romanın başkarakteri Anastasius ile Fransa'nın İzmir konsolosluğunda himaye arayan İshâk Bey'i (*Isaac-bey*) biraraya getirir. Kadın sultanlardan (*sultana*) birinin soyundan gelen İshâk Bey, Anastasius'a göre çocukluğunda, o sırada hükümdar olan Sultan'ın (III. Selim) oyun arkadaşı olarak seçilmiştir. Ancak vefasız biçimde Saray'dan çıkartılan İshâk Bey bir yelkenliye kaptan olarak atanmıştır. Keyifli espri anlayışı ve "Türk önyargılarından arınmış olması" farklı limanlarda yabancı tüccarların aradığı adamlardan birisi haline getirir İshâk Bey'i. Hatta Anastasius, İshâk Bey'in Hristiyanlığa yakın olduğunu da belirtir. Bu yakınlığın ortaya çıkmasıyla ya da "bazılarının söylediği gibi efendisinin verdiği ceza sebebiyle" İshâk Bey, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak zorunda kalır. Cezalandırılmasının temel nedeniyse "Avrupa sanatlarına" duyduğu ilgi, bunlara güvenmesi ve bunları öğrenerek Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulamak istemesidir. Romandaki İshâk karakterinin bu iddiaya karşı çıkmadığının altının çizilmesi ise dikkate değer bir ayrıntıdır. Hope, romanında zaman içerisinde İshâk Bey'in Avrupalılar arasında efsane bir kişilik haline geldiğine de işaret eder. Nitekim artık herkes domuz pastırmalı yumurta (*omlette au lard*) yiyen, şampanya içen, Çerkez kıyafetleri içerisinde bir Fransız gibi davranan bu genç Türk'le tanışmak istemektedir.

İshâk Bey karakterini okura tanıttıktan sonra Hope, "Batı"yı bir "Doğulu"nun perspektifinden, muhayyel İshâk Bey'in gözlerinden anlatmaya başlar. Gündelik hayatta sıkça karşılaşılabilen Avrupa ve Osmanlı kültürleri arasındaki karşıtlıkları tasvire girişen yazar, öncelikle kadınlar

75 Olive Baldwin-Thelma Wilson, "Anspach [Ansbach], Elizabeth, Margravine of [Craven, Elizabeth]", *The Norton/Grove Dictionary of Women Composers*, ed. J. A. Sadie ve R. Samuel, Macmilllan Press, Londra 1994, s. 18-19.

76 Reşat Kasaba, "The Enlightenment, Greek Civilization and the Ottoman Empire: Reflections on Thomas Hope's *Anastasius*", *Journal of Historical Sociology*, 16, 2003, s. 1-21.

ve erkeklerin sosyal hayatta biraradalığının İshâk Bey için ne kadar şoke edici bir etkiye sahip olduğunun altını çizer. İshâk Bey açısından en garip biraradalık mekânı olarak karşımıza çıkan baloların "Doğulu"nun perspektifinden tasviriyle romanın devam etmesi anlatıyı daha da güçlendirir. Ardından muhayyel İshâk Bey'in Vatikan ziyareti ve papanın (*mufti of the Christians*) önderliğinde gerçekleştirilen haç yolu ya da durakları olarak bilinen ayinlerin onuncusuna dair izlenimlerini okurlarıyla paylaşır. Muhayyel İshâk Bey'in dikkatini en çok papanın evlenmesine izin verilmemesinin çektiği söylenebilir. Zira papanın da sultanınkine benzer görevlileri vardır, fakat onlar, sultanın görevlileri gibi haremi korumak yerine şapelde şarkı söylemektedir. Roma'yı ve Vatikan'ı muhayyel İshâk Bey'e insanı tahrip eden, acı dolu Hristiyan ritüellerinin icra edildiği bir mekân olarak tasvir ettirirken Hope, aslında Aydınlanma Avrupası'nı önplana çıkartmaktaydı. Ancak yazar Aydınlanma ve mekanları konusunda da eleştireldir ve bu eleştirilerini yine muhayyel İshâk Bey üzerinden okurlarına sunar. Örneğin muhayyel İshâk Bey, Fransa'da sık sık karakter değiştiren züppeler (*petit-maitres*) ve filozofların tacizinden müştekidir. Edebi türler arasında amacı "gözleri çıkana kadar insanları ağlatmak olan" tragedyaların beğenilmesine anlam veremeyen muhayyel İshâk Bey, davet edildiği bir temsilde attığı kahkahaları neşeli bir biçimde anlatır. "Zavallı Türk beyni" piyesi anlamakta yetersiz kalmış olabilir ancak muhayyel İshâk Bey, "dans eden güzel kızların gösterisi" olan operayı zevkle izler. İlk deneyiminde sahne şovlarını son derece şaşırtıcı bulan muhayyel İshâk Bey, iyi birer sohbet arkadaşı olan Fransızlardan genel olarak sitayişle bahseder. Buna mukabil Hope, Fransız fizyokratlara karşı eleştirilerini de yine muhayyel İshâk Bey'e söyletir. Üretim faaliyetinde "mideye gireceklerin" önceliğe sahip olması gerektiğini önesüren fizyokratlara muhayyel İshâk Bey, "gözler kendisini doyuracak bir şey bulamazsa damak iki kat tüketecektir" diyerek yanıt verir. Bir başka ifadeyle Hope'a göre de önce gözleri doyurmak gereklidir. Fransızlar konusunda genelde olumlu görüşlere sahip olan muhayyel İshâk Bey'in, tıpkı Leydi Craven'ın işaret ettiği gibi, İngilizlerden pek de hoşlandığı söylenemez. Londra'yı ziyaret etmek isteyen muhayyel İshâk Bey'e ilk muhalefet Fransız kız arkadaşlarından gelir. Sahip olduğu "Fransız tarzını" mahvedeceğini söyleyen arkadaşlarından Madam de Mirian İngilizlerin, kendilerini dünyanın geri kalanından ayıran kanalla gurur duyduklarını ve hayatın, İngilizlerin hemen farkına varılan buz gibi soğukluklarını eritmek için yeterince uzun olmadığını söyler. Fransız kadınların nasihatlerini dinleyen muhayyel İshâk Bey, III. Selim tahta çıkana kadar Paris'te kalmaya karar verir. Dönüşünde "Peygamberin yasalarıyla eğlenmekle ve Sultan'ın onuruna halel getirmekle suçlanan" muhayyel İshâk Bey, tıpkı gerçek İshâk Bey gibi Limni'ye sürgün edildiği haberini alır. Fransız trajedilerinde anlatılanların başına gelenin yanında hiç hükmünde kalacağını söyleyen muhayyel İshâk Bey, daha önce Halil Hamid Paşa gibi Gelibolu'daki zindanda sonunu beklerken Rusya adına korsanlık yapan Lambros Katsonis'in faaliyetlerine son vermek üzere Akdeniz'e açılan, eski dostu Seydi Ali Reis tarafından kurtarılır.[77]

E. Avrupa Seyahatlerinin Sonu ve Küçük Hüseyin Paşa ile Yeni Bir Başlangıç

1790'ların başında Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan Hope'un gerçek İshâk Bey'le sohbet etme fırsatı yakalayıp yakalamadığını bilemiyoruz. Ancak romanın İshâk Bey'le ilgili bölü-

77 XVIII. yüzyıl Akdeniz kültürü ve gündelik yaşantısı konusunda son derece canlı bir anlatıma sahip olan romanın İshâk Bey'i konu alan kısmı için bk. Thomas Hope, *Anastasius, or Memoirs of a Greek; written at the Close of the Eighteenth Century*, C 2, Baudry's Foreign Library, Paris 1831, s. 94-98.

münde kahramanın başına gelenlerin tarihi gerçeklerle büyük ölçüde örtüştüğünü söylemek mümkündür. Nitekim III. Selim 7 Nisan 1789'da tahta çıktığı esnada İshâk Bey, Paris'te bulunmaktaydı. Temmuz ayı başlarında İshâk Bey'in kardeşi İsmail Bey'le temas eden III. Selim, onun aracılığı ile Choiseul Gouffier'ye, İshâk Bey'in İstanbul'a geri dönmesi için girişimlerde bulunması isteğini iletir.[78] Ancak Padişah'ın bu isteğinin İshâk Bey'in derhal Osmanlı İmparatorluğu'na dönmesini sağladığı söylenemez. Rusya ve Avusturya ile savaşın devam ettiği dönemde Fransa'nın diplomatik gücünden faydalanmaya çalışan III. Selim'in, XVI. Louis'ye İshâk Bey'le gönderdiği mektubun cevabı henüz İstanbul'a ulaşmamıştır. Bu sırada İstanbul'da bulunan ve İshâk Bey'le mektuplaşan Baron Brentano günlüğüne, 24 Ekim 1789 tarihiyle düştüğü notta III. Selim'in, Fransa'ya İshâk Bey aracılığı ile gönderdiği mektubun cevabının geleceğini belirtir.[79] Aynı günlüğün 30 Aralık 1789 tarihli sayfasında ise Fransa hariciyesinin, III. Selim'in arabuluculuk önerisini kabul etmediği ve bu sebeple Ebubekir Ratib Efendi ve İshâk Bey'in gözden düştükleri yazmaktadır.[80] Buna mukabil sorunun kaynağını, Ratib Efendi ya da İshâk Bey'de değil, Avrupa'da gelişen olaylarda aramak yerinde olacaktır. III. Selim'in nâmesi Paris'e ulaştığında henüz Bastille Hapishanesi basılmamış olsa da États Généraux toplanmıştı ve Fransız aristokrasisi ile kraliyet gittikçe derinleşen sosyal kaosla mücadele etmekteydi. Nâmenin, diplomatik nezakete uygun olmayan ağır dilinin Paris'ten gelen olumsuz cevapta ne kadar etkili olduğu konusunda kaynaklar şimdilik suskundur, fakat III. Selim'in derin bir hayal kırıklığına uğradığı kesindir.

III. Selim'in tahta çıkışını tebrik için XVI. Louis'nin gönderdiği nâmenin İstanbul'a tam olarak hangi gün ulaştığını tayin etmek de elimizdeki verilerle mümkün değildir. Ancak nâme-i hümâyûn defterinde yer alan tercümeye düşülen tarihin 16/26 Nisan 1790 (evâil-i Şaban sene 1204) olması konumuz açısından önemlidir.[81] Zira İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Robert Ainslie, 22 Nisan 1790 tarihiye kaleme aldığı raporunda kısa bir süre önce "Sultan'ın kadim hizmetkarının kardeşi [ve] Türklerin önyargılarına rağmen Frengistan'ın [Christendom] pek çok bölgesini ziyaret etmiş olan İshâk Bey'in [Isaac Bey]" İzmir'e döndüğünü devrin İngiliz dışişleri bakanı Leeds Dükü'ne bildirir.[82] Fransa'dan ayrılmadan evvel Paris'teki nüfuzlu tanıdıklarından İstanbul büyükelçisi Choiseul Gouffier'ye hitaben kendisi için yazılmış tavsiye mektubu[83] talep etmiş olan İshâk Bey, tıpkı Hope'un romanında belirttiği üzere, Fransız elçinin direktifleri doğrultusunda Fransız bandıralı bir firkateynle İstanbul'a ulaşmıştı. Ulaştıktan birkaç gün sonra da bu "şansız centilmen", Baron Brentano'nun günlüğüne 16 Nisan 1790'da düştüğü notta da işaret ettiği üzere Limni'ye nefyedilecekti.[84] Sürgünün sebebi tam olarak

78 Salih Münir Paşa, *age*., s. 542 ve 543.

79 Baron Brentano III. Selim'in, cülusundan yaklaşık iki ay sonra 9 Haziran 1789 tarihiyle gönderdiği nâmeyi kastetmektedir. Oldukça sert bir üslupla kaleme alınmış olan nâmede III. Selim, Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarının yanında yeralmasına tepki göstermekteydi. Tunç, *age*., s. 372-376.

80 Baron Brentano, *G. J. von Brentanos Journal, 1789-1794*, Riksarkivet, Turcica, Vol. 74, s. 18, 52 ve 54.

81 Tunç, *age*., s. 376.

82 The National Archive (TNA), Foreign Papers (FO) 78/11, vr. 66b-67a

83 Salih Münir Paşa, s. 546. Findley, d'Ohsson'un da İstanbul'a dönüşü konusunda İshâk Bey'e yardımcı olduğunu belirtir. Findley, age., s. 364.

84 Baron Brentano, *Journal*, vr. 91.

bilinmese de bu konu ile İshâk Bey'in Avrupa seyahatlerinin müsebbibi olarak niteleyebileceğimiz Cezayirli Gazi Hasan Paşa'yı ilişkilendirmek pek de mümkün değildir. 30 Mart 1790'da vefat eden Hasan Paşa'nın en çok İshâk Bey'in Osmanlı İmparatorluğu'na geri dönüşünün gecikmesinde etkili olduğu düşünülebilir.[85] Sürgün kararının alınmasına Osmanlı-Fransız ilişkilerinin bu dönemdeki seyrinin ve İshâk Bey'in İstanbul'daki Fransa sefaretiyle olan ilişkisinin zemin hazırladığı söylenebilir. Osmanlı başkentine ulaşmasının ardından İshâk Bey'in herkesten evvel Choiseul Gouffier ile görüşmesi bu bağlamda daha da önem kazanmaktadır.[86] Fakat sürgüne gitmek üzere İstanbul'dan yola çıkan İshâk Bey, yine Hope'un romanında dramatize ettiği şekilde Gelibolu'da Cezayirliler tarafından kaçırılır. Bu noktada İshâk Bey'in Avrupa seyahatlerine ara verdiği sırada, biraz da zorunlu bir biçimde Kuzey Afrika'ya yaptığı gezi esnasında kurduğu ilişkilerin ya da Küçük Hüseyin Bey'in iltimasının etkili olduğu düşünülebilir. Zira İshâk Bey'i Lapseki'den karşı tarafa geçirmek üzere yola çıkan kayık Cezayirlilere ait gemilerce durdurulmuş ve İshâk Bey "cebren" kurtarılmıştır.[87] Hope'un anlatısına rağmen devrin kaynaklarında İshâk Bey'in Osmanlı makamlarının elinden kurtarılmasında Seydi Ali Kaptan'ın rolünü ifşa eden sarih bir ipucuna ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak İshâk Bey'i III. Selim'in şehzadeliğinden beri tanıdığı anlaşılan Küçük Hüseyin Paşa[88] ile yakın bir ilişki içerisinde olan ve Garp Ocakları'nın kapı kethüdalığında bulunan Seydi Ali Kaptan, tam da aynı dönemde Rus yanlısı korsanların Akdeniz'deki faaliyetlerine son vermek üzere Çanakkale'den denize açılmıştı.[89] Çanakkale'de mukim İngiltere konsolosunun 25 Nisan 1790 tarihli raporuyla İstanbul büyükelçisi Ainslie'ye verdiği bu haber, Baron Brentano tarafından ancak 3 Mayıs'ta duyulacaktı.[90]

Yeniden zorunlu bir seyahate başlayan İshâk Bey, Hope'un romanında ve devrin diğer kaynaklarında geçtiği şekilde İzmir'deki Fransa Konsolosluğu'na sığınmıştı.[91] On seneyi aşkın bir süredir İzmir Konsolosu olan Amoureux tarafından korunan İshâk Bey'in bu süreçte İzmir'de ne yaptığını, nerede kaldığını ve İstanbul'a ne zaman geri döndüğünü tam olarak bilmesek de 1793 senesi Eylül ayı sonları ilâ Ekim ayı başlarında affedildiği açıktır. Bu konuda kaleme

85 Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın vefatı konusunda bk. Ali Karahan, *Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1714?-1790)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017, s. 167.

86 Baron Brentano, *Journal*, vr. 91.

87 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümâyûn (HAT), 56995 ve Deherain, *age*., s. 58.

88 Sultan Selim'in şehzadeliği esnasında Küçük Hüseyin Bey ile İshâk Bey arasındaki ilişki konusunda bk. Kemal Beydilli, "III. Selim: Aydınlanmış Hükümdar", *Nizâm-ı Kadimden Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. S. Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 28-29.

89 Daha sonra Kapdan-ı Deryalığa atanacak olan Seydi Ali Reis bu sırada "Limbor ve Karakaçan" korsanlarını kontrol altına almak üzere Akdeniz'e açılmaktaydı. Bu konuda bk. Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 5, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309, s. 39-40; Mehmed İzzet Bey, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, haz. C. Sağlam, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yay., İstanbul 2021, s. 142.

90 Robert Ainslie'den Leeds Dükü'ne, 22 Nisan 1790; Robert Ainslie'den Leeds Dükü'ne, 8 Mayıs 1790 tarihli rapora melfufen Çanakkale Konsolosu'nun 25 Nisan 1790 tarihli raporu TNA, FO 78/11, vr. 66b-67a ve 89b ve Baron Brentano, *Journal*, vr. 94.

91 Diğer kaynaklar konusunda bk. Beydilli, "Şehzâde Elçisi", s. 79.

alınan buyrultuya göre "kendi halinde olmadığından" sürgüne gönderilen İshâk Bey, İzmir'de açlıktan (*sagb*) perişan bir vaziyette görülmüş ve haline merhameten affedilmesi istenmişti.[92] İsteğin, 10 Mart 1792'de vezâretle kaptan-ı deryalığa atanmış ve 19 Aralık 1792'de hanedana damat olmuş Küçük Hüseyin Paşa tarafından yapılması ve talebe, kendisini sürgüne göndermiş olan Koca Yusuf Paşa'yı bile bağışlayan sadrıazam Melek Mehmed Paşa tarafından olumlu cevap verilmesi manidardır.[93]

İshâk Bey'in bundan sonra Küçük Hüseyin Paşa'nın politik hanesinin bir üyesi haline geldiği görülmektedir. Nitekim Küçük Hüseyin Paşa, 10 Nisan 1798'de Pazvantoğlu İsyanı'nı bastırmak üzere Vidin'e doğru yola çıktığında İstanbul'daki hanesinde bulunanları gösteren bir defterde İshâk Bey'e üç yüz guruş maaş ödendiği gözlemlenmektedir.[94] İshâk Bey ve Küçük Hüseyin Paşa arasındaki birliktelik, Paşa'nın Ocak 1799'da İstanbul'a dönüşünden sonra daha da güçlenerek devam etti. Bu noktada Fransız mallarının Kızıl Deniz'e düşük gümrükle güvenli geçişini sağlamak üzere 9 ve 23 Ocak 1785'de yapılan antlaşmaların ardından İstanbul'daki Fransız askeri uzman heyeti ile ilişkili olduğu anlaşılan Laurent Jean François de Truguet komutasındaki Tarleton (14) Brik'i ile Mısır'a yaptığı seyahatin ve bölge önde gelenleri ile kurduğu ilişkinin İshâk Bey'i Kahire-İstanbul-Paris üçgenindeki diplomatik gelişmeleri Osmanlı başkentinde en iyi biçimde anlamlandırabilecek kişilerden birisi haline getirdiğini söyleyebiliriz.[95] Bu bağlamda Napoléon'un Mısır işgali esnasında Küçük Hüseyin Paşa'nın özel sekretaryasını yürüttüğü anlaşılan İshâk Bey için zor günler geride kalmıştır. Artık kendisini yetiştirdiği diplomasi alanında çalışan İshâk Bey'in, maaşına ek olarak aldığı inamları gözönünde bulundurduğumuzda, faaliyetlerinin son derece başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Zira Küçük Hüseyin Paşa sadece yapılacak ödemeler konusunda İshâk Bey'e güvenmiyor, aynı zamanda kendisini kimi zaman "elçilik tarîkiyle İskenderiye'ye" gönderiyor, kimi zaman da İngiliz donanma subaylarına verilecek yemekleri düzenlemekle görevlendiriyordu.[96] Örneğin Sir Sidney Smith'in şerefine 27 Temmuz 1801'de verilen yemeğin tüm teşrifatını İshâk Bey üstlenmişti. Küçük Hüseyin Paşa ve Komodor Smith'in tercümanlığını yapan Joseph von Hammer'in anlatımıyla her ne kadar Kaptan Paşa'nın yanında Avrupai yemek ve çatal-bıçak takımları, Bordeaux ve Ren şarapları bulunuyor olsa da bunları daha önce hiç kullanmamıştı.

92 BOA, Cevdet Zaptiye (C. Zaptiye), 683.

93 Küçük Hüseyin ve Melek Mehmed Paşalar için bk. Nejat Göyünç, "Hüseyin Paşa, Küçük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 19, İstanbul 1999, s. 6-8 ve Fatih Yeşil, "Melek Mehmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C Ek-2, İstanbul 2019, s. 244-245.

94 Vazifesi belirtilmese de İshâk Bey, aldığı üç yüz kuruşluk mahiye ile Küçük Hüseyin Paşa'nın hane halkı içerisinde maaşı en yüksek çalışanlardan birisiydi. BOA, TSMA, Defter (d.), 4711.

95 Söz konusu antlaşmaların yapılmasında İshâk Bey'in oynadığı role dair kesin bir bilgiye sahip olmasak da imzaların atılmasının ardından Fransa sefaretinin Mısır'a düzenlediği seyahate İshâk Bey'in de katıldığı kesindir. 1 Ağustos 1786'de İstanbul'dan Mısır'a doğru yola çıkan İshâk Bey'in söz konusu diplomatik faaliyetteki rolü konusunda kaynaklar suskundur. Mason (ed.), s. 112. Antlaşmalar konusunda ayrıca bkz: Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIIIe siécle*, Librairie Hachette, Paris 1911, s. 576-577. Antlaşma metinleri için ayrıca bkz: Charles Roux, *L'Isthme et Le Canal de Suez*, C 1, Librairie Hachette, Paris 1901, s. 110 vd. ve 421-427.

96 Bu dönemde İshâk Bey'e ve onun eliyle yapılan diğer ödemeler konusunda bk. BOA, TSMA.d., 2095, vr. 4a-b, 7a-8b, 9a, 10b, 11a-b, 12a, 13a, 14a-b, 15b, 16a, 17b, 18a-b, 19a; BOA, TSMA.d., 2098, vr. 26b, 27b, 28b, 29b, 30a, 31a-b, 33b, 34b; BOA, TSMA.d., 2099, vr. 22a; BOA, TSMA.d., 3405, vr. 19b,

XIX. yüzyıl İstanbul'unda olağan hale gelecek olan bu tür davetlerde yemeklerin nasıl servis edileceği, tabakların nasıl ve ne zaman değiştirileceği ne zaman kadeh kaldırılacağı gibi basit kurallar henüz Osmanlıların malumu değildi. Avrupa'da uzun süre bulunmuş olması hasebiyle neyin ne ile uyumlu olduğunu bir davetin öncesinde ve sırasında ne yapılması gerektiğini en iyi şekilde bilen İshâk Bey, Kaptan-ı Derya'nın en büyük şansıydı. Üstelik Hammer'e göre, bir savaş gemisi kaptanı olmamasına rağmen Mısır'da yürüttüğü faaliyetlerle "Kaptan Paşa ve Sir Sidney Smith'den sonra masada oturmayı en çok hak eden kişi" İshâk Bey'di. Ancak İshâk Bey, masada oturmak yerine yemek süresince hizmetkar ve garsonları düzenlemekle meşgul olmuştu. Kaptan Paşa'nın çuhadarı da kimi zaman tabakları bizzat değiştiren İshâk Bey'in emri altındaydı.[97] Bildiği yabancı diller ve Avrupa adetlerine ve teşrifatına ünsiyeti dolayısıyla önplana çıkan İshâk Bey'in Mısır'daki faaliyetleri sadece teşrifâti düzenlemelerle sınırlı değildir. Kaptan-ı Derya'nın gerek İngilizlerle gerek Fransızlarla kurduğu ilişkide kilit bir rol üstlendiği anlaşılan İshâk Bey, 27 Haziran 1801'de Fransız ordusunun Mısır'dan çekilmesini karara bağlayan konvansiyonun mükalemelerine katılmakla kalmaz aynı zamanda Küçük Hüseyin Paşa'yı temsilen antlaşma metninin altına imza atar.[98] Devrin yabancı kaynaklarında bir taraftan "iyi bilinen bir karakter ve üstün yeteneklere sahip bir adam", kimi zamanda "Fransız ve Türk karakterlerinin bütün kötü taraflarını şahsında birleştirmiş" bir kişi olarak tasvir edilen İshâk Bey'in Mısır'da İngiliz ve Osmanlı birliklerinin temas noktasında durduğu açıktır.[99] Fransa işgalinin sonlandırılmasının ardından Mısır'daki Memlük sorununun çözümünde de İshâk Bey'in görev alması, İngiliz birlikleri ile Küçük Hüseyin Paşa arasındaki Memlük diplomasisinin en önemli aktörü olarak ortaya çıkması artık şaşırtıcı değildir.[100] Her ne kadar Mısır ve Memlükler daha uzun süre Bâb-ı Âli'yi meşgul edecek olsa da İshâk Bey'in Küçük Hüseyin Paşa'nın idaresi altında gerçekleştirdiği faaliyetlerin İstanbul idaresi tarafından da başarılı bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İskenderiye ve Kahire'nin tahliyesinde oynadığı önemli rol sebebiyle kendisine 10 Ekim 1801 tarihinde, 1215 senesi martından geçerli olacak şekilde İstanbul Emtia Gümrüğü'nden on kese faizli iki tam sehim, bizzat III. Selim'in hatt-ı hümâyûnu ile tevcih edilmişti.[101] Padişah'la arasını düzelten İshâk Bey belki de ilk defa düzenli bir gelire ve daha da önemlisi prestije sahiptir.

97 İshâk Bey'in bu ve benzeri faaliyetleri konusunda bk. Joseph von Hammer, *Erinnerungen aus meinem Leben*, V. Buch, 19.-24. Heft, Reise nach Jaffa und Cypern, abermaliger Besuch von Rhodos und Aufenthalt in der Bucht von Makri, Winterkreuzfahrt und Aufenthalt im Meerbusen von Marmamis, s. 248, 266-268. (http://gams.unigraz.at/archive/objects/context:hp/methods/sdef:Context/get?mode =band3). 1 Temmuz 1801'de Küçük Hüseyin Paşa ve General Wilson'ın başbaşa yedikleri yemeğe de katılan İshâk Bey'in Kaptan Paşa yemeğini bitirmeden yemeye başlamaması İngiliz generalin dikkatini çekmişti. Herbert Randolph (ed.), *Life of General Sir Robert Wilson*, C I, John Murray, Londra 1862, s. 191.

98 BOA, HAT, 1667 ve Robert Thomas Wilson, *History of the British Expedition to Egypt*, C. Roworth, Londra 1803, s. 330-334.

99 Wilson, *age*., s. 48, 109-110, 131-132 ve E. D. Clarke, *Travels in Various Countries of Europe, Asia, and Africa*, C 5, T. Cadell and W. Davies, Londra 1817, s. 401. Ayrıca bk. Beydilli, "İshâk Bey", s. 527.

100 Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın 22 Ekim 1801'de Mısır'daki Memlük Beylerini İskenderiye'de kılıçtan geçirme girişimi öncesinde yürütülen müzakerelerde İshâk Bey'in rolü için bk. *The Life of General, the Right Honourable Sir David Baird, Bart.,* C 2, Richard Bentley, Londra 1832, s. 4 ve 8. Bu konuda ayrıca bk. Câbî Ömer Efendi, *age*., s. 75-76.

101 BOA, Ali Emiri, III. Selim, 9132; BOA, Cevdet Maliye, 2030.

Küçük Hüseyin Paşa'nın 1803'teki ölümünün, İshâk Bey'in durumunu olumsuz yönde etkilediğini tahmin edebiliriz. Tevcih edilen sehimleri ne kadar süreyle tasarruf ettiğine dair bir kayıta ulaşamamış olsak da İshâk Bey'in bu süreçte yeniden Fransa sefaretine yaklaştığını söylemek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ve Rusya yörüngesinden koparak Napoléon Fransasının etkisine girdiği dönemde yürütülen görüşmelerde etkin olan İshâk Bey,[102] İngiliz filosunun Şubat 1807'de gerçekleştirdiği İstanbul saldırısı esnasında Osmanlı tarafının, Fransa büyükelçisi Sebastiani ve İngiliz filosu ile yaptığı görüşmelerde bir kez daha sahneye çıkar. 1807'de İstanbul'a saldıran filonun komuta subaylarından birisi olan Sir Sidney Smith'le Mısır seferi esnasında tanışan ve İstanbul'daki yabancı misyonlarla yakın bir ilişki içerisinde bulunan İshâk Bey'in filoya gönderilmesinin bilinçli bir karar olduğu anlaşılmaktadır. Kaleme aldığı risâlede İngiliz filosunda yapılan müzakerelere dair birinci elden bilgi veren İshâk Bey'in öncelikli hedefi zaman kazanmaktan ziyade problemi diplomatik kanallardan çözmekti. Nitekim yapılan müzakereler esnasında İngiliz filosunun öne sürdüğü Osmanlı donanmasının teslimi şartını ortadan kaldırmayı başaran İshâk Bey, Rusya ile barış yapılacağına ve Londra ile ittifakın yenileneceğine dair İngiltere'ye senet verileceğini kabul etmişti. Buna karşılık İngiltere de Rus işgali altındaki kalelerin teslimini garanti eden resmi bir yazıyı Bâb-ı Âli'ye verecekti. Bu süre zarfında İngiliz donanması Çanakkale'ye çekilecekti. Fransa büyükelçisi General Sebastiani'nin İstanbul'dan gönderilmesi ise İstanbul'a yeni bir İngiltere elçisinin atanmasından sonra gündeme alınacaktı.[103] İngiliz elçi Arbuthnot ve filo komutanı Amiral Duckworth'tan görüşmenin sonucu konusunda Bâb-ı Âli'yi bilgilendirmek üzere izin alıp filodan ayrılan İshâk Bey'in Osmanlı makamlarıyla görüştükten sonra General Sebastiani'ye gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu sırada III. Selim'e sunulan bir arza göre Fransa büyükelçisinin hediye, para ya da bir başka şekilde ikna edilerek İstanbul'dan gönderilmesi planlanmaktaydı.[104] En azından İshâk Bey, Arbuthnot'a Fransa elçisinin "iskâtının mümkün" olduğunu ihsas ettirmiş ve konuyu görüşmek üzere Fransa elçiliğine yollanmıştı. Bu sırada İbrahim Nesim Efendi, Hacı İbrahim Efendi, Mustafa Reşid Efendi, Moralı Osman Efendi, Defterdar Efendi ve Sadaret Kethüdası da toplantı halindeydi. Toplantı sonucunda, General Sebastiani'nin İstanbul'dan ayrılma konusundaki görüşünün alınması kararlaştırılmıştı. III. Selim'in kaleme aldığı hatt-ı hümâyûnların ertesi gün, Tersane ricâli ve Yeniçeri Ağası Pehlivan Hüseyin Ağa'nın da davet edileceği geniş katılımlı bir meşverette tartışılarak savaş konusunda kesin bir karara varılması da meşverette alınan kararlar arasındaydı. Bunun yanı sıra III. Selim'in Osmanlı donanmasının hazırlıksız ve hareketsiz kalmasının ahalide yarattığı rahatsızlık konusunda kaleme aldığı hatt-ı hümâyûnunun toplantı salonuna ulaşmasıyla donanmanın ikmal edilmeye başlanması talep edilmişti. Bu esnada savaş kararı masada bulunmakla birlikte ne III. Selim ne de Bâb-ı Âli ricâli Saray Burnu'nda gerçekleşecek bir muharebe istemekteydi. Fakat Osmanlı tarafı en kötüsüne de kendisini hazırlamaktaydı. Zira III. Selim'in verdiği emire göre savaşın "farzı başka vukû'u başkadır işte düşman karşımızda ve kuvveti bizden yirmi kat ziyâde yaʿni sekiz yüz top î'mal ider ve üç yüz atım güllesi vardır bizim topumuz ve güllemiz nispet olunsun".[105] İshâk Bey'in General Sebastiani ile Fransa sefaretinde gerçek-

102 İshâk Bey'in bu sırada Hafız İsmail Paşa'nın maiyeti içerisinde yeralması konusunda bk. Beydilli, "İshâk Bey", s. 527.

103 Risâle, vr. 41b-42b.

104 BOA, HAT, 7975.

105 Söz konusu meşveret için bk. BOA, HAT, 7975.

leştirdiği elçinin İstanbul'dan ayrılmasına yönelik görüşmenin sonuçsuz kalması[106] ve ertesi gün yapılan geniş katılımlı meşverette, İshâk Bey'in de risâlede belirttiği üzere Pehlivan Hüseyin Ağa'nın III. Selim'i ikna etmesiyle[107] birlikte sorunun diplomatik yollarla çözümü ikinci plana atılmıştır. Diğer taraftan ilerleyen süreç içerisinde de İshâk Bey ve İngiliz filosu arasındaki temasın devam ettiğine dair bazı ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Nitekim Sir Sidney Smith, kardeşine yazdığı bir mektupta İstanbul'da kaldıkları süre içerisinde "Sultan'ın özel habercisi İshâk Bey" (confidential messenger, Isaac Bey Vizier) ile görüşmeye devam ettiğini belirtmekte ve bu bilgi Câbî Ömer Efendi ve Joseph von Hammer tarafından da desteklenmektedir.[108] İngiliz filosu her ne kadar büyük bir kayıp yaşanmadan gönderilmiş olsa da ardı ardına yaşanan üç isyan, İstanbul'daki hamisi olduğu anlaşılan Küçük Hüseyin Paşa'nın vefatı İshâk Bey için bir kez daha karanlık günlerin başladığını haber vermekteydi. Fakat Avrupa diplomasisine ve dillerine dair bilgisi, haber alma kabiliyeti ve çevresi İshâk Bey'i çağdaşları arasında özel bir konuma taşımakta ve önünde yeni kapıların açılmasına zemin hazırlamaktaydı.

F. Sonuç: İshâk Bey'in Yeni Bir Hane Arayışı

Avrupa diplomasisine ilişkin haber ve bilgiye ulaşmak, bunları istihbarata dönüştürmek konusunda ciddi bir eksikliği olmadığı anlaşılan ve daha da önemlisi yaşanan gelişmelerin tam da ortasında bulunan İshâk Bey, İstanbul'dan uzak kaldığı süre boyunca yaşananları Yusuf Ziya Paşa'ya en doğru şekilde anlatabilecek kişilerden birisi, belki de birincisiydi. Ancak risâlenin son derece özenli ve ayrıntılı dili sadece Sadrıazam Yusuf Ziya Paşa'nın teveccühü ile açıklanamaz. İshâk Bey'in adeta kendisine revaç vermeye çalışırcasına Arapça ve Farsça beyitlerle donattığı, Avrupa diplomatik çevresine ait kavramların tercümesinde son derece ihtimamlı bir dil kullandığı risâlede Yusuf Ziya Paşa için serdedilen ihtiramkâr ifadeler derhal okurun dikkatini çeker. İshâk Bey "kerim olanın" ümitlerini boşa çıkartmayacağından emindir. Her ne kadar Carter Findley'in belirttiği üzere İshâk Bey, İngiliz filosunun İstanbul'dan ayrılmasının ardından tarihi kayıtlardan bir kez daha kaybolsa da risâlenin yazılış tarihinin ortaya koyduğu üzere ve tahminlerin aksine İstanbul'da yaşanan üç büyük isyanı da atlatmıştır. Buna mukabil yaşanan siyasi ve ekonomik kaos, İshâk Bey'in iniş çıkışlarla dolu kariyerini elinden almış olmalıdır. Uzun bir tanışıklığa sahip olduğu Yusuf Ziya Paşa'nın yeniden sadarete atanması ve kendisinden Avrupa diplomasisine dair bir risâle yazmasını talep etmesi 1809 senesi başlarında sığınabileceği yeni bir politik hane ve bir hami arayışı içerisinde olduğu anlaşılan İshâk Bey açısından kaçırılmayacak kadar önemli bir fırsattı.

Bu fırsatı kaçırmak istemediği anlaşılan İshâk Bey, risâlesinde ele aldığı problemleri çağdaşlarının yöntemlerini kullanarak çözmeye girişmişti. Temelde tarih ve diplomasiyi birleştiren bu bakış açısı Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren içinden geçti-

106 Edouard Driault, *Napoléon'un Şark Siyaseti, Selim-i Sâlis, Napoléon, Sébastiani ve Gardane*, trc. Köprülüzâde Mehmed Fuad, haz. Selma Günaydın, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 82-83.

107 Pehlivan Hüseyin Ağa, diğer taraftan söz konusu saldırıyı nizâm-ı cedîd ekibinin gücünü kırmak için bir vesile olarak görmekte ve ahaliyi isyana teşvik etmekteydi. Fatih Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 466.

108 Sir Sidney Smith'den Charles Douglas Smith'e 11 Mart 1807, John Barrow (ed.), *Life and Correspondence of Admiral Sir William Sidney Smith*, C 2, Richard Bentley, Londra 1848, s. 246; Joseph von Hammer, *Mein Briefwechsel*, *Ankunft in Wien*, XVI. Buch, 66.–69. Heft, s. 754 (http://gams.uni-graz.at/hp/pdf/Typoscript-16.pdf) ve Câbî Ömer Efendi, s. 105.

ği süreçle birlikte düşünüldüğünde İshâk Bey'in realist yorumlarına sağlam bir zemin oluşturmaktaydı. Avrupa seyahatleri, bu seyahatler sırasında aldığı eğitim, kazandığı deneyim ve öğrendiği yabancı dil(ler) İshâk Bey'in gözlemlediği olayları doğru bir biçimde muhakeme edebilmesine olanak sağlamaktaydı. Ancak İshâk Bey'in sahip olduğu birikim ve yeteneğin kullanılabilmesi için iki unsurun daha bir araya gelmesi gerekmekteydi. Nitekim İshâk Bey'in devletler arası ilişkiler konusunda yaptığı değerlendirmeler yaşanan gelişmeleri yakından takip edebilmesini sağlayan bir haber ağına sahip olduğunu göstermektedir. İstanbul'da bulunan elçilikler tarafından tanınan ve takip edildiği anlaşılan İshâk Bey'in Pera çevresi ile yakın ilişkisi olduğunu düşünmek mümkündür. Elçilikler arasındaki haber geçişkenliğini son derece maharetli bir biçimde kullandığı anlaşılan İshâk Bey, İstanbul'a ulaşan Avrupa gazetelerini takip edebilecek yabancı dil altyapısına da sahipti. Osmanlı üstdüzey bürokrasisine yakınlığı ise İshâk Bey'in Bâb-ı Âli ile temas edebilmesini sağlamaktaydı. Diğer taraftan İshâk Bey'in aldığı haberleri istihbarata dönüştürebilmesi için gerekli yeteneğe ve araçlara sahip olması ondan faydalanılmadığı sürece Osmanlı Devleti açısından bir anlam ifade etmeyecektir. Bu bağlamda İshâk Bey sahip olduğu yetenekleri önce Şehzâde Selim'in, ardından da Küçük Hüseyin Paşa'nın hizmetine sunmuştur. İngiliz Filosu'nun İstanbul'a yaptığı harekât esnasında bir kez daha kendisini gösteren İshâk Bey'den, bu çalışmayla tespit ettiğimiz üzere Sadrıazam Yusuf Ziya Paşa da faydalanmaya çalışmıştır. Yusuf Ziya Paşa ile ilişkisinin 1809 sonrasında hangi yönde ilerlediğini ya da İshâk Bey'in hangi koşullarda yaşayıp hangi tarihte, nerede ve nasıl vefat ettiğini bilmesek de hazırladığı risalenin muhtemelen ölümünden sonra da okunduğuna hükmedebiliriz. Zira 1856-1857 senelerinde yeniden istinsah edilen risalenin Kırım Harbi sonrasında kritik kararların eşiğinde olan Osmanlı Hariciyesinin Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri anlamlandırmasına yardımcı olduğunu düşünmek mümkündür.

G. Neşir Üzerine

Çeviriyazıda olabildiğince basit bir transkripsiyon usulü benimsenmiş olup, yazarın dil ve imlâ konusundaki tercihlerine bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çeviriyazıda sadece uzatmalar, hemzeler ve (ع) harfleri gösterilmiş, metinde altı çizili ya da kırmızı mürekkeple yazılmış olan kelimeler aynen korunmuştur. Metinin anlamını ya da akışını bozan bazı yazım hatalarına dipnotlarda işaret edilmiş ve gerekli olan yerlerde köşeli parantez içerisinde olmak kaydıyla metine ilavelerde bulunulmuştur. Bunların yanı sıra İshâk Bey'in bahsettiği olaylar, kişiler, yerler ve kurumlar dipnotlarda açıklanmaya çalışılmıştır.

H. Metin

Mukaddime

Devlet-i ʿAliyye-i Ebed-peyvend-i Osmaniyye lâzâlet mahsûfe bi't-te'yîdât bi't-te'yîdâti's-samadâniyye şân-ı şevket-nişânı olduğu üzere kâffe-i umûr ve husûsâtda râstî ve ʿadâlet ve dürüstî ve hakkâniyyete bi't-tabiʿ mecbûr ve meftûr olmak mülâbesesiyle silm ü muvâlât üzere milel ü düvel haklarında hâlisâne ibrâz-ı muʿâmele-i lutf-ı inʿâm ve âʿdâ-yı nahvet-intimâsına kuvvet-i kâhiresini ızhâr ile havâle-i seyf-i kahr ü intikâm idegeldiği müsellem-i enâm olub düvel-i nasâra dahi ʿumûmen bu kanûn-ı mesnûn-ı müstahsene riʿâyet etmiş olsalar cihânda emn ü âsâyiş dâ'imî hâsıl olmak iktizâ ideceği zâhirdir **[2a]** lakin tâ'ife-i efrenc birbirleriyle kâffeten muʿâmelâtda televvün ve hadîʿat üzere hareket ve îcâb-ı maslahata tebaʿiyyet ʿahd ve

şart ʿindlerinde ancak tervîc-i hîleye bir âlet ittihâz olunageldiğine binâ'en her an ve her dakîka tahavvül ve teceddüd üzere olan revâbıt-ı nâpâyidârlarının çikûnegî-i ahvâline baʿzen sarf-ı zihn olunmak lâzım gelür mülâhazasıyla bundan akdem makâm-ı vâlâ-yı vekâlet-i mutlaka ferîd-i ʿasr u zamân olan zât-ı ʿadîmü'l-misâl tahrîrânelerinden müfârik olduğu tarihden bu ân-ı yümn-iktirâna gelince düvel-i efrenciyye beyninde cilveger-i sâha-yı bürûz olan garâ'ib-i âsâr-ı meclâ-yı mücellâ-yı hakâyık-eşya olan zamîr-i hikmet-semîr-i âsafîlerine mû-bemû mekşûf ü müncelî olduğu âşikâr ise de mücerred huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı hidivîlerine karınca kadarınca ibrâz-ı destmâye-i ihtisâs u ʿubûdiyyet zımnında ber-nehc-i ihtisâr keşîde-i silk ü imlâ ve tahrîr ve müddet-i merkûme içinde Devlet-i ʿAliyye-i ebed-müddetin maslahat-ı hâriciyyesinde ʿârız olan tebeddülât-ı rengârenk keyfiyyeti Avrupada tahaddüs iden vekâyʿi-i garîbe-i nâşenîdeden neş'et etmiş bir hâlet olub esbâb-ı âsliyyesinin istikşâfı beher hâl evvel emirde Avrupa vukûʿâtının hikâyesi takdîmine menût idüğine nazaran **[2b]** umûr-ı Saltanat-ı Seniyyenin bahsi miyâne-i ahvâl-i ecnebiyyeye mezc olunmak tecvîz olunmayub bir makâle-i mahsûsa olarak zarûrî hitâm-ı risâlede sebt ü tastîr olunmak lazım geldiği şâyân-ı enzâr übbehet-nisâr-ı veliyyü'n-niʿamîleri buyuruldukda fart-ı nâdânî ve cehâletim hasebiyle her bir fıkrada zuhûru lâbüdd olacak zellât ü hefevât ancak sadâkat-ı ʿâcizâneme haml olunarak terahhumen ve telattufen mahkûk kezâlik ʿafv ve iğmâz buyurulmak ümîd ve ricâsıyla takdîm-i ʿatebe-i ʿulyâ-yı devlet-medârları kılındı

Recevtü ve ercû en tekûne müsâʿidî

Ve eyyü recâin hâbe ʿinde Kerîmin[109]

Vaktâki sene-i hicriyyenin bin iki yüz dört senesinde vâkiʿ tarih-i nasârânın bin yedi yüz seksen dokuzunda bi-hikmet-i teʿâlâ çâr-aktâr-ı cihâna bâdî-i dağdağa-i ʿuzmâ olmuş Fransanın âteş-i tuğyân ve ihtilâli rûz be-rûz zebânekeş-i zuhûr ve bürûz oldukca bi'l-cümle Avrupa devletleri kimi sirâyet-i şerâre-i âşûb ve fitneden ihtirâza ve kimi nice sinîn ve aʿvâmdan berü Fransanın müdâhale-i mütegallibânesini çekemeyüb bu fırsatı kesr-i nüfûz ve kuvvetine vesîle ittihâz etmiş olduğuna binâ'en üzerine ʿasker taʿyîniyle cenk ü harbe tasaddî etmişler iken Fransalu krallarını katl ü iʿdâm[110] ve cumhûriyyet sûretini iltizâm[111] ile düşmanlarına merreten ba'de uhrâ gâlib **[3a]** gelüb nihâyetü'l-emr içleründen Bonaparta[112] nâm kimesne esnâ-yı

109 Yardımcım olmanı umdum ve umuyorum
Ve Kerim olanın yanında hangi umut boşa çıkmış ki.

110 Fransa kralı XVI. Louis (1754-1793), 13 Ağustos 1792'de resmen tutuklandıktan sonra yapılan yargılama sonucunda 16 Ocak 1793'de suçlu bulundu ve 21 Ocak 1793'de Concorde Meydanı'nda (*Place de la Révolution*) giyotinle idam edildi.

111 3 Eylül 1791'de kabul edilen anayasa ile Fransa yaklaşık bir sene sürecek meşrutî monarşi düzenine geçmiş, ardından 20/21 Eylül 1792'de toplanan Ulusal Konvansiyon Meclisi'nin aldığı ilk kararla cumhuriyet ilan edilmiştir.

112 Korsika'da doğan Napoléon Bonaparte (1769-1821) kraliyet taraftarlarına karşı Direktuar hükümetinin yanında yeraldı ve İhtilâl Harpleri esnasında kazandığı zaferlerle ordu içerisinde hızla terfi etti. 1796'da Habsburglara karşı yapılan seferlerde başarı kazandıktan ve 1798'de Mısır'ı işgal ettikten sonra Kasım 1799'daki darbeyle (18 Brumaire) Birinci Konsüllüğe yükseldi. Kazandığı askeri başarıların ardından 2 Aralık 1804'de Fransız imparatorluk tacını giydi. Fransız ordusunun büyük kayıplar verdiği Rusya Seferi'nden sonra müttefiklerin 31 Mart 1814'de Paris'e girmesiyle aynı gün Fransa Senatosu, Napoléon'u imparatorluktan azletti. Fontainebleau Antlaşması (11 Nisan 1814) gereği Elbe Adası'na sürgüne gönderilen Napoléon, 26 Şubat 1815'de Elbe'den

esfârda izhâr eylediği yararlığı hasebiyle bi-hükmi'l-istidrâc kesb-i teferrüd ve istibdâd ve erbâb-ı cumhûr üzerine konsolos-ı evvel ʿünvânı ve maʿiyyetine sânî ve sâlis olarak diğer iki nefer konsoloslar[113] terfîkiyle zimâm-ı mülk ü devleti kabza-i tasarrufuna râm etmeğin kadr ü iʿtibârını derece-i aʿlâya îsâl ve ısʿâd eylediği ve bir müddet güzerânında gûyâ milletinin rey ve rızâsı munzamm olarak cumhûriyyet ve konsolosluk sûretini külliyyen nesh ü ilgâ ve imparatorluk[114] lakab ve ʿünvânıyla kendüsi müstakill bir hükümdâr-ı kâr-fermâ olduğu ve esnâ-yı cumhûriyyetde vâkiʿ esfâr-ı ʿadîdenin her biri resîde-i hayyiz-i hitâm olub Fransalu hemcivârlarıyla gâlibâne müsâlaha itdikce gerek Alaman ve gerek İtalya semtine doğru hudûdunu tevsîʿ ve temdîd eylediği ve İtalyanın bir kıtʿa-i cesîmesini cumhûr-ı müstakill olarak idâre olunmak üzere tanzîm etmişken[115] mersûm Bonaparta imparatorluğu tahsîl ideliden berü nizâm-ı cumhûriyeti her tarafdan refʿ itdirmek kaydına düşüb sâlifü'z-zikr İtalyanın cumhûr-ı cedîdini krallığa tahvîl[116] ve gûyâ cemîʿ Avrupa devletleriyle müsâlaha[117] olunub ʿumûmen nizâm ve

firar etti ve "Yüz Günlük" periotta yeniden, yine halk oyu ile Fransa İmparatoru oldu. İngiltere ve Prusya kuvvetleriyle 18 Haziran 1815'de Waterloo'da son kez karşılaştı. Aldığı yenilgiyle beraber Paris'e dönen Napoléon, 22 Haziran 1815'de oğlu lehine tahttan çekilme kararı aldı. Bu süreçte ABD'ye kaçmaya çalışan Napoléon, 15 Temmuz 1815'de İngiliz donanması tarafından yakalanarak St. Helena Adası'na sürgüne gönderildi. Napoléon Bonaparte, 5 Mayıs 1821'de hayata veda etti. Nâşı 15 Aralık 1840'da Paris'e getirildi.

113 Konsüllük (Le Consulat), Direktuar yönetiminin 1798 ve 1799'da Fransa'nın aldığı yenilgilerle sarsılmasından sonra gerçekleşen 18 Brumaire (10 Kasım 1799) darbesinden Fransa İmparatorluğu'nun ilanına kadar geçen sürede yürütme yetkisinin on yıllığına seçilen üç konsülün elinde toplandığı yönetim şeklidir. Her ne kadar sistem denge mekanizmasını oluşturmak için üç kamaralı meclis yapısını ve üç konsülün varlığını öngörüyor olsa da zaman içerisinde tüm idari yetkiler birinci konsül Napoléon Bonaparte'ın elinde toplanacaktır.

114 Fransız Senatosu'nun 18 Mayıs 1804'de Napoléon Bonaparte'a imparator unvanını vermesiyle başlayan süreç, aynı yılın kasım ayında gerçekleştirilen referandumla unvanın onaylanması ve 2 Aralık 1804'de Notre-Dame Kilisesi'nde Papa VII. Pius'un katılımıyla gerçekleştirilen taç giyme töreniyle tamamlanır. Napoléon'un, Papa'ya ihtiyaç duymaksızın tacı kendi kendisine takması imparatorluk unvanın meşruiyetinin dünyevi argümanlar temelinde şekillendiğini gösteren bir mizansendir. İmparatorluk rejiminin 11 Nisan 1814'de son bulmasının ardından Napoléon'un sürgünden geri dönmesi ile Fransa 20 Mart 1815'den, 7 Temmuz 1815'e kadar bir kez daha imparatorluk rejimi ile idare edilmiştir.

115 Mayıs 1796'da Napoléon Bonaparte komutasındaki Fransız ordusunun, Habsburg birliklerini Lodi Muharebesi'nde yenilgiye uğratmasının ardından Po Ovası'nın kuzey ve güneyinde Cispadane ve Transpadane isimli iki cumhuriyet kurulmuştur. 29 Haziran 1797'de Modena Dükalığı'na ait topraklar Transpadane Cumhuriyeti ile birleştirilir ve Cisalpine Cumhuriyeti kurulur. Başkenti Milano olan Cisalpine Cumhuriyeti başta, Lodi, Reggio, Massa, Lecco, Modena, Como, Cremona, Bergamo, Pavia şehirlerini içermekteydi. Yaklaşık bir ay sonra Cispadania Cumhuriyeti de Cisalpine Cumhuriyeti'ne katılır. 26 Ocak 1802 tarihinde Cisalpine Cumhuriyeti'nin anayasasında yapılan değişiklikle Fransa'nın birinci konsülü Napoléon, Milano, Bologna ve Brescia'daki seçiciler kurulları tarafından on yıl süresince yürütmenin tüm yetkilerini kullanma selahiyetiyle başkanlığa seçilir ve ülkenin adı İtalya Cumhuriyeti olarak değiştirilir. Bugünkü Kuzey İtalya'nın büyük kesimini içeren İtalya Cumhuriyeti 1805'de İtalya krallığı olarak yeniden düzenlenecektir. Owen Connelly, *Napoeon's Satellite Kingdoms*, Free Press, New York 1965, s. 19 vd.

116 İtalya Cumhuriyeti 17 Mart 1805'de Napoléon tarafından İtalya Krallığı'na dönüştürüldü. 5 Haziran 1805'de alınan bir kararla Napoléon'un İtalya'da bulunmadığı dönemlerde onu, üvey oğlu Eugéne de Beuharnais genel vali olarak temsil edecekti.

117 İshâk Bey bu noktada Austerlitz Muharebesi (2 Aralık 1805) sonrasında gelişen süreci tasvir etmektedir. Nitekim muharebenin kaybeden tarafında yeralan Habsburg İmparatoru II. Franz, 26 Aralık 1805'de imzalanan Pressburg (Bratislava) Antlaşması ile, İtalya'nın krallığa dönüştürülmesini, Venedik ile Adriyatik sahillerinin İtalya Krallığı'na devredilmesini ve Bavyera ve Würtemberg elektörlüklerinin krallık statüsüne yükseltilmesini

âsâyiş hâsıl oldukdan sonra ol tarafda diğer bir kral nasb olunmak şartıyla İtalya Krallığının **[3b]** tâcını kendü ser-i nahvet-i eserine vazʿ idüb idâre ve hükûmetde Öjen[118] nâm üveyi oğlunu taʿyîn ve tevkîl eylediği ve kezâlik Felemenk Cumhûriyetini hall ü fesh[119] ile büyük karındaşı Luis[120] nâm kimesneyi Felemenkde kral nasb itdirdiği ve İngiltere ve Rusya ve Nemçe ve İsvec devletleri mersûm Bonapartanın imparatorluğunu ve nizâmât-ı muhdese-i mezkûreyi kabul ve iʿtirâfdan istinkâf ile miyânelerinde ʿakd ü ʿahd ü misâk ve her biri tedârikât-ı cesîme ile Fransa ʿaleyhine hem-sâk ve fâk olduklarından fazla düvel-i sâ'ireyi dahi taraflarına celb ve imâle fikrine düşüb bâhusûs Prusya Devletini dâ'ire-i ittifâklarına idhâl içün bezl-i mâmelek saʿy ü ihtimâm itdikleri[121] ʿilm-i dekâyık-âşinâ-yı veliyyü'n-niʿamîlerine mû-be-mû maʿlûm olan mezâyâdan ise dahi bin iki yüz yigirmi[122] senesinden bu vakte gelince düvel-i mezkûrenin keyfiyyeti ne sûret kesb eylediği ve miyânelerinde vâkiʿ olan muʿâmelât-ı garîbenin hikâyesi zîrde bast ve izâh olunacak olmağla bâlâda mastûr sevâbık-ı ahvâllerinin dahi muhtasarîce yâd ü tezkîri iktizâ eyledi ancak sadr-ı âslı olan müddet-i merkûme vekâyiʿnin tahrîr ve ifâdesine şurûʿdan mukaddem cemîʿ düvelin maslahat-ı mahsûsa ve biribirleriyle cârî olagelmiş revâbıt-ı tabîʿiyyeleri başka başka **[4a]** işʿâr olunmak umûr-ı hâzıralarının tebeyyününe vesîle ve Fransa İhtilâli zuhûrundan berü ber-muktezâ-yı tekallübât-ı ʿâlem mesâlih-i düvel ve ümem herc ü merc olub dost dîrîn-i nâgâh düşman-ı pür-kîn ve hasm-ı tabîʿî bayağı bir müttefik-i ihlâs-karîn olmak lâzım geldiğinin istitlâʿına medâr olacak bir mukaddime-i cemîle olmakdan nâşî bu zemîn üzere bast-ı makâle ibtidar olunur ki, İngiltere Devleti mâ-tekaddümünden berü Fransaluya muʿârız-ı kavî olub İngilterenin kuvvet-i bahriyyesini ve Hind ve Amerika ve mutlakan kâffe-i rubʿ-ı meskûnun temettuʿât-ı ticâretine bi'l-inhisâr mazhariyyetini Fransalu çekemediği gibi İngiltere Devleti dahi Fransanın düvel-i Efrenciyye beyninde imtiyâz ve tefevvukunu ve sâ'irlerden ziyâde teksîr-i donanma kaydına düşdüğünden giderek tevsîʿ-i emr-i ticârete dest-res olacağını fikr itdikce dâimâ kesr-i kuvvet ve nüfûzuna ikdâmı ehass-ı mesâlih-i mülkiyyesinden ʿadd idegelmişdir binâen-ʿalâ-hâzâ Fransanın bidâyet-i ihtilâlinden berü gerek Abuhur pîşgâhında ve gerek İspanya açıklarında iki ʿaded mükemmel donanmasını

onaylamak zorunda kalacaktı. Frederick C. Schneid, *Napoleon's Conquest of Europe: The War of The Third Coalition*, Praegers, Londra 2005, s. 141.

118 Eugéne de Beuharnais (1781 – 1824), Napoléon'un ilk eşi Joséphine de Beauharnais ile Alexandre de Beauharnais'nin oğludur. 1805-1814 yılları arasında İtalya genel valiliği görevinde bulunmuştur.

119 19 Ocak 1795'de ilan edilen Batavya Cumhuriyeti, Paris Antlaşması'nın (1806) ardından 5 Haziran 1806'da Louis Bonaparte'ın tahtına oturduğu Hollanda Krallığına dönüştürülmüştür. Louis Bonaparte'ın Fransa tacının birinci subayı unvanını taşımaya devam edecek olması Hollanda Krallığı'nın tamamıyla Fransa'nın askeri otoritesi altında bulunduğunun bir göstergesiydi. Johan Joor, "The Napoleonic Period in Holland from a Dutch Historical Perspective", *Napoleon's Empire, European Politics in Global Perspective*, ed. Ute Planert, Palgrave, New York 2016, s. 53-6.

120 Louis Bonaparte (1778–1846), Napoléon Bonaparte'ın küçük kardeşi olarak 1806-1810 yılları arasında Hollanda Krallığını yönetmiştir.

121 İshâk Bey bu bölümde IV. Koalisyon'un (1806-1807) kuruluşuna referans vermektedir. 9 Ekim 1806'da Fransa'ya savaş ilan ederek koalisyona katılan Prusya, Avusturya'nın aldığı ağır yenilgi ve Ren Konfederasyonu'nun kuruluşundan büyük bir rahatsızlık duymaktaydı. Edouard Driault, "The Coalition of Europe Against Napoleon", *The American Historical Review*, XXIV/4, 1919, s. 606-607.

122 1 Nisan 1805 – 20 Mart 1806.

İngilterelü ihrâk ve iğrâk[123] ile kuvvet-i bahriyyesine îrâs-ı zaʿf-ı küllî etmiş ise de Fransalu Dışdeniz[124] semtinde Nemçeden aldığı Pazibasi[125] didikleri eyâlât-ı maʿlûme ve Felemenk ve İtalya cânibinde **[4b]** mâlik olduğu sevâhil-i cedîde-i vâsiʿa[126] takrîbiyle gâ'ile-i seferden âzâde kalsa az zamân içinde külliyetlü donanmaya mâlik olur mülâhazasıyla Fransayı dâima sefer ile işgâl etmek İngilterenin umûr-ı muʿtenâsından olduğuna binâen Fransanın kesb eylediği kuvvet ve vüsaʿt-ı cedîdesi mâdemki bâkî olsa İngilterelü musâlahadan mücânebet ve elinden geldiği kadar düvel-i sâ'ireyi dahi tahrîk ve tergîb ve masârıf-ı seferiyye nâmıyla mâlen külliyetlü ikdâr iderek[127] teşrîk ve tatyîbde bezl-i yârâ-yı miknet etmekden hâlî olmamak iktizâ ider

Fransa Devleti ezmân-ı sâlifeden berü İngilterelünün tabîʿî rakîb ve muʿârızı olduğundan gayrı mersûm Bonaparta fi'l-âsl kral neslinden olmayub bu makûle gâsıb-ı tâc ü taht olan mütegallibîn ise tahsîl itdikleri iʿtibâr ve mertebelerini vikâye içün dâimâ ʿasker başında bulunmak ve milletlerini seferberî ve bedeviyyet ile işgâl etmek ve zabt-ı memâlik ʿasker sergerdeleri ve söz sâhiblerine irâd ve menafiʿ göstererek cihângîrlik hülyâsına düşmek meslek-i muʿtâdları idüğine nazaran şahs-ı mesfûr dahi bu usûle tebaʿiyyet dâima cenkcûyî ve seferberîde müdâvemet ve nev be-nev neşr-i me'asir-i şân ve şöhret **[5a]** eylemeği vesîle-i necât ve selâmet ʿadd etmekdedir[128] bu sûretde İngiltere ve Fransa devletleri her biri birer gûne mütâlaʿaya zâhib

123 İshâk Bey'in altını çizdiği deniz muharebelerinin ikisinde de Amiral Horatio Nelson başrolü oynamıştı. Bunlardan ilki 1-3 Ağustos 1798'de Mısır sahillerindeki Abukır Koyu'nda on yedi gemiden müteşekkil Fransız filosunun imhası ile sonuçlanan Nil Muharebesi ya da Abukır Muharebesi olarak bilinen savaştı. İshâk Bey'in dile getirdiği ikinci deniz muharebesi ise yine Amiral Nelson'un 21 Ekim 1805 tarihinde Cebelitarık Boğazı'nın dışında İspanya'nın Atlantik kıyılarında, Fransız-İspanyol müttefik donanmasını ağır bir yenilgiye uğrattığı deniz muharebesidir.

124 Atlantik Okyanusu.

125 Pays-Bas Autrichiens, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olan Avusturya Hollandası (Aşağı Ülkeler), kabaca günümüzdeki Belçika'nın sınırlarına oturmaktadır. Söz konusu bölge 1795 yılında Fransa tarafından işgal edilmiş ve Viyana Kongresi'ne (1815) kadar Paris idaresinde kalmıştır.

126 17 Ekim 1797'de Fransa'yı temsilen Napoléon Bonaparte ile Habsburgları temsilen Kont Philipp von Cobenzl'in imzaladığı Campo Formio Antlaşması'nın sonucunda Venedik Cumhuriyeti tarihe karışmış ve toprakları imzacı devletler tarafından paylaşılmıştır. İshâk Bey, Fransa'nın İtalya'da kazandığı geniş sahiller ifadesiyle, Devrim Fransasının İyon Denizi'nde kazandığı sahil ve adaları kast etmektedir. 1794 kışında Devrimci Fransız birliklerinin General Jean-Charles Pichegru (1761-1804) komutasında Hollanda'ya girişiyle beraber kadim Hollanda Cumhuriyeti yıkılarak yerine 19 Ocak 1795 tarihinde Fransa'nın uydu devletlerinden birisine dönüşecek olan Batavya Cumhuriyeti kurulmuştur. 16 Mayıs 1795'de imzalanan Hague Antlaşması ile Fransa Cumhuriyeti Maastricht, Venlo ve Zeeland'ın güneyinde yeralan Flanders'ı ele geçirmişti. Georges Lefebvre, *The French Revolution*, C II (From 1793 to 1799), çev. J. H. Stewart-J. Friguglietti, Columbia University Press, New York 1964, s. 150-155 ve 199-201; Robert A. Kann, *A History of Habsburg Empire, 1526-1918*, University of California Press, Los Angles 1980, s. 216-217; Alexander Mikaberidze, *The Napoleonic Wars, A Global History*, Oxford University Press, Oxford 2020, s. 52, 54; Jonathan Israel, *The Dutch Republic, Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806*, Clarendon Press, Oxford 1995, s. 1122.

127 Lâyihanın bu bölümünde İshâk Bey, İngiltere'nin Fransa'ya karşı Kıta'da yeralan diğer devetlerle yaptığı iane antlaşmalarına (*subsidy treaties*) atıfta bulunmaktadır. Bu konuda iyi bir örnek teşkil etmesi açısından bk. D. B. Horn, "The Cabinet Controversy on Subsidy Treaties in Time of Peace, 1749-50", *The English Historical Review*, 179, 1930, s. 463-466.

128 Devrin vakanüvisi Asım Efendi'nin de Napoléon konusundaki görüşleri oldukça benzerdir. Nitekim ona göre de Napoléon "mûris-i heyecân-ı fitne vü şûriş olmak mülâhazasına mebnî, dâ'imâ askeri berü öte idâre vü isâre eylemek politikasını" benimsemişti. Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, C 2, haz. Z. Yılmazer, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2015, s. 1106.

olarak ebvâb-ı harb ve kifâhın insidâdını maslahat-ı mahsûsalarına münâfî bir hâlet ittihâzıyla peyâpey düvel-i sâ'ireyi dahî tahrîk ve teşvîkden münfekk oldukları yokdur

Rusya Devleti fi'l-âsl münâsebet-i ticaret cihetiyle İngilterelüye mâ'il ve müncezibdir zîrâ İngilterelü Rusya diyârının mahsûlâtını ve ʿale'l-husûs donanmaya müteʿallik kerâste ve timür ve halat misüllü malzemeyi bahr-i Baltık kenârında kâ'in Rusya iskelelerine tüccâr sefâyini irsâliyle celb idegeldiklerinden senevî İngilterenin katı küllî nukûdu Rusyada kalur[129] hatta ezmân-ı mâziyede Fransalu iʿmâl-i tedâbîr-i günâgûn ile bir müddet Rusya Devletini İngiltereden tebrîde dest-res olmuş ise de hâlet-i bürûdetleri kable't-tebeyyün yine evvelki muhabbete mübeddel olageldiği[130] mazbût-ı tevârih-i âsâr olmuş mevâddan iken bu defʿa Rusyalu ʿaksine hareket ile Fransanın usûlüne tebaʿiyyet ve İngiltere ile katʿ-ı ʿalâka-i meveddet eylemesi halli müşkil bir nükte-i garîbedir[131] Alaman didikleri iklîm-i ʿazîm Fransa ve Felemenk ve İtalya ve kadîmî Leh ve Bahr-i Baltık ile mahdûd bir mülk-i[132] **[5b]** vâsiʿdir ki derûnunda kâ'in nice

129 Gerçekten de Rus-İngiliz ticareti XVIII. yüzyıl başından itibaren ve bilhassa 1764'den sonra sürekli genişleyen bir seyir takip etmişti. Genel olarak İngiliz donanmasının ihtiyaçları çerçevesinde gelişen söz konusu ticarette, İshâk Bey'in de belirttiği üzere Rusya'nın ihracatı, İngiltere'den yapılan ithalatın çok üzerindedir. Örneğin 1784 yılında İngiltere Rusya'dan toplamda 1.169.171 paundluk ithalat gerçekleştirirken, aynı yıl Rusya'ya sadece 211.498 paundluk ihracat yapabilmiştir. Bu konuda bk. John Ehrman, *The British Government and Commercial Negotiations with Europe, 1783-1793*, Cambridge University Press, Cambridge 1962, s. 92 vd.

130 İshâk Bey'in analizinde de ortaya konduğu biçimde İngiltere ve Rusya XVIII. yüzyıl süresince, Yedi Yıl Harpleri (1756-1763) bir kenara bırakıldığında, genel olarak müttefik devletler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Rusya'nın Doğu Prusya'ya karşı hasmane bir tutum içerisinde olduğunu düşünen II. Friedrich'in (1712-1786), St. Petersburg'un dış politikası konusundaki çekincelerini bertaraf etmek ve Çariçe Yelisaveta ile Maria Theresia arasındaki ittifakı dengeleyebilmek amacıyla, Ocak 1756'da İngiltere ile savunma ittifakı (Westminster Konvansiyonu) imzalaması, Rus-İngiliz ilişkilerinde bir dönüm noktasına işaret eder. Mayıs 1756'da imzalanan Birinci Versailles Antlaşması'yla devrimsel nitelikteki Bourbon-Habsburg ittifakı ise Avusturya'nın, Prusya topraklarını kuşatma politikasını hayata geçirmesine olanak sağladı. Bu gelişmeler çerçevesinde farklı kutuplara savrulan Fransa ile çatışma halindeki İngiltere ve Habsburgların müttefiki Rusya, II. Friedrich'in 29 Ağustos 1756'da başlattığı Saksonya saldırısıyla muharip devletler haline geldi. Ancak İngiliz-Fransız ve Prusya-Avusturya rekabetine kurban giden İngiliz-Rus ilişkilerine düşmanlığın hâkim olması İshâk Bey'in de belirttiği üzere uzun süreli olmamıştır. Zira Yedi Yıl Harplerinin sona ermesi ve III. Augustus'un Ekim 1763'deki ölümünün ardından yeniden başlayan İngiliz-Rus yakınlaşmasının 1766'da imzalanan ticaret antlaşması ile zirveye çıktığını söylemek mümkündür. Nitekim Rusya Yedi Yıl Harpleri'nin getirdiği ekonomik yük dolayısıyla içine düştüğü mali buhranı atlatabilmek için yeni bir ticaret, belki de bir iane antlaşmasına şiddetle ihtiyaç duymaktaydı. Paris Antlaşması (1763) ile "Dünya'nın hâkimi" haline gelen İngiltere ise yaşadığı görkemli yalnızlığın (*splendid isolation*) ve savaş sürecinde Baltık ticaretinin gördüğü zararın sürdürülebilir olmadığının farkındaydı. H. M. Scott, *The Emergence of the Eastern Powers, 1756-1775*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 28-30 ve 191-192; H. M. Scott, "Great Britain, Poland and the Russian Alliance, 1763-1767", *The Historical Journal*, XIX/1, 1976, s. 53-74 ve M. S. Anderson, "Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-74", *The English Historical Review*, 69, 1954, s. 39-58.

131 İshâk Bey, Napoléon'un 14 Haziran 1807'de Friedland'da kazandığı zaferin ardından yapılan Tilsit görüşmelerine ve 7 Temmuz 1807'de imzalanan antlaşma ile Rusya'nın İngiltere'ye karşı uygulanan ticari ambargoya (Kıta Sistemi/Blocus continental) katılmasına atıfta bulunmaktadır. Dominic Lieven, *Russia Against Napoleon, The True Story of the Campaigns of War and Peace*, Viking, New York 2010, s. 153-154. Fransa ile Rusya arasında Tilsit'te imzalanan ittifak antlaşması için ayrıca bk. Albert Vandal, *Napoléon et Alexander Ier, L'Alliance Russe sous Le Premier Empire*, C 1 (De Tilsit A Erfurt), Librairie Plon, Paris 1893, s. 505-507.

132 "bir mülk-i" sehven iki defa yazılmıştır.

bikâʿ ve ülkâtın her biri bir devlet-i sagîre gibi kimi hersek[133] ve kimi düka ve bunlar emsâli gûnâgûn elkâb ve ʿünvânlar ile maʿrûf birkaç ümerâ ve hükümdârânın bi'l-irs ve'l-intikâl zîr-dest-i istiklâllerindedir

Ancak hey'et-i mecmûʿaları ke-ennehû bir devlet iʿtibârıyla içlerinden birine bi'l-intihâb imparator ʿünvânını virüb anı re'sü'l-ümerâ-yı Alaman bilmek ve şirâze-i nizâm-ı merʿîlerini ihlâl idecek bir düşman zuhûr ider ise cümlesi mikdâr-ı muʿayyen ʿasker iʿtâsıyla defʿ-i sâ'ile kıyam etmek şurût ve kuyûda merbût zavâbıt-ı muʿteberelerinden idi[134] İmparatorluk-ı mezkûrun vakʿ ü

133 İshâk Bey, devrin Osmanlı belgelerinde, layiha ve benzeri metinlerinde geçtiği biçimde hersek kelimesini elektör anlamında kullanmaktadır. İmparatorların zaman içerisinde muhayyel hale gelmiş olan hanesinde Hasodabaşı (*Erzkammerer*), Alemdar (*Erzbannerträger*) gibi unvanlara sahip olan elektörlerin temel işlevi Kutsal Roma İmparatorlarını (*Erwählter Römischer Kaiser*) Regensburg'da (Ratisbon) toplanan imparatorluk dietinde (*Reichstag*) seçmektir. Zaman içerisinde bazı değişiklikler olsa da Mainz, Trier ve Köln başpiskoposları ile Bohemya kralı, Ren (Palatinat Dükası/Kurpfalz) kontu, Saksonya ve Bavyera dükaları ve Brandenburg markgrafı Kutsal Roma İmparatorluğu'nun elektörleridir. G. Oestreich - E. Holzer, "Übersicht über die Reichsstände", ed. B. Gebhardt, *Handbuch der Deutschen Geschichte*, C 2, Ernst Ketler Verlag, Stuttgart 1973, s. 769 vd. Hersek kavramının devrin Osmanlı yazınındaki kullanımına iyi bir örnek teşkil etmeleri bakımından bk. *Vasf-ı Hâl-i Memâlik-i Alaman ve Keyfiyyet-i Prusya*, vr. bilhassa 132b vd. ve *Avrupa'da Vâki' Kralların Ahvâli Zikr Olunur*, vr. 155b vd.

134 Orta Çağ Avrupası'nın en güçlü siyasi yapısı olan Kutsal Roma İmparatorluğu (*Sacrum Romanum Imperium*) Antik Roma İmparatorluğu'nun devamı olarak kabul edilmekteydi. Avrupa'da, en azından batısında, tek bir imparator ve imparatorluğun varolabileceğine dair kadim inanç açısından Büyük Otto'nun 962 yılında Papa XII. John tarafından taç giydirilerek kutsanması bir dönüm noktası olarak görülebilir. Bu sırada Alman ve İtalyan krallıklarını içeren İmparatorluk daha sonra Bohemya ve Burgonya'nın katılımıyla sınırlarını genişletecektir. Siyasi ve dini bir karaktere sahip olan İmparatorluk, 1512 tarihinde Köln'de toplananan diette alınan karara istinaden resmi olarak Kutsal Roma Germen İmparatorluğu (*Sacrum Imperium Romanum Nationis Germanicæ*) adını aldı. XIV. yüzyılda İmparatorluğun idari yapısını belirleyen fermanla beraber seçimle işbaşına gelmeye başlayan imparatorlar ise 1438 yılından 1806 senesine kadar Habsburg hanedanı üyeleri arasından seçildi. Bu süreçte kimi zaman, Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) sırasında olduğu gibi, Habsburg hanedanı muhalefetle karşılaşmış olsa da İmparatorluk idari açıdan *de facto* ırsi bir yapı arz etti. Habsburg hanedanının XV. yüzyıl sonlarından itibaren kurumsal bir yapıya kavuşturduğu İmparatorluk kabaca Kuzey İtalya'dan, Baltık Denizi'ne, doğuda Polonya Krallığından batıda Fransa Krallığına uzanan coğrafyayı kapsayan geniş bir alana sahipti. Ancak feodal hukukun geçerli olduğu bir çağda imparatorları söz konusu sahadaki diğer hükümdarlar arasında birinci yöneticiler olarak görmek mümkündür. Zira imparatorluk şemsiyesi altında toplanan emperyal fieflerin lordları olan krallar ya da dükalar, idari ve adli hak ve ayrıcalıklarını, kontrol ettikleri sahaya dağılmış adamları aracılığı ile uyguluyorlardı. Dolayısıyla günümüzün soyut ve kurumlarla ifade edilebilen devlet anlayışından farklı bir biçimde imparatorluk, şahıslarla ifade edilebilen etten kemikten bir siyasi varlıktı. Tam da bu sebeple kişiler arasında yaşanan çatışmalar imparatorluğun geleceği açısından hayati bir öneme sahipti. Örneğin Lüteryen ve Katolik prensler arasında başlayan çatışma ve ardından imzalanan Augsburg Barışı'nda (1555) "kimin diyarı, onların dini" (*Cuius regio, eius religio*) kuralının benimsenmesi ve Otuz Yıl Harplerini sona erdiren Westphalia Antlaşması (1648) İmparatorluk içerisindeki alt feodal birimler olan kral ya da dükaların siyasi güçlerini tahkim ederek yerelleşmeyi (*territorialization*) güçlendiren bir süreci başlattı. Buna paralel bir biçimde XV. yüzyıl sonlarından itibaren tüm Avrupa'yı tehdit eder hale gelen Osmanlı yayılmasının imparatorların yaşadığı Viyana'yı ve burada bulunan bürokrasiyi siyasi açıdan tahkim ettiği gözlemlenmektedir. Merkezi ve ademi merkezi eğilimlerin çatışması halinde ilerleyen süreç, İmparatorluk Dieti'ni (*Dieta Imperii/Reichstag*) 1663'den itibaren Regensburg'da (Ratisbon) daimi olarak toplantı halinde kalarak (*Immerwährender Reichstag*) İmparatorluk dahilindeki hanedanların, hür şehirlerin ya da dini beyliklerin temsilci ve diplomatlarının, Viyana'daki imparatorluk bürokrasisi ile siyasi pazarlıklarını yürüttükleri bir organ haline getirdi. Dolayısıyla evrensel Hristiyanlık ideali ile ilişkilendirilebilecek İmparatorluk düşüncesinin ulus devletlerin yükselmeye başladığı XVII. yüzyılda büyük kan kaybına uğradığı iddia edilebilir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde Aydınlanma

şân ve nüfûzu mine'l-kadîm ʿâlî iken mürûr-ı ezmine ve âʿsâr ile ümerâ-yı mersûmûndan bazısı tahsîl-i bidâʿa-i kuvvet itdikleri cihetden giderek lafzî murâd bir rütbe-i iʿtibârî kalub ma'a hâzâ şöhret-i ciheti ve şirâze-i nizâmü'l-emâne nezâreti takrîbiyle hayli muʿteber bir rütbe-i müstesnâ ʿadd olunur idi hatta Alaman tevâbiʿnden maʿdûd olan Avusturya mülkü ki dârü'l-emâresi Beç şehridir mukaddemâ hasbe'l-verâse bir dükanın taht-ı tasarrufunda iken mersûm Avusturya dükası Alamandan hâriç Macar ve sâ'ir memâlik ve eyâlâta destres olub teksîr-i esbâb-ı kuvvet eyledikden sonra **[6a]** imparator-ı vaktin vefâtı zuhûrunda re'y ve rızâ-yı ümerâ ve hükümdârân ile imparatorluğa intihâb olunub[135] ol zamândan üç sene mukaddemine gelince yaʿni mu'ahharan Bonaparta bu nizâmı târumâr itdiği vakte[136] kadar her bâr ki imparatorun vefâtı takribiyle mah-

düşüncesinin beraberinde getirdiği özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ideolojisi, dini emperyal yapıyı hedef tahtasına oturtacaktı. Aynı dönemde kadim Yunan Stoacılardan ödünç alınan kozmopolitanizm ise İmparatorluğun anakronik bir ideal olarak tanımlanmasına sebep olacaktı. Robert von Friedeburg, "Orgins of Modern Germany", *The Oxford Handbook of Modern German History*, ed. H. W. Smith, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 29-44; Anton Schindling, "The Development of the Eternal Diet in Regensburg", *The Journal of Modern History*, 58, 1986, s. 64-75; ve Friedrich Meinecke, *Cosmopolitanism and the National State*, çev. R. B. Kimber, Princeton University Press, New Jersey 1970, bilhassa s. 34-48.

135 İmparatorların taç giymesini aslında dini ve siyasi otoritelerin çatışma alanı olarak tarif etmek mümkündür. Erken dönemlerde papalar atamalarda veya azillerde büyük bir güce sahipken XIII. yüzyıl ortalarından itibaren dünyevi otorite sahipleri seçimlerde ağırlık kazanmaya başlayacaktı. Örneğin Friedrich Barbarosa'nın torunu II. Friedrich, Papa IV. Innocent tarafından azledildiğinde İmparator, Avrupa'da hüküm süren tüm krallara bir mektup göndererek Papalığın gerçekleştirdiği azil işleminin aynısını kendilerine karşı da uygulayabileceğini bu sebeple kendisine destek verilmesini isteyecekti. 1356'da IV. Karl tarafından ilan edilen Altın Ferman ise (*Bulla Aurea*) bir taraftan İmparatorluğun idari yapısının temellerini atarken diğer taraftan da 1792'de tahta çıkan II. Franz'a kadar kesintisiz bir biçimde uygulanacak seçim sistemini tanımlamaktaydı. Seçilmiş imparatorların Papalık tarafından takdis edilmesi konusuna yer verilmeyen ferman ile dini ve dünyevi otoriteler arasındaki çekişme konusunda bk. James Muldoon, *Empire and Order, The Concept of Empire, 800-1800*, Palgrave Macmillan, Londra 1999, s. 89 ve 142.

136 İshâk Bey, Napoléon'un Avusturya ordusunun neredeyse tamamını savaş dışı bıraktığı Ulm Seferi (16-19 Ekim 1805) sonrasında gelişen olaylara atıfta bulunmaktadır. Bu noktada başta Bavyera, Würtemberg ve dikkate değer askeri güce sahip İmparatorluk şemsiyesi altında yeralan diğer Alman prensliklerinin kendi çıkarları açısından Napoléon'u daha faydalı bir garantör olarak görmeleri önemli bir role sahiptir. Nitekim Napoléon Ulm Seferi'nin ardından bir Alman Konfederasyonu kurmayı hedeflediğini açıkça dile getirmekteydi. İmparatorluk idealine açık bir meydan okuma olarak görülebilecek "Alman Konfederasyonu" tabiri 26 Aralık 1805'de imzalanan Pressburg Antlaşması'nın Fransızca ve Almanca nüshalarında açıkça yazılmıştı. Takip eden Ocak ayında Napoléon'un, Pressburg Antlaşması'nda krallık statüsü verilen Bavyera ve Würtemberg'le ittifak antlaşmaları imzalaması, Mart 1806'da üvey kardeşi Joachim Murat'yı (1767-1815) Clave ve Berg büyük dükası olarak ataması, Alman coğrafyasındaki şehirlere Avusturya ordusuna mensup subayların girişini önlemesi ve Alman müttefiklerini İmparatorluğun posta teşkilatından ayrılmaları konusunda yüreklendirmesi hedefine emin adımlarla yürüdüğüne işaret etmektedir. Nitekim Napoléon 31 Mayıs 1806'da Hariciye Nazırı Talleyrand'a artık İmparatorluğu ve Reichstag'ı tanımadığını bildirdi. Bu bağlamda 12 Temmuz 1806'da on altı orta ve küçük dereceli krallık ve prensliğin Ren Konfederasyonu'nu (*Rheinbund*) kuran belgeyi imzalaması ve Birinci Prens (Fürstprimas) unvanlı bir başkanın altında birleşmeleri malumun ilamı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Paris'te imzalanan antlaşma Konfederasyon'un hamisi olan Napoléon'un Alman topraklarına 200.000'i aşkın asker konuşlandırmasına izin veriyor ve Konfederasyon'a üye devletlerin Fransa'ya 63.000 kişilik askeri güç sağlamasını öngörüyordu. Bu belgeyle beraber İmparatorluk, şemsiyesi altında bulunan toprakların yaklaşık üçte birini kaybetmiş olsa da 1 Ağustos 1806'da İmparatorluğun merkezi olan Regensburg'da yirmi üç temsilci kırk farklı hükümdar adına temsil görevlerine devam etmekteydi. Bu ikiliği sonlandırmak amacıyla Reichstag'daki Fransız temsilci Ren Konfederasyonu'nun kuruluşunu resmen İmparatorluğa bildirdi. Aynı gün Konfederasyon'a katılmış olan

lûliyyet iktizâ etmiş ise de âharı intihâb olunmayub Avusturya Devleti kesb eylediği kuvvet-i kâmilesi hasebiyle tarîkini bulub dâimâ velîʿahdını intihâb itdirdiğine binâ'en bu minvâl üzere beş yüz sene mikdârı Alaman İmparatorluğu Avusturya Devleti hânedânına halefen ʿan-selef müstemirr ve bâkî oldu Devlet-i ʿAliyye ile hem-civâr olan Nemçe Devleti bu Avusturya Devletidir ki Macar ve ülkât-ı sâ'ireyi hâvîdir yohsa ber-minvâl-i muharrer müteʿaddid hükümdârânın yed-i tasarrufunda olan mecmûʿ Alamanı şâmil değildir[137] Alamanın mârü'z-zikr nizâm-ı kadîmisi düvel-i sâ'irenin zamân ve kefâletiyle merbût olduğundan imparator-ı vaktin tebdîl ve tağyîrini murâd itse muʿârızları zuhûr idüb hatta sâbıkda Fransa kralları her bâr Alaman hükümdârları beyninde bazısına ızhâr-ı tasahhüb ve himâyet ile taraf peydâ eylemeyi maslahatdan ʿadd iderlerdi ve kezâlik İngiltere ve Rusya devletleri sûret-i himâyetde umûrlarına müdâhaleyi iltizâm etdikleri vardır **[6b]** Avusturya Devleti yaʿni Nemçe Devleti Alaman İmparatorluğu rütbesiyle kesb-i taʿayyün ve ihtiyâz ve ber-takrîb bi'l-cümle Alaman hükümdârlarının re'îsi olarak tahsîl-i şöhret ve imtiyâzdan başka tevsîʿ-i memâlik ve teksîr-i ʿasâkir ile itmâm-ı esbâb-ı kuvvet eylediğiçün kadîmde Fransalunun devlet-i mezkûre hakkına hased ve rekâbeti derkâr idi Ancak Alaman içinde vâkiʿ Prusya Devleti sinîn-i çendînden berü tevsîʿ-i dâ'ire-i mülk ü devlet ve istikmâl-i malzeme-i iʿtilâ ve miknet birle Nemçenin üzerine musallat olunca[138] Nemçe Devleti elli altmış sene mukaddem Fransa ile ʿakd-i merâyir-i yegânegî ve ittifâk ve râbıta-i karâbet ile teşyîd-i binâ-yı hubb ü vifâka mecbûr olmuşdur bu vechle devleteyn-i merkûmeteyn ol târîhden berü her maddede müttehidâne hareket ve yekdiğeri hakkına kâʿide-i teʿâvün ve istizhâra riʿâyet üzere olub bu keyfiyet Fransalunun ihtilâli ve krallarının iʿdâmına kadar beynlerinde cârî idi[139]

İmparatorluğa bağlı dokuz prens/kral İmparatorluk birliğinin fiilen sona erdiğini ilan etti. Her ne kadar 6 Ağustos 1806'da II. Franz Kutsal Roma Germen İmparatorluğu tahtından çekildiğini ilan etmiş olsa da prensliklerin İmparatorluktan ayrıldıkları 1 Ağustos 1806 tarihi İmparatorluğun sona erdiği tarih olarak kayda geçti. Bu konuda bk. Peter H. Wilson, "Bolstering the Prestige of the Habsburgs: The End of the Holy Roman Empire in 1806", *International History* Review, 28, 2006, s. 726, 728-730 ve 733; Ute Planert, "International Conflict, War, and the Making of Modern Germany", *The Oxford Handbook of Modern German History*, ed. H. W. Smith, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 103 vd. ve Kann, *age.*, s. 221.

137 Az önce değinildiği üzere 1806 sonlarında Habsburglar, Almanca konuşulan güney-batıdaki topraklarını, Salzburg ve Berchtesgaden dışında kaybetmişti. Habsburg monarşisi bu dönemde kabaca Avusturya dışında Bohemya, Macaristan ve Tirol'e hükmetmekteydi. Reinhard Stauber, "Friedensschlüsse zwischen Französicher Revolution und Wiener Kongressordnung", *Handbuch Frieden im Europa der Frühen Neuzeit*, ed. I. Dingel, M. Rohrschneider, I. Schimidt-Voges, S. Westphal, J. Whaley, Oldenburg, Berlin 2021, s. 1029-1030; Geoffrey Bruun, "The Balance of Power During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, C 9 (War and Peace in an Age of Upheaval, 1793-1830), Cambridge University Press, Cambridge 1975, s. 267.

138 1806'da İmparatorluğun çökmesiyle birlikte Alman Sorunu/Dualizmi (*Deutche Frage/Deutcher Dualismus*) olarak isimlendirilecek çatışmanın yeni bir evreye girdiği söylenebilir. Ancak Prusya ve Avusturya arasındaki rekabetin başlangıcını, İshâk Bey'in referans verdiği biçimde XVIII. yüzyılda Avusturya Veraset Savaşı'na (1740-1748) ve Yedi Yıl Harplerinin birer parçası olan Silezya Savaşlarına (1740-1742, 1744-1745 ve 1756-1763) kadar geri götürmek mümkündür.

139 İshâk Bey, Avusturya Veraset Savaşları'nın ardından imzalanan Aix-la-Chapelle Antlaşması'nda (1748) Viyana'nın yaşadığı toprak kayıplarının ve Avusturya Hollandası'nı, müttefikleri İngiltere ve Hollanda'nın savunamamasının Avusturya'da yarattığı hayal kırıklığının sonucu olarak görülebilecek Diplomatik Devrim'e atıfta bulunmaktadır. Yabancı literatürde farklı isimlerle (*Diplomatic Revolution, Renversement des alliances, Sturz aller Bündnisse*) anılan Diplomatik Devrim en kaba tarifiyle, Viyana ve Paris arasındaki uzun süreli rekabetin Versailles'da imzalanan iki antlaşma (1756-1757) ile sona ermesi ve ittifak kurmalarıdır. 1756'da İngiltere ve Prusya arasında imzalanan Westminster Konvansyonu/İttifakının tetiklediği Diplomatik Devrim,

bundan katʿ-ı nazar devlet-i mezkûre Prusyadan ihtirâzen dâimâ Rusyanın dahi dostluğu usûlden ittihâz ile miyânede mukaddimât-ı hulûs ve muvâlâtın temhîdine dikkat ve Rusya Devleti Nemçenin Devlet-i ʿAliyyeye civâriyyeti hasebiyle kendü tarafına müncezib olmasını maslahatına mutâbık ʿadd iderek ızhâr-ı muvâfakat etmekde idi hatta mukaddemâ Rusya çariçesi olan Katerina[140] Prusya kralıyla Lehin mukâsemesini hafiyyen **[7a]** tertîb itdikleri vakitde Nemçelüyü gücendirmemek içün mukâseme-i mezkûrede hissedâr ve müşterek eyledi[141]

Prusya Kralı fi'l-âsl herseklik ʿünvânıyla Alaman mülhakâtından maʿdûd olan Brandeburk taʿbîr olunur ülkenin mutasarrıfı olub sonra kurb ü civârında vâkiʿ Prusya memleketine mâlik olunca yine herseklik ʿünvânı bâkî kalarak krallık rütbesini tahsîl etmişdi[142] lakin hersekliği hasebiyle Alaman İmparatoruna tâbiʿ hükmünde ise de devletine küllî kuvvet ve vüsaʿt hâsıl olmak mülâbesesiyle İmparatorluğa mutasarrıf olan Avusturya Devletine muʿarız-ı kavî oldu hatta mukaddemâ Silezya memleketini zor bâzû-yı kuvvet ile Avusturya hükûmetinden nezʿ ve mülküne zamm etmekden[143]

Fransa'nın ve Avusturya'nın izledikleri dış politikayı, 1792 nisanında patlayan İhtilal Harpleri'ne kadar değiştirecekti. Bu bağlamda XVIII. yüzyıl sonlarında Fransa'nın temel stratejik yaklaşımı, kıta Avrupasındaki yayılmacı hareketleri, bilhassa Rus yayılmasını, diplomatik ilişkilerle önlemek ve bu noktada tasarruf edebildiği tüm kaynakları deniz gücüne teksif ederek İngiltere ile ticaret ve sömürge yarışında geri kalmamaktı. Nitekim bu süreçte Fransa, deniz gücünü artırarak Amerikan Bağımsızlık savaşına yoğunlaşma ve ABD ordusunu destekleme imkanına sahip oldu. 1770'de İmparatoriçe Maria Theresia'nın kızı Maria Antoinette'in Paris'e gelin gitmesi ise Bourbon ve Habsburg hanedanları arasındaki ittifakı tahkim eden bir unsurdu. Yedi Yıl Harplerinin ardından sadece prestij değil ciddi bir mali kayba da uğrayan Viyana yönetimi ise en azından II. Joseph'in tahta çıkışına kadar daha barışçıl bir dış politika izlemek zorunda kalacaktı. Jeremy Black, *From Louis XIV to Napoleon, The Fate of a Great Power*, Taylor & Francis, Londra 1999, s. 106-107 ve Scott, *The Emergence of the Eastern Powers*, s. 75 vd.

140 II. Catherina (1729-1796), kocası III. Petro'yu bir saray darbesiyle devirerek 1762'de Rusya tahtına oturmuştu. St. Petersburg idaresini Avrupa'nın büyük güçlerinden birisi haline getiren Rusya'nın aydınlıkçı monarkı 17 Kasım 1796'da öldü.

141 Lehistan XVIII. yüzyılda 1772, 1793 ve 1795 yıllarında olmak üzere toplam üç defa paylaşıldı. İshâk Bey'in bu bölümde ilk paylaşıma referans verdiği açıktır. Zira 1770lerin başında Habsburg dış politikasına yönveren Prens Kaunitz, Avusturya ve Rusya'yı, Prusya ve Osmanlılar karşısında doğal müttefik olarak görmekteydi. Buna mukabil II. Friedrich, Rusya'nın güney doğu Avrupa'ya yayılmasının Balkanlarda oluşturduğu çıkmazın daha büyük bir savaşa sebep olabileceğinden endişelenmekteydi. Temel hedefi Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kazanımlarına karşılık Lehistan'da, Doğu Prusya ve Brandenburg arasında bağlantı kurabileceği stratejik bölgeleri topraklarına katmak olan II. Friedrich bu süreçte, Habsburglara Lehistan'dan verilecek payla Silezya'nın kaybını unutturmayı, Viyana'nın Rus-Osmanlı harbine müdahale etmesini önlemeyi ve Rusya'nın Osmanlılarla devam eden barış görüşmelerindeki taleplerini makul düzeye çekmesini amaçlamaktaydı. Güç dengesi siyasetinin bir örneği olarak karşımıza çıkan ilk Leh paylaşımı konusunda şu önemli çalışmaya bk. Adolf Beer, *Die Erste Theilung Polens*, (3 cilt) Carl Gerold's Sohn, Viyana 1873.

142 İshâk Bey'in, Prusya'nın statüsündeki değişim konusunda verdiği bilgileri detaylandırmak mümkündür. 1415 senesinde Markgraf unvanını alan Brandenburg, 1417 senesinde Kutsal Roma İmparatorluğu'nun elektörleri arasına katıldı. 1618'de Brandenburg ve Prusya birleşmesinin ardından İspanya Veraset Savaşı sırasında Fransa'ya verdiği destekle I. Friedrich 18 Ocak 1701'de "Prusya'daki kral" unvanını aldı. 1772'de gerçekleşen ilk Leh paylaşımıyla birlikte de II. Friedrich "Prusya Kralı" olarak anılmaya başlanacaktı. J. A. R. Marriott - C. Grant Robertson, *The Evolution of Prussia, The Making of an Empire*, Clarendon Press, Oxford 1917, s. 8-9.

143 Doğu Prusya'da stratejik ve doğal kaynakları bakımından zengin Silezya'nın Prusya tarafından işgali 1740 senesi Aralık ayında gerçekleşti. VI. Karl'ın 1740 sonbarındaki ölümünü bir fırsat olarak değerlendiren II. Friedrich sadece altı hafta içerisinde Silezya'yı işgal etti. 1741 baharındaki Habsburg karşı taarruzlarının

nâşî bu madde Avusturya Devletine dâğ-ı derûn olmuşdur ol vakitten berü Prusya Kralı dâimâ Avusturya tarafından vesvese üzere olmağla muʿallem ve müretteb olarak tedârik eylediği ʿaskerini iki üç yüz bin nefere iblâğ eylediğine[144] kanâʿat etmeyüb vakt ü hâli gözederek kâh Fransa ve kâh İngiltere ve baʿzen Rusya devletleriyle rabt-ı şîrâze-i ittihâd ve ülfet ve Alaman hükümdârları içinde tarafdar peydâ etmek içün bazılarını iltizâm ve himâyet ve bu takrîb tertîb-i esbâb-ı şân ü şöhret etmekden hâlî değil idi[145] devleteyn-i merkûmeteyn beyninde bu vechle tezârr-ı tabîʿî derkâr iken Fransa **[7b]** İhtilâlinin bidâyet-i zuhûrunda müttefikan ve müttehiden sefere mübâderet etmeleri garâ'ib-i zamândan bir şey oldu[146] ancak bu makûle muʿâhedât-ı gayr-ı tabîʿiyye dâimâ münâfikâne olmağla Prusya Kralı Fransa Milletinin ayaklandığını ve hücûm ve hiddetlerine nazaran kapacak bir şey olmadığını görünce sefere devam etmeyüb müttefikini terk ve münferiden ʿakd-i sulh[147] etmekle bâdî-i ızdırâbı olduğu maʿlûm olan mevâddandır

İsveç Devleti Rusyanın kurb ü civârında olub mukaddemâ külliyetlü arâzî ve eyâlâtı Rusya Devleti tarafından zabt ü gasb olunmağın beynlerinde husûmet-i tabîʿiyye hâsıl olmuşdur[148] bu sebebe mebnî zuhûr-ı ihtilâlden mukaddem Fransa kralları dâimâ İsveç Devletini iltizâm ve tasahhub iderler idi ki[149] İngilterenin dostu olan Rusya Devletine vakt ü hâl icâb itdikce ol cânibden bir gâ'ile

---

başarısız olmasından sonra 10 Nisan'da Mollowitz'de Prusya ordusunun kazandığı zafer Berlin idaresine karşı geniş çaplı bir koalisyonun oluşmasına zemin hazırladı. Scott, *The Emergence of the Eastern Powers*, s. 23. Devrin yazma mecmuaları içerisinde yeralan bilgiler Osmanlı bürokrasisinin bu konuya yabancı olmadığını imâ etmektedir. Örneğin, *Vasf-ı Hâl-i Memâlik-i Alaman ve Keyfiyyet-i Prusya*, vr. 136a vd.

144 Gerçekten de Prusya, II. Friedrich'in (1712-1786) 1740'da iktidara gelişini takiben seferber ettiği asker sayısını hızla artırmıştır. Örneğin 1740'da 77.000 neferden müteşekkil bir orduya sahip olan Prusya, 1745'de bu sayıyı 135.000'e çıkartmıştı. 1789'a gelindiğinde ise Prusya garnizonlarında toplam 195.000 nefer bulunmaktaydı. Bu konuda bk. Peter Wilson, "Warfare in the Old Regime, 1648-1789", *European Warfare, 1453-1815*, ed. J. Black, St. Martin's Press, New York 1999, s. 80

145 Daha önce de belirtildiği üzere 1756'da imzalanan Westminister Konvansiyonu ile Prusya, İngiltere ile ittifak kurarken, 1788'de Hollanda'nın da katılımıyla imzalanan Üçlü İttifak, Londra ve Berlin idarelerini bir kez daha aynı tarafta biraraya getirdi. Prusya ve Rusya savunma ittifakı ise 1764 senesinde imzalandı. İshâk Bey'in de belirttiği gibi, küçük Alman devletciklerini, gücü ölçüsünde yönlendirme kapasitesine sahip Prusya, 1717 senesinde imzalanan Amsterdam Konvansiyonu gereği Fransa ile ittifak ilişkisi içerisine girmişti. Ancak XVIII. yüzyılın genelinde karşı saflarda yeralan her iki devlet, ancak I. Koalisyon Savaşı esnasında imzalanan Basel Antlaşaması'nda (1795) ve IV. Koalisyon'un (1806-1807) çöküşünün ardından, Berlin idaresi açısından utanç verici olan Tilsit Antlaşması'nda (1807) biraraya gelecekti. Amsterdam Konvansiyonu konusunda bk. J. F. Chance, "The Northern Question in 1717", *The English Historical Review*, XX, 1905, s. 33-60. Ayrıca bk. Oscar Browning, "The Triple Alliance of 1788", *Transactions of the Royal Historical Society*, II, 1885, s. 77-96.

146 27 Ağustos 1791'de ihtilal Fransasına karşı, Prusya kralı II. Friedrich Wilhelm ve Habsburg İmparatoru II. Leopold tarafından ilan edilen Pillnitz Bildirisi İshâk Bey'in bahsettiği garipliğin başlangıcına işaret eder. Pillnitz Bildirisi konusunda bk. Georges Lefebvre, *The French Revolution, from its Origins to 1793*, C 1, çev. E. M. Evanson, Routledge, Londra 1962, s. 205 vd.

147 İshâk Bey burada I. Koalisyon'dan çekilen Prusya ile İhtilal Fransası arasında imzalanan ve Paris idaresinin Avrupa'nın büyük güçlerinden birisi olarak görülmeye başlandığı 1795 tarihli Basel Antlaşmasına atıfta bulunmaktadır. Lefebvre, *The French Revolution*, C 2, s. 150 vd.

148 İsveç'in Avrupa'daki üstünlüğünün kırıldığı Büyük Kuzey Savaşı (1700-1721) kastedilmektedir. Ragnhild M. Hatton, "Charles XII and the Great Northern War", *New Cambridge Modern History*, C 6: (The Rise of Great Britain and Russia 1688–1715/1725), ed. J.S. Bromley, Cambridge, Londra, 1970, s. 648–80.

149 XVIII. yüzyılda Fransız dış politikasının eksenlerinden birisi olan Doğu Bariyeri'nin (*Barrière de l'est*)

ihdâs idebileler hatta İsveçlü kalîlü'n-nemâ bir devlet olduğundan Fransa Devleti senevî külliyetlü akçe iʿtâsıyla ikdâr [ede]geldiğinden Bahr-i Baltıkda mükemmel donanma tedârikine ve elli altmış bin muʿallem ʿasker beslemeğe muktedir olmuşdu[150] maʿa hâzâ İngilterenin tergîb ve ibrâmıyla bir müddet Rusya Devleti ve sâ'ir düvel-i müttefika ile bi'l-ittihâd dost-ı kadîmîsi olan Fransa üzerine ihtiyâr-ı sefer eyledi[151] bu dahi bir emr-i gayr-ı tabîʿî olmağla zîrde tafsîl olunacağı vech üzere **[8a]** mu'ahharan Rusya Devleti Bonaparta ile işini uydurub sulh eylediği ʿakîbinde ʿadâvet-i kadîmesine mebnî İsveçlü üzerine hücûm ile memâlikini zabt ve istilâya tasaddî eyledi Danimarka Devleti sinîn-i vâfireden berü sükûnet ve ârâmı ihtiyâr etmiş bir devlet olmağla sâ'irlerin nizâʿ ve cidâlleri zuhûr itdikçe bîtaraflık mesleğine sebât ve fi'l-âsl İsveçlü ile mâcerâsı olduğuna bina'en li'ecli'l-istizhâr Rusya Devletinin dostluğuna vakt ü mürâʿât etmekdedir[152] lâkin ber-muktezâ-yı ihtilâl ʿumûm-ı mültezemi olan bîtaraflık mesleğine devâm idemeyüb zîrde işʿâr olunacağı vech üzere ʿâkibetü'l-emr İngiltere ile sefere mecbûr oldu Felemenk Devleti mukaddemâ külliyetlü donanma edinmiş ve ticâret hasebiyle kesb-i mâye-i servet ve nemâya muvaffak olmuş bir cumhûr-ı bülend-iʿtibâr olub mevkiʿi cihetiyle Fransa ve İngiltereye semt olmakdan nâşî bunların beyninde münâfese ve muhârebe zuhûrunda iktizâsına göre gâh bir tarafa ve gâh ol birine meyl ü mümâşâta mecbûr olmuşdur ancak bir müddetden berü umûr-ı tâciriyyesine halel virmemek zımnında bu makûle münâzʿalarda bîtaraflık sûretine riʿâyet eylemekde saʿy ider idi bi'l-âhere Bonaparta Felemenkin dahi nizâm-ı cumhûriyyetini fesh ü ilgâ birle **[8b]** kendü karındaşını[153] ol tarafda kral nasb itdirdiğine bina'en zîr-i hükmünde idhâl etmiş gibi oldu

---

vazgeçilmez bir parçası olan İsveç, Paris idaresiyle sık sık askeri birliklerin kiralanmasını öngören iane antlaşmaları imzalamaktaydı. Bu bakımdan İsveç'i bilhassa III. Gustav'ın (1771-1792) tahta çıkışından itibaren Fransız siyasetinin bir enstrümanı olarak görmek mümkündür. Bu konuda bk. Svante Norrhem, *Mercenary Swedes, French Subsidies to Sweden 1631-1796*, çev. C. Merton, Nordic Academic Press, Lund 2019.

150 Üstte yeralan dipnottaki referansa bakılabilir.

151 İsveç, Bourbon-Condé hanedanının son üyesi olan Louis Antoine Bourbon-Condé'nin 1804'deki idamının tüm Avrupa'da yarattığı şok dalgasının ardından 9 Ağustos 1805'de Üçüncü Koalisyon'a katılıp aynı yılın 31 Ekim'inde, bir başka ifadeyle Trafalgar Zaferi'nden sadece on gün sünra Fransa'ya savaş ilan etti. İsveç'in savaşa girişi ve bu süreçte yürüttüğü iane görüşmeleri konusunda bk. Christer Jorgensen, *The Anglo-Swedish Alliance against Napoleonic France*, Palgrave Macmillan, New York 2004, s. 18-40. Ayrıca bk. Ingvar Andersson, *A History of Sweden*, çev. C. Hannay, Praeger, New York 1968, s. 302-303.

152 Gerçekten de XVIII. yüzyıl süresince tarafsız bir dış politika izlemeye çalışan Danimarka, Rusya ile 1773'de kurduğu ittifakın gereği olarak 1788'de başlayan Rus-İsveç savaşına, St. Petersburg tarafında dahil olmak zorunda kaldı. Benzer bir biçimde 1807 Haziran'ında gerçekleşen Tilsit görüşmelerinde Napoléon ve I. Aleksandr'ın, Danimarka, İsveç ve Portekiz gibi tarafsız ülkeleri Kıta Sistemi'ne dahil etme kararı almalarının sonucunda başlayan İngiliz saldırısının ardından Kopenhag yönetimi, Fransa tarafında savaşa girmek mecburiyetinde kalacaktı. Ole Feldbæk, "Denmark in the Napoleonic Wars, A Foreign Policy Survey", *Scandinavian Journal of History*, 26, 2001, s. 89-101 ve Ole Feldbæk, "Eighteenth-Century Danish Neutrality: Its diplomacy, Economics and Law", *Scandinavian Journal of History*, 8, 1983, s. 3-21.

153 Napoléon Bonaparte'ın imparator olarak taç giymesinin ardından yayılan yeni dalga Batavya Cumhuriyeti'ni de derinden etkilemişti. Batavya Cumhuriyeti'nin Fransa'ya verdiği askeri ve maddi desteğin zayıflığından ve İngiltere'ye karşı yürütülen Kıta Blokajına katılımının yetersizliğinden müşteki olan İmparator, 1806'da Hague'da yeni bir rejimin kurulması hususunda çalışmalara başlamıştı. Bu durumun ortaya çıkışında Hollanda'nın Büyük Pensiyoneri Schimmelpennick idaresi tarafından alınan ve Hague'ı Paris'ten uzaklaştıran kararların büyük bir etkiye sahip olduğu belirtilmelidir. Bu bağlamda Schimmelpennick'in 4 Haziran 1806'daki zorunlu istifasından bir gün sonra 5 Haziran 1806'da Batavya Cumhuriyeti ilga edilerek yerine başında Napoléon Bonaparte'ın küçük kardeşi Louis Napoléon'un (1778-1846) bulunduğu Hollanda krallığı kurulmuştur. Israel, *age.*, s.1128.

İzviçre didikleri arâzî Fransa ve Alaman ve İtalya ile mahdûd olub kûhistan içinde eyâlât-ı ʿadîdeden ʿibâret ve her biri sûret-i cumhûriyet ile idâre-i umûr-ı vilâyet ve cümlesi şurût ve kuyûd ile yekdiğere merbût olarak kesb-i sûret-i yekvücûdî ve vahdet ider kadîm ve serbest bir cumhûr-ı nâmver ve ahâlîsi tabîʿî ve bahâdır ve cengâverdir bundan akdemce Bonaparta cemîʿ cumhûrları fesh ile krallık sûretine idhâl eylediğine nazaran el-yevm Avrupada İzviçrelüden gayrı cumhûr kalmadı bunların dahi şurût-ı nizâmlarını mersûm Bonaparta baʿzen cerh ü taʿdîl ederek bir râbıta-i cedîdeye idhâl ve fîmâbaʿd kendüsi ol râbıtanın hâmî ve mütekeffili olmak üzere sened[154] ahz ve bu cihetle ol tarafda infâz-ı kelâma kesb-i liyâkat etmiş oldu İtalya iklîmi İçdenizde[155] arâzî-i vâsiʿayı hâvî ve düvel-i ʿadîdeyi muhtevî başkaca bir iklîm-i ʿazîmdir Fransa İhtilâli hudûsundan mukaddem bir kıtʿası Sardinya Kralına tâbiʿ olan memâlik ikincisi Ceneviz Cumhûrunun arâzîsi üçüncüsü müstakil bir dükanın mülkü olan Aligorna[156] ve Toskana ve tevâbiʿi **[9a]** dördüncüsü Avusturya Devletinin nice kılâʿ ve husûnu müştemil kadîmden mutasarrıf olduğu eyâlâtı beşincisi kadîmî Roma şehrini şâmil olan Rimpapanın[157] emlâki altıncısı Sicilyateyn Kralına tâbiʿ Napoli ve sâ'ir mülhakâtı yedincisi Venedik Cumhûrunun dâhil-i hükûmetinde olan arâzî ve bunlardan başka bazı sagîr cumhûrlar veyâhûd hükümdârların yed-i temellüklerinde bulunan birkaç kazâhâ ve nevâhîden ʿibâret olarak her biri münferiden ve bervech-i istiklâl tasarruf ve idâre olunmakda idi lâkin Fransalu İtalya içine idhâl-i ʿasker ile harben zabt ve istilâsına zaferyâb olalıdan berü Sardinya Kralını İtalya pîşgâhında mutasarrıf olduğu nefs-i Sardinya cezîresine tard etmeğin[158] kâffe-i arâzîsini ve Ceneviz Cumhûrunun mecmûʿ emlâkini ve mu'ahharan Toskana ve Aligorna memâlikini fîmâbaʿd Fransa Devletinin zamîme-i mülkü olmak üzere mersûm Bonaparta alı koyub Avusturya Devleti tasarrufunda olan eyâlâtı ve Rimpapa ülkesinden ifrâz olunmuş bazı arâzîyi ve Venedik Cumhûrunun kâffe-i mülhakâtını tâ Bosnaya hemhudûd olan Dalmaçya memleketine varınca İtalya Krallığı nâmıyla müstakill bir devlet olmak üzere tertîb etmekden[159] nâşî bâlâda zikri sebkât

154 İshâk Bey, İsviçre'deki karışıklıklara arabulucu olarak dahil olan Birinci Konsül Napoléon'un 19 Şubat 1803'de ilan ettiği İsviçre Konfederasyonu'nun kurucu metnine (Acte de médiation) atıfta bulunmaktadır. Victor Monnier - Alfred Kolz, *Bonaparte et la Suisse : Travaux préparatoires de l'Acte de Médiation (1803) : procès-verbal des assemblées générales des députés helvétiques et des opérations de la Commission nommée par le Premier Consul pour conférer avec eux*, Helbing & Lichtenhahn, Cenevre 2002.

155 Latince medius (orta) ve terra (kara parçası) kelimelerinden türeyen Mediterraneus (Mediterranean/Akdeniz) karalarla çevrelenmiş deniz anlamına gelmektedir. İshâk Bey kaleme aldığı raporun sadece iki yerinde (31a ve 35a) Ege ve Adriyatik denizlerini nitelediği bölümlerde Akdeniz unvanını kullanırken Bahr-ı Sefid ismine hiç yer vermemektedir. Bu bağlamda İçdeniz'in İshâk Bey'in düşünce dünyasında İtalya'nın batısında kalan Tiren ya da Balear denizleri gibi Osmanlı kıyılarına görece uzak bölgeleri nitelediği düşünülebilir.

156 Livorno.

157 Rim (Roma) ve papa kelimelerinden türetilen kelime Osmanlı Türkçesi'nde Roma Papası anlamına gelmektedir.

158 1792'de Birinci Koalisyon'a katılan Sardinya Krallığı 1796'daki yenilginin ardından Fransız birliklerine Piemonte'ye serbest geçiş hakkı veren Paris Antlaşması'nı (15 Mayıs 1796) imzalamak zorunda kalmıştı. İkinci Koalisyon Savaşları'nın henüz başında, 6 Aralık 1798'de General Barthélemy Joubert'in Torino'ya girerek IV. Charles Emmanuel'i tahttan çekilmeye zorlamasıyla devrik kral Sardinya Adası'na göç edecekti. Lefebvre, *The French Revolution*, C 2, s. 186.

159 İshâk Bey'in yukarıda tasvir ettiği üzere 1802'de Milano merkezli olarak kurulan İtalya Cumhuriyeti, Napoléon Bonaparte tarafından 17 Mart 1805'de İtalya Krallığına dönüştürüldü. I. Napoléon olarak İtalya tacını taşıyan Napoléon'un üvey oğlu Eugène Rose de Beauharnais İtalya genel valisi (viceroy) olarak atanmıştı. Sürecin ayrıntısı için bk. Connelly, *age.*, s. 23-28.

[9b] itdiği vech üzere krallık-ı cedîd-i mezkûr elyevm Bonapartanın ʿuhdesinde olmağla üveyi oğlu Öjen[160] elyevm vekâleten idâresine me'mûrdur Sicilyateyn kralı dahi Sicilya Adasına tard olunmağın İtalyada mutasarrıf olduğu Napoli ve sâ'ir memâliki Napoli Krallığı nâmıyla müstakill bir devlet olub Bonapartanın karındaşı Rudof nâm kimesneye ve mu'ahharan bunun İspanya'ya nakli iktizâ etmeğle esnâ-yı esfârda serʿaskerliğe istihdâm olunan Bonapartanın eniştesi Yovakim nâmında bir adama vermişdir[161] bu vechle İtalyanın mecmûʿu Bonapartanın dâhil-i havza-i hükûmeti olub ecnebî olarak elyevm cüz'î ârâziye mutasarrıf olan Rimpapadan gayrı bir hükümdâr kalmamışdır

İspanya Devleti bundan yüz on sene mukaddem kralı bilâ-veled fevt oldukda Fransa kralları olan Burbon[162] taʿbîr olunur hânedânın neslinden bir kralzâde İspanyada kâʿid-i sandâlî-i kraliyet[163] olalıdan berü Fransa ile İspanya Devleti beyninde hânedânca ʿakd-i râbıta-i ittifâk[164] olunduğuna

160 Eugène Rose de Beauharnais, Leuchtenberg Dükü (1781–1824)

161 İshâk Bey'in ya da müstensihin risâlenin bu bölümünde bir karışıklık yaşadığı gözlemlenmektedir. Gerçekten de Napoléon'un büyük kardeşi Joseph-Napoléon Bonaparte (1768–1844) 30 Mart 1806 – 6 Haziran 1808 tarihleri arasında Napoli Kralı olmuştur. Bu tarihten sonra Joseph-Napoléon, yerine Napoléon'un eniştesi Joachim Murat'yı (1767–1815) Napoli Kralı olarak bırakmış ve İspanya tahtına oturmuştur. İshâk Bey metinde Murat'yı önadıyla ("Yovakim") anmaktadır. Bu bağlamda daha önce Napoli kralı olan ve 6 Haziran 1808'den 11 Aralık 1813'e kadar İspanya tahtında oturmuş olan kişi "Rudof" değil, Joseph-Napoléon Bonaparte'dır. Bourbon ya da Bonaparte hanedanlıklarının hükmü altındayken ne İspanya ne de Napoli "Rudof" ya da benzer isimli bir kral tarafından yönetilmiştir. Söz konusu karışıklık İshâk Bey'in İspanya'da yaşanan gelişmeleri anlattığı bölümde de (22a) devam etmektedir. Ancak Napoléon'un İspanya'ya bizzat gidişi esnasındaki olayların tasvir edildiği bölümde (27b) söz konusu karışıklık sona erer ve Murat, İspanya kralı olarak zikredilir. Bu noktada İshâk Bey'in, İspanya tahtına çıkma hakkı bulunan (*infanta*) Maria Louisa (1745-1792) ile Habsburg İmparatoru II. Leopold'ün (1747-1792) oğlu Avusturya Arşidükü Rudolf ile Napoléon'un büyük kardeşini karıştırdığı düşünülebilir. Ludwig van Beethoven'in öğrencisi ve hamisi olan ve 1819 senesinde Olmütz (günümüzde Çek Cumhuriyeti) Başpiskoposluğu makamına oturan Johann Rudolf, 1788'de Floransa'da doğdu. Rudolf, 1809'da gerçekleşen Napoléon'un Viyana işgalinden hemen önce ailesiyle beraber Buda'da sürgünde bulunmaktaydı. Susan Kagan, *Archduke Rudolph, Beethoven's Patron*, *Pupil, and Friend*, Pendragon Press, Sheffield 1988, s. 13.

162 Fransa menşeli Capet Ailesinin bir kolu olan Bourbon Hanedanı XVIII. yüzyılda Fransa, İspanya, Lüksemburg, Sicilya, Parma ve Napoli'yi idare etmekteydi. Fransa ve İspanya taçlarının iki akraba ailede toplanması ise V. Felipe (1683-1746) döneminde gerçekleşti. Konunun ayrıntılı bir tasviri için bk. Henry Kamen, *Philip V of Spain, The King who Reigned Twice*, Yale University Press, New Haven 2001, s. 1-33.

163 1701 Kasım'ında II. Carlos'un ardında veliahd bırakmadan ölmesinden sonra Fransa Kralı XIV. Louis'nin torunu V. Felipe/Philip Anjou (1683-1746) ve İspanya tahtında hak iddia eden Kutsal Roma İmparatoru VI. Karl arasındaki mücadele kısa bir süre içerisinde İspanya'nın deniz aşırı sömürgelerinin kontrolü için İngiltere, Hollanda, Savoy gibi devletlerin dahil olduğu genel bir savaşa dönüştü. 1715'e kadar sürecek olan mücadele Utrecht, Rastatt ve Baden'de imzalanan antlaşmalarla sona erecekti. Bu antlaşmalarla Felipe'nin İspanya tahtındaki hakkı onaylanırken Felipe de kendisinin ya da varislerinden herhangi birinin Fransa tahtına oturamayacağını kabul etmişti. Bu bağlamda layihanın kaleme alındığı tarih gözönünde bulundurulduğunda İshâk Bey'in İspanya Veraset savaşına referans verdiği açıktır. İspanya Veraset Savaşı'nın ayrıntısı ve sonuçta imzalanan antlaşmalar için bk. James Falkner, *The War of The Spanish Succession, 1701-1714*, Pen and Sword, Yorkshire 2015.

164 İspanya Veraset Savaşı'nın ardından Bourbon hanedanına geçen İspanya tahtı ile Fransa arasında 1733, 1743 ve 1761 yıllarında üç defa aile muahedesi (*Pacte de Famille*) ve Yedi Yıl Harbleri'ndeki kayıpları yeniden kazanabilmek için 1779'da bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. A. W. Ward, G. W. Prothero, S. Leathes (ed.), *The Cambridge Modern History*, C 4 (The Eighteenth Century), Cambridge University Press, Cambridge 1925, s. 153, 160, 329 vd. ve William Earl Weeks, *The New Cambridge History of American Relations*, C 1

mebnî sulh ve seferde cism-i vâhid gibi beraber ve yekdiğere muʿîn ve yâver iken zuhûr-ı fitne ve ihtilâl hasebiyle Fransa Kralı katl ü îʿdâm[165] olundukda İspanyalu dahi düvel-i sâ'ire ile bi'l-ittifâk Fransa ʿaleyhine sefer eyledi **[10a]** lâkin bir dürlü mukâvemet mümkün olamayacağını az zamân içinde lede't-teyakkun müsâlahaya rağbet[166] ve cemîʿ hudûdu Fransa diyârına mülâsık olduğuna binâ'en kemâ fi'l-kadîm ʿuhûd-ı ittifâk ile tecdîd-i bünyân-ı vedd ve muhabbet ve her bâr Fransaya hemdem olarak İngiltere hakkına ızhâr-ı ʿudvân ve husûmet etmekde iken bir seneden berû ne hey'et kesb eylediği zîrde bast ü tafsîl olunacak olmağla maʿlûm-ı ʿâlî buyurulur

Portekiz Devleti fî'l-âsl İspanyadan ifrâz olunmuş bir kıtʿa olub çâr etrâfı İspanya hudûduyla muhât olduğuna binâ'en tahaffuza medâr olmak zımnında İngiltere Devletine ilticâ ve rabt-ı şurût-ı ittifâk iderek zîr-cenâh-ı himmetine ihtimâ idegelmiş bir devlet idi[167] Fransanın İhtilâli hudûsuyla cemîʿ düvelin muʿâmelâtı birkaç kerre dûçâr-ı tahavvül ve tegayyür olmuşken Portekiz arâzîsi leb-i deryâda ve arada İspanya ülkesi hulûliyle düvel-i sâ'ireden baʿîd düşmüş bir devlet olmağla sefere mecbûr olmuş değil idi

Raceʿnâ ilâ mâ nahnü fîh[168] Bonapartanın imparatorluğunu ve Felemenk ve İtalya câniblerine mütegallibâne icrâ itdirdiği muhdesâtı düvel-i sâ'ire kabul etmeyüb bin iki yüz yirmi senesinde İngiltere **[10b]** ve Rusya ve Avusturya ve İsveç devletleri[169] ʿale't-tekrâr Fransa ʿaleyhine tecdîd-i sefere mübâderet itdikleri bâlâda işâret ve beyân olunmuş olmağla sernûvişt-i hâdisât-ı lâhika mesâbesinde olan bu maddenin hikâyesinden bed' olunmak iktizâ eder

İcmâl-i ahvâl-i sefer-i mezbûr düvel-i erbʿa-i merkûmenin her biri tedârikât-ı kaviyye ile bi'l-ittifâk hareket ve hatta Rusya ve Avusturya imparatorları bi'n-nefs başka başka ordularını

(Dimensions of the Early American Empire, 1754-1865), Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 27.

165 XVI. Louis, 21 Haziran 1791'de Varennes'e kaçarken ihtilalciler tarafından yakalanmış, 13 Ağustos 1792'de tutuklanmış ve 21 Ocak 1793'de idam edilmiştir. Lefebvre, *The French Revolution*, C 1, s. 201 vd.

166 İshâk Bey'in anlatımının tersine Fransa, 7 Mart 1793'de İspanya'ya savaş ilan etmişti. İki ülke orduları daha çok denizde Katalonya kıyılarında ve Toulon'da, karada ise Pirenelerde karşı karşıya gelmiş ve 1795 Temmuz'unda imzalanan Basel Antlaşması'na kadar çatışmalar devam etmiştir. Antlaşmanın önemli maddeleri için bk. W. N. Hargreaves-Mawdsley (ed.), *Spain under the Bourbons, 1700-1833*, Macmillan, Londra 1973, s. 175-176. Lefebvre, *The French Revolution*, C 2, s. 11, 17 vd. ve pekçok yerinde.

167 XVIII. yüzyılda genel olarak İngiltere ile ticari temelli ittifaklar kuran Portekiz, İspanya Veraset Savaşı sırasında (1703), Bourbonlar arasında üçüncü defa aile muahedesi imzalandıktan sonra (1762) Londra ile ittifak kurmuştu. A. R. Disney, *A History of Portugal and Portuguese Empire*, C 1 (From Beginnings to 1807), Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 248 ve 288.

168 [Şimdi] asıl konumuza geri döndük.

169 İshâk Bey'in Üçüncü Koalisyon'un oluşumuna referans verdiği açıktır. Zira Amiens Antlaşması'nın imzalanmasından yaklaşık bir yıl sonra Fransa ve İngiltere arasındaki ilişkiler Malta ve Hollanda konularında yaşanan sorunlar sebebiyle kopma noktasına gelmişti. Napoléon'un müdahaleci dış politikasının sebep olduğu gerginlik kıta Avrupasında da hissedilmekteydi. 1803'de İmparatorluk Dieti'nde alınan kararla (*Reichsdeputationshauptschluss*) Kutsal Roma İmparatorluğu'nun vassalleri ile bağlarının daha da zayıflaması ve Almanya'daki siyasi dengenin bozulması İsviçre'de yeni bir düzen kurulması, Bourbon Hanedanı'nın son üyesi Enghien Dükü'nün idamı ve en nihayet 1805'de İtalya'nın bir krallığa dönüştürülmesi Üçüncü koalisyonun kurulmasına zemin hazırlamıştır. Temmuz-Ağustos 1805'de imzalanan ittifak antlaşmaları ile İngiltere, Rusya, Habsburglar, Napoli, Sicilya ve İsveç biraraya gelirken muharebeler Eylül ayı sonlarında başlamıştır. Schneid, *age*., s. 77 vd. ve Georges Lefebvre, *Napoleon From 18 Brumaire to Tilsit, 1799-1807*, çev. H. Stockhold, Columbia University Press, New York 1969, s.164 vd.

istishâb ile ʿazîmet eylediklerinde Bonaparta dahi ʿasâkir-i vefîre ile kalkub Avusturya memâliki üzerine hücûm ve iktihâm ve ibtidâ râ[s]t getürdiği Avusturyalunun serʿasker ordularını birbirini müteʿâkib dûçâr-ı kesr ü inhizâm eyledikden[170] sonra dârü'l-mülkleri olan Beç şehrini zabt etmeğle[171] Avusturya İmparatoru bakiyye-i ʿaskeriyle Leh hudûduna semt olan Österliç[172] şehri pîşgâhına vâsıl olmuş olan Rusya ordusuna ilticâ ve Rusya İmparatoru dahi mevcûd olarak bi'l-ittifâk makâm-ı müdâfʿada ızhâr-ı sebât ve iʿtinâ idüb Prusya Kralı dahi düvel-i müttefika-i mezkûre ile hareket etmek üzere mükemmel ʿasker tertîb etmişken netîce-i hâli gözederek leyte ü leʿall ile imrâr-ı vakt etmekde idi[173] bu hâl üzere tekâbül-i saffeyn olundukda Rusya ile Avusturyanın mârü'z-zikr **[11a]** müşterek orduları Österliç cengi[174] dinmeğle hâ'iz-i rehîne-i iştihâr ve mastûr-ı sahayif-i rûzgâr olmuş muhârebede bi'l-külliye münhezim ve perîşân olduğu ʿakîbinde Fransa ʿaskeri Macar memleketine pânihâde-i tecâvüz ve hücûm olmak mertebelere vâsıl olduğuna binâ'en Avusturya İmparatoru garîk-i bahr-ı ıztırâb olarak taleb-i sulhe mecbûr oldu

170 İshâk Bey, Ağustos 1805'de başlayan Napoléon'un Ulm Seferine atıfta bulunmaktadır. Habsburg orduları Güney Almanya'daki geçitleri tıkayarak General Kutuzov komutasındaki Rus birliklerinin gelmesini beklerken Ulm şehrini anakarargah olarak belirlemişti. Ancak Viyana'da alınan karar Avusturya ordusunun önemli bir kısmının Kuzey İtalya'ya sevkedilmesini öngörmekteydi. Buna bir de İsveç'e yardım için Pomeranya'ya ve İngiltere'ye destek amacıyla Napoli'ye gönderilen birlikler eklendiğinde Habsburg gücünün oldukça dağınık bir biçimde kullanıldığı söylenebilir. Orta Almanya'da kurulmuş olan ana savunma hattını tutan General Mack komutasındaki ordu Napoléon'un ilk hedefiydi. 8 Ekim 1805'de Wertingen'deki ilk Fransız zaferini 11 Ekim 1805'deki Haslach-Jungingen zaferi takip etti. 14 Ekim 1805'de Elchingen'de kazanılan zafer ise Ulm Kalesi'ndeki anasavunma hattının tamamen dağılmasına sebep oldu. Düzensiz bir biçimde geri çekilmeye çalışan kılıç artıkları ise 16-19 Ekim 1805'de yaşanan çatışmalarla etkisiz hale getirilmişti. Ordu komutanı (serasker) Karl Mack da esir alınanlar arasındaydı. İtalya'daki durum da farksızdı. Arşidük Karl'ın komutasındaki İtalya Ordusu 31 Ekim 1805'de Caldiero Muharebesi'nde Fransızlar tarafından yenilgiye uğratıldı. 24 Kasım 1805'deki zaferin ardından Fransız birlikleri Napoli'ye doğru yönelmiştir. David Chandler, *The Campaigns of Napoleon*, C I, Scribner, New York 1966, s. 390 vd.

171 Ulm Seferi'nin muzaffer birlikleri Kasım 1805'de Viyana'yı işgal etmişti.

172 Austerlitz.

173 Gerçekten de III. Friedrich Willhelm bu sırada Napoléon'un ittifak teklifinin ağır diplomatik baskısı altında vakit kaybetmekteydi. Rusya ve İngiltere'nin Prusya'yı yanlızlaştırmaya dönük bir dışsiyaset izlediklerine yönelik Fransız dezenformasyonu Berlin'deki karar alıcıların işini daha da zorlaştırmaktaydı. Ancak General Bernadotte komutasındaki birliklerin Almanya sınırları içerisinde gerçekleştirdikleri intikaller ve Rus birliklerinin Prusya topraklarından serbest geçiş talepleri Berlin'i alarma geçirmişti. İshâk Bey'in de belirttiği üzere 4 Eylül 1805'de Prusya Yüksek Komuta Konseyi'nin (Ober-kriegs-Kollegium) verdiği rapora göre piyade taburları seferi kuruluşa geçmiş, altmış bir piyade taburu ve seksen süvari eskadronu harekât için hazırlanmıştı. Bir başka ifadeyle kağıt üzerinde yaklaşık seksen bin kişilik bir ordu, talep edildiğinde cepheye sürülebilir durumdaydı. Bu rakama bir ay içinde yüz bin asker daha eklenebilirdi. Ancak Eylül ayı sonlarında General Bernadotte'un Berlin'in tarafsızlığını görmezden gelerek üç kolordusunu Prusya sınırlarına sokması dahi Prusya'nın takip ettiği tarafsız politikada bir değişikliğe neden olmayacaktı. Schneid, s. 97-101 ve 110-112.

174 Tarihe "Üç İmparator Savaşı" olarak geçen Austerlitz Muharebesi'nde (2 Aralık 1805) Napoleon'un bizzat komuta ettiği Fransız birlikleri Rus ve Habsburg müttefik ordularını ağır bir yenilgiye uğratmıştır. 6 Aralık 1805'de Prens Lichtenstein'ın imzaladığı ateşkese nazaran Çar Aleksandr, ordusuyla beraber Avusturya topraklarını terk edecek ve Moravya, Bohemya'nın yarısı, Tirol, Yukarı ve Aşağı Avusturya, Karintia ve İstirya Fransız işgali altında kalmaya devam edecekti. Bu esnada Fransız birlikleri Macaristan'a kadar sokulmuşlardı. Schneid, *age*., s. 139 ve Chandler, *age*., s. 413 vd.

Avusturya Devletiyle Fransalu beyninde ʿakd-i müsâlaha olunduğu beyânındadır

Ânifü'z-zikr Österliç cengi ʿakîbinde taʿyîn olunan tarafeyn murahhasları maʿrifetiyle birkaç gün içinde ahidnâme-i musâlaha imzâ olunub hülâsa-i mefhûmunda Avusturya Devleti Bonapartanın imparatorluğunu ve muhaddesât-ı matlûbesini kabûl ve iʿtirâf etmek ve mukaddemâ diğer musâlahada Fransalunun Dışdeniz sevâhili kurbünde Avusturyaludan aldıkları Paizibasi dedikleri eyâlâta bedel olarak Avusturya Devletine temlîk itdirilen Venedik ülkesini cemîʿ tevâbiʿ mülhakâtıyla maʿân fîmâ bʿad İtalya krallığına zamm ü ilhâk içün Avusturya Devleti bu defʿa terk ü ferâğ eylemek ve kezâlik Alaman ümerâsından Bavyera didikleri memleketin herseki olan hükümdâra Bonaparta **[11b]** krallık rütbesini virmeğle Avusturya Devleti bir ʿazîm eyâletini hersek-i mersûma ferâğ ve rütbe-i cedîde-i kraliyetini kabul etmek ve ol esnâda yine Alamanda Vürtemberk nâm eyaletin herseklik pâyesiyle mutasarrıfı olan diğer bir hükümdâra Bonaparta krallık rütbesini ve etrafdan bazı kasabât ve nevâhî alıvirmeğle bunun dahi krallığına muʿterif olmak şurûtu ve mevâdd-ı sâ'ire tanzîm olundu[175] bu takrîb Avusturya Devleti hazâ'in ve mühimmât cihetiyle katı küllî hasar ve ziyâna giriftâr olduğundan gayrı vâfir ʿaskeri rehîn [ve] telef olduğu ve bazı cesîm memleketleri dest-i temellükünden çıkdığı mülâbesesiyle sefer-i mezkûrda bîhadd ü hesâb zarara dûçâr oldu

Rusya ve İngiltere tarafından murahhaslar irsâliyle müzâkere-i sulh olunub maslahata nizâm virilemediğinden iâde-i sefer olunduğu beyânındadır

Avusturya Devletinin bu gûne hezîmet-i kâmile ʿakîbinde mecbûr olduğu musâlahası düvel-i müttefikanın şîrâze-i umûruna küllî mertebe bâdî-i teşvîş ü halel olduğu cihetden Rusya İmparatoru ʿaskerini kendi hudûduna çeküb dârü'l-mülkü olan Petreburga ʿavdet ve Bonaparta Parise ricaʿt eyledikden sonra imparator-ı mesfûr müzâkere-i sulh içün bir nefer **[12a]** Rusyaluyu murahhas olarak Paris cânibine ibʿâs ü tesyîr etmekden nâşî murahhas-ı mersûm hasbe'l-me'mûriyye şurût-ı musâlâhayı bi'l-müzâkere tanzîm ve ber-muʿtâd bir kıtʿa ahidnâme imzâ idüb derûnunda Devlet-i ʿAliyye-i Ebed Müddetin temâmiyyet-i mülkü ve vikâye-i istiklâli husûsu tarafeyn-i muʿâhideyn cânibinden vaʿd ü tʿahhüd olunduğu dahi derc olunmuş

175 İshâk Bey, Napoléon Bonaparte ve II. Franz arasında 26 Aralık 1805'de imzalanan Pressburg (Bratislava) Antlaşması'nda alınan kararları tasvir etmektedir. Buna göre Campo Formio Antlaşması'nda (1797) karara bağlandığı ve Lunéville Antlaşması (1801) ile yeniden onaylandığı şekilde Fransa'nın Aşağı Ülkeler'deki kazanımlarına karşılık Habsburg idaresine bırakılan Venedik anakarası, İstiryası ve Dalmaçyası ile Kotor Sahili, Pressburg müzakerelerinin ardından Napoléon'un idaresi altındaki İtalya Krallığı'na bağlanıyordu. Habsburg idaresindeki Swabia, Fransa'nın müttefiki Baden-Württemberg'e bırakılırken Fransa'nın diğer müttefiki Bavyera, Augsburg, Tirol ve Vorarlberg'i topraklarına kattı. Salzburg'un resmi olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'na geçişinin onaylanması Habsburgların tek kazancıydı. Antlaşma'nın imzalanmasından birkaç ay sonra Ren Konfederasyonu'nun ilanı ise Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sonunu getirecekti. Stauber, *agm*., s. 1024-1032.

idi[176] ancak Bonaparta tek[177] durmayub bir tarafdan Rusya ile müzâkere-i sulh etmekde iken Alamanın hâvî olduğu ümerâ ve hükümdârânın bazısıyla kânûnnâme sûretinde bir kıtʿa sened ʿakd ü tertîb eyledi ki fîmâ bʿad ümerâ-yı mersûmun Alamanın nizâm-ı kadîmîsinden fekk-i râbıta-i ʿalâka ve münâsebet birle âhar bir zâbıta-i muhdese tahtına dâhil olmak ve iş bu tertîb-i cedîdelerinin muhâfazası zımnında Fransa İmparatorunu hâmî ʿünvânıyla üzerlerine baş bilmek ve vakt-i seferde her biri maʿlûmü'l-mikdâr ʿasker iʿtâsıyla Fransaya iʿânet etmek ve bu tertîbe dâhil olacak ümerâ Alaman ile Fransayı fâsıl olan nehr-i Rinin ismine nisbeten müttefikîn-i Rin[178] taʿbiriyle maʿrûf olmak şurûtunu muhtevî olmağla Alamanın tertîb ve nizâm-ı kadîmîsi muhtell ve müşevveş oldu[179] **[12b]** İtalya semtinde dahi Ceneviz Cumhûrunu fesh ile

176 Bâb-ı Âli, bu sırada Paris'de yaşanan gelişmeleri, bilhassa Rusya sefiri Pierre d'Oubril'in faaliyetlerini, Fransa elçisi Muhib Efendi ve Fransa'nın İstabul sefiri Pierre Ruffin aracılığı ile oldukça yakından takip etmekteydi. Zira temel önceliği İtalya olan Napoléon'un görevlendirdiği Henri Jacques Guillaume Clarke ile Osmanlı topraklarına gözünü diken Çar I. Aleksandr'ın temsilcisi d'Oubril arasındaki görüşmelerin ardından 20 Temmuz 1806'da imzalanan antlaşma (Clarke-d'Oubril) Osmanlı toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını her iki imparatorun garantisi altına almaktaydı. Bu bağlamda kendisine verilen yazılı talimatların ötesine geçen d'Oubril'in imzaladığı metin St. Petersburg'da onaylanmayacak ve barış girişimi sonuçsuz kalacaktı. Üç, dört, beş, altı ve yedinci maddelerinin Osmanlı İmparatorluğu'na referans verdiği söz konusu antlaşmanın maddeleri, Pierre d'Oubril'in görev emri ve Rus Dışişleri Bakanı Budberg'in antlaşmanın tasdik edilmediğine dair manifestosu için bk. *Annual Register, or a View of the History, Politics, and Literature, for the Year 1806*, J. Wright, Londra 1808, s. 796-800. Bu konuda ayrıca bk. Bekir Günay (ed.), *Paris'te Bir Osmanlı, Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, Kitabevi, İstanbul 2009, s. 67 ve 70-73; Asım Efendi, C 1, s. 342, Boris Mouravieff, *L'Alliance Russo-Turque au Milieu des Guerres Napoléoniennes*, Éditions de la Baconniére, Neuchâtel 1954, s. 180 vd. ve Elmo E. Roach, "Anglo-Russian Relations from Austerlitz to Tilsit", *The International History Review*, V/2, 1983, s. 183.

177 Müstensih sehven "t" harfinin bir noktasını yazmamıştır.

178 Sehven "din" yazılmıştır.

179 Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sonunu hazırlayan Ren Konfederasyonu'nun (*Rheinbund*) kuruluşu 1804 yılının Ağustos-Ekim ayları arasında gerçekleşen Napoléon'un imparator olarak tanınmasıyla yakından ilgilidir. Habsburgların Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan vazgeçmek gibi bir niyetlerinin olmadığı gözlemlenen bu süreçte Fransa ile doğrudan iş birliği içerisindeki Alman prenslikleri önemli bir rol oynadı. Nitekim Bavyera, Würtemberg ve dikkate değer askeri güce sahip olan prenslikler Napoléon'u kendileri için Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan daha etkili bir garantör olarak görmekteydi. Ekim 1805'de gerçekleşen Ulm zaferinin ardından Napoléon Alman Konfederasyonu kurma hedefini yüksek sesle dile getirmeye başlamıştı. Zira Presburg Antlaşması'nın Almanca ve Fransızca metinlerinde Kutsal Roma İmparatorluğu yerine açıkca Alman Konfederasyonu tabiri kullanılmıştı. 1806 Ocak ayında ise Napoléon, Pressburg Antlaşması'nda krallık statüsü verilen Bavyera ve Würtemberg'le yeni ittifak antlaşmaları imzaladı. Mart 1806'da da Joachim Murat (1767-1815) bir diğer önemli Alman prensliği olan Clave ve Berg dükası olarak atandı. Bu süreçte Habsburglar için asker toplamakla görevli subayların diğer Alman şehirlerine girişi önlenmeye ve Fransa'nın Alman müttefiklerinin İmparatorluk posta servisinden çıkışı için adımlar atılmaya başlanmıştı. 31 Mayıs 1806'da Napoléon'un dışişleri bakanı Talleyrand'a (1754-1838) artık İmparatorluğu ve Reichstag'ı tanımadığını bildirmesi Kutsal Roma İmparatorluğu için sonun başlangıcıydı. 12 Temmuz 1806'da on altı orta ve küçük Alman Prensliği'nin Ren Konfederasyonu'nu kuran belgeyi imzalaması sürecin bir diğer dönüm noktasıydı. Yayınlanan beyannamede prensliklerin Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan şikayetlerini açıkca dile getirmeleri ve II. Franz'dan Roma tahtından çekilmesini istemeleri Viyana'ya verilen açık bir ultimatomdu. Garantörleri Napoléon'a savaş zamanında 63.000 kişilik askeri destek vermekle yükümlü olan söz konusu prensliklerin yüzölçümü toplamda Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yaklaşık üçte birine tekabül etmekteydi. 1 Ağustos 1806'da Reichstag'da bulunan Fransız temsilcisinin verdiği nota ile resmi olarak Ren Konfederasyonu'nun kuruluşunu bildirmesi ve aynı gün Konfederasyon'un dokuz üyesinin İmparatorluk birliğinin fiilen sona erdiğini ilan etmeleri ise malumun ilamıydı. Bu bağlamda II. Franz, 6 Ağustos 1806'da Kutsal Roma İmparatorluğu

arâzîsini Fransa Devletine zamm ü ilhâk itdirmeğin düvel-i sâ'ire henüz muhdesât-ı sâbıkadan münkesirü'l-hâtır iken husûsât-ı merkûmenin müceddeden zuhûru cümleye bâdî-i infiʿâl olmuşdur[180]

Bundan katʿ-ı nazar Parisde Rusya murahhası müzâkere-i sulhe netîce virmek üzere olduğu İngiltere Devletinin meşhûdu olunca Petreburga peyâpey rusul ü resâ'il irsâli ve sâbıkı vech üzere mâlen iʿânet-i külliyye vaʿdiyle Rusya İmparatorunu tasdîk-i ahidnâmeden menʿ ü tahdîr kaydına düşdü[181] ol esnâda İngilterelü tarafından dahi müzâkere-i sulh içün Parisde bir nefer murahhas mevcûd olub mecâlis-i ʿadîdeden sonra maslahat tanzîm olunamayacağı mütehakkık olunca devleti cânibine ʿavdet eylediğine[182] binâ'en ve bir tarafdan İngiltere Devleti iʿmâl-i tedâbîr-i gûnâgûn ile Prusya Kralını tahrîs ve teşcîʿ ve İsveç Kralına kuvvet-i mâliyye vaʿdiyle iğrâ ve tahrîkden hâlî olmadığına intibâ'en Rusya İmparatoru murahhası tarafından imzâ olunan ahidnâme-i mezkûru tasdîk etmeyüb hâlet-i muhâsama ve cidâl kemâkân ibkâ olunmağla Prusya Kralı iki yüz binden mütecâviz ʿasker ile harekete sürʿat idüb İngiltere ve Rusya ve İsveç devletleri dahi **[13a]** tedârikât-ı kaviyyeye mübâderet etmek üzere beynlerinde yeniden rabt-ı şîrâze-i ittifâka ʿâzim ve câzim oldular[183]

---

tahtından çekilerek I. Franz unvanıyla Avusturya İmparatorluğu tacını giymiş olsa da Alman prensliklerinin resmen İmparatorluktan ayrıldıkları 1 Ağustos 1806 Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sona erdiği gün olarak tarihe geçti. Ren Konfederasyonu'nun 12 Temmuz 1806 tarihli kuruluş yasası ve İmparator II. Franz'ın Kutsal Roma İmparatorluğu tacından feragat ettiğini duyuran emirname için bk. *Annual Register*, s. 818-825. Bu konuda ayrıca bk. Robert Kann, *A History of Habsburg Empire, 1526-1918*, University of California Press, Los Angles 1980, s. 221; Wilson, "Bolstering the Prestige of the Habsburgs", s. 725-733.

180 İshâk Bey, Avrupa kamuoyunda büyük bir gürültü kopartan Cenova (Liguryen) Cumhuriyeti'nin 1805 Haziran'ında doğrudan Fransa'ya bağlanmasını hatırlatmaktadır. Ancak 1806 Temmuz'unda da İngiliz ve Fransız ordularının İtalya'da çatışma halinde bulundukları ayrıca gözönünde bulundurulmalıdır. Stuart Woolf, *Napoleon's Integration of Europe*, Routledge, Londra 2003, s. 50-51 ve Connelly, s. 64 vd.

181 İngiltere başbakanı Oğul Pitt ve Rus dışişleri bakanı Adam Czartoryski'nin, Napoléon'a karşı 1805'de inşa ettikleri koalisyon Austerlitz mağlubiyetiyle ağır bir darbe almış olsa da 1806 başlarında henüz çökmemişti. Nitekim Çar, ittifakın devamı için 6 Ocak 1806'da yakın danışmanlarından Paul Stroganov'u Londra'ya göndermişti. Tam da bu sırada Oğul Pitt'in ölmesi ve yerine Fransız kültürü ve ihtilalinin hayranı Fox'un iktidara gelmesi bile İngiltere'nin Napoléon'a bakışını değiştirmeyecekti. Londra'daki Rusya sefiri Vorontsov'un yerine Stroganov'un ve St. Petersburg'daki İngiltere elçisi Lord Granville Leveson-Glover yerine özel temsilci Charles Stuart'ın Austerlitz sonrası müzakereleri yürütmesi ise aslında iki başkentin ittifaka verdikleri değerin bir yansımasıydı. Şubat 1807'de süresi dolacak olan 1797 tarihli İngiliz-Rus ticaret antlaşmasının yenilenmesine dair bu sırada yapılan müzakereler ve Rusya'nın borç talebi konusunda gerçekleşen müzakereler ise İshâk Bey'in İngiltere ve Rusya arasındaki iane görüşmelerine verdiği referansın dayanak noktasını teşkil etmektedir. Roach, *agm.*, s. 183, 192, 195-196.

182 Paris'te bu sırada Pierre d'Oubril ile beraber Francis Charles Seymour Conway (Lord Yarmouth, 1777-1842) İngiltere adına görüşmelere katılmıştır. İngiliz müzakrecisi olarak görevlendirilen ve Fransa'da, Verdün'de gözetim altında tutulan Lord Yarmouth, Hanover dışında tüm sınırların savaş sonuçlandığı andaki durumunu (*uti possidetis*) esas alan bir antlaşma yapmaya çalışmaktaydı. Ancak d'Oubril'in 8 Temmuz 1806'da Paris'e gelerek Fransa'nın tüm önerilerinin kabul edildiği antlaşmayı imzalaması Lord Yarmouth'un sarf ettiği çabayı boşa çıkartacaktı. Yerine Ağustos 1806'da atanan Lord Lauderdale'ın çabası da sonuç vermeyecek ve O da 6 Ekim 1806'da Londra'ya geri dönecekti. John Holland Rose, *The Life of Napoleon I*, C 2, G. Bell and Sons, Londra 1913, s. 72-74 ve Jorgensen, *age.*, s. 56.

183 İshâk Bey IV. Koalisyon'un kuruluşunu tasvir etmektedir. Austerlitz sonrasında İngiltere'nin Paris'teki görüşmeleri kesmesi ve Rusya'nın d'Oubril tarafından imzalanan antlaşmayı tasdik etmemesi iki müttefikin Fransa'ya karşı

Zikr-i âhvâl-i sefer-i mezbûr ânifen işʿâr ü beyân olunduğu üzere düvel-i erbaʿa-i müttefika Fransa üzerine sefere kıyâm birle Rusya Devleti müceddeden tertîb eylediği külliyetlü ʿaskerini mukaddemâ Lehin hîn-i mukâsemesinde Prusya hissesine isâbet iden Leh kıtʿasına sevk ü tesrîb itdirüb İsveçlü dahi Alamanda Bahr-i Baltık kenarında mutasarrıf olduğu Pomeranya didikleri memlekete tekrâr tesyîr-i mühimmât ve leşker etmekden nâşî cümleden ziyâde semt olan Prusya Kralı bi'n-nefs mükemmel ordu ile ilerüye doğru ʿazimet eyledikde mesfûr Bonaparta büyük ordusuyla[184] ʿicâleten ve müsâraʿaten çıkub Saksonya içinde Yena nâm mahalde Prusya ʿaskerine lede't-tekâbül misli nâmesbûk galebe-i ʿazîme ile Prusya ordusunu müzmahill ve perîşân etmeğin elyevm muhârebe-i mezkûre Yena Cengi dinmeğle şöhretgîr ve müteʿârefdir[185] bu vâkıʿadan sonra Bonaparta Prusya Devletinin kürsî-i memâliki olan Berlin

izleyeceği politika konusunda ipuçları vermektedir. Bu bağlamda Fransa'nın barış istediğini düşünen İngiltere hariciye nazırı Charles James Fox'un 1806 Eylül'ünde ölmesi yeni bir koalisyonun doğumuna işaret ediyordu. Prusya ise bu sırada önce Aralık 1805'de imzalanan Schönbrunn ve ardından Şubat 1806'daki Paris antlaşmaları gereği Neuchâtel, Claves, Ansbach ve Hanover karşılığında Fransa ile ittifak halindeydi. Ancak Prusya'nın 21 Nisan 1806'da Hanover limanlarını İngiliz ticaretine kapatmasına Londra, savaş ilanı ve İngiliz limanlarında demirli yaklaşık üç yüz Prusya bandıralı gemiye el koyarak karşılık verecekti. Napoléon, Alman dünyasının önde gelen devletlerinden Prusya'yı yanına almanın verdiği güçle bir taraftan Ren Konfederasyonu'nu kuvveden fiile geçirirken diğer taraftan da kardeşi Louis Napoléon'un Hollanda kralı olarak tahta çıkmasını sağlamıştı. Aynı dönemde Ren Konfederasyonu'na benzer bir biçimde Prusya'nın Kuzey Almanya Konfederasyonu kurma girişimi Hansa şehirleri, Hesse-Cassel ve Saksonya'da muhalefetle karşılaşacaktı. Berlin idaresine karşı gelişen muhalefette Fransız diplomasisinin parmak izlerine rastlanması, Napoléon'un Alman dünyasını tek başına idare etme hedefini Prusya'ya açık etmişti. III. Friedrich Wilhelm karşısındaki iki seçenekten, Napoléon'un süzerenliğini kabul etmek ya da Fransa'ya savaş ilan etmek seçenekleri arasından ikincisini tercih etti. Nitekim Prusya'nın Temmuz 1806'da Rusya ile imzaladığı ittifak ve Kuzey Denizi'ndeki limanları Eylül 1806'da yeniden İngiliz ticaretine açması tesadüfi değildi. Prusya Kralı'nın sabrı taşarken İngiltere ve müttefiki İsveç de Prusya'ya karşı sürdürdükleri sahte savaşa son vermişti. Doğrudan kendi güvenliği ile alakalı Pomeranya'nın geleceğine odaklanmış olan İsveç'in, kontrol altında tuttuğu Lauenburg'u Prusya'ya teslim etmeyi red etmesi IV. Gustav'ı İngiltere'ye yaklaştıran görünürdeki en temel diplomatik sebepti. Ne de olsa Lauenburg, Hanover'in bir eyaletiydi ve İngiltere'yi doğrudan ilgilendirmekteydi. Ancak 1804 sonlarında İngiltere ile imzalanan iane antlaşması gereği İsveç'e vaad edilen meblağın henüz ödenmemiş 75.000 paundluk kısmının tahsil edilmesinin de Stokholm'ü Londra'ya yaklaştırdığı düşünülebilir. İsveç Pomeranyası'nı da içeren güney Baltık'ı Fransa'dan koruyan Prusya'nın yeniden İngiltere ve Rusya'ya yakınlaşması ise 25 Eylül 1806'da İsveç'in Elbe hattını tutmaya çalışan müttefiklere askeri destek vereceğini duyurmasına sebebiyet verdi. Her ne kadar Berlin'de, Avusturya'nın savaşacak gücünün bulunmadığı, Rusların Vistül Nehri gerisine çekildikleri ve Fransız ordusunun sınıra çok yakın bölgelerde konuşlanmış olduğu biliniyor olsa da Rusya ile imzalanan gizli ittifaktan sonra Prusya ordusu, 1806 Ağustos ayı başlarında harekete geçmişti. Kesin sonuçlu muharebeler bir ay sonra Jena ve Auerstädt'da yapılacaktı. Driault, *agm.*, s. 608-609 ve Jorgensen, *age*., s. 57 ve 63.

184 İshâk Bey, "büyük ordu" tabiri ile "Grande Armée"yi kastetmektedir. Kronolojik bakımdan yerinde bir kullanım olan söz konusu kavram Napoléon'un 2 Aralık 1804'de Fransız İmparatoru olarak taç giydikten sonra tedavüle girecekti. Zira Napoléon'un tahta çıkmasının ardından askerlerin yemin metni değişecek ve Ağustos 1805'de Okyanus Kıyıları Ordusu (*Armée des Côtes de l'Ocean*) "Büyük Ordu" (*Grande Armée*) adını alacaktı. Bu isim değişikliği, ordulara hizmet verdikleri bölgelere göre isimlendirmenin yapıldığı Fransız askeri geleneğinin tamamıyla dışındaydı. İmparatorluğun tumturaklı lügatinden seçilen bu isimlendirmeyle Napoléon'un harekât planlarıyla ilgili hiç kimse ipucuna sahip olamayacaktı. John R. Elting, *Sword Around a Throne, Napoleon's Grande Armée*, Macmillan, New York 1988, s. 55 vd.

185 Prusya'nın 5 Eylül 1806'da Kuzey Denizi'ndeki limanları İngiliz bandralı gemilere açmasından bir gün önce uluslararası ortamı yeniden değerlendiren Napoléon, Coblenz, Constance, Passau üçgeninde konuşlu birliklerinin Frankfurt istikametine doğru harekete geçmesini emretmişti. İmparator'un anafikri, Prusya ordusunun kesin

şehrini bilâ-muhâlefet zabt idüb[186] cenerallerini dahi taraf taraf Prusya memâlikinde râst getürdükleri ʿaskeri baʿzen esîr ve baʿzen tuʿme-i şimşîr **[13b]** ve önlerine gelen kılâʿ ve husûnu silmen ve ʿanveten feth ü teshîr itdiklerine binâ'en hemân birkaç gün zarfında bi'l-cümle Prusya arâzîsi Fransanın yed-i tasarrufuna giriftâr oldu Prusya Kralı bâkî kalan cüz'î ʿaskeriyle Lehde mevcûd Rusya Ordusu tarafına ilticâ idüb Bonaparta dahî mecmûʿ-ı ʿaskerini istishâb ve Lehe doğru ʿazîmet ü şitâb eyledi

Zikr-i zuhûr-ı bazı mevâdd-ı muhdese Bonapartanın aʿzam-ı umûr-ı mʿutenâsından biri mârü'z-zikr müttefikîn-i Rin[187] nizâmının tevsîʿ ve taʿmîmiyle Alaman içinde nüfûz ve hükûmetini kemâliyle icrâ etmek ve bu takrîb Fransanın etrâf ve civârında ihtirâz idecek bir devlet-i kaviyye bırakmamak ve belki ümerâ-yı mersûmun kendü tebʿası makâmında olarak hîn-i hâcetde Avusturyaya îkâʿ-yı tehdîde kesb-i liyâkat maddesi olduğuna binâ'en[188] mukaddemâ Alaman ümerâsından maʿdûd olan Saksonya Hersekine krallık ʿünvânını iʿtâ ve hersek-i mersûmu şurût-ı muhdese-i mezkûre ile müttefikîn-i Rin[189] zümresine idhâl ederek Alaman içinde mertebe-i nüfûz ve kuvvetini iʿlâ ve kezâlik Alaman diyârında Vestfalya didikleri ülkede mevcûd olan hükümdârândan Prusyaya tarafdârlık töhmetiyle ithâm eylediği bazı hükümdârânın **[14a]** yed-i temellüklerinden nezʿ itdirdiği eyâlât ve arâzîden mürekkeb Vestfalya Krallığı[190] nâmıyla bir mülk-i cedîd

---

sonuçlu bir muharebeden kaçınarak Magdeburg Kalesi'ne sığınacağı yönündeydi ve söz konusu istikameti birbirinden bağımsız bir biçimde hareket etme imkân ve kabiliyetine sahip kolorduları ile kapatmaktı. Bir anda farklı istikametlerden bölgeye ulaşan toplamda yaklaşık 96.000 kişilik kuvvete sahip kolordularını Jena'da biraraya getiren Napoléon, Prusya ordusu karşısında 14 Ekim 1806'da büyük bir zafer elde etti. Ancak Jena'da Napoléon Prusya ordusunun sadece bir kolunu yenilgiye uğratmıştı. Bu sırada Napoléon'a yardım etmek üzere kuzey istikametinden bölgeye ulaşmaya çalışan diğer iki Fransız Kolordusundan Mareşal Davout komutasındaki III. Kolordu Auerstädt'de Prusya ordusunun III. Friedrich Wilhelm, Bunswick Dükü, Mareşal Möllendorf ve Mareşal von Kalckreuth komuta ettiği ana unsurları ile kaşılaşmıştı. Fransız III. Kolordusu'nun, büyük bir kuvvet çoğunluğuna sahip Prusya birliklerine karşı ardı ardına gerçekleştirdiği taarruzlardan sonra Prusya Kralı öğlen saatlerinde geri çekilme emri vermek zorunda kalmıştır. Bu zaferlerin ardından Berlin'e doğru yürüyüşe geçen Fransızlar 17 Ekim'de Prusya ihtiyat ordusunu Halle'de yenilgiye uğrattı ve başkent yolu ardına kadar açıldı. Söz konusu muharebeler Hegel'in belirttiği üzere "tarihin sonu" olmasa da Frederisyen Prusya'nın sonuna işaret ediyordu. Chandler, *age*., s. 479-502.

186 Yukarıda kısaca değinilen muharebelerin ardından Napoléon, Mareşal Davout komutasındaki Fransız III. Kolordusu'na gösterdiği yararlılık ve cesaret dolayısıyla 25 Ekim 1806'da Berlin'e ilk giren birlikler olma onurunu bahşetmiştir. Napoléon'un savaş sonrasında Vistül Nehri'ne kadar tüm Prusya'nın teslim edilmesi talebini kabul etmeyen III. Friedrich Wilhelm ise önce ailesi ile beraber Doğu Prusya'daki Königsberg Kalesi'ne çekilmiş ardından da Rus Çarı I. Aleksandr'a sığınmıştır. Mikaberidze, *age*., s. 220-221.

187 Sehven "din" yazılmıştır.

188 Napoléon Bonaparte, İshâk Bey'in de belirttiği üzere Ren Konfederasyonu'nu hayata geçirerek Prusya ve Avusturya'nın nüfuz alanı dışında ve onları dengeleyebilecek "Üçüncü Almanya"yı kurmuştu. Bu bağlamda amaç Otuz Yıl Harpleri'nden hemen sonra kurulan ilk Ren Konfederasyonu gibi (*Rheinbund*) İmparatorluğu çökertmek, en azından Fransa ile Alman dünyası arasında bir tampon bölge yaratmaktı. Planert, *age*., s. 103-104 ve Friedeburg, *agm*., s.37.

189 Sehven "din" yazılmıştır.

190 Westphalia Krallığı, Napoléon'un 1806 senesi sonundaki kazanımlarının bir sonucu olarak Hanover'den alınan Brunswick-Wolfenbüttel, Magdeburg Dükalığı ve Hesse'nin biraraya getirilerek yaratılmış bir devletti. Connelly., s. 181vd.

peydâ ve küçük karındaşı Yeronimos[191] nâm kimesneyi ol tarafda kral nasb itdirüb gerek bunu ve gerek mukaddemâ krallık rütbesine terfîʿ eylediği Bavyera ve Vürtemberk krallarını müttefikîn-i Rin[192] dâ'iresine zamm ü ʿilâve etmekden nâşî Alamanın hey'et-i kadîmesini külliyen izâle ve imhâ eyledi[193] kaldı ki İngilterelünün kuvvet-i bahriyyesine veche'n-mine'l-vücûh îrâs-ı halel ve noksân etmek vüsʿundan hâric bir keyfiyyet idüği maʿlûm olmağla ber-minvâl-i muharrer bi'l-cümle Alaman ülkesine tâ Bahr-i Baltık kenârlarına varınca

Beyt

Men ân seyl-i sebük-seyrem ki der-her câ ki berhîzem

Be-gayr ez-bahr-ı bî-pâyân diger menzil nemî-dânem[194]

diyerek cemîʿ arâzî ve sevâhile dest-i tamaʿ ve tegallübünü dirâz edicek İngilterede iʿmâl olunan veyâhûd İngiltere tüccârı maʿrifetiyle Hind ve Amerikadan Avrupaya nakl itdirilen cemîʿ eşyâ ve erzâkın revâcını ve benâdir ve sevâhile İngiltere sefînelerinin âmed şüdünü ve mutlakan dâhil-i havza-i tasallutu bulunan kâffe-i memâlikden İngiltereye mekâtîb ve tahrîrâtın varub gelmesini **[14b]** beyânnâme neşriyle ekîden ve şedîden menʿ ü tahzîr ve memâlik-i merkûmede mevcûd İngilterelü malını zabt idüb İngiltere Devletini mâye-i âsliyye-i kuvvet ü serveti olan ticâret husûsunda haylîce ızrâr ve tekdîr itdirdi hatta bu gûne memnûʿiyyet-i mutlakayı İngiltere muhâsarası taʿbîriyle tesmiye eyledi[195]

191 Jérome Bonaparte (15 Kasım 1784-24 Haziran 1860), Napoléon Bonaparte'ın en küçük kardeşi olarak 1807-1813 yılları arasında Westphalia Kralı olmuştur. Kendi tabiriyle "kral mı, prens mi yoksa reaya mı olduğundan" emin olmayan Jérôme Bonaparte 1848'de, kuzeni Louis Napoléon'un İkinci Cumhuriyet'in başına geçtiği Bonapartist Restorasyon sırasında Senato Başkanlığı, Fransa Mareşalliği gibi görevlerde bulunmuştur.

192 Sehven "din" yazılmıştır.

193 III. Koalisyon Savaşları esnasında Napoléon'un yanında saf tutan Bavyera ve Württemberg'in savaşın sonunda imzalanan Pressburg Antlaşması (1805) ile krallık statüsüne yükseltilerek, Baden'le beraber tüm feodal bağlarından azad edilmesi şüphesiz Kutsal Roma İmparatorluğu'nu zayıflatmaya ve Ren Konfederasyonu'nun kuruluşuna yönelik ilk adımlardan birisiydi. Yine 1805'de Würtemberg Kralı'nın kızı ile Napoléon'un kardeşi Jérome Bonaparte'ın evlenmesi Napoléon ve Alman prenslikleri arasındaki bağı güçlendirmişti. Dolayısıyla on altı Alman prensliği ile kurulan Ren Konfederasyonu, Jena Muharebesi'nin ardından Saksonya ve beş Sakson dükalığının katılımıyla genişleyecek ve 1807'de bunlara on üç Alman prensliği daha eklenecekti. Ekim ve Mart 1808'de ise Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz ve Oldenburg konfederasyona katılacaktı. Diğer uydu devletleri ile beraber Charlemagne'nın yaklaşık bin yıl önceki imparatorluğu ile yarışan bir alana hükmeden Napoléon, İshâk Bey'in de altını çizdiği üzere Almanya'nın tüm kadim nizâmını ortadan kaldırmıştı. Hans A. Schmitt, "Germany without Prussia: A Closer Look at the Confederation of the Rhine", *German Studies Review*, 6, 1983, s. 11 vd.

194 Ben o çabuk seyreden selim ki gittiğim her yerde
Sonu olmayan denizden başka bir menzil bilmem.

195 İshâk Bey, Jena'nın muzaffer komutanı Napoléon'un Berlin (21 Kasım 1806) ve Milano (17 Aralık 1807) emirnameleriyle ilan ettiği Kıta Ablukası'na (*Blocus continental/Continental System*) atıfta bulunmaktadır. Söz konusu kararnameler Fransa'nın müttefiklerinin ve tarafsız devletlerin İngiltere ile ticari faaliyette bulunmalarını yasaklamaktaydı. Buna karşılık İngiltere, 6 Ocak ve 11 Kasım 1807'de Danışma Meclisi'nin aldığı kararlar (*Orders of Council in 1807*) doğrultusunda Fransa ve uydu devletleri ile müttefikleri ve tarafsız devletler arasındaki ticareti yasaklarken Kraliyet Donanması, Fransa ve müttefik limanlarını abluka altına almakla görevlendirildi. Savaşı ekonomik alana taşıyan kararlar aynı zamanda çatışma alanını Kıta Avrupasının ötesine, neredeyse kuzey yarımkürenin tamamını içine alacak şekilde genişletmişti. Ancak bu ambargo her ne kadar İngiliz üretimine ket

Alaman İmparatorluğu ʿünvânının nesh ü ilgâsı beyânındadır keyfiyyet-i âhvâl bu sûreti kesb etmekden nâşî Alamanın nizâm ve hey'et-i kadîmesi külliyen mülgâ ve ʿâtıl ve hersekleri kral olub ümerâ-yı sâ'iresiyle müttefikîn-i Rin tertîbine dâhil oldukları ve Bonapartayı hâmî ʿünvânıyla üzerlerine baş bildikleri öteden berü Alaman İmparatorluğu ʿünvânıyla kesb-i iftihâr iden Avusturya Devletinin meşhûdu olıcak bu kadar zahmet ve minnet ile hânedânına hasr itdirdiği ʿünvân-ı mezkûr ki bu vesîle ile ümerâ-yı sâ'irenin cümlesi gûyâ zîr-i hükmünde gibi idi fîmâ baʿd hakkında bâdî-i imtiyâz ve iʿtibâr olmak şöyle dursun mahz-ı şeyn ü rezâlet olduğunu derk ü teyakkun birle bâbeyânnâme Alaman İmparatorluğu rütbesinden ferâgat ve çünkü krallık rütbesi beyne'd-dûvel **[15a]** kalîlü'l-iʿtibâr ve Avrupada Rusya ve Fransa devletleri imparatorluk lakabıyla şöhret şiʿârdırlar Devlet-i mezkûre dahi Avusturya İmparatorluğu ʿünvânıyla mülakkab olacağını iʿlân ve işâʿat eyledikde düvel-i sâ'ire dahî Avusturya İmparatoru hakkında ʿünvân-ı mezkûru resmen kabul ve iʿtirâf eylediler[196]

Fransa ile Rusyalu beyninde vâkiʿ muhârebâtın icmâlidir bâlâda rakamzede-i yerâʿa-i beyân olunduğu vech üzere Prusya memâlikinin zabt ü teshîrinden sonra bin iki yüz yirmi bir senesi evâhirinde[197] Bonaparta müteʿaddid serʿaskerlerini peyâpey Lehe doğru sevk ü îsâl etmekden nâşî kadîmî Leh Devletinin makarr-ı hükûmeti olub hîn-i mukâsemede Prusya Devleti hissesine isâbet iden kıtʿanın dâhilinde kâ'in Varşav şehrine varınca esnâ-yı tarîkde bulunan Prusya ʿaskeri bakiyyelerini perîşân ve şehr-i mezkûra takarrüblerinde Moskov ʿaskeri girüye çekilüb pîşgâhında cereyân iden Vistüle didikleri nehrin öte yakasına mürûr etmeğle şehri zabt eylediler[198]

Ol esnâda Bonaparta dahi Berlinden kalkub Varşav şehrine vürûdunda[199] nehrin karşusuna ʿaskerini imrâr ve Moskovluyu **[15b]** bulundukları mevkiʿlerden münhezimen tard ü tebʿîde

---

vurmuş ve Fransa'nın bazı bölgelerindeki üretimi artırmış olsa da İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğü dolayısıyla ekonomik açıdan Paris yönetiminin ve müttefiklerinin aleyhine de sonuçlar doğurmuştur. Her iki taraf için de oldukça maliyetli olan bu mücadele XVIII. yüzyılın rekabetçi merkantilist ekonomisini kesintiye uğratarak XIX. yüzyılın serbest ticaret üzerine kurulu liberal ekonomisine geçişin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Katherine Aaslestad, "Blockade and Economic Warfare", *The Cambridge History of The Napoleonic Wars*, C 3 (Experience, Culture and Memory) ed. A. Forrest-P. Hicks, Cambridge University Press, Cambridge 2022, s. 117-141.

196 Aslında II. Franz, 18 Mayıs 1804'de Napoléon'un Fransız İmparatoru unvanını almasının ardından Kutsal Roma İmparatorluğu'nun geleceğinden endişe ederek 11 Ağustos 1804'de Kutsal Roma İmparatoru unvanına Avusturya İmparatoru unvanını da eklemişti. 6 Ağustos 1806'da Roma tahtından çekildiğini açıklamasından sonra II. Franz sadece Avusturya İmparatoru olarak anılmaya başlanacaktı. 1804'de ilan edilmiş olsa da taç giyme töreni hiçbir zaman yapılmayan Avusturya İmparatorluğu, Ren Konfederasyonu'nun giderek büyüdüğü bir konjonktürde isim değişikliğinden öte bir anlama sahip olmayacaktı. Zira herkes Ren Konfederasyonu'nun kuruluşundan sonra Kutsal Roma İmparatorluğu'nun artık herhangi bir de facto siyasi yapıya tekabül etmediğinin farkındaydı. Örneğin 6 Ağustos 1806'da Jena'ya doğru yolculuk yapan Göthe, günlüğüne o gün "arabacı ve hizmetkarı arasındaki tartışma bizi Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından daha çok heyecanlandırdı" notunu düşmüştü. Peter H. Wilson, "The Meaning of Empire in Central Europe around 1800", *The Bee and the Eagle, Napoleonic France and the End of the Holy Roman Empire, 1806*, ed. A. Forrest-P. Wilson, Palgrave Macmillan, New York 2009, s. 22-41.

197 1807 senesi başları.

198 Prusya ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra Napoléon ileri harekata devam ederek öncelikle geçici Prusya başkenti olan Königsberg'i ele geçirmeye çalıştı. Fransız ordusunun ileri harekâtı için bk. Chandler, *age.*, s. 509 vd.

199 Napoléon 18 Aralık 1806'da şahsen Varşova'ya gelmişti.

ibtidâr idüb ancak şitânın gereği gibi şiddeti vakti olmağla meştâya karar etmek murâd etmişken Moskov ʿaskeri kışlaya girmediğinden ve dâimâ ızhâr-ı kasd-ı hücûmdan hâlî olmadığından biʿz-zarûre Fransalu ilerüye ʿazîmet ve birkaç mahalde lede'l-mukâbele mazhar-ı gâlibiyyet olmuş ise de muhârebât-ı ʿadîdede vâfir ʿaskeri rehîn ve telef ü izâʿat olmuşdur bu vechle Fransalu haylice katʿ-ı mesâfe eyledikden sonra bulunduğu mahalde kışlaya karâr ve tarafeynden musalâhaya dâʿir irsâl-i mekâtîb ve tahrîrât ile bir müddet imrâr olunmakda iken Moskovlu tekrâr savlet ü hücûma mübâşeret eyledi derhâl Bonaparta meştâyı terk idüb iki üç mahalde birbirini müteʿâkib mukâtelât-ı şedîde vukûʿu esnâsında Fransalu tarafına dahi zâyiʿât-ı cesîme zuhûr eylediği derkâr ise de sûret-i hezîmet Moskovlu cânibine mütehakkık olmağla Fransa ʿaskeri ilerüye doğru hareket ve nihâyetü'l-emr iki tarafın büyük orduları muhârebeye mübâderet birle Fransalu gâlib ve Prusyalunun mutasarrıf olduğu Leh kıtʿasının müntehâ-yı hudûduna karîb mahalde kâ'in bir kıtʿa-i cesîmeyi silmen ve istîmânen zabt eyledikden sonra **[16a]** Tilsit nâm şehre kadar vâsıl oldular[200] muharebât-ı merkûmenin cümlesi Prusyaluya tâbiʿ Leh kıtʿası derûnunda vâkiʿ olub Fransa ʿaskeri Rusya hudûduna bir hatve tecâvüz etmiş değil idi

Lakin mârrü'z-zikr Tilsit şehrinin ötesi Rusya arâzisi olmağla Rusya ordusu ol tarafa doğru çekildikden sonra bin-nefs mevcûd bulunan imparatorları Bonapartaya elçi irsâliyle mütârekeye tâlib oldu[201]

Fransa ile Rusya ve Prusya devletleri beyninde ʿakd-i müsâlaha olunduğu beyânındadır

Fransa ʿaskeri Rusya hudûduna karîb Tilsit nâm şehre vusûl ve Moskov ordusu pîşgâh-ı şehirde cârî Nimen[202] taʿbîr olunur nehrin öte yakasına karar[203] ve nüzûl eyledikden sonra

200 Bu süreçte uzun yürüyüşler ve Polonya'nın soğuk kışı Fransız ordusu için kışlağa çekilmeyi bir zaruret haline getirmişti. Ancak İshâk Bey'in de belirttiği üzere General Bennigsen komutasındaki Rus I. Ordusunun 1807 Ocak ayı sonunda taarruz etmesi tüm hesapları bozdu. Komutasındaki üç kolorduyla kuzeye yönelerek Rusların yan ve gerisine doğru manevraya (*manœuvre sur les derriéres*) başlayan Napoléon iki defa hasım kuvveti tuzağa düşürmeye çalıştı. Napoléon'un hamlelerine geri çekilerek cevap veren Rusların geri emniyetini sağlayan birlikleri ile Fransız öncü kuvveti 7 Şubat 1807'de Eylau'da karşılaştı. Ertesi gün yapılan muharebede 15.000'in üzerinde kayıp veren Ruslar düzenli bir biçimde geri çekilmeyi başardı. 25.000'in üzerine çıkan zaiyatla Fransız birlikleri Rusları takip etme imkanını yitirmiş ve Passarge nehri boyunca uzanan kışlaklarına dönmüştür. 1807 baharında ordusunun eksikliklerini gidermeye çalışan Napoléon, baharın gelişiyle birlikte kışlağını terk ederek kesin sonuçlu bir muharebe için bir kez daha Rusların peşine düştü. 5 Haziran 1807'de General Bennigsen komutasındaki birliklerin öncüleriyle karşılaşan Napoléon, Güttstadt'ta konuşlandığını tahmin ettiği Rus ordusunun asıl kuvvetinin gerisine doğru manevra yaptı. 9 Haziran'da yeniden harekete geçen Fransız birlikleri, bu sefer tahkimli mevzilerinin bulunduğu Heilsberg istikametine geri çekilen Rus ordusuyla 14 Haziran 1807'de Friedland'da gerçekleşen kesin sonuçlu muharebede karşılaştı. Napoléon büyük bir zafer daha kazanmıştı. Neman Nehri gerisine, Tilsit'e çekilen Ruslar ateşkes için can atmaktaydı. Chandler, *age.*, C 1-2, s. 528-585.

201 Mevcut durumda Napoléon da barış yapılmasının gerektiğine inanmaktaydı. Zira Rusya'nın direnmesi büyük bir hazırlık gerektirecek yeni bir nehir geçiş harekâtını zorunlu kılacak, dolayısıyla Napoléon'un Avusturya tarafına dikkatini yoğunlaştırması geçikecekti. Bu sebeple 19 Haziran 1807'de Çar Aleksandr'ın ateşkes teklifini Fransız karargahına getiren elçiler son derece olumlu karşılanmıştır. 21 Haziran 1807 ateşkesin imza tarihidir. Lefebvre, *Napoleon From 18 Brumaire to Tilsit*, s. 271.

202 Belarus topraklarından doğarak Litvanya'da Baltık Denizi'ne dökülen Neman/Niemen Nehri.

203 Friedland Muharebesi'nden sonra General Bennigsen komutasındaki Rus birlikleri düzensiz bir biçimde

bi'l-muhâbere tarafeynden murahhaslar taʿyîniyle iki yüz yirmi iki senesi evâsıtında ʿakd-i sened-i mütâreke olunduğu ʿakîbinde Rusya ve Fransa imparatoru bir yere cemʿ olub on altı gün zarfında[204] ahidnâme-i sulhü dahi imzâ ve tasdîk ve eyyâm-ı merkûmede lâyenkatıʿ görüşüb miyânelerinde revâbıt-ı cedîde-i hubb ü muvâlâtı tahkîm ve tevsîk eylediler ahidnâme-i mezkûre derûnunda Devlet-i ʿAliyye-i kavî-şevketin maslahatına dâʿir **[16b]** zîrde muharrer makâle-i mahsûsada bast olunacak şurûtdan başka Rusya İmparatoru Bonapartanın karındaşları olan Felemenk ve Napoli ve Vestfalya krallarının rütbe-i cedîde-i kraliyyetlerini ve müttefikîn-i Rinin[205] nizâmını kabûl etmek ve Fransa ile İngilterenin mâbeynini ıslâh içün Rusya Devletinin tavassutu kabûl olunmak şurûtu ve Prusya Devletine dâʿir âtiyü'z-zikr mevâddın tafsîli rabt olundu[206] Moskov İmparatorunun müttefiki olan Prusya Kralı dahi mahall-i merkûmede mevcûd olmağla Fransa ile musâlahasını tanzîm idüb ʿakd eylediği şurûta nazaran mukaddem mutasarrıf olduğu Leh kıtʿasının bazı arâzî-i cüz'iyyesi Rusya Devletine ve mâʿadâsını mu'ahharan krallık rütbesini kesb iden Saksonya Kralına ferâğ etmek ve Alaman içinde vâkiʿ kılâʿ ve kasabât-ı sâ'iresinden bazısını ifrâz ile bir mikdârını yine Saksonya Kralına ve bir kaçını Vestfalya Kralına terk ü temlîk husûslarına mecbûr oldu[207]

Bu vechle Bonaparta Rusya ve Prusya devletleriyle gâlibâne sulh olduğundan gayrı anlaşıldığına göre Rusya İmparatoruyla **[17a]** bazı şurût-ı hafiyye dahi ʿakd etmek gerekdir zîrâ ʿâmmenin maʿlûmu olmuş mârrü'z-zikr ahidnâme-i celîde Cezâyir-i Sebʿa ve Dobre-Venedik[208] Cumhûruna dâ'ir lafz-ı vâhid mastûr değil iken ʿakîb-i sulh-ı mezkûrda Cezâyir-i Sebʿada bulunan Moskovlu ʿaskeri çıkub yerine Korfa ve sâ'ir adalara Fransa ʿaskeri duhûl birle fîmâ baʿd cezâyir-i merkûme Fransa Devletinin mülkü olduğunu iʿlân ve kezâlik Dobre-Venedik Cumhûru arâzîsini dahi zabt ile İtalya Krallığına zamm ü ilhâk olunduğunu işâʿat ve beyân eylediler[209]

Neman nehrinin diğer tarafına çekilmek mecburiyetinde kalacaktı. Dolayısıyla metnin ve tarihin akışına nazaran müstensihin "firâr" kelimesini "karar" olarak yazmış olması kuvvetle muhtemeldir.

204 1222 senesi ortaları miladi takvime göre Temmuz - Ağustos 1807'ye tekabül etmektedir. Tilsit'te Rusya ile Fransa arasındaki antlaşma 7 Temmuz 1807'de sonuçlandırılmış ve Prusya-Fransa Antlaşması 9 Temmuz 1807'de imzalanmıştır. İshâk Bey'in de belirttiği üzere ateşkes ve antlaşma arasındaki süre on altı gündür. İmzalanan ateşkes antlaşmaları için bk. M. De Clercq, *Recueil des traités de la France*, C 2 (1803-1815), A. Durand et Pedone-Lauriel, Paris 1864, s. 205-207.

205 Sehven "dinin" yazılmıştır.

206 Tilsit Antlaşması ve Fransa-Rusya arasında imzalanan ittifakın metinleri için bk. Vandal, *age.*, s. 499-507.

207 Tilsit'te imzalanan Fransa-Prusya Antlaşması ve ardından 12 Temmuz 1807'de Königsberg'de imzalanan konvansiyon için bk. De Clercq, *age.*, s. 217-223 ve 223-225. İshâk Bey, bu noktada Varşova Büyük Dükalığı'nın kuruluşuna yer vermek yerine XVIII. yüzyılda gerçekleşen Leh paylaşımları sonucunda Prusya'ya geçen Leh arazisinin, Austerlitz Muharebesi'nin ardından Ağustos 1806'da krallık statüsüne yükseltilen Saksonya'ya verildiğini yazmaktadır. Nitekim Tilsit Antlaşmaları'yla kurulan Varşova Büyük Dükalığı, baba tarafından Lehistan krallarıyla akraba olan Saksonya kralı I. Friedrich Augustus tarafından idare edilmekteydi. John Stanley, "The Adaptation of the Napoleonic Political Structure in the Duchy of Warsaw (1807-1813)", *Canadian Slavonic Papers*, 31, 1989, s. 128-129.

208 Yedi Adalar ve Dubrovnik.

209 İshâk Bey Tilsit Antlaşması'nda yeralan gizli maddeler konusunda doğru tahminlerde bulunmaktadır. Zira giriş ve yirmi dokuz açık maddeden oluşan antlaşma metnine ilave yedi maddelik gizli bir ek yapılmıştır. Bu maddelerden ilki Amiral Senyavin komutasındaki Rus filosunun kontrol ettiği Kotor'un Fransız birliklerine

Her ne ise Rusya İmparatoru ol vakte kadar müttefiki olan İngiltere Devletine haber-i sulhü inhâ ve şurût-ı meşrûha mûcebince Fransa ile beynlerini ıslâh içün tavassut ideceğini ʿarz ü inbâ idüb İngiltere dahi cevâbında mutavassıt olacak devlet cânibine bîtaraf olmak iktizâ ider ve el-hâletü hâzihî mâdemki hilâf-ı de'b-i ittifâk münferiden sulh idüb Fransalu ile dost olmuşsuz tavassutunuz tarafgîrlikden ʿârî ve garazdan berî olmak ihtimâli yokdur binâ'enʿaleyh muʿteber olamaz deyü emr-i tavassutu kabulden imtinâʿ eyledi[210] keyfiyyet-i merkûmeye nazaran **[17b]** düvel-i erbaʿa-i müttefikanın ikisi sulh idüb yalnız İngiltere ve İsveç devletleri Fransa ile muhârib kaldı

Danimarka Donanmasının İngilterelü tarafından zabt olunduğu beyânındadır

İngiltere Devleti müttefiki olan Rusya Devletinin Bonaparta ile bu rütbe teşyîd-i mebânî-i ülfet eylediğini ve Fransa ʿaskerinin bir takımı ʿakîb-i musâlahada Alaman içinden Danimarka semtine doğru müteveccih olduğunu göricek Tilsitde iki imparatorlar hîn-i mülâkâtlarında beynlerinde tertîb itdikleri şurût-ı hafiyyeden biri Danimarka Donanmasının Fransalu maʿrifetiyle İngiltere üzerine iʿmâli maddesi olduğunu vesvese mi itdi yâhûd hakîkatde haber mi aldı[211] bu

teslimiyle ilgilidir. İkinci madde Yedi Adaların tüm hükümranlık haklarını Napoléon'a bağlarken, üçüncü madde Karadağ'ın devam eden savaştaki durumunu düzenlemektedir. Dördüncü madde ile Çar I. Aleksandr, Napoli Kralı Joseph-Napoléon'u Sicilya Kralı olarak tanıyacağına söz veriyordu. Beşinci ve altıncı maddeler ise muhtemel bir İngiltere barışında Alman dünyasının, başta Hanover, Westphalia, Brunswick, Hesse-Cassel olmak üzere, geleceğini karara bağlamaktaydı. Metnin son maddesi ise söz konusu gizli antlaşmanın, herkese açıklanan metinde yeralan maddelerden değer ve yaptırım gücü bakımından bir farklılığa sahip olmadığının altını çizmekteydi. Vandal, *age.*, s. 505-506. De Clercq versiyonunda gizli antlaşmanın iki maddesi eksiktir.

210 Rusya'nın Londra Büyükelçisi Maxim Alopeus, 1 Ağustos 1807'de resmi olarak İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning'i bilgilendirerek, Rusya'nın İngiltere ve Fransa savaşında arabuluculuk yapma isteğini bildirmiştir. Buna mukabil Canning, acele bir cevaptan ziyade, öncelikle Tilsit Antlaşması'nın ayrıntılarına vakıf olmayı tercih etmiştir. Zira İngiltere'nin St. Petersburg elçisi Leveson-Gower'ın bu sırada gönderdiği mesajlarda Rusya'nın hasmane tutumu konusunda derhal tavır alınması gerektiğini, aksi halde kaybedilen zamanı Rusya, Prusya, Danimarka ve Fransa'nın İngiltere'ye yapacakları muhtemel harekatın hazırlığında kullanacaklarını yazmaktaydı. İngiliz elçi ayrıca, Kronstadt'a bir filonun gönderilerek Rus deniz üssünün imha edilmesini ve Akdeniz'den dönmekte olan Amiral Seniyavin komutasındaki filonun Baltık'a girişinin önlenmesini önermekteydi. Kronstadt'ı yok etmek yerine Canning, Kopenag'ın bombardıman edilmesine ve Rusya'nın Akdeniz filosuna elkonmasına onay verecekti. Roach, s. 198.

211 Tilsit'te imzalanan barış antlaşmasında Danimarka ile ilgili bir madde bulunmasa da karara bağlanan Rusya-Fransa ittifak antlaşmasının beşinci maddesi müttefiklerin, Danimarka, Portekiz ve İsveç hükümetlerinden limanlarını İngiliz bandıralı gemilere kapatmaları, Londra'daki elçilerini geri çekerek İngiltere'ye savaş ilan etmeleri konusunda baskı yapmalarını öngörmekteydi. Bu baskıya boyun eğmeyen ülkelere savaş ilanı konusunda anlaşan Napoléon ve Aleksandr, İsveç'in karşı çıkması halinde Danimarka'yı Stokholm'e karşı savaş ilan etmeye zorlayacaktı. Bu bağlamda Danimarka'nın Londra'dan çok Paris'e yakın bir siyaset takip ettiği bilinen bir gerçekti. İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning'in, İshâk Bey'in layihasında yer verdiği kararı almasında bu gerçeğin, Danimarka'nın Londra maslahatgüzarı Rist'den şahsi neferetinden çok daha önemli bir yere sahip olduğu açıktır. Zira 1807 Temmuzunda Londra'ya ulaşan haberlere nazaran İshâk Bey'in de altını çizdiği üzere Fransız ordusu Jutland'a doğru harekete geçmeyi planlıyordu. Londra'daki diplomatik ve askeri mahfillere göre bu türden bir intikalin tek gerekçesi Fransız ordusunun İskoçya ya da Kuzey Britanya'da bir bölgeye yapacağı muhtemel çıkartmada Danimarka donanmasını kullanma isteği olabilirdi. Bu istihbaratın değerlendirilmesinin ardından Canning, derhal İngiltere'nin Berlin eski elçisi Sir Francis Jackson'ı özel görevle Danimarka'ya gönderdi. Ancak diplomasinin yeterli olmayacağı düşüncesinden hareket eden İngiliz hükümeti, Amiral Gambier komutasında 16.000 kişilik bir filoyu da Danimarka'ya doğru yola çıkarttı. Ayrıca Pomeranya'da bulunan General Cathcart komutasındaki birlikler de 19 Temmuz 1807'de Zealand

fikr ile nâgâh bir mükemmel donanmasını Bahr-i Baltıkda Danimarka Kralının dârü'l-imâresi olan Kopenhak şehri pîşgâhına irsâl idüb üzerine me'mûr olan İngiltere Amirali[212] Danimarka Kralına şu vechle haber gönderdi ki merâmın cânibeyn ile dost olarak sulh ve asâyişde devâm etmek ise bîtaraflık usûlüne sebât ideceğini isbât etmek ve bu bâbda aslen mahall-i sû-i zan kalmamak içün bi'l-cümle donanma sefînelerini emâneten **[18a]** bize teslîm eyle ve ol hâlde dostluğumuz bâkî olur yohsa tob ve humbara endâhtıyla cebren alurız[213] bu haber Danimarka Devletine bâdî-i ızdırâb-ı ʿazîm olmuşken redd ile cevâb ve esbâb-ı müdâfaʿanın istihzârına sürʿat ü şitâb eylediğine binâ'en İngiltere Donanması tob ve humbara ile şehri ihrâk ve tazyîke tasaddî eyledi nihâyetü'l-emr Danimarkalu tâbâver-i sebât olamayub bi'l-cümle sefînelerini ve tersânelerinde mevcûd kâffe-i malzeme ve mühimmâtı İngilterelüye teslîme mecbûr oldular bu sûret ile sefâyin ve mühimmât-ı mezkûre İngiltereye götürülmeğle ile'l-ân anda bervech-i emânet mahfûzdur[214]

Rusya ve Danimarka Devletlerinin İngiltereye iʿlân-ı sefer itdikleri beyânındadır

Rusya Devleti müttefiki olan İngilterelüye haber virmeksizin mâdemki Tilsitde Fransalu ile bağteten ve münferiden sulh eyledi İngiltere Devleti tavassutunu kabul etmeyeceği zâhir iken ʿarz-ı tavassutdan garaz iʿlân-ı sefere bir serrişte bulmak idüği ve bu keyfiyyet iki imparatorlar beyninde ʿakd olunan şurût-ı hafiyye muktezâsından **[18b]** olduğu agleb-i melhûzâtdandır[215]

---

kıyılarına çıkarma yapmak üzere emir aldı. Tilsit Antlaşmaları'nın imzalanmasının üzerinden iki hafta bile geçmeden İngiltere vaziyet almış durumdaydı. İngiltere ve Danimarka çatışması konusunda şu iki esere müracaat edilmelidir: Carl J. Kulsrud, "The Seizure of the Danish Fleet, 1807: The Background", *The American Journal of International Law*, 32, 1938, s. 280-311 ve Sven Trulsson, *British and Swedish Policies and Strategies in the Baltic after the Peace of Tilsit in 1807, A Study of Decision Making*, Bibliotheca Historica Lundensis, Lund 1976. Tilsit'ten Londra'ya ulaşan istihbari bilgiler konusunda ayrıca bk. Thomas Munch-Petersen, "The Secret Intelligence from Tilsit in 1807", *Napoleonica*, 18, 2013, s. 22-67.

212 Kopenhag baskınında İngiliz deniz ve kara gücünün komutanları Baron James Gambier (1756-1833) ve Lord Cathcart'tı (1755-1843). Ancak İngiltere adına diplomatik görüşmeleri yürüten bir önceki dipnotta belirtildiği üzere Francis Jackson'dı.

213 İshâk Bey'in de belirttiği üzere bir diplomatik müzakereden ziyade İngiltere'nin şartlarını dikte ettirme girişimi olan söz konusu görüşmede Jackson, Danimarka donanmasının savaş süresince İngiltere'ye teslimini talep etmekteydi. Aksi halde Amiral Gambier komutasındaki filo Danimarka donanmasını batıracaktı. Danimarka'nın cevabı Napoléon'un eninde sonunda savaşı kazanacağına dair inancı yansıtıyordu. Nitekim Kopenhag idaresi, kadim müttefiki Rusya'nın taraf değiştirmesinden de güç alarak tarafsızlığını her ne pahasına olursa olsun koruyacağını ve İngiltere saldırısına karşı koyacağını ilan etti.

214 16 Ağustos 1807'de Zealand'a çıkartma yapan General Cathcart ve Wellesley komutasındaki İngiliz birlikleri kısa sürede Danimarka ordusunu Kopenhag'a çekilmeye mecbur etti. Bununla da yetinmeyen İngilizler şehri 2-5 Eylül 1807'de ağır bir bombardımana tabi tuttu. Dört yüzü aşkın evin yandığı iki binin üzerinde sivil can kaybına sebep olan çatışmanın ardından İngiliz birlikleri, şehri, Danimarka'nın tüm donanmasını ve iki milyon paund değerindeki deniz ikmal malzemesini ele geçirdi. Ancak İngiliz saldırısı yeni başlamıştı. Kısa süre içerisinde Almanya'nın kuzey kıyısında stratejik öneme sahip Heligoland adası, Batı Hint Adaları'ndaki Danimarka'ya ait adalar ve Danimarka'nın Hindistan'daki tüm kolonileri İngiltere tarafından işgal edilecekti. Danimarka hükümranlığında olan İzlanda ve Faroe Adaları'nın işgal edilmemesi ise muhtemelen İngiltere'nin Kuzey Atlantik'e gönderecek filosunun bulunmaması sebebiyleydi. Çatışmanın ayrıntısı konusunda bk. William James, *The Naval History of Great Britain*, C 4, Richard Bentley & Sons, Londra 1886, s. 200 vd. ve David J. Raymond, *The Royal Navy in the Baltic from 1807-1812*, Florida State University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tallahassee 2010, s. 68 vd.

215 Tilsit'te imzalanan Rusya-Fransa ittifak antlaşmasının dört, beş, altı ve yedinci maddeleri tamamıyla İngiltere'ye

bu sûretde İngiltere Devleti ber-minvâl-i muharrer redd ile cevâb virdiği ve bir tarafdan Danimarkaluyu muʿâmele-i gayr-ı mesbûka ile tekdîr eylediği mütehakkık olıcak Rusya Devleti bu vukûʿâtı bahâne ederek İngiltereye iʿlân-ı sefere mübâderet[216] ve ʿakîbinde Danimarkalu dahi Fransa ile rabt-ı şerâ'it-i ittifâk idüb İngiltere ile hall-i serrişte-i dostî ve muhabbet eyledi[217] hâlât-ı mezbûrenin zuhûrunda Avusturya İmparatoru ve Prusya Kralı İngiltere ile katʿ-ı ʿalâka-yı meveddet eylemeğe maʿa'l-kerâhe mecbûr olub tarafeynden elçiler refʿ ü tard olunmağla[218] ol zamândan berü İngilterelünün emvâl ve erzâkı mukaddemâ yasâğ olduğu mahallerden mâʿadâ Rusya ve Danimarka ve Avusturya[219] ve Prusya devletleri memâlikinden dahi menʿ-i küllî ile menʿ olundu[220]

Rusya Devletinin İsveç ʿaleyhine iʿlân-ı sefer eylediği beyânındadır

İsveç Devleti vakt-i merkûma kadar Rusya ve Prusya devletleriyle bi'l-ittifâk Fransa ʿaleyhine muhârib olub bâlâda meşrûh Prusya ve Leh içinde vâkiʿ muhârebelerin **[19a]** vukûʿu esnâsında Fransa ʿaskeri Alaman semtinde Bahr-i Baltık kenârında İsveçlünün mutasarrıf oldukları Po-

---

karşı takınılacak ortak tutuma ilişkindi. Buna göre Fransa ve Rusya, İngiltere ve müttefiklerine 1 Kasım 1807'ye kadar barış görüşmeleri için süre vermekteydi. Ancak Fransız ittifakını Rus üstdüzey yönetiminin hiç muhalefet göstermeden kabul ettiği düşünülemez. Örneğin 1807 sefer mevsiminin başkomutanı General Bennigsen'e göre Fransa ile ittifak, Rusya açısından intiharvari bir girişimdi. Nitekim Fransa'nın İngiltere karşısında kazanacağı zafer Rusya'nın stratejik çıkarlarını hem askeri hem de mali açıdan tehdit etmekteydi. Daha da önemlisi İngiltere'ye karşı yürütülecek savaş Rus ekonomisini çökertecek sonuçlar doğuracaktı. Bu bağlamda İshâk Bey'in de belirttiği üzere Rus-Fransız ittifakı konjonktüreldi. Vandal, *age.*, s. 505-506; Lieven, *age.*, s. 195 vd.

216 Tilsit'te kurulan ittifakın ardından 24 Ekim 1807'de Çar I. Aleksandr yayınladığı deklarasyonda İngiltere'nin müttefiklerine (Rusya kast ediliyor) karşı yükümlülüklerini yerine getirmekten ziyade Buenos Aires ya da Mısır gibi Dünya'nın uzak köşelerine askeri gücünü göndermesinden yakınmaktaydı. 28 Ekim'de de Rusya, İngiliz bandralı gemilere ambargo uygulama ve Rusya'da bulunan tüm İngiliz vatandaşlarının mal varlıklarını dondurma kararı aldı. Londra'nın bunlara cevabı yaklaşık iki hafta sonra geldi. Daha önce de altı çizildiği üzere İngiltere Danışma Meclisi 11 Kasım 1807'de müttefik ve tarafsız devletlerin İngiltere'nin düşmanı olan devletlerle yaptıkları ticaretin engellenmesine karar vermişti. Kaldı ki, İngiliz idaresi 1807 Eylülünden itibaren Amiral Senyavin komutasındaki Rusya'nın Akdeniz'de bulunan filosunu çeşitli gerekçelerle önce Lizbon'da ardından da Porsmouth'da alıkoymuştu. Aleksandr A. Orlov, "Russia and Britain in International Relations in the Period 1807-1812", *Russia and the Napoleonic Wars*, ed. J. M. Hartley, P. Keenan, D. Lieven, Palgrave Macmillan, Londra 2015, s. 85-86 ve Mikaberidze, *age*., s. 357.

217 Kopenhag'ın İngiltere tarafından yok edilmesinden hemen sonra 14 Eylül 1807'de Danimarka, özel mülkiyete tabi gemilerin hükümet tarafından tahkim edilerek, risk ve kazancı tamamıyla gemi sahiplerine ait olacak şekilde İngiliz donanmasını hedef alabileceklerini ilan etmiştir. Danimarka'nın, Napoléon'un Kıta sistemine katılımı konusunda bk. Jann M. Witt, "Smuggling and Blockade-Running during the Anglo-Danish War from 1807-1814", *Revisiting Napoleon's Continental System, Local, Regional and European Experiences*, ed. K. B. Aaslestad, J. Joor, Palgrave Macmillan, Londra 2015, s. 153-169. Danimarka'nın tarafsızlık politikasını bir kenara bırakmak zorunda kaldığı Kopenag baskını sonrasında izlediği dış politika konusunda ayrıca bk. Ole Feldbaek, "Denmark in the Napoleonic Wars", s. 89-101.

218 Prusya ve Avusturya'nın bu sırada Fransa lehine olmak üzere İngiltere'yi barışa ikna çabaları ve bunların sonuçsuz kalmasının ardından ilişkilerin kesilmesi hususunda bk. H. Butterfield, *The Peace Tactics of Napoleon, 1806-1808*, Octagon Books, New York 1972, s. 279 vd. ve 310 vd.

219 "ve Avusturya" kısmı sehven iki defa yazılmıştır.

220 Rusya, Prusya, Danimarka ve Avusturya'nın Kıta Sistemine katılması konusunda bk. Aaslestad, *age.*, s. 120.

meranya[221] didikleri eyâleti ve pîşgâhında kâ'in bir cezîreyi[222] zabt ve ol cânibde mevcûd İsveç ʿaskerini münhezimen tard eylediğine[223] binâ'en ve bi'l-âhire Rusya ve Prusya devletleri Fransalu ile ʿakd-i sulh itdiklerine nazaran anlara muvâfakat etmek iktizâ ider iken İngiltere Devleti gerek mâlen iʿânet ve gerek ʿasker ve donanma irsâliyle himâyet ideriz deyü mevâʿîd-i gûnâgûn ile devlet-i mezkûreyi teşcîʿ ve iğrâ etmekden nâşî hemcivâr olan devleteyn-i merkûmeteynin isrine ʿadem-i tebaʿiyyet ve İngiltere ʿaleyhine teklîf olunan usûlü kabûlden imtinâʿ ve muhâlefet eyledi[224] binâ'enʿaleyh Rusya ve Prusya ve Danimarka devletleri İsveçlü ʿaleyhine iʿlân-ı sefer idüb[225] Rusyalunun bir mükemmel ordusu hudûdlarına muttasıl olan Finlandiya didikleri İsveçin bir eyâlet-i cesîmesine defʿaten duhûl ü karar ve fîmâ baʿd eyâlet-i merkûme zamîme-i mülk-i devlet-i Rusya olduğunu iʿlân ve işʿâr eyledi[226] şimdiye kadar beynlerinde cârî olmuş muhârebât-da ekseriyâ **[19b]** Rusyalu gâlib gelüb eyâlet-i merkûme ile'l-ân zîr-i dest-i temellük ve tasarruflarında kalmışdır ve kezâlik bâlâda mastûr Pomeranya Eyaleti Fransalunun kabza-i tasarruflarına giriftâr olub kime temlîk olunacağı henüz maʿlûm olmadığından el-yevm İsveç Devleti iki ʿaded cesîm memleketlerinden ayrılub zaʿaf-ı kadîmisi vücûhla müterakkî ve müzdâd olmuşdur

221 Baltık Denizi'nin güney kıyılarında bulunan Pomeranya XVIII. yüzyılda İsveç, Prusya ve Lehistan'ın kontrolü altında kalmıştı. Prusya, İsveç Pomeranyasının güneyini XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde ele geçirdikten sonra 1772 ve 1793'deki paylaşımlarda Pomeranya'nın Lehistan'a ait kısımlarını hükmü altına aldı. İsveç Pomeranyası'nın geri kalan kısmı da 1815 sonrasında Prusya'nın bir parçası haline geldi.

222 İshâk Bey, 1807'de Fransız kontrolüne geçen Rügen adasını kastediyor olmalı.

223 1807 Temmuz ayı başlarında Pomeranya sınırına hakim olan sessizlik 9 Temmuz 1807'de İngiliz birliklerinin Rügen adasına yaptıkları çıkartma ile bozuldu. Ancak Fransız ordusuna taarruz eden İsveç birliklerinin yenilmesi Stokholm'ün yeniden ateşkes istemesiyle sonuçlanmıştı. 18 Temmuz'da İngiltere'nin bu sefer Pomeranya'ya bir görev gücü göndermesiyle birlikte yeniden başlayan muharebelerde İsveç yine kaybeden taraftaydı. Pomeranya'yı artık kaybedilmiş bir bölge olarak gören Londra'nın 18 Ağustos 1807'de sahadaki tüm birliklerini geri çekmesi ise Fransa'nın ileri harekata başlamasına zemin hazırladı. Fransızların 24 Ağustos 1807'de Stralsund'a kurşun atmadan girmesi İsveç'in Rügen adasına çekildiğine işaret etmekteydi. Ancak burada da tutunamayan İsveç ordusu 25 Eylül'de Rügen'i de terk ederek Scania'ya çekilmek zorunda kaldı. Jorgensen, *age*., s. 97 vd.

224 Her ne kadar İsveç hükümeti ve ordunun komuta kademesi Napoléon'a karşı savaşmanın bir fayda sağlamayacağı konusunda geniş tabanlı bir uzlaşıya varmış olsalar da IV. Gustav'ı barışa ikna edememişlerdi. Nitekim Kralı tahttan indirmeyi planlayan bir cuntanın 1807 Eylülü'nde ortaya çıkarılmış olması dahi IV. Gustav'ı İngiltere ittifakından vazgeçmeye ikna etmeyecekti. İshâk Bey'in de belirttiği üzere bu noktada İngiltere ve dışişleri bakanı Canning kritik bir rol üstlenmişti. Eylül ayında gerçekleşen görüşmelerde İngiliz işgali altındaki Zealand'dan İsveç'e pay vermeyi öneren Canning'in teklifi IV. Gustav açısından son derece çekiciydi. Zira ittifak devam ettiği sürece İsveç, İngiltere'den iane almaya devam edecek ve Zealand'dan alınacak pay muhtemel bir Fransa-Danimarka taarruzuna karşı bir tampon bölge oluşturacaktı. Ayrıca savaş sonunda Zealand, İngiltere için Hanover'in, İsveç için de Pomeranya'nın geri alınması hususundaki pazarlıklarda kullanılacaktı. Jorgensen, *age*., s. 104 vd.

225 Rusya ve Prusya'nın Tilsit'te Fransa ittifakına katılımının ardından 31 Ekim 1807'de Danimarka da Fontainebleau'da imzaladığı antlaşma ile Kıta Sistemine dahil oldu ve Napoléon Bonaparte'ın müttefiki haline geldi. Rasmus Glenthoj - Morten Nordhagen Ottosen, *Experiences of War and Nationality in Denmark and Norway, 1807-1815*, Palgrave Macmillan, Londra 2014, s. 60.

226 İsveç'i Napoléon'un Kıta Sistemine girerek İngiltere ittifakından ayrılmaya zorlamak amacıyla Şubat 1808'de Rus birliklerinin Finlandiya'ya girmesinin ardından 17 Haziran 1808'de Çar I. Aleksandr yayınladığı bir deklarasyonla Finlandiya'nın Rusya tarafından ilhak edildiğini ilan edecekti. David Kirby, A *Concise History of Finland*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 71-72.

Fransalunun Portekize istilası beyânındadır

Fransa İmparatoru Bonaparta Tilsitden Parise ʿavdet eyledikde İtalyada Rimpapanın arâzîsine idhâl-i ʿasker ile birkaç memleketini İtalya Krallığına ʿilâve itdirdi[227] ve mâʿadâsından dahi ʿaskerini ile'l-ân ihrâc eylemedi bu husûsu tanzîm etmekde iken fi'l-asl İngilterenin müttefiki ve mahmî ve muhibbî olan Portekiz Devletine ʿatf-ı nigâh-ı hırs ü âz ve bazı tekâlîf-i ʿanîfe îrâdına âğâz idüb cemîʿ düvelden İngiltere ticâreti munkatıʿ olmağla sen dahi mülkünden defʿ eyle deyü gereği gibi tazyîk ve tahzîr ve bu vesîle ile birkaç bin ʿasker Portekize doğru îsâl ü tesyîr eyledi lâkin İspanya memâliki Fransa ile Portekiz beyninde **[20a]** vâkiʿ olub ʿasker-i mezbûr beher hâl İspanya içinden mürûra muhtâc olmağla tamâm Portekiz hudûduna vâsıl oldukda Portekiz Kralı garîk-i bahr-ı ıztırâb olarak nâçâr İngiltere gemilerini fîmâ baʿd limân ve iskelelerine uğratmayacağını taʿahhüd etmişken[228] Fransalu ısgâ etmeyüb seyr-i serîʿ ile katʿ-ı râh eylediklerinden kral-ı mesfûr[229] habîr olucak tîz elden donanmasını techîz ve emvâl ve eşyâ ve hîşân ü âkrabâsını tahmîl ile diyârını terk ve Amerikada mutasarrıf olduğu emlâk ve arâzîsine nakl eyledi bu vechle Fransa ʿaskeri bilâ-muhârebe Portekizi zabt ü istilâya zaferyâb oldu[230]

Fransalunun İspanyaya istilâsı beyânındadır

Husûsât-ı merkûmenin zuhûru esnâsında İspanyada krallın oğlu ve velîʿahdı babasını halʿ ve kendüsi sandâlî-i kraliyete kuʿûd etmek sevdâsıyla bazı kesânı celb ü iğrâ ve ʿazîm bir taraf peydâ eylediği ve kral-ı mesfûr bu tertîbden haberdâr olub oğlu ve hevâdârlarını habs itdikden sonra oğlunu ʿafv **[20b]** ile tatyîb ve yalnız hevâdârlarını nefy ü tagrîb eylediği havâdisi Avrupaya münteşir oldukda bu maslahatın sebeb-i hafîsi kimesnenin maʿlûmu olamadı[231]

227 İshâk Bey, Ocak 1808'de Vatikan'ın, İngiltere ve Napoli'nin eski kraliçesi Maria Carolina'nın Fransa'ya karşı düzenledikleri entrikaların merkezi haline geldiğini belirten Napoléon'un, General Miollis komutasındaki birliklerle Roma'yı işgal etmesine atıfta bulunmaktadır. İşgal sonrası Papalığa ait olan Ancona, Macerata, Fermon ve Urbino, İtalya Krallığı tarafından işgal edilecektir. Rose, *age.*, C 2, s. 154

228 Portekiz aslında Kıta Sistemi'ne katılmış olsa da verdiği bu söz genel olarak kağıt üzerinde kalmış ne sınırları dahilindeki İngiliz vatandaşlarının mal varlıklarına el koymuş ne de onları tutuklamıştı. Pratikte İngiliz bandralı gemilerin 1807 ortalarında dahi Avrupa'nın güney-batı ucundaki Portekiz limanlarını kullanıyor olması Kıta Sistemi'nde büyük bir gedik açmaktaydı. Bu bağlamda Napoléon 1807 Ağustos'unda Portekiz'e verdiği sözü tutması için son bir ultimatom verdi. Buna göre Portekiz 1 Eylül 1807'ye kadar İngiltere'ye savaş ilan ederek limanlarını kapatmalı ve ülkedeki İngiliz vatandaşlarının mallarına el koymalıydı. Portekiz 20 Ekim'de Napoléon'un taleplerini yerine getirmeye başlayacak ve 5 Kasım'dan itibaren ülkedeki İngiliz vatandaşları tutuklanacaktı. Disney, *age.*, s.328-329.

229 Portekiz bu sırada Kraliçe I. Maria'nın (1734-1816) akıl sağlığını kaybetmesi sebebiyle oğlu Prens VI. João (1767-1826) naipliğinde idare edilmekteydi.

230 Aslında Portekiz'in kaderi 27 Ekim 1807'de imzalanan Fontainebleau Antlaşması ile mühürlenmişti. Lizbon idaresinin Napoléon'un ultimatomunun gereğini yapmak için harekete geçtiği sırada Fransız ordusu, İspanya üzerinden, üçe bölünmesi planlanmış olan Portekiz'e girdi. 23 Kasım 1807'de Bragança Hanedanı'nın devrildiğini ilan eden Napoléon'a karşı Portekizliler direniş göstermese de ülkeyi daha önce terk etmiş olan İngiltere elçisi Lord Strangford yeniden Lizbon'a döndü. 24 Kasım'da Yeni Dünya'ya yelken açma kararı alan aile otuz altı gemiye devlet arşivini, mobilya ve sanat eserlerini ve kraliyet mücevherlerini yüklemeye başladı. 30 Kasım'da Fransa'ya bağlı birlikler Lizbon'a girdiğinde on dördü hanedan üyesi olmak üzere yaklaşık on beş bin kişi Brezilya'ya doğru yelken açmıştı. Disney, *age.*, s. 330-331.

231 İshâk Bey, Ekim 1807'de gerçekleşen ve tarihe Escorial Komplosu adıyla geçen olaya referans vermektedir. İsyanın başlangıcını III. Carlos'un (1716-1788) yaptığı Aydınlanmacı reformlara kadar götürmek mümkündür.

Ve kezâlik mersûm Bonaparta Portekizi zabt eyledikde âher bir Portekiz kralı nasb ideceği me'mûl ve muntazar-ı enâm iken kral nasbını te'hîr idüb ol cânibe irsâl eylediği serʿaskerini[232] şimdiki hâlde idâre-i umûr-ı vilâyet etmek üzere me'mûr eyledikden sonra verâdan bir mükemmel ordu İspanyaya idhâl ve îsâl itdirmenin sebeb ü ʿilleti dahi mechûl ve mestûr olmağla kimi yine Portekize geçecek ve kimi Sebte Boğazında İngilterelünün mutasarrıf oldukları Cebel-i Târık Kalʿası üzerine gönderilecekdir deyü beyne'n-nâs gûnâgûn tahmînât ve mütâlaʿât olunmakda[233] iken ordu-yı mezkûr İspanyanın kürsî-i memâliki olan Madrid şehrine tekarrübünde şehr içinde zuhûr-ı fitne ve fesâd birle ahâlî-i belde kral ve başvekilin[234] sarayına gulüvv ü hücûm ve mutlakan velîʿahdın ikʿâdı matlûb idüğini iʿlân etmeleriyle kral-ı mersûm nâçâr istiʿfâ ve yerine oğlunu ikʿâd ile defʿ-i şûriş ve gavgâ **[21a]** eyledi[235] vakʿa-i mezkûrenin ha-

---

Bu dönemde kurgulanmaya çalışan meritokratik bürokrasi genç altdüzey aristokratlara devlet makamlarında yükselme imkânı tanımaktaydı. Altdüzey fakir bir aristokrat aileden gelen ve İspanyol bürokrasisinde hızla irtifa kazanan Manuel Godoy (1767-1851) 1804 yılında İspanyol ordusunun başkomutanlığına (*Generalissimo*) yükselmişti. Kısa bir zaman içinde Kral IV. Carlos'un başdanışmanlığını (*valido*) da yürütmeye başlayan ve İspanya Kraliçesi Maria Luisa (Fransa kralı XV. Louis'nin kızı, 1751-1819) sevgilisi olan Godoy, 1806'dan itibaren Kilise topraklarını devletleştirmenin yanı sıra Napoléon'a yakın bir siyaset takip etmekteydi. Ancak kilise ve aristokrasi üzerinde kraliyetin dünyevi iktidarını kurgulamaya çalışan Godoy'un reformları İspanya'da büyük bir tepki toplayacaktı. "İstenen kişi" (*el Deseado*) adıyla nam salacak olan veliahd Prens Ferdinand (daha sonra VII. Ferdinand 1784-1833) ise fırsatı değerlendirerek muhalefetin başına geçmişti. Kilise'nin azalan gelirler sebebiyle sosyal yardımları kesmesi ve propaganda faaliyetleri ülkede taht değişikliği talebini daha da artırdı. Veliahdın önderlik ettiği muhalefetin Napoléon'dan destek alarak giriştikleri Escorial Komplosu, Godoy ve IV. Carlos tarafından ortaya çıkarılacak ve Ferdinand 27 Ekim 1807'de tutuklanacaktı. Mahkemede tüm suç ortaklarını ele veren Ferdinand, İshâk Bey'in de belirttiği üzere affedilecektir. Mark Lawrence, *Nineteenth-Century Spain, A New History*, Routledge, Londra 2020, s. 12-13 ve Charles Oman, *A History of The Peninsular War*, C 1 (From the Treaty of Fontainebleau to The Battle of Corunna, 1807-1809), Clarendon Press, Oxford 1902, s. 19 vd.

232 Daha önce de belirtildiği üzere Napoléon, Portekiz'i işgal kararını çoktan vermiş ve 30 Eylül 1807'de Fransız ve İspanyol elçiler Lizbon'dan ayrılmıştı. Onların yerine Napoléon, 1805 yılında Portekiz'de elçilik göreviyle bulunmuş olan General Jean-Andoche Junot (1771-1813) komutasındaki kolorduyu gönderme kararı almıştı. Fontainebleau Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Kasım 1807'de İspanya'ya giren Fransız birlikleri, İspanya ordusuyla birlikte gerçekleştirdikleri bir harekatın ardından Lizbon'u ele geçirdi. İshâk Bey'in de belirttiği üzere Portekiz Valisi olarak atanan General Junot'nun Portekiz harekâtı için bk. Chandler, *age*., C 2, s. 597 vd.

233 Risâlenin kaleme alındığı tarih gözönünde bulundurulduğunda İshâk Bey'in, Napoléon'un müttefiki olan İspanya'yı işgale girişmesini anlamlandıramaması doğaldır. Nitekim Napoléon, 24 Şubat 1808'de Fontainebleau Antlaşması'na bağlı kalmayacağını ilan etmiş olsa da İspanyolların da söz konusu işgali anlamlandıramadıkları bir gerçektir. Ancak Fransa ve İspanya arasındaki gerilim 1808 başlarından itibaren tırmanmaya başlamıştı. İspanyolların ateist Fransa ile kurulan ittifaka muhalefeti ve Napoléon'un kardeşinin kızı Louise ile IV. Carlos'un oğlu arasında planlanmış olan evliliğin gerçekleşmemesi gerilimin en gözle görülür noktalarıydı. Şubat 1808'de harekete geçerek bu sırada Portekiz'de kendilerine vaad edilmiş toprakların peşinde koşan İspanyol ordusunun boşalttığı alanı değerlendiren Joachim Murat komutasındaki Fransız birlikleri önce Pireneleri aşarak Navar ve Katalonya'yı işgal edecek ve 23 Mart'ta Madrid'e girecektir. Chandler, *age*., C 2, s. 605 vd. ve Oman, *age*., s. 103 vd.

234 Manuel Godoy.

235 İshâk Bey, 17 Mart 1808'de Kraliyet Sarayı'nın bulunduğu Aranjuez'de gerçekleşen isyana atıfta bulunmaktadır. Her ne kadar IV. Carlos ve Godoy, Escorial Komplosu'nu atlatmış olsalar da Fransız birliklerinin İspanya'ya girmesi, Fontainebleau Anlaşması'nın mimarı Godoy'a gösterilen muhalefeti daha da keskin bir hale getirmişti. Nitekim düşük bir aristokratik soydan gelen Godoy'un hırsı, Saray'da pek çok kadınla flört etmesi ve en

beri Parise lede'l-vürûd Bonaparta kalkûb İspanya hudûdu ittisâlinde vâkiʿ Bayone[236] didikleri Fransanın bir beldesine gitdi ve Madride dâhil olmuş serʿaskerine[237] ve sâbık ve lâhik krallara ol tarafdan irsâl-i tahrîrât ile gerek kral-ı sâbıkı ve evlâd ü ʿiyâlini ve gerek kral-ı cedîdi ve başvekîl-i mersûmu ve vücûh ve âʿyân-ı devleti yanına celb ve ihzâr ve gûyâ iktizâ iden nizâmı virmek bahânesiyle ʿakd-i meclis-i tegallüb ve istikbâr eyledikde ibtidâ kral-ı sâbık mukaddemâ virdiği ferâgatnâme erbâb-ı fitneden ihtirâz bir emr-i cebrî idüğini takrîr ve ebnâ ve oğlundan bess-i şekvâ ile daʿvâ etmekden nâşî oğlu dahi ferâğın ihtiyârı olmadığından tecâhül birle nâçâr kraliyeti tekrar babasına bâ-sened terk ü ferâgat idicek kral-ı mesfûr İspanya Devletine dâʿir cüz'î ve küllî istihkâk ve iddiʿâsını bi't-tavʿ ve'r-rızâ Bonapartaya kasr-ı yed eylediğini hâvî bir sened tahrîr ve ʿiyâli ve sâ'ir evlâd ve veresesine dahi imzâ ve temhîr etdirdi[238]

Kâğıd-ı mezkûru Bonaparta ahz eyledikde derhâl sâbık **[21b]** ve lâhik kralları ve evlâd ü ʿiyâllerini ve başvekîl-i mesfûru iskân içün her birine birer mahal taʿyîniyle Fransaya irsâl etmişdir[239] bu sûretde İspanyada ʿan-asl tahaddüs iden kîl ü kâl ve mu'ahharan zuhûra gelen fesâd ü ihtilâl ancak Bonapartanın sanaʿtına mebnî olduğu kayd ü iştibâhdan muʿarrâ olub her ne hâl ise Bonaparta sûret-i mezbûre ile İspanya Krallığına vazʿ-ı yed-i temellük eyledikden sonra İspanyadan celb eylediği vücûh ve âʿyân maʿrifetiyle idâre-i mülke dâ'ir bir kânûnnâme-i cedîd tertîb ve mukaddemâ Napoli kralı olan karındaşı Rudofu[240] getirdüb İspanyada kral nasb etmeğle Napoli Krallığını mersûmun mahlûlünden eniştesi olan Yovakim nâm serʿaskere tevcîh etmişdir[241] maslahat-ı merkûmeye bu vechle nizâm virdikden sonra kendüsi Parise ʿavdet ve mesfûr karındaşı Rudofu[242] Madride doğru ʿazîmet idüb vusûlünde hasbe'l-muʿtâd sandâlî-i

---

önemlisi Trafalgar'da yaşanan ağır kayıplara rağmen "Katolik İspanya" ile "İhtilalci Ateist Fransa"yı "Hristiyan İngilizlere" karşı ittifaka sokması bu dönemde dilden dile yayılmaktaydı. Kont Toreno ve Kont Montijo gibi veliahd Ferdinand taraftarları oluşan uygun ortamı değerlendirerek 17 Mart'ta memnuniyetsiz halkı Saray'a yönlendirmiş ve aynı gün Godoy'un görevden alınmasını sağlamıştır. Ancak verdiği taviz IV. Carlos'un da sonunu getirecek ve 19 Mart 1808'de veliahd, VII. Ferdinand olarak tahta oturacaktı. Lawrence, *age.*, s. 13.

236 Bayonne.

237 Joachim Murat.

238 27 Mart 1808'de Madrid'e gelen VII. Ferdinand, General Murat ile görüşerek Napoléon'un kendisini İspanya kralı olarak tanıması konusunda aracılık yapmasını ve Bonaparte ailesinden birisiyle evlenme isteğini bildirir. Bu sırada babası ve annesi, IV. Carlos ve Maria Luisa, de yeniden tahta geçebilmek için Napoléon'un desteğini almaya çalışmaktaydı. Nisan ayının ilk yarısında Bayonne'a gelmiş olan Napoléon, daha evvel İspanya tacının sahibini belirlemek için savaşmak zorunda kalan XIV. Louis'den bile daha muktedirdi. General Murat'dan, İspanya tahtında hak iddia edenleri ve Godoy'u Bayonne'a göndermesini isteyen Napoléon 10 Mayıs 1808'de Carlos ve Ferdinand'ı İspanya tahtından çekilmeye zorladı. Oman, *age*., s. 50 vd.

239 Aile üyelerinin sürgün yerleri dikkat çekicidir. Mazul kral Ferdinand, Fransa dışişleri bakanı Talleyrand'ın baba evi olan Chateau de Valençay'a, IV. Carlos, kuzeni Fransa kralı XV. Louis için inşa edilmiş olan Chateau de Compiegne'e ve Godoy da herşeyin başladığı yere, Fountainebleau Sarayı'na sürgün edilmişti. Oman, *age*., s. 56.

240 Sehven "ز" harfiyle yazılmıştır. Joseph-Napoléon Bonaparte olmalıdır.

241 Yukarıda da belirtildiği üzere tahttan çekilmeye dair belgelerin İspanya kraliyet ailesinin tüm üyeleri tarafından imzalanmasından üç gün sonra İspanya kralı olarak ilan edilen Joseph-Napoléon apar topar Napoli'den Madrid'e çağırılır. İspanya'nın yeni kralı ve kraliçesi 7 Haziran 1808'de Madrid'e ulaşmıştır. Bu sırada İspanya'daki Fransız ordusunun komutanı ve İmparatorun yardımcısı (*Lieutenant-général de l'Empereur*) olan General Murat ve eşi Caroline Bonaparte ise Napoli kralı ve kraliçesi olarak hayatlarına devam edeceklerdir.

242 Sehven "ز" harfiyle yazılmıştır. Joseph-Napoléon Bonaparte olmalıdır.

kraliyyete kuʿûd ve ikâmet eyledi

Husûs-ı merkûmede Bonapartanın merâmı sâbık Fransa **[22a]** krallarının nesli olan Burbon[243] taʿbîr olunur hânedânın neslinden Avrupada kral koymamakdır

Zîrâ sâbık İspanya ve Napoli kralları akrabâdan ve ikisi dahi Burbonlardan olub mukaddem mersûm Bonaparta Napoli diyârını zabt ve kralını Sicilyâ adasına tard ile mülkünü elinden nezʿ eylediği[244] gibi bu defʿa İspanyadan dahi bu nesli kaldırmak lâzım geldiği ve vakten mine'l-evkât mersûmân Fransa Devleti hakkına iddiʿâ-yı salâhiyyete muktedir olmayalar lâkin öteden berü Fransanın muhibb ü müttefiki olan İspanya Devleti Fransanın ibtidâ-yı zuhûr-ı ihtilâli vaktinde hânedânlık gayretiyle cumhûriyyûn üzerine iʿlân-ı sefer etmiş ise de az zamân içinde yine sulh[245] idüb meveddet-i kadîmesini tecdîd ideliden berü Fransa ittifâkından ayrılmayub hatta muahharân bir mükemmel donanması Fransa donanmasıyla bi'l-maʿiyye İngilterelü ile lede'l-mukâbele bi'l-külliyye münhezim ve muzmahill olduğu[246] cihetden hulûs ve vifâkda metânetini fiʿilen isbât etmişken bu defʿa sûret-i mezkûre ile tâc ü tahtı **[22b]** gasb olunmak cemîʿ düvele bâdî-i istigrâb ü hayret olmuşdur

Kral-ı cedîdin İspanyadan tardı beyânındadır

İspanya halkı krallarının bu sûreti kesb eylediğinden çendân mahzûz olmayub bâhusûs millet-i merkûmenin bi't-tabiʿ taʿasubu derkâr ve bu takrîb ol tarafda ruhbân tâ'ifesi fevka'l-hadd sâhib-i servet ü yesâr ve cemîʿ umûrda nüfûz ve hükûmeti bedîdâr olduğuna binâ'en ve Bonaparta ʿahd-i karîbde re's-i âyînleri olan Rimpapanın memleketine bîmuhâbâ taʿarruz u tecâvüz birle Portekizde dahi manastırlardan külliyetlü akçe tahsîl itdirdiği ve ʿale'l-ıtlâk Fransalu emr-i âyînde ol kadar mutaʿassıb olmadığı maʿlûm idüğine nazaran marrü'z-zikr tâ'ife-i ruhbân halkı tahrîk ü teşvîk ve hafiyyen İngilterelü ile muhâbere ederek ol tarafdan mazhar-ı vücûh-ı iʿânet olunacaklarını cezm ü tahkîk eyledikden[247] sonra gulüvv-ı ʿâmm ile nâgâh Fransalu üzerine savlet ve ik-

243 Bourbon Hanedanı, XVI. yüzyılda Fransa ve Navarre'ı idare etmekteydi. XVIII. yüzyıldan itibaren hanedanın İspanya kolu Napoli, Sicilya ve Parma tahtlarında oturmaya başladı. Bourbon hanedanı üyeleri zaman zaman Luxemburg'da da tahta otursalar da Napoléon Bonaparte'ın imparatorluk tacını giymesinden sonra hükmettikleri ülkeleri tek tek kaybettiler.

244 1798 Kasım ayında II. Koalisyon Savaşları'nın başlamasının ardından Devrim Ordularının Napoli'ye doğru önlenemez harekâtı karşısında İspanya kralı III. Carlos'un üçüncü oğlu olan Napoli Kralı IV. Ferdinand (1751-1825) başkentinden Sicilya'ya kaçmak zorunda kalmıştı. IV. Ferdinand, İngiltere'nin, Kilise ve aristokrasinin yardımıyla da olsa 1800 yılında yeniden Napoli'ye dönmeyi başarmıştı. Ancak Austerlitz zaferinin ardından Napoléon'un bir kez daha dikkatini İtalya'ya yoğunlaştırmasıyla, Şubat 1806'da Fransız orduları yeniden Napoli'ye girmiştir. Joseph-Napoléon bu süreçte Napoli tahtına otururken IV. Ferdinand bir kez daha Sicilya'ya kaçmak ve İngiliz ordusunun koruması altında yaşamak zorunda kalmıştır. John Davis, *Naples and Napoleon, Southern Italy and the European Revolutions (1780-1860)*, Oxford University Press, Oxford 2006, s. 74-75 ve 133.

245 İshâk Bey, I. Koalisyon Savaşları'nın bir parçası olan Pireneler Savaşı'na referans vermektedir. 25 Mayıs 1793'de İspanya'nın ve 26 Eylül 1793'de Portekiz'in müttefiklere katılmasıyla birlikte başlayan savaş, 22 Temmuz 1795'de imzalanan Basel Antlaşması ile sona ermiştir. Lefebvre, *The French Revolution*, C 2, s. 4 ve 147.

246 İshâk Bey bu noktada İspanya-Fransa donanmalarına ait gemilerden müteşekkil müttefik armadanın Amiral Nelson tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldığı Trafalgar Muharebesi'ne (21 Ekim 1805) referans vermektedir.

247 1808 senesi başlarında Londra'nın siyasi mahfillerinde Napoléon'un Tilsit'de kurduğu hegemonyayı kırmanın ve izolasyondan çıkmanın tek yolunun İspanya ile kurulacak ittifaktan geçtiği düşüncesi her geçen gün ağırlık kazanmaktaydı. Nitekim 1796'dan beri Fransa'nın müttefiki olan İspanya'da 2 Mayıs 1808'de Madrid'de yaşanan

tihâm ve Portekizlü dahi İspanya âhâlisinin gayretini emsâl ittihâzıyla Fransaludan müteheyyi-i âhz-ı intikâm oldular[248] binâ'enʿaleyh milletce zuhûr iden hücûm-ı ʿumûme Fransalu tâb-âver-i mukâvemet olamayacaklarını **[23a]** derk ü teyakkun birle kral-ı cedîd-i mesfûr kemâl-i ʿacele ve sürʿatle Madridden çıkub Fransa hudûdu kurbünde vâkiʿ Vitorya[249] nâm İspanya şehrine ʿavdet ve esnâ-yı ʿarbedede mazhar-ı kahr ü demâr olan vâfir ʿaskerden mâʿadâ bâkî kalan ʿaskerini ol tarafa cemʿ keyfiyyet-i âhvâli Parise tahrîr ü inhâya müsâraʿat eyledi bu haber-i nâgehânî vürûdunda Bonaparta tîz elden tertîb-i ʿasker ile karındaşına imdâd ü iʿânet[250] ve müceddeden İspanyanın teshîrine niyet idüb ancak İngiltere Devleti müddet-i medîdeden berû Avrupanın karasında kadem-nihâde[-i] karâr ve tevakkuf etmiş değil iken Portekiz ve İspanya memâliki gibi

---

isyan (*Dos de Mayo*) bir dönüm noktası teşkil etmiştir. General Murat'nın şiddetle bastırdığı isyanın ardından haziran ayı başlarından itibaren tüm ülke Fransız işgaline karşı ayaklanmaya başlamıştır. İspanyolların, muhafazakâr ve yerel düzeyde seyreden isyanı bir halk ayaklanması şeklinde tezahür etmekteydi. Yerel yönetimlerin Fransızlarla anlaşması siyasi iktidarda çatallaşmaya sebebiyet veriyor ve kurulan yerel cuntalar kendi başlarına birer iktidar odağına dönüşerek devletin tüm unsurlarını taklit etmeye başlıyordu. Ancak yerel cuntaların bütünlükten uzak yapısı ve kimi zaman birbirleriyle rekabet halinde olmaları stratejik düzeyde bir planın hayata geçirilmesini engelliyordu. Olayları dışarıdan takip eden İngiliz hükümeti emrindeki sınırlı kara gücünün Dünya'nın çeşitli bölgelerine dağılmış olması sebebiyle isyanın başında İspanya'ya müdahale edebilecek durumda değildi. Fransa'nın İspanya işgalini durdurabilecek güçten yoksun olduklarının farkında olan İngilizler, Mayıs 1808'e kadar İspanya limanlarında bulunan Fransız filolarına önleyici taarruzlar yapmakla yetinmişlerdi. Ancak 2 Mayıs isyanının haberi Londra'ya ulaştıktan hemen sonra Tümgeneral Brent Spencer komutasındaki bir görev gücü derhal Kadiz açıklarında bekleyen Amiral Purvis komutasındaki filoya gönderilir. 15 Mayıs'ta bölgeye ulaşan General Spencer her ne kadar büyük bir askeri başarı elde edemese de yerel otoritelerle bağlantıya geçerek İngiltere'nin isyana destek vereceğini ilan eden bir beyanname yayınlar. Sevilla ve Endülüs'ün de ayaklanmaya katılmasıyla birlikte, cuntalar Cebelitarık'ta bulunan İngiliz kuvvetlerinden yardım talep etmeye başlamışlardır. Buna mukabil Cebelitarık'taki İngiliz garnizonuna komuta eden General Hew Dalrymple'ın iki subayını silah ve mühimmat yardımıyla birlikte Sevilla ve Endülüs'e göndermesi aslında cuntalara verilen açık bir mesajdır. Roderick Muir, *The British Government and The Peninsular War, 1808 to June 1811*, University of Adelaide, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adelaide 1988, s. 31 vd.

248 Portekiz'deki Fransız işgaline karşı başlayan isyana da doğrudan İngiltere destek vermekteydi. Nitekim 21 Ağustos 1808'de Portekiz'deki Fransız işgal gücü Vimeiro'da Sir Arthur Wellesley (sonradan Wellington dükü) komutasındaki birlikler karşısında ağır bir yenilgiye uğrayacak ve hemen ardından General Junot, Portekiz'i tahliye edecekti. Owen Connelly, *The Wars of the French Revolution and Napoleon, 1792-1815*, Routedge, Londra 2006, s. 148.

249 Vitoria-Gasteiz.

250 1808 Mayıs ayında Bayonne'da Napoléon ve Milli Cunta liderleri arasında yapılan toplantının ardından Joseph-Napoléon taç giymişti. Ancak I. José Napoléon adını almış olsa da yeni kral, tebaası tarafından bir işgalci olarak görülmekteydi. Fransız işgalcilerin Müslümanları ülkeye getirerek İspanyollara zulmedeceklerine dair söylentiler halk arasında kulaktan kulağa yayılmıştı ve Joseph-Napoléon artık kendisini güvende hissetmiyordu. Durumun aleyhine değiştiğini fark eden Joseph-Napoléon İspanya'daki ordu komutanlığını General Murat'dan devralan General René Savary'nin yerine askeri gücün komutasına verilmesini talep etmeye başlamıştı. Napoléon kardeşini kıramamış olsa da yaptığı atama konusunda sonradan pişman olduğu kesindir. Nitekim İspanya ordusu ve zaman içerisinde onun son derece önemli bir parçası haline gerilla (guerrilla, İspanyolca guerra/savaş kelimesinden türetilmiş, savaşçık) grupları küçük savaşın/gerilla harbinin (kleiner krieg/petit guerre) tüm imkanlarını kullanarak işgal ordusuna ağır yenilgiler tattıracaklardı. 20 Temmuz 1808'de Bailen'deki mağlubiyetten sonra 31 Temmuz'da Joseph-Napoléon Madrid'i terk ederek kuzeye Ebro'ya çekilmek zorunda kaldı. Buna bir de Lizbon'dan gelen kötü haberler eklendiğinde Napoléon Bonaparte'ın 5 Kasım 1808'de büyük bir ordu ile kardeşinin sığındığı Vitoria'ya gelme nedeni çok daha anlaşılır bir hale gelir. Fransa'nın elinden çıkmak üzere olan İspanya artık VII. Ferdinand adına Madrid'deki cunta tarafından idare edilmektedir. Chandler, *age*., C 2 s. 612 vd.; Connelly, *The Wars of the French Revolution and Napoleon*, s. 147-149.

arâzî-i vâsiʿa âhâlîsi kendüden istimdâd eylediğini göricek bu fırsatı ʿayn-ı niʿmet bilerek güzîde ʿaskerini fevcen fevc sefînelere irkâb ve takım takım ol tarafa îsâl ü tesyîre şitâb idüb hatta mukaddemâ İsveç cânibine li-ecli'l-imdâd irsâl eylediği ʿaskerini dahi henüz savb-ı me'mûre vâsıl olmuşken girüye iʿâde birle İspanyaya taʿyîn eyledi[251]

Fransalunun İspanyada inhizâmı beyânındadır **[23b]**

İspanya âhâlîsi gayet gayz ü kîn ile taraf taraf Fransalu üzerine hücûm ve savlet idüb vehle-i ûlâda katl ü ihlâk itdikleri ʿaskerden ve kral-ı cedîd maʿiyyetine firâr iden mikdârdan mâʿadâ birkaç bin Fransalu ile bir nefer cenerallerini tazyîk idüb hey'et-i mecmûʿalarıyla esîren âhz eylediler[252]

Portekize dahi vâfir İngiltere ʿaskeri tevârüd ile âhâlî-i memlekete gayret ve kuvvet geldiğine binâ'en bir mahalde mahsûr kalan on iki bin nefer mikdârı Fransa ʿaskeri istîmân idüb Fransaya me'zûnen ʿavd ü ricʿat oldu[253]

Fransa ile Rusya imparatorlarının mülâkâtı beyânındadır

Bonapartanın kuvvet-i istidrâcına göre İspanyalunun mukâvemete iktidârı eğerçi müteʿassir gibi görünüb lâkin millet-i mezkûrenin fart-ı taʿassub ve teslîmiyet ile ruhbân kelâmına tebaʿiyyet ve gâyet ızdırâb ve me'yûsiyetleri muharrik-i ʿırk-ı gayret ve mü'eddî-i kuvvet ve hiddet olarak ʿumûmen ayâğa kalkdıklarına nazaran ol tarafdan Fransaya ʿazîm bir rahne-i îrâs olunabileceği havâtır-ı erbâb-ı **[24a]** tecrübeye tebâdür etmiş bir maʿnâ-yı mümkinü'l-husûl olmağla İngilterelü cemîʿ devletleri velveleye virüb gün bu gündür İspanya ve Portekiz maddesi devlet cengi değil millet cengidir bu kadar milyon nüfûs ayağa kalkdı işte ben dahi varkuvvetimle imdâd ederim Bonapartanın idbârı vakti geldi elbet bu defʿa belâsını bulacakdır

251 Şubat 1808'de başlayan Rus-İsveç savaşının genel olarak İsveç aleyhine gelişmesi, Mayıs ayında Finlandiya açısından son derece stratejik bir nokta olan Sveaborg'un Rusya tarafından ele geçirilmesi ve tam da bu sırada başlayan İspanyol direnişi, Londra'nın dikkatini İber Yarımadası'na yoğunlaştırmasına sebep oldu. İspanyolların başarısı İngiltere'nin uzun süredir Kıta Avrupasında aradıkları köprübaşını ve müttefiki bulduklarına işaret ediyordu. Ancak İngilizler 10 Mayıs 1808'de 11.000 kişilik birliği İsveç'e doğru yola çıkartmıştı. Gothenburg'a ulaşan General Moore komutasındaki birliklerin İsveç'ten bekledikleri ilgiyi görmemesi 29 Mayıs 1808'den itibaren Londra'da Kuzey Seferi'nin iptal edilerek Moore'un komutasındaki birliklerin İspanya'ya gönderilmesine yönelik tartışmaların başlamasına sebep oldu. 15 ve 20 Haziran 1808'de Stokholm'de IV. Gustav'la yaptığı görüşmelerin ardından başkentten ayrılmasına müsaade edilmeyen General Moore bir denizci kılığında gizlice Gothenburg'daki karargahına dönecektir. Napoléon'a İspanya'da daha büyük bir darbe indirebileceğini düşünen İngiliz Savaş Bakanı Lord Castlereagh, General Moore'un dönüş emrini 5 Temmuz 1808'de imzalar. Zira Temmuz ve Ağustos'ta Marki Wellesley'nin Portekiz'de kazandığı zaferlerin haberleri Londra'nın İber Yarımadası konusundaki iştahını kabartmaktaydı. Bu bağlamda İshâk Bey'in de belirttiği üzere İsveç'ten çekilen ve 14 Temmuz 1808 tarihli bakanlar kurulu kararıyla Portekiz'de görevlendirilen General Moore'un komutasındaki birlikler de dahil olmak üzere 1808 Ağustosuna gelindiğinde Portekiz ve İspanya'da yaklaşık 35.000 kişilik İngiliz gücü bulunmaktaydı. Muir, *agt*., s. 52, 55-56. İsveç ve İngiltere arasındaki gerilim konusunda ayrıca bk. Jorgensen, *age*., s. 138 vd.

252 İshâk Bey, 20 Temmuz 1808'de General Pierre Dupont komutasındaki Fransız kolordusunun Andujar'dan Bailen'e çekilirken kuşatıldığı ve iki bin sekiz yüzün üzerinde zaiyat ve kendisi dahil olmak üzere on yedi bin altı yüz otuz beş esir vererek teslim olduğu muharebeye atıfta bulunmaktadır. Connelly, *The Wars of the French Revolution and Napoleon*, s. 148 vd. ve Chandler, *age*., C 2, s. 616-618.

253 Gerçekten de 21 Ağustos 1808'de General Junot'nun uğradığı ağır yenilginin ardından Fransız birlikleri, tahliye kararı alacaktı. Connelly, *The Wars of the French Revolution and Napoleon*, s. 148.

deyü evvel be-evvel Rusya Devletini Fransa ittifâkından fekk etmek ve ʿakîbinde Nemçe ve Prusya ve sâ'ir devletleri ayaklandırmak sevdâsına düşdü[254] fî-nefsi'l-emr Bonaparta bu misüllü bir gâ'ile-i hâ'ileye meşgûl iken her tarafdan düvel-i sâ'ire dahi üzerine hücûm etmiş olsa şerr ü tasallutundan Dünyânın istihlâsı müyesser olmak eltâf-ı Rahmâniyeden me'mûl idi ancak mersûm Bonaparta bu mütâlaʿât derpîş ve Rusya Devletiyle şîrâze-i ittihâdına bir kat dahi takviyet virecek olsa Frengistânda ihtirâz edecek âciz bir devlet kalmayacağını fikr-i dûrendîş[255] etmeğle İspanya cânibine tîz elden bir mikdâr ʿasker tesyîr ve bi'n-nefs ʿazîmetini **[24b]** te'hîr idüb Rusya İmparatorunu mülâkâta davet ve Saksonyaya tâbiʿ Erfur[256] nâm şehri mahall-i ictimâʿ olmak üzere bi'l-muhâbere tahsîs eyledikden sonra ikisi dahî maʿiyyetlerine umûr-ı ecnebiyye nâzırları ve sâ'ir vükelâ-yı devletlerinden bazılarını istishâb ile makarr-ı hükûmetlerinden hareket eylediler[257] vakt-i mevʿûd ve mahall-i mezkûr-ı maʿhûdda Saksonya ve Bavyera ve Vürtemberk kralları ve müttefikîn-i Rin[258] ümerâsından bazıları ve Prusya ve Avusturya devletlerinden mebʿûs-ı mahsûs elçileri dahi mevcûd olarak on beş gün ikâmet[259]

254 Savaşı kaybeden İhtilal ordusunun Portekiz'i tahliye etmesini karara bağlayan Cintra Konvansiyonu'nun 30 Ağustos 1808'de imzalanması İngiltere'de büyük bir yankı uyandırmıştı. Nitekim İhtilal ordusunun imha edilmesi yerine, işgal ettiği bölgeyi tahliye etmesi konusunda yapılan antlaşma sadece Londra'daki siyasi mahfillerde değil, tüm ülkede büyük bir tepkiyle karşılandı. Zira Napoléon'un, müttefiki İspanya'yı işgal etmesi en başta kendisiyle yapılan antlaşmalara güvenilemeyeceğini ortaya koymaktaydı. Diğer taraftan İngiliz basınının köpürttüğü bu olay Avrupa'nın diğer başkentlerinde Napoléon'un yenilebileceğine olan inancı beslemekteydi. Örneğin, Prusya dışişleri bakanı Kont Ferdinand von der Goltz, 1808 Temmuz'unda Avusturya'nın Berlin elçisi Karl Ritter von Hruby'e şöyle seslenmekteydi; "tek bir zafer ve tüm Dünya Napoléon'a karşı ayağa kalkar." Zaten İngiltere'nin bu dönemdeki tüm girişimleri Dünya'yı yeniden ayağa kaldırmaya ve yeni bir koalisyon kurmaya hizmet ediyordu. Adolf Beer, *Zehn Jahre österreichischer Politik, 1801-1810*, Brockhaus, Leipzig 1877, s. 353; Driault, s. 610 vd. İngiltere'de yaşanan gelişmeler için ayrıca bk. Muir, *agt*., s. 70-87. İshâk Bey'in "millet cengi" olarak tanımladığı halk savaşı kavramının gerilla harbini hangi ölçüde karşıladığı ayrı bir tartışma konusudur. Her ne kadar devrin propaganda bildirilerinde ya da gazetelerinde Yarımada Savaşı bir halk savaşı olarak tanımlansa da İspanyol gerillalar ve halk, memleketçilik, taraf değiştirme, eşkiyalık, vergi ödememe, yerel cuntalara direniş ve firar gibi kusurlarla malüldü. Ancak söz konusu özürlerin "halk savaşı"nın doğasında mündemiç olduğu da unutulmamalıdır. Bu konuda ayrıca bk. Ethem Büyükışık, *Düzensiz Savaşlar*, Kırmızıkedi Yayınları, İstanbul 2021, s. 98 vd.

255 Metinde sehven (دراندیش) şeklinde yazılmıştır.

256 Erfurt.

257 Napoléon 1808 sonbaharında kendisine karşı yeni bir koalisyonun kurulacağını fark etmişti. Nitekim İspanya'daki yenilgilerin Fransa'nın Orta Avrupa'daki durumunu zayıflattığı ortadadır. Her ne kadar Rusya halen müttefik, Prusya henüz 1806'daki bozgunların şokunu atlatamamış olsa da Rusya taraf değiştirebilir, Avusturya'nın hasmane tutumu savaşa dönüşebilirdi. Üstelik Alman milliyetçiliği yavaş yavaş etkisini göstermekteydi. Bu bakımdan Napoléon İspanya'da gördüğü hasarı onarabilmek adına öncelikle 8 Eylül 1808'de Prusya ile imzaladığı antlaşma ile ordusunu, Oder Nehri üzerinde bulunan kaleler haricinde geri çekti. İkinci hamlesi ise Mart ayında "Doğu Planlarını" hayata geçirmek üzere Çar Aleksandr'la Erfurt'ta yapacağı görüşmelerde geldi. Zira 1808 ilkbaharında Napoléon'a göre "temel soru İstanbul'u kim alacak?"tı. Ancak Napoléon, görüşmenin ilk planlandığı andan çok daha zayıf, çok daha tavizkardı. Buna rağmen zirvenin sonunda Berlin ve Viyana'daki savaş yanlılarının eli zayıflayacak ve Rusya'nın karşı bloka kayışı yavaşlayacaktı. Napoléon sadece muharebe sahasında değil diplomatik alanda da İngiltere ile mücadele etmekteydi. Erfurt buluşması konusunda bk. Vandal, *age*., s. 392 vd.

258 Sehven "din" yazılmıştır.

259 27 Eylül-14 Ekim 1808 tarihleri arasında (on yedi gün) gerçekleşen Erfurt zirvesinin katılımcıları konusunda İshâk Bey'in verdiği bilgiler büyük ölçüde gerçeği yansıtmaktadır. Görüşmeler esnasında Napoléon'un sergilediği nobran tavır bir tarafa çok sayıda üst düzey aristokrat ve temsilcinin küçük bir Alman şehrinde toplanması bazı aksaklıklara da yol açmıştı. Örneğin Würtemberg Kralı'nın arabasının debdebesinden etkilenen

ve imparatoreyn-i mersûmeyn yekdiğere ʿazîm nevâziş ve iltifât iderek mükâlemeye müdâvemet itdikleri maʿlûm olub ancak netice-i müzâkerât ne olduğu ve miyânelerinde ne makûle ʿuhûd ü şurût ʿakd itdikleri bir dürlü hârice ihrâc olunmamış ise de ʿakîb-i meclisde ʿâmmeye görinen yalnız bu dört maddelerdir ki biri makâle-i mahsûsada beyân olunacağı vech üzere Devlet-i ʿAliyye ile müzâkere-i sulh olunmak içün Fransanın tavassutu **[25a]** tayy ü terk olunarak murahhaslar taʿyîni istidʿâsıyla Erfurdan Yaşda mukîm Rusya Feldmareşaline ve andan Bâb-ı ʿÂlîye tahrîrât geldiği ikincisi Fransalunun Rusya ve Prusya devletleriyle Tilsit Musâlahası on altı aydan berü hitâmpezîr olmağla Fransa ʿasâkiri Leh içinden ve Prusya memleketinden çıkub diyârlarına ʿavdet etmek lâzım iken kemâkân yerlü yerlerinde tevakkuf ü karâr idüb Prusya Kralı menfî gibi Bahr-i Baltık kenârında makarr-ı hükûmetinden baʿîd bir şehirde ikâmet üzere idi[260] bu defʿa meclis-i merkûm ʿakîbinde Prusya memâlikinden bakiyye kalan bazı tahsîlât tekmîl oluncaya kadar Fransalunun yedine ber-vech-i emânet terk olunmuş Prusyalunun üç ʿaded cesîm kalʿaları içinde bir mikdâr Fransa ʿaskeri kalub ʿasâkir-i sâ'irenin mâʿadâsı kemâl-i ʿacele ve sürʿat ile baʿzen Alaman içine ve baʿzen doğru İspanyaya sevk itdirildiği bu sûretde Bonaparta Rusya İmparatoru tarafından vücûhla kesb-i emniyet etmek **[25b]** iktizâ ider ki Leh ve Prusya memâlikini tahliye birle Rusya hudûdundan bi'l-külliye mübâʿadeti ihtiyâr eyleye üçüncüsü Rusya ve Fransa devletleri meclis-i merkûmeden İngiltere cânibine bi'l-maʿiyye iki nefer kuryer gönderüb teklîf-i sulh itdikleri dördüncüsü Rusya devletinin bi'l-fʿil umûr-ı ecnebiyyesi nâzırı[261] meclis-i mezkûrdan sonra Betreburga ʿavdet etmeyüb Parise ʿazîmet ve anda ikâmet eylediğidir ve'l-hâsıl mârrü'z-zikr İspanya gâ'ilesinin derece-i iştidâdına nazaran Rusya Devleti Fransa dostluğundan nukûl ü tebdîl-i meslek ve usûl ideceği ve düvel-i sâ'ire dahi peyrev-i muvâfakat olarak bi'l-ittifâk Fransa ʿaleyhine hareket idecekleri cemîʿ Avrupanın me'mûlü iken mersûm Bonaparta ne gûne kelimât-ı dil-firîb ile Rusya İmparatorunu bu rütbe bend ü tatyîb idebilmiş ki İspanya ve Portekiz gibi memâlik-i vâsiʿayı me'mûnü'l-bâl olarak gasb ideceğini İmparator-ı mesfûr ʿayn-ı **[26a]** kabûl ve rızâ ile müşâhede ider bu hâlet-i muhayyir-i ʿukûl-i erbâb-ı dikkat olacak bir mʿanâdır[262]

---

tören kıtasının kendisini imparatorlardan birisi sanarak "*triple salute*"la karşılaması kıta komutanı subayı sinirlendirmiş ve "Sessizlik ! O sadece bir kral!" diye bağırmasına sebep olmuştu.

260 Söz konusu madde Erfurt Konvasiyonunda değil, daha önce de belirtildiği üzere 8 Eylül 1808 tarihli Prusya-Fransa Antlaşmasında yer almaktadır. De Clercq, *age*., s. 270-273.

261 Bu sırada Rus Hariciye nazırlığı görevini yürüten Nikolay Rumyantsev (1754-1826) Feldmareşal Peter Rumyantsev'in (1725-1796) oğludur.

262 12 Ekim 1808 tarihli Erfurt Konvansiyonu giriş ve on dört maddeden müteşekkildir. Buna göre ilk maddede iki İmparator Tilsit Antlaşması'na bağlılıklarını tekrar ederken, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci maddeler İngiltere ile yapılması planlanan müzakerelerde öne sürülecek şartları ve kullanılacak yöntemi belirlemekteydi. Beşinci maddede Finlandiya, Eflak ve Boğdan'ın Rus toprağı olarak tanınmasının ve altıncı madde de Fransa'nın İspanya'da kuracağı yeni düzenin İngiltere tarafından kabul edilmesinin barışın önşartları olarak zikredilmesi dikkat çekicidir. Sekizinci madde Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı topraklarına kattığını ve sınırlarının Tuna'ya kadar uzandığını kayıt altına almaktaydı. Dokuzuncu madde, sekizinci maddenin gizli tutulmasını öngörmekte ve Napoléon'un Osmanlı-Rus barış müzakerelerindeki arabuluculuk hakkından fedakârlık ettiğini ortaya koymaktadır. Antlaşma'ya göre gizliliğin temel sebebi, Osmanlıların İngiltere safına kaymasını engellemek ve Osmanlı topraklarında yaşayan Fransızların güvenliğini ve çıkarlarını tehlikeye atmamaktır. Onuncu madde Osmanlı-Rus Harbinin yeniden başlaması halinde Fransa'nın tarafsızlığını düzenlerken, Avusturya veya bir başka devletin Bâb-ı Âli'nin yanında savaşa girmesi halinde Fransa'nın söz konusu devlete savaş ilan edeceğini kayıt altına almıştı. On birinci madde Osmanlı İmparatorluğu'nun yukarıda belirtilen bölgeleri dışındaki sınırlarının

İngiltere Devletine müsâlaha teklîfi beyânındadır

Rusya ve Fransa imparatorları Erfurda mülâkî ve miyânelerinde derkâr olan râbıta-yı ittihâd bir kat dahi müterakkî olmak mülâbesesiyle İngiltere cânibine her biri birer kuryer tesyîr ve Fransa ile musâlaha olunmasını bi'l-iştirâk ʿarz u teklîf eylediler lâkin İspanyalunun Fransa tasallutundan sıyâneti İngilterenin be-gâyet mültezemi olub ol tarafa peyâpey irsâl-i ʿasker etmekde olduğu zâhir ve Bonaparta dahi karındaşının tardını mecbûl olduğu kibr ü gurûruna yediremeyüb âhz-i intikâm sevdâsına mükib ve musırr olduğuna nazaran bu madde terâzî-i cânibeyn ile fasl olacak makûleden olmadığı ve bu cihetden İngiltere Devleti sulhe râzı olmak mutasavver olmayacağı gün gibi âşikâr iken mersûmânın teklîf-i musâlahaya mübâderetleri sanʿat **[26b]** ü hîleye mebnî idüğine bir dürlü şekk ü iştibâh yokdur bâhusûs ki İngileterlü Avusturya Devletini pes-i perde-i hafâda celb etmek sadedinde iken bir dürlü semereyi müntic olamayacak müzâkere-i sulhe şürûʿ idecek olsa düvel-i mezkûrenin gayretine bâdî-i fütûr olacağı emr-i bedîhî olmağla İngilterelü bilâ-tefvît-i vakt cevâb virüb İspanya Devleti benim müttefikimdir mâdâm ki musâlahaya dâhil olmasında tarafınızdan cevâz virilmez ve tahrîrâtınızda millet-i mezkûreyi ʿâsî taʿbîriyle tesmiye idersiz mükâlemeye şürûʿ etmek ihtimâlim yokdur deyü katʿiyyen beyân ile kuryerleri iʿâde ve bunların merâmı sulh olmayub ancak düvel-i sâ'ireyi taglît idüğini beyannâme neşriyle ʿâleme iʿlân ve ifâde etmekden nâşî tarafeynden katʿ-ı serrişte-i muhâbere olundu[263]

Bonapartanın İspanyaya ʿazîmeti beyânındadır

Erfur Meclisi iki yüz yirmi üç senesinde vâkiʿ teşrîn-i evvelin beşinci günü[264] hall olunub imparatoreyn-i mersûmeyn makarr-ı hükûmetlerine ʿavdet eyledikden sonra **[27a]** mesfûr Bonaparta çend rûz ikâmet ve ilerüye isrâ ve tesbîl itdirdiği iki yüz bin nefer ʿaskerine takîben kendüsi dahi İspanyaya ʿazîmet eyledi

Fransa hudûduna karîb karındaşı Jozefin[265] karârgâhı olan Vitorya nâm İspanya şehrine vürûdunda ilerüye sevk itdirdiği ʿasker birkaç mahalde baʿzen muhârebe baʿzen sâdece çarha ceng-

---

imparatorların güvencesi altında olduğunu belirtiyordu. Onikinci maddeye göre İngiltere'nin barış teklifini redetmesi halinde imparatorlar bir yıl içerisinde harekât planlarını yapmak üzere yeniden biraraya gelecekti. On üçüncü madde Danimarka'nın İngiltere'ye karşı duruşunu takdir ediyordu. Son madde ise anlaşmanın en az on yıl süresince gizli kalmasını öngörmekteydi. Konvansiyon konusunda bk. De Clercq, *age*., s. 284-286.

263 İshâk Bey'in bu türden ayrıntılara sahip olması son derece dikkat çekicidir. Nitekim Erfurt Konvansiyonu'nun ikinci maddesi gereği Çar I. Aleksandr ve Napoléon tarafından 12 Ekim 1808'de bizzat imzalanan mektup 21 Ekim 1808'de Londra'ya ulaşmıştır. 22 Ekim 1808'de Kral III. George "İspanya ve Portekiz kraliyet ailelerinin hak ve iktidarlarının iadesi ve ülkelerinin bağımsızlığı ve bütünlüğünün sağlanmasının" barışın tek şartı olduğunu Dışişleri Bakanı Canning'e bildirmiştir. Bunun üzerine Canning'in 28 Ekim'de kaleme aldığı mektupta III. George'un barış görüşmeleri konusunda müttefiki olan İsveç'le temas kuracağı belirtilmekte ve İspanya hükümetinin müzakerelerin tarafı olacağı hususunda garanti istenmekteydi. 8 Kasım'da Rusya tarafından gelen cevabi mektupta ise İspanya hükümetini Joseph-Bonaparte'ın temsil ettiği yazılıydı. A. Aspinall (ed.), *The Later Correspondence of George III*, C 5, Cambridge University Press, Cambridge 1970, s. 143. Söz konusu mektuplar ve İngiltere'nin verdiği nota konusunda ayrıca bk. *Edinburgh Annual Register, For 1808*, C 1, Edinburgh 1810, s. 413-416 ve XCIV vd.

264 17 Ekim 1808. Daha önce de belirtildiği üzere Erfurt Kongresi 27 Eylül ilâ 14 Ekim 1808 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Metinde geçen tarihin miladiye çevirilmesinde TTK Tarih Çevirme Klavuzu kullanılmıştır.

265 Sehven ilk harfi "ز" ile yazılmış. Bu noktada İshâk Bey, yukarıdaki karışıklığa son verir ve Napoléon'un büyük kardeşi Joseph-Napoléon Bonaparte'ı İspanya kralı olarak zikreder.

leriyle İspanyaluyu ihâfe ederek müteferrik ve perîşân etmekden nâşî külliyetlü bir mukâbele olunmaksızın Madrid pîşgâhına kadem-nihâde-i vusûl ü karâr ve sekene-i belde üç dört gün metânet etmişlerken bi'z-zarûr istîmâna talebkâr oldular[266] kaldı ki vâcibü'd-dikkat olacak hâlâtdandır ki İspanya âhâlîsini celb ü te'lîf içûn Fransalu her ne kadar aʿmâl-i gûnâgûn ile ızhâr-ı mülâyemet ve bir tarafdan ibrâz-ı zor ve kuvvet etmiş ise de âhâlî-i mersûmun gayz ü ʿadâvetleri mertebe-i ifrâta resîde olduğundan aslen bir mahalde Fransaluya irâ'e-i rûy-ı iltifât ve kabûl etmeyüb kurâ ve kasabâtlarını terk ile perîşân ve taraf taraf yeniden **[27b]** cemʿ olunub haşr oluncaya kadar cenk etmek üzere ızhâr-ı hâhiş-i firâvân ederler idi

Bonapartanın Madride dühûlünden birkaç gün mürûrunda otuz bin nefer İngilterelü ve İspanyalunun bir mükemmel ordusu Fransa hudûduyla Madrid şehri beyninde yolu katʿ etmek üzere teveccüh ve ʿazîmet eylediklerinde mesfûr Bonaparta bağteten kalkub taʿkîblerine sürʿat ü ikdâm etmeğle ilerüde bulunan çarhacıları iki mahalde baʿzen münhezim olmuşlar ise de İngiltere ʿasâkiri Dışdeniz semtinde sevâhile doğru çekilmeğe mecbûr olduğuna binâ'en verâlarından Fransa ʿaskeri yetişüb sâhil kurbünde muhârebe-i ʿazîme vâkiʿ olub gâlibiyyet maddesi tarafeynden iddiʿâ birle her biri bir gûne nakl ü rivâyet ider ancak İngilterelünün iki serʿaskeri esnâ-yı muhârebede biri katl ü iʿdâm ve diğeri mecrûh olunduğu[267] cânibeynden ikrâr olunduğundan başka İngiltere ʿaskeri sefâyine süvâr ve sürʿat ü şitâb ile diyârlarına doğru müteveccih-i semt-i firâr oldukları ve bu takrîb İspanyanın semt-i şimâlîsi Fransalunun yed-i tasarrufunda kaldığı sahîh **[28a]** gibi görünüyor maʿa hâzâ İngilterenin mu'ahharan vürûd etmiş diğer bir orduları İspanyanın semt-i cenûbîsinde Endilüs[268] memleketinde olub İspanyalunun dahi külliyetlü cemʿiyyeti ol tarafda mevcûd olduğu menkûl idüğine nazaran Fransalunun mazhar-ı kahr ü izmihlâl olmaları haberi karîben vürûd etmek me'mûl ve muntazardır[269]

266 Napoléon'un Erfurt'tan önce Paris'e oradan 3 Kasım 1808'de Bayonne'a ve 5 Kasım 1808'de Vitoria'ya gelmesiyle birlikte Fransız birlikleri Madrid'e doğru yeniden ileri harekata başlamıştır. Peşi sıra kazanılan zaferlerin ardından 2 Aralık 1808'de Fransız ileri karakolları Madrid'in dış mahallelerinde kendisini göstermiş ve Milli Cunta Madrid'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Napoléon ise 4 Aralık 1808'de yeniden Paris'e girmiştir. Rose, *age*., C 2, s. 187; Chandler, *age*., C 2, s. 630- 643.

267 İngiliz birliklerine komuta eden Sir John Moore 16 Ocak 1809'da hayatını kaybettikten sonra emir komuta ikinci komuta subayı Sir David Baird'a geçmişti. Ancak birkaç gün sonra O da sol kolundan yaralanmış ve İngiliz birinci tümenine komuta eden Sir John Hope komutayı üstlenmiştir. Garip olan bu silsile değil, İshâk Bey'in olayla ilgili bu kadar ayrıntıya nasıl ulaşabildiğidir.

268 Endülüs.

269 İshâk Bey'in İngiltere'nin İspanya seferi konusundaki tasviri çok büyük ölçüde tarihi gerçeklikle örtüşmektedir. Nitekim İsveç seferinin sonuçsuz kalmasının ardından İspanya ve Portekiz'e gönderilen İngiliz birliklerinden başka silah ve para yardımı da yapmayı ihmal etmeyen Londra idaresi, Portekiz'de bulunan İngiliz ve Portekiz hafif piyade ve süvarilerinden tasarruf edilebilecek olanları İspanya'ya gönderme kararı almıştı. Savaş bakanı Lord Castlereagh'ın hazırladığı plana göre Portekiz'de bulunan müttefik birliklerinden yaklaşık 10.000 kişiden müteşekkil General Moore komutasındaki görev gücü, İngiltere'den bölgeye intikal etmesi planlanan İngiliz birliklerinin, Asturias ve Aragon'da bulunan İspanyollarla yapacağı eşzamanlı harekatla ve Biscay'daki isyancıların da yardımıyla Fransız ordusunu kuşatacak ve Joseph-Napoléon'un geri çekilme istikametini kapatacaktı. Ancak planın görmezden geldiği iki temel sorun vardı. İlki İspanyol birliklerini sevk ve idare edebilecek merkezi bir yapının bulunmaması, ikincisi ise planın Portekiz'deki İngiliz birliklerine çok geç ulaştırılması. Bu şekilde iki hafta kaybeden İngilizlerin maksadını anlayan Joseph-Napoléon, Madrid'i terk ederek Fransa sınırına doğru çekilmeye başlamıştı. 29 Ekim 1808'de Lizbon'dan ayrılan General Moore, İspanyol sınırını ancak 11 Kasım'da geçebildi. David Baird komutasındaki İngiltere'den yola çıkan birliklerse 13 Ekim 1808'de Coruna'ya ulaşmıştı. Buna mukabil bölgedeki cunta, Milli Cuntanın izni

İsveçlü ile Rusyalu beyninde ʿakd-i mütâreke olunduğu beyânındadır

Rusya ʿaskeri bundan akdem Finlandiya eyaletini bağteten zabt ile İsveçlüye iʿlân-ı sefer eylediği[270] ʿakîbinde İngiltere Devleti tarafından İsveçlüye iʿâne gönderilen ʿasker henüz mahalline vâsıl olmamışken İspanya maddesi zuhûr etmekden nâşî İngilterelü ʿasker-i mezbûru celb ve İspanya cânibine tesyîr eylediğinden gayrı Bahr-i Baltıkda olan donanması[271] dahi hulûl-i şitâ takarrübüyle mevsim-i sayfa kadar bir işe yaramıyacağı zâhir ve Moskov ʿaskeri bir tarafdan İsveçlü ile mukâbil oldukça ekseriyâ gâlib geldiği nümûdâr ve bâhir olduğuna binâ'en İsveçlü bir vechle tâb-âver-i mukâvemet olamayub Rusya İmparatoru Erfurda iken tarafeyn ʿaskerleri **[28b]** beyninde ʿakd-i mütâreke olundu[272] Rusyalu Finlandiya eyâletini zamîme-i

olmaksızın İngiliz birliklerinin karaya çıkmasına uzun süre izin vermedi. İngilizlerin karaya çıkışı ancak 4 Kasım'da tamamlanabildi. İngiliz birliklerinin lojistik problemleri için gönderilen 100.000 Paund bölgeye ancak 9 Kasım'da ulaştı. İleri harekata bir türlü başlayamayan İngilizler için en kötü haber şüphesiz 5 Kasım 1808'de Napoléon'un İspanya Ordusunun emir komutasını bizzat devralmış olmasıydı. Fransız birliklerinin gerisiyle bağlantısını kesmeyi planlayan İngilizlerin 10 ve 11 Kasım'da Gamonal ve Espinosa'da aldıkları iki mağlubiyetin ardından İspanyollar da 23 Kasım'da Tudela'da yenildiler. Madrid'in düşüşünün ardından General Moore bu sefer General Soult komutasındaki Fransız birliklerine Saldana'da taarruz etmeyi planladı. Moore, Fransızların dikkatleri bu bölgeye çekildiğinde Bugos'dan geçen ana lojistik hattın savunmasız kalacağını, İshâk Bey'in de belirttiği üzere, Fransa ve Madrid arasındaki bağlantının kesileceğini düşünmekteydi. 12 Aralık 1808'de Rueda'daki ilk temasın ardından 21 Aralık'da Lord Paget, General Debelle komutasındaki Fransız tugayını Sahagun'da yenilgiye uğrattı. Ancak 21 Aralık'da İngiliz birliklerinin maksadını anlayan Napoléon'un Madrid'den, Moore'un geri çekilme istikametini kapatmak üzere Benavente istikametine başlattığı intikal iki ordu arasında bir yarışa dönüştü. Bölgeye ilk ulaşan İngiliz ordusunun geri emniyetini sağlayan birlikler 27 Aralık'da Napoléon'un taarruzunu durdurmayı başarmıştı. Ancak çekilmeye devam eden General Moore 11 Ocak 1809'da Coruna'ya ulaştı ve 13 Ocak'da Lord Castlereagh'a İngiltere'ye dönme isteğini bildirdi. Fakat General Moore'un isteğine ve Napoléon'un orta Avrupa'da baş gösteren problemi çözmek üzere bölgeden ayrılmış olmasına rağmen General Soult komutasındaki Fransız birlikleri takibi bırakmamıştı. Bu durum şüphesiz yeni bir çatışmayı zorunlu kılacaktı. 16 Ocak'da Coruna'da yaşanan son muharebe sırasında her ne kadar General Moore ölse de İngiliz birlikleri muzafferdi. Ancak kazandıkları tek şey İspanya'yı güven içerisinde terk etme şansıydı. Bu bağlamda İshâk Bey'in Fransa'nın yenileceği konusundaki görüşü bir bilgiyi mi yoksa temenniyi mi yansıttığı bilinmez ancak 1808 Ağustos'unda Kralın Alman Lejyonu (*King's German Legion*) ile Portekiz'e çıkmış olan Arthur Wellesley, 15 Nisan 1809'da bir kez daha Lizbon'a gitmek üzere Londra'dan denize açılmıştı. Muir, *agt*., s. 106 vd., Chandler, *age*., C 2, s. 625 vd. ve Oman, *age*., s. 473 vd.

270 Bu konuda okur vr. 19a'ya tekrar bakabilir.

271 17 Mart 1808'de Baltık filosunun komutasını devralmak üzere bölgeye intikal eden Amiral James Saumarez'in vazifesi Kraliyet Donanması açısından büyük bir önem arzeden Baltık ticaretinin emniyetini sağlamak ve Kuzey Almanya'da Fransa'nın kontrol ettiği limanları bloke etmekti. Amiral Saumarez'in ve Baltık filosunun faaliyetleri konusunda bk. Tim Voelcker, *Admiral Saumarez versus Napoleon, Baltic 1807-12*, Boydell Press, New York 2008.

272 İshâk Bey'in bu bilgiye ulaşmış olması haber ağının genişliğine işaret eder. Gerçekten de Eylül 1808'de Baltık'ta barış ümidi canlanmış vaziyetteydi. Nitekim İngiltere dikkatini tam manasıyla İspanya'ya vermesini önleyen ve Rusya ile başbaşa barış masasına oturmasını engelleyen Rus-İsveç harbinin sona ermesini ümid ediyordu. Diğer taraftan iki cepheli bir savaş içerisinde bulunan İsveç, Danimarka ya da Rusya ile savaşı sonlandırmanın en azından bir cephede daha başarılı olmasına zemin hazırlayacağına inanmaktaydı. Rusya ise bu sırada tamamıyla Baltık'tan çekilmiş Kronstadt ve St. Petersburg'u müdafa etmeye çalışan bir siyaset takip etmekteydi. Sonbaharın gelmesi ve lojistik sıkıntıların başgöstermesi sebebiyle Rus ve İsveç ordularının tamamı için değil belki ancak Kuzey Finlandiya'daki birlikler arasında 29 Eylül 1808'de Lochtea'da Rusya'nın insiyatifi ile bir mütareke imzalandı. Ancak söz konusu ateşkesi Rus tarafı 27 Ekim 1808'de Virta Köprüsü (Virta Bro) Muharebesi ile bozacak ve bu çatışma İsveç'in Finlandiya'da kazandığı son zafer olarak tarihe geçecektir. Voelcker, *age*., s. 75 vd.; Jorgensen, *age*., s. 154-156.

mülk eylediğini mukaddem iʿlân etmiş olduğuna nazaran fîmâ bʿad reddine râzı olamayacağı âşikâr ve İsveçlünün Alaman yakasında kadîmden mutasarrıf oldukları Bomeranya eyâleti el-yevm Fransalu yedinde olub iʿâdesi emr-i düşvâr olduğundan mütâreke-i mezbûre ne sûret ile müntic-i sulh olabileceği maʿlûm değildir[273]

Prusya Kralının Petreburga ʿazîmeti beyânındadır

Rusya Devletiyle Prusyalu beyninde ittifâk ü hulûs derkâr iken Tilsitde Fransa İmparatoruyla müzâkere-i sulha şürûʿ olunub Prusyaluya redd olunan memâlikin alıvir[il]mesinde Rusya İmparatoru bezl-i küll-i himmet eylediği ahidnâmeleri mazmûnundan müstebândır[274] ol vaktden berü evvelki hulûs ve muhabbetleri bir kat dahi mütezâyid olmağla mu'ahharan Rusya İmparatoru Erfura varub geldiğinde Prusya Kralının mukîm olduğu şehirden mürûr ile iki defʿa görüşmüşler[275] iken ve Erfur Meclisinde verilen nizâm üzere Fransa ʿaskeri Prusya memâlikini tahliye eylediğine[276] mebnî Prusya Kralı **[29a]** bu kadar vaktden berü hasretkeş olduğu ma-

273 Rusya ve İsveç arasındaki savaş ancak 2 Eylül 1809'da ilan edilen ateşkesin ardından 17 Eylül 1809'da Frederikshamn'da imzalanan antlaşma ile sona erecektir. Antlaşmanın en önemli maddeleri şüphesiz Rusya İmparatorluğu sınırları dahilinde otonom Finlandiya Grandükalığı'nın kuruluşunu karara bağlayanlardır. Kirby, *age.*, s.77 ve 82-83.

274 9 Temmuz 1807'de Tilsit'te imzalanan Fransa-Prusya barışı Berlin idaresi açısından son derece ağır koşullar içermekteydi. Cottbus'u Saksonya'ya ve Elbe'nin sol yakasını yeni kurulmuş olan Westphalia Krallığına veren Prusya'nın ikinci ve üçüncü Leh paylaşımlarında kazandığı toprakların neredeyse tamamı yeni kurulmuş olan Varşova Dükalığı ve Rusya arasında paylaşılacaktı. Ödenecek harp tazminatının yanı sıra Fransa'nın getirdiği askeri yükümlülükler de Prusya açısından Tilsit'in kabul edilemez maddeleri arasında yeralmaktaydı. Ancak Fransız ordularının Berlin'e girmesinden sonra ülkesinin neredeyse tamamı işgal edilen III. Friedrich Wilhelm ile I. Aleksandr 14 Nisan 1807'de, savaşa devam etme kararı aldıkları bir ittifaka imza koydular. Her iki idareci de Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir daha canlandırılmayacağı, fakat Avusturya ve Prusya'nın garantörlüğünde söz konusu toprakların "*une fédération constitutionelle*" altında yönetileceği ve Prusya'nın sınırlarının 1805'deki statüsüne geri döndürüleceği konusunda anlaşmışlardı. Rusya'nın izlediği dışsiyasetteki değişiklik tam da bu noktada gerçekleşti. Rus dışişleri bakanı Adam Czartoryski'nin Lehistan'ı Rusya'nın garantörlüğünde birleştirme planı rafa kalkarken I. Aleksandr, Lehistan'daki ortak çıkarlar temelinde yükselen Prusya ittifakına geri döndü. Ancak 14 Haziran 1807'de Freidland'da iki müttefikin aldığı ağır yenilgi tüm planları suya düşürmüştü. Buna mukabil Napoléon'un Niemen Nehri'nin öte yakasına geçmek konusundaki isteksizliği ve ateşkes görüşmelerinde Rusya'dan toprak talebinde bulunmaması I. Aleksandr'ın bir kez daha Prusya ile arasına mesafe koymasına sebep oldu. Rusya ve Prusya'nın Tilsit'teki müzakereleri ayrı ayrı yürütmelerinin temel sebebi buydu. Diğer taraftan Rus Çarı, Berlin'in çıkarlarını korumak için verdiği sözleri de elinden geldiğince tutmaya çalışacaktı. Müzakereler esnasında Rus temsilcilerin genel olarak Avrupa'nın meşrû monarklarını savunan bir tavır sergilemesi, Prusya'nın 1805'deki sınırlarına dönüşü için temel oluşturma çabası olarak da değerlendirilebilir. Her ne kadar Tilsit'te bunu başaramasa da Çar Aleksandr, antlaşmanın dördüncü maddesinde yeraldığı şekilde Prusya'nın tamamıyla Avrupa haritasından silinmesinin de önüne geçmeyi başarmıştı. Bu bağlamda yukarıda sunulan ve İshâk Bey'in de katıldığı perspektifi eleştiriye tabi tutan yeni bir tarihçiliğin son dönemlerde kendisini gösterdiği de belirtilmelidir. Bu yeni bakış açısı Napoléon'un Tilsit'te Prusya'yı haritadan silmek gibi bir hedefinin bulunmadığını dolayısıyla Prusya'nın ayakta kalmasında Rusya'nın rolünün bulunmadığını öne sürmektedir. Konuyu her açıdan tartışmaya açan önemli bir çalışma için bk. Claus Scharf, "The Power of the Weak Opponent: Diplomacy of Alexander I in Tilsit", *Journal of Modern Russian History and Historiography*, 12, 2019, s. 209-223.

275 Gerçekten de I. Aleksandr, Erfurt'a hem giderken hem de ülkesine dönerken Königsberg'de III. Friedrich Wilhelm'le görüşmüştü. Vandal, *age*., s. 408-409.

276 Napoléon 8 Eylül 1808'de imzaladığı antlaşma ile Oder nehri üzerinde bulunan ve taktik açıdan büyük öneme

karr-ı hükûmetine ʿavdet etmek lâzım iken Rusya İmparatoruna misâfir olmak üzere Petreburga varub birkaç gün anda ikâmet eylemesi neden iktizâ eylediği ve sebeb-i hafîsi ne olduğu maʿlûm değildir[277]

Avusturya Devletinin tedârikâtı beyânındadır

Rusya ve Fransa imparatorlarının Tilsitde mülâkât ve ʿakd-i ahidnâme-i silm ü musâfât etdikleri târîhden berü Avusturya Devleti imparatoreyn-i mesfûreyn beyninde maʿkûd şurût-ı hafiyyeden vesveseye zâhib olduğuna binâ'en her ne kadar zarûrî İngiltere ile katʿ-ı ʿalâka birle usûl-i matlûbelerine muvâfakat etmiş ise de bir tarafdan ʿaskerine takviyet ve tedârik-i levâzımât-ı seferiyyeye muvâzabetden hâlî olmadı ʿale'l-husûs Bonapartanın İspanya gâ'ilesine meşgûliyeti kesb-i şiddet etdikce İngiltere ile hafîce feth-i bâb-ı muhâbereye mübâşeret ve Bonapartanın rağm-ı enf-i gurûruna tamâm fırsatdır diyerek Rusya Devletini taraflarına celb içün iʿmâl-i tedâbîr-i gûnâgûne bezl-i küll-i ihtimâm ü dikkat **[29b]** etmiş iken Rusya İmparatoru Fransa ittifâkından aslâ ayrılmayub[278] İspanya maddesinde bîgarazâne muʿâmele eylediğinden başka Erfurda[279] Bonaparta ile mülâkâtında hafîyyen söyleşüb tanzîm itdikleri ʿuhûdun muktezâsı olarak bi'l-iştirâk İngiltereye kuryerler irsâliyle teklîf-i sulh etmeleri şiddet-i ittihâdlarını mü'eyyid bir delîl-i sarîh idüği münfehim olmağla Avusturya Devleti[280]

---

sahip tahkimatlar, Glogau, Stettin ve Custrin, dışında kalan Prusya topraklarından çekilmeyi kabul etmişti. De Clercq, *age*., s. 270-273.

277 III. Friedrich Wilhelm, eşi ve iki kardeşi Erfurt'ta Çar tarafından yapılan daveti kabul ederek 27 Aralık 1808'de St. Petersburg'a gitmek üzere yola çıkmışlardı. St. Petersburg'da Rus takvimine göre 12 Ocak'ta yılbaşını kutlayan çift, 31 Ocak 1809'da Rusya'dan ayrılmış ve 10 Şubat 1809'da Königsberg'e ulaşmışlardır. Bu seyahatin ardından kayda değer bir diplomatik gelişmenin yaşanmadığı belirtilmelidir. Zira 1809 Ocak ayında Prusya, Avrupa güç dengesi açısından dikkate alınmayacak kadar güçsüzdü. I. Aleksandr'ın Fransa'nın St. Petersburg elçisi General Caulaincourt'a (1773-1827) söylediği şekilde ifade edecek olursak "ikiden daha fazla kez Kral'la siyaset konuşmamıştı." Seyahat esnasında zikre değer tek gelişme I. Aleksandr'ın kızkardeşi Büyük Düşes Katerina (1788-1819) ile Oldenburg Dükü Georg (1784-1812) arasındaki evlilikti. Alan Palmer, *Alexander I: Tsar of War and Peace*, Harper & Row, New York 1974, s. 179-182.

278 Bu sırada Avusturya, İngiltere ile yeniden iane görüşmelerine başlamanın yanında sadece Rusya'yı değil, Prusya'yı da yanına almak için çaba sarf etmekteydi. Ancak Prusya Kralı ve Kraliçesi'nin St. Petersburg seyahatinin de ima ettiği üzere Rusya ve Prusya'nın arasında son derece yakın bir ilişki tesis edilmişti. St. Petersburg'un devam etmekte olan Osmanlı savaşı konusunda Napoléon ile pazarlık masasında olması bu bağlamda her iki devleti de Avusturya'nın önderliğinde kurulması planlanan yeni bir koalisyon için seçenek olmaktan çıkartmaktaydı. Üstelik ağır bir borç yükü altında ezilen Prusya'nın bu sırada bir ordusu dahi yoktu. İngiltere'nin İsveç'ten çekilmesi, İspanya'da devam eden savaş ve Danimarka'nın Fransa tarafına savrulması İngiltere'yi de güvenilir bir müttefik olmaktan çıkartmaktaydı. Dolayısıyla Avrupa'nın diplomatik durumu gözönüne alındığında Avusturya'nın yeni koalisyon teşebbüsü prematüre bir girişimdi. Beer, *Zehn Jahre österreichischer Politik*, s. 342 ve Driault, *agm*., s. 612

279 Erfurt zirvesine Avusturya temsilcisi olarak katılan Baron Vincent'in (1757-1834) genel olarak diplomatik meselelere yaklaşımının da Napoléon'a güven telkin etmediği rahatlıkla söylenebilir. Osmanlı-Rus harbinin kendi topraklarına sıçramasından çekinen Viyana idaresi bir taraftan Slobozia'da süren müzakerelerin barışla sonuçlanmasını beklerken diğer taraftan kendi idaresi altında bulunan Küçük Eflak için endişelenmekteydi. Beer, *Zehn Jahre österreichischer Politik*, s. 346

280 İshâk Bey'in altını çizdiği noktalara Erfurt'ta imzalanan konvansiyonun onuncu maddesi de eklenmelidir. Buna göre St. Petersburg'un Bâb-ı Âli ile devam etmekte olan savaşına, "Avusturya ya da bir başka güç Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında devam eden savaşa girmesi halinde Majesteleri İmparator Napoléon

bir kat dahi tevahhuş ve tevehhüm ve üzerine tasmîmi melhûz olan sû'ikasdın icrâsına vakt virmemek içün âʿdâsına tesâbuk ve takaddüm fikriyle açıkdan tedârikât-ı kaviyyeye teşebbüs etmekden[281] nâşî Bonaparta Alamanda mevcûd ʿaskerini Avusturya hudûdu kurbünde cemʿ etdirüb kendûsi dahi İspanyadan ʿala-cenâhi'l-istiʿcâl Parise ʿavdet eyledi berü cânibden Rusyalunun Leh içinde olan ʿaskeri Avusturya hudûduna semt olmağla Fransalu ile bi'l-ittifâk muhârib olacak mı yohsa bu maddede müdâhale etmemek üzere mi tertîb eylediler henüz [belli] değildir bu aralıkda Beçde mukîm Fransa elçisi bir bahâne bulub yerine serkâtibini tevkîl ile devleti **[30a]** tarafına ʿavdet etmiş ise de vekîl-i mersûm ile Avusturya Devletinin umûr-ı ecnebiyyesi beyninde lâyenkatıʿ mükâlemeler ve bu iki devletlerin biribirlerine kuryerler mütevâlî olduğuna nazaran[282] bir tarafdan müzâkere-i sulh olunmakda idüği bî-iştibâhdır keyfiyyet-i âhvâl bu sûreti kesb etmişken Avusturya Devleti İngilterelü ile cârî olan muʿâmele-i hafiyyesini henüz ızhârdan mücânebet ve İngiltere malının ʿadem-i revâcı husûsunda üslûb-ı sâbık üzere müdâvemet üzeredir[283] **[30b]**

Âhvâl-i Saltanat-ı Ebed-Müddet-i Seniyyeye hâvî makâle-i mahsûsadır

Devlet-i ʿAliyye-i kavî-şevket öteden berü Rusya Devletinin hıyânet ve habâsetine mebnî hasm-ı tabîʿîsi iken Fransalu Mısır cânibine tasallutu zuhûr eylediği cihetden bin iki yüz on üç senesinde devlet-i mezkûre ile rabt-ı şîrâze-i ittifâk ve ʿakîbinde İngilterelü dahi meslek-i ittihâda iltihâk ile düvel-i selâse bi'l-iştirâk Fransa üzerine sefere mübâderet etdikleri ve

---

derhal Rusya'nın yanında yeralacaktır" (*mais s'il arrivait que l'Autriche ou quelque autre puissance fît cause commune avec l'Empire Ottoman dans ladite guerre, S. M. l'Emperour Napoléon ferait immédiatement cause commune avec la Russie*). De Clercq, *age*., s. 286.

281 Arşidük Karl'ın (1771-1847) başını çektiği savaş karşıtları ve Stadion'un liderlik ettiği Fransa'ya savaş açılması için çaba sarf eden iki hizip arasında bölünmüş olan Viyana'da 1808 Nisan ayından itibaren herkes aslında Napoléon'un "herşeyi istediğinin" farkına varmıştı. Nitekim vatan topraklarını savunmak (*vertheidigung des vaterlandischen Bodens*) üzere milis kuvvetlerinin (*Landmiliz*) kurulmaya başlanması aynı yılın Mayıs ayına denk düşmektedir. İspanyol gerillaların etkisinin görmezden gelinemeyecek kadar yoğun hissedildiği yeni kurumsal yapıya 18-25 yaş arasındaki tüm Avusturyalı erkekler dahil edildi. Napoléon'un buna karşı hamlesi Ağustos 1808'de gerçekleşti. Fransızların İmparatoru, Ren Konfederasyonu'nun kuruluş belgesinde de belirtildiği üzere Bavyera ve Würtemberg'den sırasıyla 10.000 ve 15.000 kişilik orduları seferber etmelerini istedi. Nitekim Napoléon Avusturya'nın, İspanya'da yaratılan fiili durumu kabul etmeden İngiltere'nin İber Yarımadası'nda bir barışı kabul etmeyeceğini düşünmekteydi. Dolayısıyla 1809 senesinin ilk günlerinden itibaren Avrupa başkentleri yeni bir Fransa-Avusturya savaşının patlamasının an meselesi olduğunu biliyordu. Zira Avusturya ordusunda 16 Şubat 1809'da yeni birlik komutanları atanmış ve sefer görev yerlerine intikal etmeleri konusunda emir almışlardı. 27 Mart 1809'da II. Franz, Pressburg Antlaşması'ndan sonra yaşananlara ilişkin olarak Avusturya'nın şikayetlerini dile getiren ağır bir manifesto yayınladı. Ancak bu manifestodan evvel, 11 Mart 1809'da, Napoléon bölgedeki birliklerine Tuna hattına doğru intikal emrini vermişti. Dolayısıyla gerginliğin karşılıklı bir şekilde tırmandırıldığını ve Viyana'da savaş taraftarlarının ağırlık kazanmasının ardından Avusturya ordusunun harekata başladığını belirtmek mümkündür. Beer, *Zehn Jahre österreichischer Politik*, s. 310-311, 321 ve 368-370; Rose, *age*., C 2, s. 181.

282 Bu sırada Fransa'nın Viyana büyükelçisi Antoine-François Andréossy'di (1761-1828) ve maslahatgüzar olarak Viyana'da M. Dosdun bulunmaktaydı. "Des Ambassadeurs, envoyés, ministres et autres agents politiques: De la Cour de France près Les Puissances Étrangères", *Annuaire historique pour l'Année…*, C 12, 1848, s. 148.

283 Bu noktada Avusturya'nın ağır bir yenilgiye uğrayacağı savaşın, 10 Nisan 1809'da Avusturya ordusunun sınırı geçerek Regensburg istikametine doğru gerçekleştirdiği harekatla başladığı belirtilmelidir. Ancak İshâk Bey, kuvvetle muhtemel lâyihasını kaleme aldığında henüz savaşın başladığından haberdar değildi. Harekatın ayrıntısı için bk. John H. Gill, *1809: Thunder on the Danube*, 3 cilt, Frontline Books, Londra 2012.

rabt olunan ittifâknâmenin şurûtuna nazaran tarafeyn-i muʿâhideyn seferin imtidâdına dâʿir veyâhûd musâlahaya mütedâ'ir niyetlerini biribirlerine keşf ü beyân eylemeleri mevʿûd[284] iken Devlet-i ʿAliyyeye haber virmeksizin iki yüz on beş senesinde **[31a]** Rusyalu Parise murahhas irsâliyle ʿakd-i musâlaha eylediği[285] ve dâimâ Akdeniz reʿâyâsı ve Sırplu tâ'ifesi ve Tuna sevâhili âhâlîsini ifsâddan hâlî olmuş değil iken Saltanat-ı Seniyye muktezâ-yı ʿulüvv-i cenâbı üzere şerâ'it-i dostî ve muhabbetin halelden vikâyesine kemâliyle ihtimâm ve dikkat ve târîh-i merkûmda Rusya musâlahasına taʿkîben Fransalu ile ʿakd-i sulh[286] ideliden berü bîtaraflık usûlüne sebât ve müdâvemet ve cümlesi hakkına icrâ-yı lâzıme-i hulûsperverî ve muhabbet üzere olub hatta Rusya ve İngilterelü ile ittifâkı bâkî iken devleteyn-i merkûmeteyn sonradan Fransalu ile ʿale't-tekrâr sefere ibtidâr eylediklerinde usûlünü bozmayub tarafeyn ile vikâye-i şîrâze-i hüsn-i âmîziş ve ülfetden münfekk olmadığı ve Âsitâne-i şevket-âşiyânede mukîm Fransa elçisi[287] Bonaparta hakkında imparatorluk kabûlünü ʿarz ve teklîf eylediği vaktde Rusya ve İngiltere ile maʿkûd râbıta-i ittifâka zerre mikdârı halel gelmemek mülâhazasına mebnî teklîf-i mezkûr rehîn-i müsâʿade-i seniyye buyrulmadığından elçi-i mesfûr münfaʿilen devleti cânibine ʿavdet etmiş ise de bu keyfiyyet bâdî-i sefer olmayub **[31b]** elçi yerine bir nefer

284 Napoléon'un Mısır'ı işgal girişimi üzerine Bâb-ı Âli, 3 Ocak (Jülyen 23 Aralık 1798/26 Receb 1213) 1799'da Rusya ve 5 Ocak 1799'da (28 Receb 1213) İngiltere ile ittifak antlaşmaları imzalamıştır. Her iki antlaşmanın da ilk maddeleri tarafların bağımsız bir biçimde barış müzakeresi yürütmemesi yönündeki kararı kayıt altına alır. Gabriel Noradounghian, *Recueil d'actes Internationaux de l'Empire ottoman*, C 2, Librairie Cotillon, Paris 1897, s. 24 vd.; *Mecmua-i Muâhedât*, C 1, TTK Yayınları, Ankara 2008, s. 262 ve C 4, s.14.

285 İshâk Bey, II. Koalisyon'un çöküşüne işaret etmektedir. Nitekim 1799 senesi sonlarından itibaren Habsburglar ile çatışma içerisine giren Çar I. Pavel artık Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir müttefiki olarak savaşa devam etmek istememekteydi. Diğer taraftan İsviçre ve Orta Avrupa'da Habsburg askeri yardımı olmaksızın savaşması mümkün görünmeyen Rus ordusunun Hollanda'daki birlikleri de yeniden organize edilmeliydi. Bu bağlamda II. Koalisyon içerisinde Habsburglara karşı İngiltere ve Rusya'nın kurduğu ayrı bir ittifaktan bahsetmek mümkündür. Bu bölünmüş yapı çerçevesinde II. Koalisyon, General Suvarov komutasındaki Rus birliklerinin Kuzey İtalya ve İsviçre'den çekilmesiyle fiilen sona ermişti. Şubat 1800'de Rus tüccarların Fransa sınırları dahilinde yapacakları ticarete izin verilmesi, Rusya'nın Silahlı Tarafsızlık Ligi'ni yeniden hayata geçirmesi Londra'nın da St. Petersburg'dan uzaklaşmasına yol açtı. Barış müzakerelerinde tam yetkili temsilci olarak Stephan Alekseievich Kolychov (1746-1805) bu konjonktürde 16 Ocak 1801 tarihinde Paris'e gönderildi. Müzakerelerde Osmanlı İmparatorluğu'nu savunan bir dil kullanan Kolychov'un yerine, St. Petersburg'da yaşanan Saray darbesinin ardından iktidara gelen I. Aleksandr tarafından Arkadii Ivanovich Morkov (1747-1827) atandı. Temmuz ayında yaşanan bu değişimden sonra da Morkov, müzakerelerede Bâb-ı Âli'nin lehine bir tavır takınmıştır. Bu sırada Rusya'nın Paris'e yaptığı her iki atamaya da Bâb-ı Âli'nin sessiz kalması fakat lâyihanın yazıldığı tarihte İshâk Bey'in St. Petersburg'un söz konusu dönemde yaptığı hamleleri antlaşmaya aykırı bulması dikkat çekicidir. Paul W. Schroeder, "The Colapse of the Second Coalition", *The Journal of Modern History*, 59, 1987, s. 279-280 ve Valeriy Morkva, *Russia's Policy of Rapprochement with The Ottoman Empire in the Era of The French Revolutionary and Napoleonic Wars, 1792-1806*, Bilkent Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 284vd.

286 Paris sefiri Esseyid Ali Efendi ile Fransa dışişleri bakanı Talleyrand arasındaki barış görüşmeleri 9 Ekim 1801'de imzalanan bir önantlaşma ile sonuçlanmıştı. Kalıcı barış antlaşması ise 26 Haziran 1802'de Galib Efendi ile Talleyrand arasında Paris'te imzalanacaktı. 1802 tarihli antlaşmanın gizli maddesinde Fransa'nın Bâb-ı Âli'yi diğer ülkelere karşı bir savaşta kendisini desteklemeye zorlayamayacağının açıkça belirtilmesi konumuz açısından dikkate değer bir ayrıntıdır. lgnaz de Testa, *Recueil des Traites de la Porte Ottomane*, C 1, Amyot, Paris 1865, s. 495-496 ve C 2, s. 146-149. Ahmed Cevdet, *age*., C 7, s. 361-363.

287 İshâk Bey Aralık 1804'de İstanbul'dan ayrılan Guillaume Brune'e (1764-1815) referans vermektedir.

maslahatgüzâr[288] taʿyîn olunmağın miyânede yalnız bir nevʿ bürûdet-i mestûre hâsıl olduğu bi-tefâsîlihâ muhât-ı ʿilm-i dekâyık-âşinâ-yı âsafâneleri olan mevâddan olmağla îzâh ü tatvîle cesâret olunmayub ancak iki yüz yirmi senesinden[289] berü zuhûra gelen ahvâlin sebt ü tahrîrine ibtidâr olunur

Rusya ittifâknâmesinin tecdîdi beyânındadır

Rusya ve İngiltere ve Avusturya ve İsveç devletleri ʿale't-tekrâr Fransa üzerine sefer üzere iken[290] Devlet-i ʿAliyye-i sermediyü'l-istikrâr ile Rusya devleti beyninde cârî olan ittifâkın müddeti hitâma karîb olduğuna binâ'en Rusyalu tecdîdini istidʿâ[291] ve hattâ memâlik-i mahrûsede sâkin bi'l-cümle reʿâyâ-yı pâdişâhî fîmâ baʿd Rusya devleti himâyesinde olmak misüllü nice şurût-ı mekrûhenin sened-i cedîdde derc ile tervîcini iddiʿâ idüb lâkin Devlet-i ʿAliyyede Fransalu kemâ fi'l-kadîm kesb-i nüfûz ve iʿtibâra fürceyâb olmamak mülâhazası Rusyalu ʿindinde cemîʿ efkâra akdem fe-lizâlik zikr olunan tecdîd-i ittifâk maddesi ol esnâda Rusya tarafından **[32a]** be-gâyet mültezem ve istiʿcâli ehemm ü elzem görünmeğin şurût-ı mastûreye ısrâr idemeyüb keff-i yede mecbûr oldu[292] hatta tecdîde dâʿir olan senedât Bâb-ı ʿÂlîde mübâdele olunduğu günün irtesi Bec

288 Mareşal Brune, İshâk Bey'in de belirttiği üzere Napoléon'un imparatorluk unvanını III. Selim'e tanıtmak konusunda Bâb-ı Âli ile yaşadığı çatışma sebebiyle İstanbul'dan ayrılmıştır. Fransız elçiliğinde yaşanan bu krizin ardından önce Pierre Parandier (kimi kaynaklarda Paraudier) maslahatgüzar olarak atanmış ve ardından yerine İshâk Bey'in yakından tanıdığı Pierre Ruffin (1742-1824) getirilmiştir. Mareşal Brune ve Napoléon'un imparatorluk unvanını tanıtmak için gösterdiği çaba için bk. P. Coquelle, "I'Ambassade de Maréchal Brune à Constantinople (1803-1805)", *Revue d'histoire Diplomatique*, 18, 1904, s. 53-73. Konunun Osmanlı belgeleri temelinde tasviri için bk. Yahya Bağçeci, "Osmanlı Belgelerine Göre Napolyon Bonapart'ın İmparator Unvanının Osmanlı Devleti Tarafından Tanınması Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII, 2014, s. 70-83. Pierre Ruffin'in maslahatgüzar olarak atanması konusunda ayrıca bk. Deherain, *age*., C 2, s. 7 vd.

289 1 Nisan 1805 - 21 Mart 1806.

290 İshâk Bey Temmuz-Ağustos 1805'de, Rusya, Kutsal Roma İmparatorluğu, İsveç ve Napoli'nin İngiltere'nin çevresinde toplanarak kurdukları III. Koalisyonu ve Eylül ayında başlayan muharebeleri kastetmektedir.

291 1799 Ocak ayı başında imzalanan Osmanlı-Rus ittifak antlaşmasının on dördüncü maddesine göre antlaşma geçerliliğini sekiz yıl süresince koruyacaktı. Ancak aynı maddenin devamında söz konusu sürenin sonuna yaklaşıldığında "o dönemdeki durum" (*circonstances du moment*) yeniden değerlendirilerek bazı değişiklikler yapılabilirdi. Bu bağlamda Rusya'nın İstanbul elçisi Andrei Italinsky (1743-1827), 1805 Şubat ayı başlarında antlaşmanın yenilenmesi isteğini Bâb-ı Âli'ye bildirmiş ve taraflar arasındaki ilk görüşme 28 Şubat 1805'de yapılmıştır. Armand Gosu, "The Third Anti-Napoleonic Coalition and the Sublime Porte*", International Journal of Turkish Studies*, 9, 2003, s. 205.

292 Rusya tarafının müzakerelerde teklif ettiği iki gizli madde Bâb-ı Âli tarafından antlaşmadan çıkartılacaktı. Nitekim Rusya, antlaşma aracılığı ile Kafkaslar'da Gürcistan aleyhine olan yayılımını Osmanlı tarafına kabul ettirmeye çalışırken diğer taraftan da Napoléon'un muhtemel bir saldırısına önlem olarak Tuna hattını korumak üzere Memleketeyn'e on ilâ on beş bin asker konuşlandırmayı teklif etmekteydi. Ayrıca İngiltere'ye İskenderiye ve Mora'da bir başka limanın Kraliyet Donanması'nın ikmali için verilerek Londra'nın bu iki limanda dört beş bin nefer bulundurmasına müsaade edilmesi, Rusya'nın bir diğer talebiydi. Fakat İshâk Bey, Rusya'nın hazırladığı taslak metnin az önce aktarılan üçüncü maddesine değil, sekizinci maddesine referans vermektedir. Buna göre Rus tarafı, Osmanlı Devleti'nin gayr-ı müslim tebasına inanç ve vicdan özgürlüğü vermesinin yanı sıra onların Müslümanlarla aynı yasalara ve ayrıcalıklara tabi olmasını istiyordu. İstanbul'daki Ortodoks Kilisesi'nin ve ona bağlı Ortodoks din adamlarının iktidarını tahkim edecek olan bu madde Rus Ortodoks Kilisesi'nin lideri olan Çar'a da Ortodokslar ve Bâb-ı Âli arasında yaşanacak sorunlara müdahale etme imkânı veriyordu. Bu bağlamda 1799 antlaşmasının on dördüncü maddesine dayanan Rusya'nın söz konusu antlaşmayı süreç içerisinde yaşanan gelişmeler çerçevesinde St. Petersburg'da takip edilen siyasete

istîlâsından[293] sonra Nemçe ve Rusya orduları bi'l-maʿiyye bulundukları mahalde inhizâm-ı küllî ile perîşân oldukları havâdisi vâsıl olmağla[294] bu haber birkaç sâʿat evvel yetişmiş olsa şâyed bazı ağdâr[295]-ı mülzimenin dostâne îrâdıyla mübâdele husûsu te'hîr olunmak mümkün olur idi[296]

Cânib-i Devlet-i ʿAliyyeden imparatorluğun kabûlü beyânındadır

Bâlâda mezkûr düvel-i efrenciyye bahsinde yâd ü işʿâr olunduğu vech üzere Bonaparta Bec şehrine gâlibâne dâhil ve Rusya ve Nemçe ordularını perîşân ve muzmahill itdikden sonra tamam Devlet-i ʿAliyye Rusyalunun tecdîd-i ittifâk maddesinde lisâna getürdükleri teklîfât-ı bâridelerini der-hâtır ile derûnî infiʿâli derkâr olduğu hâlde bir nefer oficyâlini ihbâr-ı gâlibiyeti hâvî tahrîrât ile Âsitâne-i Saʿâdete tesyîr ve Fransanın merâmı Rusya devleti sulh etmez ise **[32b]** Lehe hücûm etmekden ʿibâret olduğunu mukaddimât-ı hulûs ile inhâ ve takrîr etmekden nâşî Devlet-i ʿAliyye lâzıme-i şân-ı ʿazamet-ʿünvânı olduğu üzere gelen oficyâle inʿâm ve ikrâm ile taltîf ve bîtaraflık mesleğinden aslen ve katʿan ʿudûl etmemek niyetinden fâriğ olmayarak yalnız imparator elkâbını hâvî Bonpartaya bir kıtʿa nâme-i hümâyûn tahrîriyle ızhâr-ı sûret-i nevâziş ve te'lîf eyledikden katʿ-ı nazar Devlet-i ʿAliyyenin tamâmiyyet-i mülkü taʿahhüd olunmak ve Eflâk ve Boğdân memleketlerine dâʿir mukaddemâ Rusyalu ile merbût olan şurût-ı kerîhe ibtâl ve taʿtîl kılınmak misüllü bazı mevâddın Fransalu yediyle tanzîmi matlûb idüği ve Bonaparta tarafından Âsitâne-i saʿâdete elçi gönderilmek husûsuna müsâʿade-i seniyye-i erzânî buyurulacağı ofiçiyâl-i mersûma hafiyyen beyân olunmuş idi[297]

---

uygun hale getirebileceği temel bir metin olarak gördüğü açıktır. Ancak söz konusu iki madde de İshâk Bey'in de belirttiği üzere iki tarafın imzaladığı son metinde yeralmamaktadır. Gosu, *agm*., s. 201-202.

293 19 Ekim 1805'de sonuçlanan Ulm Muharebesi'nin ardından 12 Kasım'da General Murat komutasındaki birlikler açık şehir ilan edilmiş olan Viyana önlerine kadar ilerlemişti. Chandler, *age*., s. 407.

294 İstanbul'da 23 Eylül 1805'de yenilenen antlaşmanın imza edilmesinden sonra metin, III. Selim tarafından 11 Ekim 1805'de ve Çar I. Aleksandr tarafından da 30 Ekim 1805'de onaylanmıştır. Onaylanmış metnin Rusya tarafından İstanbul'a geliş tarihi 14 Aralık 1805'dir. Fakat ramazan bayramı dolayısıyla tasdikli nüshaların değişimi ancak 30 Aralık'ta yapılabilmiştir. 2 Aralık 1805'de gerçekleşen Austerlitz Muharebesi'ni Napoléon'un kazandığı haberi ise sadece bir gün sonra 1805 senesinin son gününde İstanbul'a ulaşmıştır. Ahmed Cevdet, *age*., C 8, s. 47 ve Gosu, s. 215.

295 Metne anlam açısından bakıldığında "aʿzâr" kelimesinin müstensih tarafından sehven yanlış yazılmış olduğu düşünülmektedir.

296 Osmanlı-Rus ittifakının yenilenmesi konusunda ayrıca bk. Sergey Goryanof, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, çev. Ali Reşad, ed. A. Ahmetbeyoğlu-İ. Keskin, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 51-54; Mouravieff, *age*., s. 197 vd.

297 Bu sırada Bâb-ı Âli ile Fransa elçiliği arasında temasın arttığını söylemek mümkündür. Nitekim Bâb-ı Âli, Austerlitz muharebesinin haberi İstanbul'a ulaştıktan sonra 10 Ocak 1806'da Napoléon'un imparatorluk unvanını tanıyacağına dair ilk sinyali bir buyruldu ile verir. Ancak Fransa bu konuda çok daha üstdüzeyden, doğrudan Topkapı Sarayı'ndan bir işaret beklemektedir. Bu bakımdan Napoléon'un zaferlerinden güç alan Fransa maslahatgüzarı Pierre Ruffin 15 Ocak 1806'da verdiği notada, Bâb-ı Âli ile İngiltere ya da Rusya arasındaki bir ittifakın, 1802 tarihli Osmanlı-Fransa antlaşmasını geçersiz kılacağını belirtir. Gelişmeler Ruffin'in elini daha da güçlendirir. Zira 22 Ocak 1806'da İstanbul'a gelen özel bir Fransız kuryesi Pressburg Antlaşması haberini taşımaktadır. Aynı dönemde Fransa dışişleri bakanı Talleyrand'ın özel sekreteri Gaspard Roux de Rochel'in (1762-1849) İstanbul'a gelmesi ise Fransız hariciyesinin konuya verdği önemi gösterir. Aslında mesele sadece imparatorluk unvanının tanınması değil, fakat Osmanlıların ittifak gereği Rus gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçmesine müsaade etmesidir. Bu duruma Fransa'nın göz yummayacağının altını çizen Roux, kendisi ile yapılan gizli müzakerelerde Osmanlı toprak bütünlüğünün Fransa tarafından taahhüd edildiğini ve Napoléon'un Eflak ve Boğdan konusunda Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında

İngiltere ittifâknâmesinin tecdîdi istidʿâ olunduğu beyânındadır

Ol esnâda Rusya elçisi[298] bir tarafdan mersûm Fransalu ofiçiyâlin bu sûretle vürûdunu ve birkaç meclis-i mükâlemeden sonra mükerremen ve mültefeten ʿavdet eylediğini görüb bir tarafdan **[33a]** dahi makâm-ı riyâsetde bulunan Vâsıf Efendi merhûm[299] Eflâk voyvodası İpsilandi tarafına biz memleketeynin şurût-ı kerîhesini Fransalu yediyle ilgâya saʿy ideriz inşâ'âllah müyesser olur diyü min-gayr-ı rü'yetin ifşâ-yı sırr[300] idüb keyfiyyet-i hâl bu takrîb Rusya elçisine ʿaks etmekden nâşî ol vakitden berü Rusya Devleti sû-i zanna zâhib ve Devlet-i ʿAliyyenin Fransalu ile hafî muʿâmelesini taharrî ve tecessüse harîs ve tâlib olub İngiltere ile bi'l-maʿiyye gâh ihâfe ve tehdîd sûretlerini ızhâr[301] ve gâh şikâyet maʿrazında bast-ı mukaddimât-ı iğbirâra başladılar ve hatta Devlet-i ʿAliyye ile İngilterelü beyninde câri olan ittifâkın müddeti inkızâsına henüz hayli vakt var iken hem Devlet-i ʿAliyyenin Fransalu hakkında derece-i meylini istimzâca vesîle ve bâhusûs Fransa ile yeniden tebrîdine ʿillet-i müstakille olmak mülâhazasıyla ittifâk-ı mezkûrun tecdîdi husûsunu devleteyn-i merkûmeteyn bi'l-ittifâk istidʿâ[302] birle evliyâ-yı umûr hazerâtını **[33b]** küllü yevm taʿcîzden hâlî değil iken Devlet-i ʿAliyye Fransaluya bir dürlü serrişte-i infiʿâl virilmemek içün hüsn-i müdâfaʿa ile imrâr-ı vakti ihtiyâr idüb müddet-i kalîle mürûrunda Bonapartanın Avusturya ile sulh eylediği ve Venedik ve ânâ tâbiʿ Dalmaçya memleketi Avusturya İmparatoruna terk ile İtalya Krallığına zamm olunduğu ve bu takrîb Fransalu Arnavudluk semtinde memâlik-i mahrûseye câr-ı mülâsık olduğu haberleri ve Fransa ʿaskeri ber-tıbk-ı me'mûl Leh üzerine teveccüh etmeyüb Rusya İmparatoru bakiyye ʿaskerini hudûduna iʿâde birle kendüsi Betreburga ricʿat ve Bonaparta Parise insirâf ve ʿazîmet etmiş ise de cemîʿ ʿaskerini Alamanda terk eylediği havâdisi dahî müteʿâkiben zuhûr eylediğinden Devlet-i ʿAliyye vakt ü hâli gözederek İngiltere İttifâknâmesinin bîvakt-i tecdîdini tesvîf ve te'hîr eyledi[303]

---

durduğunu bildirir. Müzakerelerde İstanbul'a yeni bir Fransız büyükelçinin atanması konusu da gündemdedir. Roux, yeni elçiyi kabul etmemek gibi bir seçeneği bulunmayan Bâb-ı Âli ile oynadığı sopa-havuç oyununda başarılı olur. Zira Roux'nun İstanbul'dan ayrılmasından hemen sonra, 28 Şubat'ta Ruffin, imparatorluk unvanının tanınacağı, bu konuda Paris'te bulunan Halet Efendi'ye yeni talimatların gönderileceği konularında doğrudan Topkapı Sarayı tarafından bilgilendirilir. Fakat Ruffin, bununla da yetinmez ve unvanın tanındığını bildirmek üzere Paris'e bir elçi gönderilmesini talep eder. Gönderilecek elçi Abdurrahman Muhib Efendi'den başkası değildir. Bu bağlamda İshâk Bey'in "ofiçiyal" sıfatıyla tanımladığı kişinin Roux de Rochel olması kuvvetle muhtemeldir. Ahmed Cevdet, *age*., C 8, s. 47-48 ve Vernon J. Puryear, *Napoleon and the Dardanelles*, University of California Press, Berkeley 1951, s. 67-68 ve 71-72.

298 Andrey Italinsky (1743-1827).

299 Vasıf Efendi 19 Ekim 1806'da vefat etmiştir. Ahmed Vasıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Haka'iku'l-Ahbâr*, ed. Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yay., İstanbul 2017, s. XCVII.

300 İshâk Bey, kuvvetle muhtemel Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 16. maddesinin onuncu fıkrasında belirtildiği üzere voyvodalıklar konusunda çıkacak sorunlar hususunda Rusya'nın arabuluculuk yapma ve bunu kullanarak voyvoda atamalarına müdahalede bulunma haklarının yeniden düzenlenmesini imâ etmektedir. Noradunghian, *age*., C 1, s. 327.

301 "izhâr" kelimesi sehven iki kez yazılmıştır.

302 Bu sırada İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Charles Arbuthnot'tur (1767-1850). İshâk Bey'in de belirttiği üzere 1806 senesi başlarından itibaren Rusya elçisi İtalisky'nin baskısı altında olduğu anlaşılan Arbuthnot'un gözden geçirilmesi konusunda ısrar ettiği 1799 tarihli Osmanlı-İngiliz ittifak antlaşması da tıpkı aynı tarihli Osmanlı-Rus antlaşması gibi sekiz yıllık geçerlilik süresine sahipti. 1806 senesi başlarından itibaren Osmanlı-İngiliz ilişkileri konusunda bk. Fatih Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 393-394.

303 İshâk Bey, 26 Aralık 1805'de Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu arasında imzalanan Pressburg Antlaşması'na

Âsitâne-i Saʿâdete Fransa elçisinin vürûdu ve Rusya ile bazı mevâdd-ı münâzaʿun fihânın zuhûru beyânındadır

Cânib-i Saltanat-ı Seniyeden erzân buyurulan müsâʿade-i **[34a]** seniyyeye mebnî Sebastiyan nâm Fransalu büyük elçilik pâyesiyle Dersaʿâdete vâsıl[304] ve ʿakîbinde Rusya İmparatorunun Parise irsâl eylediği murahhası maʿrifetiyle ʿakd-i sulh[305] olunduğu ve Devlet-i ʿAliyyenin tamâmiyet-i mülkü ve serbestiyet ve istiklâli derûn-ı ahidnâmede derc itdirildiği haberi gelmeğle evliyâ-yı umûr hazerâtının derûnuna nev ʿummâ itmînân hâsıl olmuşdu

Ancak şahs-ı mesfûr şeytanet û hîleye kesb-i tefenün etmiş bir muharrik-i desîsekâr[306] olmağla evâ'il-i vürûdunda Devlet-i ʿAliyyenin muktezâ-yı maslahatı cemîʿ-i düvel ile dost olarak bîtaraflığa sebât etmekdir biz hulûskâr ve gayretkeş olduğumuzdan mutlakan bize merbût olur sâ'irlerini terk itsün dimeziz daʿvamız yalnız İngiltere ile ittifâknâmenin tecdîd olunmamasıdır deyü sûret-i hakdan gelerek lafzen ve zâhiren isbât-ı hayrhâhî ve ihlâsda saʿy ü ikdâm etmiş ise de fiʿilen Devlet-i ʿAliyyeyi müttefikleriyle tebrîdi müstelzim olacak tedâbirin icrâsında tecvîz-i kusûr etmiş değildir[307] şöyle ki ahidnâmede derc olunan Devlet-i ʿAliyyenin

atıfta bulunmaktadır. Bâb-ı Âli'nin ittifakların yenilenmesi meselesinde önceliği Rusya'ya vermiş olması ve müzakerelerin ortasında Rusya'nın Gürcistan'da bulunan Anaklia Kalesini işgal etmesi sebebiyle görüşmelere ara verilmesi İngiltere ile müzakere sürecinin ertelenmesine neden olmuştur. Nitekim yukarıda İshâk Bey'in de belirttiği üzere eğer Austerlitz muharebesinin sonucuna dair haber İstanbul'a birkaç gün evvel gelmiş olsaydı kuvvetle muhtemel Bâb-ı Âli, Rusya ile ittifak antlaşmasını gözden geçirmeyecek ve süresini uzatmayacaktı. Dolayısıyla bu konjonktürde İngiltere ile ittifakın gözden geçirilerek uzatılmasına dair müzakerelere hiç başlanmamıştır. 1806 başlarında İngiltere'nin Bâb-ı Âli'ye yönelik olarak izlediği politika konusunda bk. Paul Shupp, *The European Powers and The Near Eastern Question, 1806-1807*, Columbia University Press, New York 1931, s. 86 vd. Rusya'nın İran'la devam eden savaş esnasında Anaklia Kalesi'ni işgal etmesi ve bunun birkaç ay sonra başlayacak olan Osmanlı-Rus harbine giden yolda bir dönüm noktası teşkil etmesi konusunda bk. John Baddeley, *The Russian Conquest of The Caucasus*, New York, Longmans 1908, s. 67.

304 General Sébastiani 9 Ağustos 1806'da İstanbul'a ulaşmıştır. P. Coquelle, "Sébastiani Ambassadeur a Constantinople, 1806-1808 d'aprés des documents inédits", *Revue d'histoire Diplomatique*, 18, 1904 s. 579.

305 İshâk Bey, Rusya ile Fransa arasında 20 Temmuz 1806'da imzalanan antlaşmaya referans vermektedir. Görüşmeleri yürüten Pierre d'Oubril ve Jacques-Guillaume Clarke'ın isimlerine atfen Clarke-d'Oubril antlaşması olarak isimlendirilen metnin üç, dört, beş, altı ve yedinci maddeleri Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendirmekteydi. Nitekim antlaşmanın üçüncü maddesi Rusya'nın Dalmaçya'dan çekilmesini düzenlerken dördüncü maddeye göre Raguza Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun garantörlüğünde daha önce sahip olduğu bağımsızlığa sahip olacak ve burada bulunan Karadağlı savaşçılar yeniden evlerine dönecekti. Antlaşma imzalandığında Akdeniz'de bulunan tüm Rus birliklerinin İyon Adalarına çekilmesini ve söz konusu adalarda Rusya'nın dört bin kişilik kuvvet bırakmasını antlaşmanın beşinci maddesi karara bağlıyordu. Altıncı madde Osmanlı İmparatorluğu açısından belki de antlaşmanın en önemli maddesiydi. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü tarafların garantisi altına alınmıştı. Yedinci maddede Kotor'un tahliyesi ve Fransız birliklerinin Almanya'dan çekilmesi kararlaştırılmıştı. Doğrudan Bâb-ı Âli'nin dış politikasını etkileyebilecek maddelerin tartışıldığı Paris'teki müzakerelerin İstanbul'da oldukça yakından takip edildiğini söylemek mümkündür. Zira Osmanlı idaresinin bu konuda Paris elçisi Muhib Efendi tarafından bilgilendirildiği ve İstanbul'a ulaşan Moniteur Universel'in hararetle takip edildiği anlaşılmaktadır. Antlaşmanın maddeleri konusunda bk. *Annual Register*, s. 796-797. Bu konuda ayrıca bk. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 392-395 ve Günay, *age*., s. 281-283-287.

306 Asım Efendi'nin de Fransa elçisini "fettan-ı zemân halef-i şeytân Sebastiyan" olarak tanımlaması dikkate değerdir. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 483.

307 Fransa sefaretinin Clarke-d'Oubril Antlaşması'nı kullanarak Bâb-ı Âli'yi Rusya ve İngiltere'den uzaklaştırma çabası içerisine girdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Fransa maslahatgüzarı Ruffin, d'Oubril'in murahhas olarak Paris'e

[34b] serbestiyyet ve istiklâli taʿbîrâtı Eflak ve Boğdan'a dâʿir şurût-ı mekrûhe gibi mevâdd-ı gayr-ı marziyyenin ilgâsını mutazammındır zîrâ fîmâ baʿd Rusyalu şurût-ı mezkûreyi daʿvâya cesâret itse Fransa ile maʿkûd şart-ı mezkûra mugâyir hareket etmiş olacağına nazaran elbet Bonaparta muʿârız olur diyerek ve pes-i perde-i hafâda iʿmâl-i tedâbîr-i gûnâgûn iderek yedi seneden mukaddem ʿazilleri tecvîz olunmamak üzere şart olunarak taʿyîn buyurulan Muruz ve İpsilandi beğleri kable'l-hitami'l-müddet nâgâh bir günde ʿazl itdirüb yerlerine hâlâ Ruscukda ikâmet üzere olan Suco Beğ ve tercümân-ı vakt bulunan Kalimaki Beğ biri Eflak ve biri Boğdana nasb olundu[308] ve bir tarafdan elçi-i mersûm min-gayr-ı resm huzûr-ı hümâyûna çehre-fersâ olmak daʿvâsında begâyet ısrar idicek mes'ûlüne müsâʿade-i şâhâne erzânî kılınmağın[309] Devlet-i ʿAliyye tebdîl-i usûl ile Fransa tarafına meyl eylediğini Rusya elçisi gerek voyvodalar maddesinden ve gerek muʿâmele-i gayr-ı resmiyye ile mersûmun taltîfi iltizâm **[35a]** olunduğundan bir kat dahi istidlâl idüb Rusya İmparatoru dahi Parisde imzâ olunan bâlâda mezkûr musâlaha ahidnâmesini tasdîkden imtinâʿ birle yeniden Fransa ʿaleyhine sefer niyetinde olduğu havâdisi mütevârid olduğundan maslahat teşennüc ideceği anlaşılmağa başladı[310] zîrâ Rusya Devleti mâdâmki İngiltere ile bi'l-ittifâk müceddeden Fransa ʿaleyhine sefer niyetine karar virdi ve Fransalunun Lehe hücûm edeceği vesvesesi var idi böyle vakitde Devlet-i ʿAliyyenin Fransalu re'yiyle hareket eylemesi veche'n-mine'l-vücûh Rusyaluya el virecek maslahat olmayub bîtaraflığı kullanmak mümkün olamaz oldu keyfiyyet-i âhvâl bu sûreti kesb

---

gönderileceği haberini alır almaz konuyu muhatapları nezdinde kullanmaya başlamıştı. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 342.

308 Clark-d'Oubril'antlaşması'nın imzalandığı haberinin en geç 1806 Ağustos ayı başında İstanbul'a ulaştığı ve Ruffin ve General Sébastiani'nin bu sıradaki faaliyetleri gözönünde bulundurulduğunda İshâk Bey'in kronolojisinin tutarlı olduğu açıktır. Nitekim 23 Ağustos 1806'da görevdeki Eflak ve Boğdan voyvodaları Aleksandr Mouruzi (?-1816) ve Constantin İpsilanti (1760-1816) azledilerek yerlerine Aleksandr Soutzo (1751-1821) ve Scarlat Callimachi (1773-1821) atanmıştır. Bâb-ı Âli'nin bu hamlesinin, tam da General Sébastiani'nin istediği sonucu verdiği söylenebilir. Zira Eflak ve Boğdan voyvodalarının kontrol altına alınması ve bölgede, Fransa'nın yörüngesine girmesi öngörülen Bâb-ı Âli'nin mutlak iktidarının kurgulanması General Sebastiani'nin talimatları arasında yeralmaktaydı. Bu bağlamda Bâb-ı Âli'de alınan kararı öğrendikten sonra Italinsky, savaşın çıkacağından o kadar emindi ki tuttuğu tellallar aracılığıyla Rus tabiyetinde bulunanların İstanbul'u terk etmeleri gerektiğini başta Beyoğlu olmak üzere İstanbul'a duyurmuştu. P. Coquelle, "Sébastiani, Ambassadeur a Constantinople, 1806-1808", s. 578; Mouravieff, *age*., s. 382-383; Franz Ottanfels, *Beitrage zur Politik Metternichs im griechischen Freiheitskampfe, 1822-1832*, ed. J. Krauter, A. Pustet, Salzburg 1913, s. 15 ve Asım Efendi, *age*., C 1, s. 407.

309 Eflak ve Boğdan voyvodalarının azledilmesinden beş gün sonra General Sébastiani'nin huzura, Osmanlı geleneklerine aykırı bir biçimde üzerinde silahları olduğu halde kabul edilmesi İstanbul'daki elçiliklerde bu sırada tartışılan temel konular arasındaydı. İlk kabulün ardından Sébastiani çeşitli bahanelerle pek çok kez III. Selim'le biraraya gelmiştir. Driault, *Napoléon'un Şark Siyaseti*, s. 56-57 vd.

310 Rus müzakereci d'Oubril'in, kendisine verilen talimatların ötesine geçerek Dalmaçya'ya ve Osmanlı İmparatorluğu'na dair olan maddeleri kabul ederek antlaşmayı imzalaması, I. Aleksandr'ın metni onaylamamasına sebebiyet verdi. Zira antlaşmanın St. Petersburg'da yarattığı rahatsızlığı 30 Ağustos 1806'da Rus Hariciye Nazırı Budberg tarafından yayımlanan bildiride gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda Clarke-d'Oubril arasındaki müzakereleri yakından takip eden Esseyid Abdurrahman Muhib Efendi antlaşmanın onaylanmadığını 8 Eylül 1806'da (24 C 1221) Prusya'nın Paris büyükelçisi Girolamo Lucchesini (1751-1825) ile yaptığı mülakat sonucunda öğrenmiş ve İstanbul'u bilgilendirmiştir. Bu bağlamda Bâb-ı Âli, Clarke-d'Oubril antlaşmasının St. Petersburg'da tasdik edilmemesini yeni bir Fransa-Rusya savaşının alameti olarak yorumlamıştır. Pierre d'Oubril'in talimatları ve Rus Hariciye Nazırı Baron Budberg'in manifestosu için bk. *Annual Register*, s. 797-800. Bu konuda ayrıca bk. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 398-9 ve Günay, *age*., s. 290.

eyledikde mersûm Fransa elçisi Rusya beğlik gemileri ve mühimmât ve ʿaskeri Karadenizden Akdenize mürûr etmek bîtaraflığına münâfîdir deyü menʿini daʿvâ[311] ve husûs-ı merkûm Devlet-i ʿAliyye ile Rusya beyninde maʿkûd ittifâkın şurûtundan olub bir müddetden berü Rusya sefâyini bilâ mümânaʿat âmed-şüd **[35b]** idegelmişler iken defʿinde suʿûbet derkâr olduğu hüveydâ olmağla her çend elçi-i mersûmun iskâtına saʿy olunmuş ise de pîşgâh-ı Darü's-saltanadan sefîne ve ʿasker imrârıyçün Rusyaluya cevâz virildiği hâlde Dalmaçyada mevcûd bizim ʿaskerimizin dahi memâlik-i mahrûse içinden Tunaya ve andan Eflak ve Boğdan yoluyla Lehe mürûruna niçün ruhsat virilmez bîtaraflık kâʿidesi cümle hakkında müsâvât üzere muʿâmele olunmakdır yohsa bizim düşmanımız mülk-i pâdişâhî içinden mürûr ile İtalyaya üzerimize gelmeğe mücâz olunca bîtaraflık ne şekil olmuş oldu deyü[312] kasden ve hıyâneten ısrâr ve Devlet-i ʿAliyye ve Rusyaluya ifâde-i hâl ile siz dost ve müttefiksiz işte şimdi Fransalu câr-ı mülâsıkımız oldu ve ʿâleme tegallübü âşikârdır buna bir serrişte-i münâzaʿ virmemek içün bu aralık sefînelerinizi imrâr itdirmeseniz olmaz mı diyerek taʿbîrât-ı mülâyime ve mukaddimât-ı dostâne ile ilzâmına ikdâm olundukça Rusyalu bu misüllü şurût-ı ittifâka münâfî teklîf nice olur deyü mücerred **[36a]** Devlet-i[313] ʿAliyyeyi Fransalu ile bozuşdurmak içün habbeyi kubbe iderek ʿazîm şamâtata ibtidâr eylediklerine[314] binâ'en ve bir tarafdan Bonaparta Parisden çıkub

311 Aslında Bâb-ı Âli Rus bandıralı gemilere 1806 Mart ayından itibaren ağır gümrük vergileri uygulamaya başlamıştı. Ancak Fransız hükümeti bunu yeterli görmeyerek İstanbul'daki diplomatik girişimlerini ve baskısını sürekli bir biçimde artırdı. Nitekim boğazlardan Rus gemilerinin geçişinin Bâb-ı Âli tarafından tamamen yasaklanması Sébastiani'ye verilen talimatların en önemlilerinden birisiydi. P. Coquelle, "Sébastiani, Ambassadeur a Constantinople, 1806-1808", s. 578 ve Mouravieff, *age*., s. 382-383.

312 Napoléon'un, en azından Temmuz 1806 sonlarından itibaren Karadağ'da yaşanan sınır ihlalleri konusunda oldukça hassas davrandığı ortadadır. Ancak bu hassasiyetin Freidland Muharebesine (14 Haziran 1807) giden süreçte giderek arttığı söylenebilir. Nitekim Rusya'ya Lehistan ve Boğdan üzerinden eşzamanlı bir taarruz planı yapan Napoléon için Sébastiani'nin Fransız birliklerinin Osmanlı topraklarından serbest geçişi için alacağı izin son derece önemliydi. Napoléon'un planını İstanbul'a ulaşan gazetelerden haber aldığı anlaşılan Bâb-ı Âli, derhal Paris sefirini durumdan haberdar etmiş ve Sébastiani ile de bu konuda görüşmeye başlamıştı. Konunun diplomatik boyutu bir tarafa henüz dumanı tütmeye devam eden Edirne Vakası'ndan ders çıkartmış olan Osmanlı idaresi Fransız birliklerinin geçişi esnasında sekbanlar ve yeniçerilerin saldırısına uğramasından çekinmekteydi. Sébastiani ise Bâb-ı Âli'ye karşı bu konuda da yine havuç ve sopa oyununu oynamaya çalışıyordu. Her ne kadar Kotor, Fransız hakimiyetinde olsa da Rusların henüz Korfu'yu terk etmediğini belirten Fransa elçisi, Clarke-d'Oubril antlaşmasının gereği olarak Rus birliklerinin ayrılmasından sonra Dubrovnik'in Osmanlı egemenliğine verileceğini belirtiyordu. Sébastiani'nin sopası ise büyük ölçüde Dalmaçya konusundaki hassasiyetleri sebebiyle Clarke-d'Oubril antlaşmasını onaylamayacak olan I. Aleksandr yönetimiydi. Rusların Mora'yı almak istediğini ve Sırpları isyana teşvik ettiğini belirten Fransa elçisi Fransız birliklerinin Balkanlardan yapacağı geçişin Bâb-ı Âli'yi rahatlatacağını belirtiyordu. Ancak Sébastiani'nin her hamlesi Rus ve İngiliz elçilerin tepkisine yol açmaktaydı. Özellikle Fransa'nın Dalmaçya'daki etkinliğinden rahatsız olan elçilerin faaliyetleri ve ilerleyen süreçte uluslar arası durumun değişmesi Bâb-ı Âli'nin Fransız birliklerin Osmanlı topraklarından geçişine müsaade etmemesine zemin oluşturacaktı. Bu konuda bk. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 298-299, 380-382, 397; Napoléon'dan Talleyrand'a 28 Temmuz 1806, *Correspondance de Napoléon Ier*, C 13, Imprimerie Impériale, Paris 1863, s. 7-8 ve Napoléon'dan Talleyrand'a 6 Mart 1807, *Correspondance de Napoléon Ier*, C 14, Imprimerie Impériale, Paris 1863, s. 478-479.

313 "Devlet" kelimesi sehven iki defa yazılmıştır.

314 Gerçekten de Rus büyükelçi Italinsky'nin yaşanan olaylar dolayısıyla Bâb-ı Âli üzerinde kurduğu baskı Osmanlı İmparatorluğu'nu müttefiklerinden uzaklaştırarak Fransa yörüngesine savrulmasına sebep olmaktaydı. Bu bağlamda İshâk Bey muhtemelen Rusya sefirinin 28 Ağustos ve 22 Eylül 1806'da boğazların Rus gemilerine

Prusya ordusunu külliyen müzmahill[315] idüb ilerüye doğru hareket eylediği haberleri peyâpey zuhûr eylediğine intibâ'en nihâyetü'l-emr imrâr-ı sefâyinin taʿvîkini matlûb-ı dostâne olmak üzere devleti tarafına tahrîr eylemesiyçün Rusya elçisine[316] başka ve bu madde Rusya elçisine ifâde olundu devletine yazacakdır deyü ifâde-i hâli hâvî Fransa elçisine başka iki kıtʿa takrîr iʿtâsıyla defʿ-i kîl ü kâl gibi oldu

Eflak ve Boğdan voyvodalarının ibkâsı beyânındadır

Voyvodaların ʿazl ü tebdîlleri haberiyle Rusya elçisi tarafından mahsûs irsâl olunan kuryer ʿavdet eyledikde Muruz ve İpsilandi beğlerin kemâkân ibkâsı ve yeni nasb olunanların ʿazli istidʿâsıyla Rusya elçisi devleti tarafından me'mûren bir kıtʿa takrîr-i resmî iʿtâ ve takdîm[317] ve müsâʿade olunmadığı hâlde bi'l-cümle sefâret hademesini istishâb ile ʿazîmete me'mûr **[36b]** olduğunu inhâ ve tefhîm etmekden nâşî her ne kadar serd-i delâ'il ile voyvodalardan bari birisinin kalmasına rızâ virilmek sûreti dermiyân ve İngiltere elçisini tavsît ile maslahatın cerh ü taʿdîline saʿy-i firâvân olunmuş ise de bir dürlü müfîd olamayub müddeʿî ve mutavassıtın[318] şiddet ve ısrârları yevmen fe-yevmen mütezâyid ve fî-nefsi'l-emr Rusya elçisi âmâde-i ʿazm ü hareket olunduğu nümûdâr ve bedîd olduğundan Devlet-i ʿAliyye defʿan-li'n-nizâʿ mersûmân iki voyvodaları kemâ fî's-sâbık ibkâ[319] ve keyfiyyet-i hâli bir kıtʿa nâme-i hümâyûn-ı dostî-nümûn ile iktizâsına göre Rusya İmparatoruna inhâ birle Rusyanın dilhâhına bâliğan mâ-belağa ızhâr-ı müsâʿade ve Bonapartaya dahi bir voyvodalık maddesiyçün ihtiyâr-ı sefer olunmakdan nâşî ise zarûrî sâbıkların ibkâsıyla defʿ-i kîl ü kâl olunmak lâzım geldi deyü müdellel ve müberhen bir kıtʿa nâme-i hümâyûn irsâliyle sûret-i maslahatı tahrîr ve ifâde eyledi

Devlet-i ʿAliyye ile Rusya beyninde sefer vukûʿı beyânındadır

Muruz ve İpsilandi beğlerin ibkâsı husûsunda Rusya ve İngiltere elçileri begâyet ızhâr-ı teşekkür **[37a]** eylediklerine binâ'en devletleri kemâliyle ırzâ ve tatyîb olunduğu zann olunmuşken kırk elli gün mürûrunda nâgâh Rusya ʿaskeri Turladan berü yakaya mürûr ve merâmımız Tunadan geçüb Dalmaçya tarafına Fransız üzerine gitmekdir yohsa Devlet-i ʿAliyye ile dostluğumuz bâkî olduğundan vürûdumuz bir dürlü sû'-i kasda mebnî değildir diyerek ve gûyâ bu hareketleri Devlet-i ʿAliyye ile maʿhûdâne olduğunu göstererek Hotin ve Bender ve Kili ve Akkirman mustahfızlarını iğfâl ile zabt ve Eflak ve Boğdan memleketlerine idhâl-i ʿasker idüb İsmail Kalaʿsı pîşgâhına geldiklerinde Devlet-i ʿAliyyeden Tuna sevâhilinde bulunan me'murîne haberler yetişüb Moskovlunun gelişi hasmâne olduğu tefhîm olunmağla İsmail ve

---

yeniden açılması ve mazul voyvodaların göreve iadesi konusunda Bâb-ı Âli'ye verdiği iki notayı "habbenin kubbe edilmesi" olarak yorumlamaktaydı. Alexander Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo- Turkish War of 1806-1812*, C I, ed. ve trc. A. Mikaberidze, Nafziger Collection, West Chester 2002, s. 17.

315 İshâk Bey, Napoléon'un Alman ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattığı Jena ve Auerstädt muharebelerine referans vermektedir. 14 Ekim 1806'da gerçekleşen kesin sonuçlu bu iki muharebenin ardından Fransızlar 24 Ekim'de Berlin'e girecektir. Söz konusu muharebelere dair haberlerin 1806 senesi ekim ayının ikinci yarısında İstanbul'a ulaştığı düşünülebilir. Chandler, *age*., s. 479 vd.

316 Andrey Italinsky (1743-1827).

317 İshâk Bey, az önce bahsedilen 28 Ağustos ve 22 Eylül 1806 tarihli notalara atıfta bulunmaktadır.

318 İshâk Bey, Rusya büyükelçisi Italinsky'i ve mutavassıt olarak da İngiltere büyükelçisi Arbuthnot'u kastetmektedir.

319 Mazul voyvodalar, General Michelson komutasındaki Rus birliklerinin Osmanlı sınırını geçmesinden on bir gün önce, 17 Ekim 1806'da yeniden göreve atanmışlardı. Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 399.

Yergöğü ve İbrâ'il kalaʿalarında merâsim-i tabassur ve tahaffuzun icrâsına kıyâm olundu[320] ol aralıkda Rusya elçisine ʿarz-ı şikâyet olundukça devleti tarafından tahrîrâtı gelmeyüb sebeb-i istîlâdan aslen haberdâr olmadığını işʿâr ve otuz gün mikdârı imrâr-ı vakt olunub nihâyetü'l-emr elçi-i mersûm tecâhül ve tegâfülde ber-karâr olduğundan ve bir tarafdan **[37b]** Rusyalunun yevmen fe-yevmen tecâvüzü havâdisi Tuna sevâhilinden peyâpey vürûd idüb ʿale'l-husûs Rusya serʿaskeri mührüyle Tuna sevâhilinde olan âʿyân ve zâbitâna hitâben Türkiyyü'l-ʿibâre bir kıtʿa kâğıd zuhûr ve me'âlinde bazı şikâyetlerden başka Devlet-i ʿAliyyenin merâmı Memâlik-i Mahrûseye Fransa ʿaskeri getürdüb nizâm-ı cedîdi icrâ itdirmekdir deyü bâdî-i fitne olacak nice mezâmîn-i fesâdâmîz muharrer ü mastûr olub[321] ʿaynı sûretleri Bâb-ı ʿÂlîye geldiğinden te'hîr ve te'ennî sûretleri terk olunub elçi-i mersûmun devleti cânibine ʿavdeti tenbîh olunarak iʿlân-ı sefer olundu[322] voyvodalar maddesinde Rusya Devleti me'mûlden

320 Rus birliklerinin saldırısı tam da İshâk Bey'in tasvir ettiği şekilde gerçekleşmişti. Hotin ve Bender kalelerinin muhafızları gerçekten de hasım ordunun gelişini dostane bir biçimde karşılamışlardı. Hatta Hotin Muhafızı, 4 Aralık 1806'da karşısında gördüğü Rus ordusundan bir tercümanla görüşmüştü. Yapılan görüşmede Rus tercüman, mazul Eflak ve Boğdan voyvodalarının yeniden atanmalarının ardından iki ülke arasında herhangi sorun kalmadığını söylemişti. Buna mukabil tercüman, Rusya'nın Avrupa'daki durumun hassasiyetine binaen sınırlarında yığınak yapılmasını bir zaruret olarak gördüğünü ve gerektiği takdirde Avusturya tarafına ve İtalya (Napoli) bölgesine burada yapılan yığınaktan birlik kaydırılacağını belirtmişti. Her ne kadar tercüman Osmanlı topraklarına tecavüz etmek gibi bir düşüncelerinin asla olmadığının altını çizmiş olsa da Rus birliklerinin iki gün sonra Turla Nehri'ne köprü inşâ etmeye başlaması Hotin Muhafızı Kara Mehmed Paşa'yı endişelendirdi. Ancak Muhafız harekete geçmekte halen müteredddiddir ve bir kez daha Rus tercümanı huzuruna çağırtır. Rus tercüman bu sefer de Çar I. Aleksandr'dan kendilerine yeni bir emir geldiğini ve köprüyü Napoli tarafına geçmek üzere inşâ ettiklerini söyler. Cevaptan tatmin olmayan Kara Mehmed Paşa, İstanbul'dan henüz bölgeye ulaşan Eflak voyvodasından bilgi almaya çalışır. Kısa süre önce azledilmiş olan Callimachi'nin Rusların halisane ve İstanbul'un bilgisi dahilinde bölgeye gelmediklerini bildirmesi ve Bender Kalesi karşısında da Rus birliklerinin toplandığı haberinin ardından Kara Mehmed Paşa bir işgalle karşı karşıya olduğunu nihayet anlar. Vakanüvis Asım Efendi'nin de belirttiği üzere "bekçinin uyuması hırsızlar için bayramdır". Nitekim birkaç gün sonra inşa ettikleri köprüden geçerek Hotin'i kuşatan Rus kolordusunun tercümanıyla üçüncü kez görüşen Muhafız Kara Mehmed Paşa'dan artık kaleyi teslim etmesi isteniyordu. Hotin muhafızı Kara Mehmed Paşa'nın durumu alelacele İstanbul'a bildirmesi üzerine Bâb-ı Âli, İtalinsky'den bir açıklama istemiş, ancak Rus sefiri de sınırdaki askeri hareketlilikten haberdar olmadığını bildirmiştir. Bender Kalesinde olanlar da Hotin'i aratmamaktadır. Bu bağlamda İsmail Kalesi yakınlarında bir paralı asker lideri olan Pehlivan İbrahim Ağa'nın Ruslara karşı ilk ciddi direnişi gösteren kişi olması dikkate değer bir ayrıntıdır. Bu konuda bk. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 422 vd. ve 439 vd.

321 General Michelson'un imzasıyla bölgedeki Osmanlı mülki ve adli makamlarına hitaben yazılan ve Ruscuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa aracılığı ile İstanbul'a gönderilen bildiriyi Asım Efendi'nin kaleme aldığı vekayinâmede bulmak mümkündür. Buna göre; "Bizim [Rus birlikleri] bu tarafa vürûdumuz, mahzâ Devlet-i ʿAliyye'ye gerden-pîç-i temerrüd ü tuğyân olanları kahr u tenkîl husûsuna mebnî olup, Devlet-i ʿAliyye ile yek-cihet-i vifak ve hem-hâl-i ittihâd ü ittifâk olduğumuz hasebiyle, beyne'd-devleteyn katʿâ şâ'ibe-i teklîf olmayup, yek-dîğerin mülk ü reʿâyâsı miyânında aslâ fark u tebâyün olmamak râbıtasınca, şevketlü Pâdişâh-ı İslâm efendimizin emr ü iltimâsına mebnî, İmperatorumuz [I. Aleksandr] bizleri taʿyîn eyledi. Hergiz vesvese vü telâş ve bu hareketimizden maʿnây-ı âhar tırâş eylemeyesiz". Napoléon'un Mısır'a çıktıktan sonra yayınladığı bildirileri hatırlatan söz konusu bildiri için bk. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 423. Bu konuda ayrıca bk. Mikhailovsky-Danilevsky, *age.*, s. 26.

322 Bâb-ı Âli bu sırada bir taraftan İngiltere ve Rusya elçileri arasında, diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nin derhal Rusya'ya savaş ilan etmesi gerektiğini düşünen görevdeki ve mazul yöneticileri ve kamuoyu arasında sıkışıp kalmıştı. Voyvodaların azillerini takiben kendisini siyasi bir çıkmazın içerisinde bulan Osmanlı yönetimi Rusya'ya derhal savaş ilan edilmesi konusunda gösterdiği dirence karşılık ilk kurbanını 14 Eylül 1806'da "iki zımminin azl ve nasbı maddesiçün ilan-ı sefere cevâz-ı şer'i olmadığını" belirterek fetva vermeyi reddeden Şeyhülislam

ziyâde tatyîb olunmuşken irsâl-i ʿasker ile zabt-ı memâlike tasaddî eylediğinin sebebi olsa olsa bu olmak gerekdir ki Devlet-i ʿAliyyede Fransalunun nüfûz-ı kelâmını anlayub ol esnâda ise Fransalu Prusya ordusunu bozdukdan sonra külliyyetlü kuvvet ile Lehe doğru Moskovlu üzerine ʿazîmet ideceği mütehakkık ve ʿayân ve bir tarafdan Dalmaçyada cemʿ eylediği otuz bin mikdârı ʿaskerini Memâlik-i Mahrûse **[38a]** içinden Eflak ve Boğdan yoluyla yine Lehe tesliyet etmek ihtimâli nümâyân olduğundan ol takdîrde Devlet-i ʿAliyye dahî sefere kıyâm ider vesvesesiyle hasbe'l-vakt ve'l-hâl Rusyalu bir dürlü emîn olamayub li-ecli'l-ihtiyât kılâʿ-ı şâhâne ve memleketeyn-i mekûmeteynin yed-i istîlâsında bulunmaları Memâlik-i Mahrûse tarafından vesvese eylediği taʿarruz ve hücûma bir sedd-i mümânʿat olur fikri ola

İngiltere Elçisinin Âsitâne-i Saʿâdetden mufârekatı beyânındadır

Moskov elçisinin Âsitâneden defʿini menʿ içün İngiltere elçisi Devlet-i ʿAliyyeyi taʿcîz ile katı küllî ısrâr ve hatta bizim Moskov devletiyle derkâr olan râbıta-i kaviyye-i ittifâkımıza mebnî beher hâl iʿlân-ı sefere mecbûr oluruz deyü sûret-i ihâfede kemâl-i ʿunf ü şiddet ızhâr etdikçe Devlet-i ʿAliyye tarafından mâdâmki kılâʿ ve memâlik-i şâhânenin istîlâsı havâdisi peyâpey gelmekdedir fîmâ baʿd tahammül ve müdârâ olunmak kimsenin vüsʿünde olmadığı beyân olunarak her ne kadar delâ'il-i müskite ve taʿbîrât-ı muhabbet-engîz-i muʿtedilâne ile elçi-i mersûmun defʿ-i huşûnetine saʿy olunmuş ise de nihâyetü'l-emr meclis-i mükâlemede devleti tarafından tahrîrât **[38b]** geldiğinden bahs ile Devlet-i ʿAliyye Fransaluya meyl ve iltifât eylediğini ve Rusya sefînelerinin mürûrunu menʿ etmek ve voyvodaların ibkâsında iki üç hafta kadar tereddüd göstermek misillü tebdîl-i usûlü îmâ ider etvârı tecvîz ile müttefiklerinden rûgerdân olduğunu sûret-i şikâyetde inhâ ve Derʿaliyyeden Sebastiyanın tardını ve İngiltere ile Rusya ittifâklarının tecdîd ü infâzını daʿvâ idüb netîce-i ifâdesinde mesû'lât-ı merkûmeye müsâʿade olunmayacak olur ise Rusya ʿaskeri berren memâlik-i mahrûseye hücûm ve savlet ve İngiltere Donanması Âsitâneye gelüb icrâ-yı husûmet etmek üzere beynlerinde ʿakd-i ʿahd ü peymân eylediklerini resmen inbâ[323] etmişdir[324] lâkin Bonaparta Prusya memâlikinin istîlâsını tekmîl ile Lehe doğru hareket eylediği havâdisi ve Rusyalunun Memâlik-i Mahrûseye hîle ile tasallut eyledikleri haberleri birkaç günden berü peyâpey tevârüd etmiş olduğundan bir vechle müsâʿade-i seniyye erzânî buyurulamayub delâ'il-i müskite-i maʿlûmenin tekrârıyla cevâb-ı redd virildiğine binâ'en ve elçi-i mesfûr zâtında hadîdü'l-mizâc bir şahs-ı **[39a]**

Salihzade Ahmed Esad Efendi'nin azliyle verecektir. Bu noktada bilhassa İngiltere sefiri Arbuthnot'un savaş ilanı sürecinde yaptığı girişimlerin Bâb-ı Âli'nin, Rusya elçisi ve Rus tebaasına oldukça yumuşak davranmasına zemin hazırladığı belirtilmelidir. 23 Aralık 1806 tarihli meşverette alınan savaş ilanı kararının ardından Italinsky Yedikule'ye hapsedilmemiş ve Rus tebaanın malları müsadere edilmemiştir. Bâb-ı Âli savaş ilanını takiben Italinsky'nin üç gün, Rus tebaasının da on gün içerisinde Osmanlı topraklarını terk etmesini talep etmiştir. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 452 vd. ve Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 405.

323 Sehven "ebnâ" yazılmıştır.

324 İshâk Bey bu noktada 26 Ocak 1807'de Charles Arbuthnot ile gerçekleşen mükalemeye atıfta bulunmaktadır. Müzakere esnasında Osmanlı-İngiliz ittifakının yenilenmesi için yaptığı girişimlerin sonuçsuz kalmasından, General Sébastiani'ye gösterilen iltifattan, elçinin Fransız ordusuna Balkanlardan geçiş imkânı tanınmasına yönelik girişimlerinden Napoléon'a gönderilen hediyelerden, beratlı tüccarlara yapılan haksızlıklardan, Boğazların Rus gemilerine kapatılmasından müşteki olan Charles Arbuthnot, bir İngiliz filosunun bölgeye intikal etmekte olduğunu belirterek üst perdeden konuşmaya başlar. Osmanlı tarafının elçinin öne sürdüğü tüm şikayetlere kendi perspektifinden cevap vermesinin ardından Arbuthnot İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu'nun artık "nim-muhârib" olduğunu ilan eder. Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 426-429.

sebükmağz[325] idüğüne intibâ'en leylen sefîneye süvâr ve bilâ ihbâr Âsitâneden firâr eyledi[326] binâberîn İngilterelü ile çâr ü nâçâr katʿ-ı serrişte-i muhabbet olunmak lâzım gelmiş ise de maslahatın evvel ve âhiri ne gûne olduğunu hâvî ve Devlet-i ʿAliyye İngiltere dostluğundan ebedî fâriğ olmayacağı[nı] muhtevî mufassal ve meşrûh bir kıtʿa nâme-i hümâyûn İngiltere Kralına tahrîr ve mahsûs tatar ile ibʿâs ve tesyîr olundu[327]

Cânib-i Saltanat-ı Seniyyeden Bonapartaya murahhas irsâli beyânındadır

Mahallinde işʿâr ü beyân olunduğu vech üzere Avusturya Devleti hezîmet-i cesîmeye dûçâr olarak Fransalu ile ʿakd-i musâlahaya mecbûren rağbet ve bu takrîb dâ'ire-i müttefikînden müfârakat etmişken Rusya İmparatoru Parise irsâl eylediği murahhası maʿrifetiyle imzâ olunan musâlaha ahidnâmesini tasdîkden imtinâʿ ve İngiltere devletiyle bi'l-ittifâk Prusya ve İsveç devletlerini celb idüb tedârikât-ı kaviyye ile Fransa ʿaleyhine müceddeden sefere mübâderet etmekden[328] nâşî Prusya Kralı cümleden evvel mükemmel ordu ile hareket ve mazhar-ı inhizâm ü mağlubiyet **[39b]** oldukdan sonra Bonapartanın Leh üzerine Moskovlu ʿaleyhine ʿazîmet ideceği mütehakkık olduğu hengâmda Dersaʿâdetde mukîm Fransa elçisi devleti tarafından me'mûren tâlib-i ittifâk olub Âsitânede müzâkere-i şurût olunmak sûreti taraf-ı Devlet-i ʿAliyyeden elçi-i mersûma teklîf olundukça vakt tengdir elbet murahhas efendi Bonapartanın yanında bulunmak lâzımdır ki hem ittifâknâmeyi bir sâʿat evvel imzâ itsün ve hem düvel-i sâ'ire ile olacak muʿâhedât[t]a müttefik ʿünvânıyla berâber bulunsun deyü mugâlata-i ʿazîmeye başladığına mebnî tîz elden cânib-i hümâyûndan Bonapartaya bir kıtʿa nâme-i ʿâlî tahrîr ve derûnunda fîmâ baʿd müttefikimsiz taʿbîri sarâhaten derc olunmağla bir müddet ʿalenen murahhas taʿyîni maddesi te'hîr olundu ancak Rusyalunun memâlik-i şâhâneye tasallutu ʿayân İngilterelü ile hâlet-i bürûdet nümâyân olub mersûm Fransa elçisinin dahi ısrâr ve taʿcîli defʿ olunamayacak mertebelere vâsıl oldukda cânib-i Saltanat-ı Seniyyeden hâlâ defter emî-

325 Charles Arbuthnot'un özellikle Italinsky'nin İstanbul'dan ayrılmasının ardından siyasi bir yanlızlık içerisine girdiği düşünülebilir. Yukarıda belirtilen mükalemenin ardından Bâb-ı Âli'nin tavrını sertleştirmesiyle İngiliz elçi, muhtemelen kendisini ve çocuklarını yabancı, "yarı-düşman" bir ülkede güvenlikten yoksun, kuşatılmış halde hissediyordu. Bu durumun ortaya çıkmasında Mayıs 1806'da eşini kaybetmiş olmasının da büyük bir etkiye sahip olduğu açıktır. Fakat İngiliz elçinin başına gelenlerin ötesinde metinde geçen "beyinsiz" sıfatından da anlaşılacağı üzere İshâk Bey'in Arbuthnot'tan hiç hoşlanmadığına hükmedilebilir. Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 431.

326 1806 Kasım ayı başlarından itibaren İstanbul'daki diplomatik çatışmanın savaşa dönüşme ihtimalinin artmasına karşı bir önlem olarak Charles Arbuthnot'un uzun süredir talep ettiği İngiliz filosunun Boğazlara gönderilmesi için çalışmalara başlanır. Hazırlanan filo 8 Aralık 1806'da Malta'dan yola çıkmış ve 21 Aralık'ta kendisini Bozcaada önlerinde göstermiştir. Söz konusu filo 10 Şubat 1807'de bölgeye Amiral Duckworth komutasındaki gemilerin de intikaliyle tahkim edilmiştir. 29 Ocak 1807'de ise Charles Arbuthnot, İstanbul limanına demirlemiş olan HMS Endymion'da (40) elçilik personeli ve İngiliz tüccarlarına verdiği akşam yemeğinin ardından denize açılarak 31 Ocak'ta Çanakkale'de demirli olan ve o sırada Thomas Louis'in komutası altında bulunan İngiliz filosuna katılmıştır. Elçinin İstanbul'dan ayrıldığı Bâb-ı Âli tarafından ancak bir gün sonra haber alınacaktır. Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 409, 433-434.

327 Söz konusu name-i hümâyûn ve Reisülküttab'ın Lord Howick'e hitaben kaleme aldığı mektup 22 Şubat 1807'de, Çanakkale Boğazı önünde bekleyen İngiliz filosu İstanbul Boğazı'na girdikten bir gün sonra İngiltere kralı III. George'a sunulmuştur. A. Aspinall (ed.), *The Later Correspondence of George III*, C 4, Cambridge University Press, Cambridge 1968, s. 3378.

328 İshâk Bey IV. Koalisyon Savaşı'na atıfta bulunmaktadır.

ni saʿâdetlü Emin Vahîd Efendi[329] bâ-ruhsatnâme taʿyîn ve irsâl olundu efendi-i mûmâileyh esnâ-yı tarîkde Bonapartanın Lehe **[40a]** dühûlünden haberdâr olmağla doğru Prusyaya tâbiʿ Leh kıtʿasında vâkiʿ kadîmî Leh Devletinin dârü'l-imâresi olan Varşav şehrine varub ʿakd-i meclis-i mükâleme eyledikde Fransalu hiyel-i gûnâgûn ile kurdukları dâm-ı tezvîre efendi-i mûmâileyhi bir vechle düşüremeyüb merâmları mücerred Devlet-i ʿAliyyenin bir murahhasını celb ile bu cihetden dahi Rusyayı ihâfeye medâr olacak bir gûne gösteriş idüğini ve rabt-ı ittifâk dâʿiyesinde olmayub ebhâs-ı beyhûde ile imrâr-ı vakt sevdâsında olduklarını efendi-i mûmâileyh gereği gibi hiss ü teferrüs eylediğinden maslahat-ı merkûmenin pezîrâ-yı hitâm olmaması iktizâ idüb nihâyet-i kâr Tilsitde iken Varşavda kalan efendi-i mûmâileyhe haber vermeksizin Rusyalu ile musâlahasını tanzîm ve Parise ʿavdet etmeğle efendi-i mûmâileyh dahi bâ-irâde-i seniyye Parise ve andan Derʿaliyyeye me'zûnen ʿavd ü ricʿat oldu

İngiltere Donanmasının Âsitâne-i Saʿâdete vürûdu beyânındadır

Murahhas-ı mûmâileyh henüz Leh cânibinde ve Rusya ile Fransa beyninde âteş-i harb ü kıtâl-i germâ-germ iştiʿâl üzere olub **[40b]** ordu-yı hümâyûnun dahi esbâb-ı ʿazîmeti bir tarafdan istihzâr olunmakda iken Boğâz hâricinde bulunan on kıtʿa sefîneden ʿibâret ve bir takım İngiltere Donanması mukaddem firâr eden elçi-i mesfûr ile berâber gelüb Çanakkalesinde devletlü Kapudân Paşa hazretlerine teklîfât-ı sâbıkayı tahrîren ve takrîren tekrâr eyledikden[330] sonra nâgâh donanma-yı mezbûr Boğazdan mürûr idüb pîşgâh-ı Dârü's-saltanati's-seniyyede lenger endâz-ı karâr[331] ve derhâl Bâb-ı ʿÂlîye bir kıtʿa takrîr takdîm ve tesyâr ile donanma-yı hümâyûn techîzine vefâ idecek mükemmel levâzımâtıyla emâneten kendülere teslîm olunmak ve Rusya ile iʿâde-i sulh olunduğunu hâvî ve İngiltere ile ittifâknâmenin tecdîdini muhtevî bir kıtʿa sened iʿtâ buyurulmak teklîfâtını yalnız bir gün mühlet ile dermiyân[332] ve buna dâ'ir cânib-i şâhâneden ve Bâb-ı ʿÂlîden bazı muhâberâtdan sonra teklîfât-ı merkûmeyi yalnız üç sâʿat mehil ile tekrâr ʿarz ü beyân eylediğinden fazla ʿilâve olarak Fransa elçisinin Âsitâneden tard ü defʿini iddiʿâ eylediklerine binâ'en tîz elden li-ecli'l-müdâfaʿa Donanma-yı Hümâyûnun techîzi ve sevâhil ve iskelelerde yapdırılması **[41a]** şürûʿ olunan tabyaların tekmîli müyesser olmak mülâhazasıyla birkaç gün kazanılmak ve bir tarafdan teklîfât-ı merkûmenin ne mertebede cerh ü taʿdîli mümkün olabileceği istimzâc olunmak içün ʿabd-i ahkarları donanmalarına varub elçi ve amirâl[333] ile müzâkereye me'mûr olduğuma binâ'en lede'l-mülâkât münâzaʿât-ı kesîre güzerânından sonra netîce-i müzâkerede Donanma-yı Hümâyûnun teslîmi sadedi külliyyen tayy olunub yalnız Devlet-i ʿAliyye Rusya ile sulhünü ve İngiltere ile ittifâkını tecdîd ideceğini hâvî bir kıtʿa sened virmek ve İngilterelü Rusyanın dest-i istîlâsında bulunan kılâʿ ve memâlik-i şâhânenin reddini bâ-sened taʿahhüd etmek ve bu senedler kâʿide üzere bi'l-müzâkere tanzîm olunca-ya kadar İngiltere Donanması girü ʿavdet ile Çanakkalesinde durmak ve Fransa elçisinin bir

329 Vahid Efendi, 27 Aralık 1806'da yanında Feth Ali Şah'ın büyükelçisi Mirza Rıza ve Amédée Jaubert bulunduğu halde Napoléon'la görüşmek üzere yola çıkmıştır. Puryear, *age*., s. 159, 171-172 ve Asım Efendi, C 1, s. 410-413.

330 Arbuthnot'un tercümanı Pisani aracılığı ile yürüttüğü söz konusu görüşmeler için bk. Driault, *Napoléon'un Şark Siyaseti*, s. 77-78 ve Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 442 vd.

331 İngiliz filosu 21 Şubat 1807'de Adalar önünde demirlemiştir.

332 İngiliz filosunun verdiği ultimatom temel noktalarda 2-5 Eylül 1807'de Danimarka'nın başkenti Kopenag'da verilenle büyük bir benzerlik taşımaktadır.

333 Amiral John Thomas Duckworth (1748-1817).

münâsib zemîn ve sûret ile defʿ ve tebdîli maddesi fîmâ baʿd İngiltere elçisi Âsitâneye gelüb oturdukdan sonra dostâne mütâlaʿa olunub tarîk-i lâyıkı üzere becerilmek husûsları müsvedde olarak kaleme alınmış ise de bu sûret ʿaynı kabûl olunamaz elbet cerh **[41b]** ü taʿdîle muhtâcdır deyü istîzâna taʿlîk olunarak ve üç dört gün dahi müceddeden mehil alınarak[334] donanmalarından ʿavdet ve keyfiyyet-i hâl huzûr-ı evliyâyü'n-niʿam hazerâtına takdîm ve ifâdeye

334 İshâk Bey'in İngiliz filosuna bizzat giderek yaptığı görüşmenin tutanaklarına ulaşılamamıştır. Ancak 21 Şubat 1807'de İshâk Bey'in filoya gönderilmesiyle taraflar arasında temasların başladığı kesindir. Yukarıda İshâk Bey'in verdiği ayrıntılara ilave olarak yapılan müzakerenin ardından İngiltere'nin taleplerini yazılı olarak iletmesi konusunda anlaşılmış ve İshâk Bey filodan ayrılmıştır. Ertesi gün 22 Şubat'ta Boğaz kıyısında inşa edilen tahkimatlar dolayısıyla endişeye kapılan Amiral Duckworth harekâta başlama emrini verdiyse de İshâk Bey'in yine elinde beyaz bayrakla çıkagelmesi filodaki savaş hazırlıklarına son verilmesine sebep olacaktı. Ancak İshâk Bey bu sefer, ilk günün aksine dost bir ülkenin elçisi gibi karşılanmayacaktır. Önceki gün dostane bir havada geçen müzakerelerde varılan sonuçları içeren "proje"yi teslim alan İshâk Bey, söz konusu projenin Türkçe çevirisinin yapılmasının zaman alacağını belirterek iki gün daha mühlet istemiştir. Bâb-ı Âli ile Londra arasındaki husumetin sonlandırılması için Arbuthnot tarafından kaleme alınan "proje" temel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu Fransa'nın yörüngesinden çıkartıp yeniden İngiltere tarafına çekmeyi hedefleyen talepleri içermekteydi. Buna göre metinde Osmanlı-İngiliz ittifakının derhal yenilenmesi talebi en üst perdeden dile getirmekteydi. Osmanlı-Rus savaşının sonlandırılması konusunda arabuluculuk öneren Charles Arbuthnot, "Bâb-ı Âli'nin onurunu kıracak hiçbir talepte bulunulmayacağına" İngiltere hükümeti adına söz veriyordu. Bâb-ı Âli ve St. Petersburg arasındaki ittifakın kaldığı yerden devam etmesi de İngiliz elçinin talepleri arasındaydı. Arbuthnot ayrıca İngiltere ve Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanacak antlaşmalar sonucunda gerçekleşecek muhtemel bir Fransa saldırısına müttefiklerin en sert biçimde cevap vereceğini de vaad etmekteydi. Aynı gün İshâk Bey, Amiral Duckworth'tan da bir ultimatom almıştı. Buna göre az önce belirtilen Arbuthnot'un talepleri karşılandığı takdirde filonun Çanakkale Boğazı dışına çekileceğini belirten İngiliz Amiral, kendilerine karşı hazırlandığı belli olan tahkimatlardaki inşa faaliyetinin durdurulmasını talep etmekteydi. İshâk Bey gerekli sürenin kendilerine verilmesi halinde derhal Osmanlı-İngiliz ittifakına dair metnin kaleme alınarak filoya getirileceğini belirtse de Amiral Duckworth, Boğaz kıyılarındaki askeri hareketlilikten oldukça rahatsızdı ve İngiliz elçinin verdiği notaya günün ilerleyen saatlerinde Divan-ı Hümâyûn tercümanı tarafından cevap verilmesini, Osmanlı donanmasının konumunu korumasını ve tahkimat inşasının durdurularak General Sébastiani'nin tahkimatlardan uzaklaştırılmasını talep etti. Bu istekler karşılandığı takdirde Amiral Duckworth antlaşma için Bâb-ı Âli'ye yirmi dört saat daha verileceğini bildirmişti. Aynı gün rüzgârın yön değiştirmesi ve bir daha Boğaz'a yapılacak taarruz için elverişli yön ve kuvvette esmemesi, şüphesiz İshâk Bey'in çabası kadar önemlidir. İshâk Bey'in görüşmeleri sürdürdüğü 22 Şubat akşam üzeri Divân-ı Hümâyûn Tercümanı'nın da filoya giderek temaslarda bulunması ve süre verildiği takdirde uzlaşmaya varılacağı yönünde telkinleri Osmanlı tarafının diplomasiyi harbin bir aracı olarak kullandığını göstermektedir. Filo'nun 23 ve 24 Şubat 1807'de hareketsiz kalmasında bu telkinlerin etkisi nedir bilinmez ancak rüzgârın İngilizlerden yana olmaması büyük bir öneme sahiptir. Buna mukabil Osmanlı tarafı yapılan görüşmelerle kazanılan zaman zarfında İstanbul Boğazı'na irili ufaklı üç yüz altmış bir tabya inşa etmiş, bunlara toplamda beş yüz kırk top ve yüz on havan yerleştirmiştir. Bu şartlar altında İngiliz filosunun İstanbul'u terk etmekten başka bir çaresi kalmamıştır. Konunun ayrıntısı için bk. Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 452-453, 470, 472, 477. Burada atfta bulunulan makalede kullanılan kaynaklara ilave olarak TSMA.d. 8052 numaralı defterin katalog kaydında "İngiltere donanmasıyla İstanbul'a gelen İngiliz elçisinin memleketine avdeti sırasında Sultan III. Selim tarafından İngiltere hükümetine hüsn-i münasebat teyidi hususunu görüşmek üzere mumaileyh elçinin bulunduğu fırkayetne gönderilen tersane tercümanı İshâk Bey'in mezkûr elçi ile yaptığı mülakat hakkında takrir sureti"nin söz konusu defterde bulunduğu iddia edilmektedir. Ancak bu zabtın ne III. Selim'le ne İshâk Bey'le ne de 1807'de İstanbul'a gelen İngiliz filosuyla ilişkisi bulunmaktadır. Söz konusu takrir, Divan-ı Hümâyûn tercümanı Prens Mouruzi'nin, Kala-i Sultaniye antlaşmasının imzalanmasından yaklaşık bir buçuk sene sonra (Eylül 1810) İngiltere'ye dönmek üzere olan Robert Adair'le İstanbul'dan ayrılamadan hemen önce yaptığı görüşmeye ilişkindir. Bu konuda bk. TSMA. d., 8052, s. 8-10 karşılaştır Robert Adair, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-1809*, C 2, Longman, Londra 1845, s. 94-98. Söz konusu antlaşma ve müzakere süreciyle ilgili olarak ayrıca bk. Hüseyin Yılmaz, *İhtilal Diplomasisi ve Osmanlılar, 1809 Çanakkale Antlaşması*, Kitabevi, İstanbul 2021.

sürʿat olundu ancak husûsât-ı merkûme İngiltere Donanmasında müzâkere olunmakda iken ol vakt Yeniçeri Ağası bulunan merhûm Pehlivân Ağa hüdâvendigâr-ı esbak cennet mekân Sultân Selîm Hân hazretlerini İngilterelü ile sulh olsa herkes muhârebeye hâhişkâr olmağla İstanbulun kîl ü kâli hadden bîrûn olur ve nihâyeti neye varacağı maʿlûm değildir diyerek ihâfe etmeğin mağfiret-penâh-ı müşârünileyh müzâkere olunan sûretlere havâle-i semʿ-i ısgâ buyurmayub nâçâr cenk ü harbe mübâşeret olunmasını katʿiyyen irâde buyurdular[335] binâ'enʿaleyh zikr olunan mehil içinde elçi-i mersûm ile bâ-tezkere muhâbereye ibtidâr ve gûyâ tesviye-i umûr-ı matlûbeye hâhiş ve ikdâm-ı tâmm ızhâr olunarak mehilden iki üç gün dahî imrâr-ı vakt olunub bu takrîb donanma ve istihkâmâta gereği gibi nizâm virildikden sonra redd ile cevâb virildi İngiltere donanması yalnız on kıtʿa **[42a]** sefîne olub muhârebeye şürûʿ olunduğu takdîrde akındısı çok havz gibi bir deryâ-yı zıyyık içinde Rumili ve Anadolu sevâhilinden tob ve havan gülleleri ve bir cânibden Donanma-yı Hümâyûnun âteşi arasında bulunacak olmağla fe-lev gâlibiyeti muhakkak olsa bile haylice zedelenmek iktizâ edeceği ve ol halde Devlet-i ʿAliyye yine metânet idüb sulh etmeyecek olur ise zedelenmiş sefîneleri yanaşacak yer bulamayub boğazdan mürûr ile ʿavdet murâd itseler ol tarafda dahi müstaʿcelen ve mümkün mertebede istihkâm virildiğinden haberdâr olduklarına[336] binâ'en diğer bir âteşe dûçâr olacakları ve bu hâl üzere netîcesi müşkil olacağı şâ'ibesi mâniʿ-i cesâret olub bi'z-zarûre ʿâr-ı firârı irtikâba mecbûr oldular binâ'en ʿala-hâzâ cevâb virildiğinin irtesi günü bâdbânguşâ-yı ʿavdet ü ricʿat ve boğazdan hîn-i mürûrunda üzerlerine atılan tob ve humbara dânelerinden haylîce

335 Yeniçeri Ağası Pehlivan Hüseyin Ağa bu sırada Yeniçerilere ve İstanbul ahalisine hâkim olan ruh halini huzurda seslendirmişti. Sadrıazam'ın da hazır bulunduğu söz konusu görüşme Asım Efendi'nin kaleme aldığı vekâyinâmeye şu şekilde yansır: "[III. Selim,] 'Ağa ne dersin? Küffâr bizden İstanbul'u isteyorlar ve almak kasd edeyorlar, verelim mi, ne yapalım?' deyü gayret-engîz ve hüzn-âmîz su'âller îrâd buyurduklarında, Ağa-yı mûmâ ileyh sepend-âsâ bu âteşîn kelimât-ı Şâhâne'den çehân olup: 'Şevketlü Pâdişâhım! Uğur-ı hümâyûnda bi'l-cümle Ocaklu'dan mâ'adâ 'âmme-i halk mün'adim olmadıkca, bir taşı düşmene verilmek ne ihtimâldir. Her ne gûne emr u fermân buyurulur ise ol vechile 'amel etmeğe cümlemiz hâzır u âmâdeyiz." Bu bağlamda ordunun vaziyetini gözönünde bulunduran Nizâm-ı Cedid ekibinin sorunun çözümünde savaştan ziyade diplomatik kanalların sonuna kadar kullanılmasından yana bir tavır sergilediği açıktır. Nizâm-ı Cedîd siyaseti ile rekabet içerisinde bulunan Yeniçerilerin ve düşman işgaline uğrama korkusu yaşayan İstanbulluların ise savaştan yana bir tutum sergiledikleri düşünülebilir. Nitekim bu iki taraf arasındaki rekabet birkaç ay sonra başlayacak olan isyana zemin hazırlayacak ve isyan esnasında Nizâm-ı Cedîd ekibi içerisinde yeralan kişiler İngilizlerin İstanbul'a gelişinden sorumlu tutulacaktır. Öyle ki, III. Selim'in başkentin savunulması kararını almasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan Pehlivan Hüseyin Ağa, Boğaz'a inşa edilen tahkimatları gezerken ahaliye yüksek sesle; "Behey birâderler! Moskovlu ve İngilizlü meğer bizim içimizde imiş. Şevketlü Pâdişâhımız bî-hûde telâş u ıztırâba düşmüş, 'acebâ bunlar İstanbul'u küffâra verdikde, zâhiren kendüler kıral vekili birer ceneral olurlar" türünden nutuklar atmaya başlamıştı. Yaşanan tüm bu gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayıp kullandığı anlaşılan Pehlivan Hüseyin Ağa, III. Selim'in tahttan indirilmesinin ardından azledilecektir. Bu sefer de Sadrıazam İbrahim Hilmi Paşa'nın Yeniçeriliği kaldırma hedefiyle hareket ettiğini orduda yayan Hüseyin Ağa bir kez daha Yeniçeri Ağası olarak atanacak ve kısa süre sonra yeniçerilerin orduda çıkardıkları bir başka isyanda öldürülecektir. Asım Efendi, *age*., C 1, s. 490, 499 ve C 2, s. 931-934; Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 464-466.

336 Amiral Duckworth, filosuyla İstanbul'a doğru yol alırken çıkış yolunu kontrol altında tutabilmek amacıyla Kaptan R. M. Moubray komutasındaki HMS Active (38) fırkateynini Çanakkale'de bırakmıştı. Aziz Efendi'nin nezâretinde Çanakkale Boğazı'na yapılan yeni tahkimatları yakından inceleme fırsatı bulan Kaptan Moubray'in verdiği raporlara göre filonun Marmara Denizi'nden çıkışı, girişinden çok daha zor olacaktı. Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 482.

şikest ve ziyâna giriftâr olarak çıkub gaybet eylediler[337] Allahü-ʿazîmü'ş-şân hazretleri böyle tehlike-i hevelnâkin defiʿni kemâl-i sühûlet ve vikâye-i şân ü şükûh-ı saltanat-ı ebed-müddet ile müyesser eyledi **[42b]**

Fransalunun imrâr-ı ʿaskere dâʿir teklîfi beyânındadır

Rusyalu ile sefer-i hümâyûnun tahakkuku ʿakîbinde Fransa elçisi meclis-i mükâlemede Dalmaçyada mevcûd yirmi beş bin süvârî ve piyâde ʿaskerimizi Bonaparta mahsûs-ı hidmet-i Devlet-i ʿAliyyeye taʿyîn eyledi mükemmel tob ve cebehâne ve araba ve hayvanı vardır Bosna kenarından Sırb içine ve andan Eflak ve Boğdandan Lehe doğru ʿazîmete ruhsat virilse Tuna sevâhilinde olan ʿasâkir-i İslâmiyye dahi berü cânibden karşuya mürûr ve memleketine dühûl ile bi'l-maʿiyye düşman üzerine varılmak kolay olur bu ʿasker lâzım ise iʿmâl ve istihdâm olunması irâde-i seniyyeye menûtdur diyerek imrârı husûsunu devleti tarafından me'mûren irâd ü beyân eyledikde elçi-i mersûmun taʿrîf eylediği Bosna kenârı yolu her ne kadar dört beş konak mesâfe ise de bir kerre mahallinden istiʿlâm olunmadıkca karar verilmesi tecvîz buyurulmayub Bosnadan lede'l-istihbâr kîl ü kâli mûcib olacağı beyânıyla cevâb vürûduna mebnî teklîf-i mezbûr redd olunmak lâzım geldi[338] ol aralıkda hâkpâ-i mülûkâneye Bonaparta tarafından peyâpey kâğıdlar zuhûr idûb tobcu **[43a]** neferâtı ve mühimmât iktizâ ider ise veyâhûd mâlen dahi iʿânet lâzım ise tarafından virileceğini inhâdan hâlî olmadı ancak ber-muktezâ-yı vakt ü hâl teblîğ olunan mevâdd-ı mastûreye bir dürlü müsâʿade olunmayub ecvibe-i dostâne iʿtâsıyla iktifâ olundu

Rusyalu ile ʿakd-i mütâreke olunduğu beyânındadır

Ordu-yı hümâyûn bi'l-yümn ve'l-ikbâl Tuna sevâhiline vâsıl olub âʿdânın Leh içinde Fransalu ile küllî gâ'ile ve meşgûliyyetleri hengâmında berü tarafdan dahi bilâ-tefvît-i vakt üzerlerine hücûm olunmak iktizâ ider iken ve fi'l-asl Eflak ve Boğdana gelen Rusya ʿaskerinin ekserîsi ötede zuhûr iden Fransalunun hücûm ve tasallutuna mebnî ricʿat-i kahkarî ile girü ʿavd ü insırâfa mecbûr olmağla kalan ʿasker ancak yirmi otuz bin ekserî yeni yazılmış derme çatma neferâtdan ve memleketlerden tîz elden tedârik itdikleri volintir gürûhundan[339]

337 3 Mart 1807 sabah saat 7:30'da başlayan İngiliz filosunun Çanakkale Boğazı geçişi ve bu sırada aldığı hasar konusunda bk. Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu", s. 483-485.

338 Sébastiani, Rusya ile savaş başladıktan hemen sonra yaptığı bu öneriyi daha da çekici kılmak adına Napoléon'un Osmanlı İmparatorluğu'na yardım edebilmek için Dalmaçya'yı tahliye etmeyeceğini de Bâb-ı Âli'ye bildirmişti. İstanbul'a gerçekleşen İngiliz saldırısı esnasında da Fransa, General Marmont komutasındaki birliklerinden beş yüz kadar topçuyu İstanbul'a göndermişti. Ancak Osmanlı-Fransız ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin kabaca Sultan Mustafa'nın tahta çıkışıyla beraber son bulduğunu söylemek mümkündür. Nitekim IV. Mustafa tahta çıktıktan hemen sonra, halefinin Dalmaçya'daki Fransız ordusundan talep ettiği ve halihazırda Bosna'ya ulaşmış olan topçuların geri çekilmesini talep etti. Bu geri adım Napoléon'un birkaç ay sonra yapacağı Tilsit görüşmelerinde Osmanlı İmparatorluğu'nu terk etmesinin temel sebeplerinden birisiydi. P. Coquelle, "Sébastiani, Ambassadeur a Constantinople, 1806-1808", s. 581 vd. ve 596. Bu konuda ayrıca bk. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. N. Epçeli, ed. K. Beydilli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s. 151-152. Osmanlı-Fransız ilişkilerinde yaşanan değişimin ayrıntılı bir incelemesini Fransa Hariciye Nazırı Champagny'nin Napoléon'a sunduğu 28 Kasım 1807 tarihli raporda bulmak mümkündür. Testa, *age*., C 2, s. 303-306.

339 Volontaire (Gönüllü). Rus ordusunda gönüllü hizmetten bahsetmek pek de mümkün görünmemektedir. Ancak XVIII. yüzyılda barış dönemlerinde genel olarak her bir belirlenmiş bölgede yaşayan her beş yüz kişiden iki kişi askere alınırken savaş zamanında kotanın yirmiye kadar yükseldiği görülmektedir. Ordunun ihtiyaçları

iken berü tarafdan bazı mevâniʿ ve esbâba mebnî üzerlerine varılamayub sükûnet üzere karâr olunmakda idi öte cânibden Bonaparta lâ-yenkatıʿ müdâvim-i harb ü cidâl ve bâlâda zikri sebk eylediği **[43b]** vech üzere Rusya hudûduna varınca gâlibâne destres-i telâsuk ve ittisâl olmağla Tilsit nâm şehirde Rusya İmparatoruyla mülâkât ve teşyîd-i binâ-yı sulh ve musâfât idüb ʿakd itdikleri ahidnâmede Devlet-i ʿAliyye-i Osmâniyye ile terk-i harb olunmak ve Eflak ve Boğdan derûnuna ʿakd-i sened-i sulh oluncaya kadar ʿasâkir-i İslâmiyye girmemek şartıyla Moskov ʿaskeri memleketeyn-i merkûmeteyni tahliye etmek ve tanzîm-i sened-i musâlaha zımnında Devlet-i ʿAliyye ile Rusya Devleti münâsib görecekleri mahalde tarafeyn murahhasları cemʿ ile mükâleme olunmak ve Fransa Devleti miyânede tavassut etmek şurûtu derc olunmuşdu[340] Devlet-i ʿAliyye Fransalunun mütâlaʿa-i sâbıkasına nazaran tamâmiyet-i mülkü tahaʿahhüd olunacağını ve Eflak ve Boğdana dâ'ir şurût-ı mülevvesenin tathîrini me'mûl ider iken ʿibârât-ı merkûme şöyle dursun kılâʿ-yı şâhânenin redd ü tahliyesine dâʿir lafz-ı vâhid zikr olunmayarak yalnız Memleketeynin tahliyesi şart kılınmak bâdî-i istiğrâb olmuşdu zîrâ Bonaparta yalnız temâmiyet-i mülk-i pâdişâhî lafzını derûn-ı ahidnâmesinde derc itdirmiş olsa murahhas maʿrifetiyle söyleşilecek **[44a]** mevâdd cüzz'iyât makûlesi kalub maslahat tabîʿatıyla Tilsitde tekmîl olunmuş olur idi taʿbîr-i merkûmun aslâ zikr olunmamasından anlaşılan budur ki imparatoreyn-i mesfûreyn beynlerinde ʿakd itdikleri şurût-ı hafiyyeye nazaran temâmiyet-i mülk-i hâkânîye mûcib-i halel olacak âhar bir gûne sûret söyleşmiş olalar bu takdîrce umûr-ı Saltanat-ı Seniyye begâyet mültezemimdir deyü Bonapartanın mukaddemlerde ızhâr ve iʿlândan hâlî olmadığı hayrhâhî ve gayret Rusya üzerine seferi temâmına kadar bâkî olub kendü maslahatını uydurunca derhâl tebdîl-i usûl eylediği ve bâlâda tafsîl olunduğu üzere Cezâyir-i Sebʿa ve Dobre Venedik memâlikinin zabtı misillü ahidnâmede derc etmedikleri bazı mevâddın zuhûru ve bi-tahsîs Rusyalu mücerred Bonapartaya mürâʿâten İngiltere devletiyle seferi ihtiyâr eylemesi ahidnâmeden hâric

doğrultusunda bazı yıllar hiç asker toplanmazken kriz anlarında aynı yıl içerisinde birden fazla kez askere alım işlemi gerçekleştirilmekteydi. Örneğin 1812 senesinde her yüz kişiden beş kişi olmak üzere toplamda üç defa asker alımı yapılmıştı. Tek bir askere alım işleminin yapıldığı 1805'te ise kayıtlı beş yüz kişiden sadece dört kişilik bir alım yapılmıştı. Oranın yükselmesi ve askere alımlar arasındaki sürenin kısalması ise şüphesiz acemi neferlerin kalitesini doğrudan etkilemekteydi. Nitekim ihtiyaçla doğru orantılı olarak askere alım için aranan standartlar da düşürülüyordu. Örneğin asker ihtiyacının zirveye çıktığı 1806 senesinde Rusya'da askere alınmak için on yedi ila otuz altı yaş aralığında bulunmak yeterliydi. Bu bağlamda otuzlu yaşlar bile, yapılan işin ağırlığı gözönünde bulundurulduğunda bir piyade neferi için oldukça ileri bir yaş kabul edildiği takdirde İshâk Bey'in tasviri çok daha anlaşılır hale gelir. Fakat söz konusu kavramı İshâk Bey'in Fransız askeri terminolojisine atfen kullandığı belirtilmelidir. Zira Fransa'da 1791'den itibaren toplanmaya başlanan gönüllüler başlarda oldukça kısa süreliğine askere alınmaktaydı. Ancak savaşın ilerleyen dönemlerinde gönüllülerin bu kısa sürede ordudan ayrılmalarıyla, Paris yönetimi "vatanın tehdit altında olduğu" söylemi üzerinden yeniden gönüllü toplamaya başladı. Fakat bu da süren savaşlar sebebiyle Fransız ordusunun personel problemini çözmekten uzak kaldı. Zira gönüllü birlikler çatışma alanındaki güvenilmezliklerini katıldıkları muharebelerin önemli bir kısmında kanıtlamışlardı ve İshâk Bey bu "güruh"a atıfta bulunmaktaydı. Bu konuda bk. Alan Forrest, *Conscripts and Deserters, The Army and French Society during the Revolution and Empire*, Oxford University Press, Oxford 1989, s. 22-26; Philip Haythornthwaite, *The Russian Army of the Napoleonic Wars I, Infantry, 1799-1814*, Osprey, Londra 1987, s. 4 ve John L. Keep, *Soldiers of the Tsars, Army and Society in Russia, 1462-1874*, Clarendon Press, Oxford 1988, s. 153.

340 İshâk Bey, Tilsit Antlaşması'nın Eflak ve Boğdan'la ilgili yirmi ikinci maddesine ve Osmanlı-Rusya harbini sonlandırmak üzere taraflar arasında yapılacak müzakerelerde Napoléon'un arabuluculuğunu düzenleyen yirmi üçüncü maddesine atıfta bulunmaktadır. Vandal, *age*., s. 503.

bazı şurût-ı hafiyyenin vukûʿnu musaddık delâ'il-i sarîha kabîlinden oldukları zâhirdir[341] her ne hâl ise ahbâr-ı mezkûre ile Tilsit'de[n] Ordu-yı Hümâyûna bir nefer Fransalu ofiçiyal[342] zuhûr etmekden nâşî Rusçuk karşusunda Slobozya[343] nâm mahalde Rusyalu **[44b]** ile ʿakd-i meclis olunarak mütâreke senedi imzâ olundu ve çünkü Tilsit ahidnâmesi mûcebince maslahat-ı Devlet-i ʿAliyyede Rusya İmparatoru Bonapartanın tavassutunu kabûl eylediği şartı münderic idi Devlet-i ʿAliyye dahi mersûmun tavassutuna nâçâr ızhâr-ı rızâ etmekden nâşî ofiçiyal-i mesfûr mutavassıt devletin me'mûru olarak meclis-i mükâlemede hâzır bulundu imzâ olunan sened-i mütârekede otuz beş gün zarfında kılâʿ ve memâlik-i şâhânenin tahliyesi ve mukaddemâ Bozca Adası pîşgâhında yed-i aʿdâya giriftâr olan Kapûdâne-i Hümâyûnun reddi[344] ve yalnız Vidin kurbünde Rusyalu ile mahlût olan Sırb tâ'ifesi hakkın[d]a dahi terk-i harb olunması şart[345] kılınub Boğdanda olan Rusya Feldmareşali maslahat-ı mütâ-

341 İshâk Bey'in antlaşmanın gizli bölümünün Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili maddelerinden ve bu sırada imzalanan Rusya-Fransa ittifak antlaşmasından haberdar olmadığı halde yaptığı değerlendirmeler son derece yerindedir. Nitekim söz konusu maddelere göre, Bâb-ı Âli'nin Rusya ile yapacağı görüşmelerde Fransa'nın arabuluculuğunu kabul etmemesi halinde ya da görüşmelerin başladığı günden itibaren üç ay içerisinde Rusya "açısından memnuniyet verici bir neticeye ulaşılamazsa" Napoléon ve I. Aleksandr, İstanbul ve Rumeli Eyaleti dışında kalan Osmanlı Avrupasının Türklerin "cefakâr muameleleri ve boyunduruğundan kurtarılması için ittifak halinde çalışmaya" söz veriyordu. Dolayısıyla Napoléon, Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak üzere resmi bir adım atmıştı. Tilsit Antlaşması'nın gizli maddeleri için bk. Vandal, *age*., s. 504-507.

342 Armand Charles Guilleminot (1774-1840).

343 General Michelson, Tilsit Antlaşması'nı takiben Çar I. Aleksandr'dan Osmanlı ordusuna barış teklif edilmesi ve kabul edildiği takdirde Rus birliklerinin Tuna'nın kuzeyindeki (sol yakasında) en avantajlı bölgeye çekilmesi emrini almıştı. Ancak işi şansa bırakmak istemeyen Çar I. Aleksandr, Osmanlı İmparatorluğu konusunda görüşlerine değer verdiği Sergey Lazarevich Lashkarev'i (1739-1814) ve 1788-1792 Harbinde de Rus ordusunda bulunmuş olan Aleksandr Nikolayevich Samoylov'u (1744-1814) da görüşmelerin yapılacağı Yergöğü civarındaki Slobozia'ya göndermişti. Osmanlı tarafını ise görüşmelerde Galib Efendi temsil edecekti. Mikhailovsky-Danilevsky, *age*., s, 49-50 ve Mouravieff, *age*., s. 278 vd.

344 Limni Deniz Muharebesi'nde 1 Temmuz 1807'de komutasındaki Seddü'l-bahr (76) gemisiyle esir düşen Kapudane Ebubekir Bey. Fatih Yeşil, *Trajik Zafer: Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askeri Mücadelesi (1807)*, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 91-94.

345 1807 Temmuz ayı sonlarında başlayan görüşmeler 25 Ağustos 1807'de imzalanan ateşkesle sona ermişti. Buna göre: 1. Ateşkesin imzalanmasının ardından karada ve denizde tüm çatışmalar sona erecektir. 2. Ateşkesin imzasının ardından derhal barış antlaşması için görüşmeler yapılacak ve bu bağlamda ateşkes 3 Nisan 1808'e kadar geçerli olacaktır. 3. Ateşkesin imzalanmasının ardından Rus birlikleri Eflak ve Boğdan'dan çekilecek ve boşaltılan bölgelere Osmanlı tarafından asker sevk edilmeyecektir. Osmanlılar İsmail, İbrail ve Yergöğü kalelerinde kifayet miktarı asker bırakarak Tuna'nın kuzeyine müdahale etmeyecektir. 4. Rusya, Bozcada'yı ve bölgede işgal ettiği tüm yerleri boşaltacak, Çanakkale Boğazı'ndaki ablukayı kaldıracak, her iki taraf da esir alınmış gemileri ve savaş esirlerini iade edecektir. 5. Sünne Boğazı girişinde olan Rus ince donanması geri çekilerek Osmanlı gemilerinin söz konusu limanlara girişi engellenmeyecektir. 6. İki taraf da ellerinde bulunan esirleri serbest bırakacaktır. İslam'ı kabul eden Rus esirler ve Hristiyanlığı kabul eden Osmanlı esirleri bu maddenin dışında bırakılmıştır. 7. Ateşkesin tasdikli temessükleri bir hafta içerisinde mübadele edilecektir. Ateşkesin yürürlüğe girmesinden sadece bir gün sonra Osmanlı tarafının kaleme aldığı tasdiknamede, ateşkesin her yer için geçerli olduğunun altı çizilerek Vidin ve Fethü'l-islam'da bulunan Rus birliklerinin de geri çekilmesi talep edilmekteydi. Çar I. Aleksandr'ın ateşkes antlaşmasında hiç hoşlanmadığı birkaç maddeden birisi buydu. Diğeri, ele geçirilen gemilerin iadesiydi ki, Çar bu sırada halen Akdeniz filo komutanı Amiral Seniavin'in Cebelitarık'tan geçerek Baltık'a ulaşabileceğini düşünüyordu. Ateşkesin geçerlilik süresi de Çar Aleksandr'ı rahatsız etmekteydi. Zira Osmanlı ordusunun kışın terhis edildiğini değerlendiren Çar, bu sürenin Osmanlıların

rekeden başka müzâkere-i sulhe dâʿir me'mûr olduğunu inhâ etmeğle mahall-i mükâleme tahsîsi ve murahhasân-ı Devlet-i ʿAliyyenin taʿyîni sadedine şürûʿ olunmak iktizâ ider[346] idi ancak ahbâr-ı mezkûre Âsitâne-i Saʿâdete lede'l-vusûl Fransa elçisi tarafeyn murahhasların mülâkâtı ve maslahat-ı musâlahanın müzâkeresi Parise havâle olunmak husûsunda **[45a]** kemâliyle ısrâr eylediğinden Devlet-i ʿAliyye mesû'lüne müsâʿafa birle Parisde mukîm sefîr-i Devlet-i ʿAliyyeyi murahhas taʿyîn eylediler[347] Tilsitden Ordu-yı Hümâyûna musâlaha haberiyle Bonapartanın gönderdiği ofiçiyal-i mesfûr rütbelü ve muʿteber bir âdem olub maslahatın Parise havâlesine dâʿir harf-i vâhid söylemediğinden gayrı getürdüğü tahrîrâtda dahi aslâ bu sohbet mezkûr değil iken ve elçi-i mesfûr Âsitânede her ne kadar mugâlata etmiş olsa bile mahall-i mükâlemenin tahsîsi beher hâl Rusyalu ile muhâbereye menût idüği senin imparâtorunun Tilsitde ʿakd eylediği ve sûretini bu tarafa gönderdiği şurûtda musarrah olmağla bir kerre Rusya Feldmareşaline tahrîr idelim bakalım râzı olur mu deyü cevâb verilmek mümkün iken ve'l-hâsıl tarafından sünûh etmeyüb Âsitânede elçi-i mersûmun îcâd ve peydâ eylediği bir nevʿ fesâd idüği zâhir iken mugâlata-yı sanʿatâmîzine dayanılamayub[348] Devlet-i ʿAliyye ile Rusya beyninde ʿakd olunacak sulhün müzâkeresi Parise havâle olunmak gibi ısrâr ve iddiʿâya gelmez ve misli nâ-mesbûk bir teklîf-i nev-zuhûrun gâyet ʿacele ve sürʿatle **[45b]** kabûlü ne gûne sebeb-i hafîye mebnî idüği ile'l-ân hall olunmamış bir ʿukde-i müşkiledir[349]

Cânib-i Saltanat-ı Seniyyeden murahhas taʿyîni beyânındadır

ʿAkîb-i mütârekede şurût-ı musâlahanın Parisde müzâkere ve tanzîmi husûsunda müsâʿade-i seniyye erzânî buyurulub keyfiyyet-i hâl Rusyaluya ihbâr olunduğundan biraz zamân mürûrunda Yaşda mukîm Feldmaraşel tarafından bir nefer ofiçiyal zuhûr idüb sened-i mütârekenin hâvî olduğu mevâdd ü şurût Rusya İmparatorunun makbûlü olmadığından tasdîk olunmadığını inhâ ve emr-i mütârekenin Sırplu hakkına dahi ʿale'l-ıtlâk şumûlünü iddiʿâ eyledi[350] ol

lehine olduğunu düşünüyordu. Bu bağlamda Rus Dinyeper Ordusu komutanı Johann von Michelson'un (1740-1807) ateşkes görüşmeleri devam ederken ölmesi Rus diplomasisi açısından bulunmaz bir nimetti. Yerine atanan Prens Aleksandr Prozorovsky'nin (1732-1809) ilk işi Osmanlı tarafını General Michelson'un ateşkesi onaylama yetkisinin zaten bulunmadığına ikna ederek görüşmelere yeniden başlama isteğini belirtmek olmuştu. Bu konudaki görüşmeler birkaç ay daha sürse de Rus tarafı isteklerini kabul ettiremeyecekti. Ancak Rusların da en az Osmanlılar kadar barışa ihtiyacı vardı. Bölgede bulunan yaklaşık 35.000 kişilik Rus ordusunun mevcudu Tuna hattında bulunan kaleleri tutmak ve aynı zamanda Osmanlı ordusuna taarruz etmek için oldukça yetersizdi. Üstelik Tilsit Antlaşması Rusya için hedefin büyümesine de sebep olmuştu. Zira savaşa, ittifakın yenilenmesi ve daha önce imzalanmış olan antlaşmaların tasdik edilmesi hedeflerine ulaşmak için başlamış olan Rusya, Napoléon'la yapılan müzakerenin ardından artık gözünü Baserabya, Eflak ve Boğdan'a dikmişti. Asım Efendi, *age*., C 2, s. 934-940 ve Mikhailovsky-Danilevsky, *age*., s. 50-52 ve 80-81.

346 General Michelson'un, barış antlaşmasını müzakere etmekle de görevli olduğunu Osmanlı tarafına bildirdiği konusunda İshâk Bey'in verdiği bilgi az önce belirtilen taraflar arasındaki anlaşmazlık sebebiyle son derece önemlidir.

347 Abdürrahim Muhib Efendi (ö. 1821).

348 General Sébastiani'nin bu sırada İstanbul'daki faaliyetleri konusunda bk. Süheyla Yenidünya, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bâbıâli Üzerindeki Etkisi", *History Studies*, V/1, 2013, s. 414-415.

349 Barış görüşmelerinin Paris'e taşınması konusunda bk. Asım Efendi, *age*., C 2, s. 1084-1086

350 Rusya görüşmelerin başından itibaren Sırpları ateşkes antlaşmasına bir aktör olarak sokmaya çalışmış olsa da Osmanlı tarafı kendi tebâsı olan Sırpların ayrı bir devlet ya da en hafifinden mümtaz bir eyalet gibi uluslararası

aralıkda Paris cânibine Rusyalu tarafından murahhas taʿyîniyle müzâkereye şürûʿ olunduğu haberi vürûduna ânen-fe-ânen intizâr olunmakda iken hasbe'l-kâʿide Parisde ikâmet etmek üzere irsâl olunan Tolstoy nâm Rusya büyükelçisi gelüb bu husûsa me'mûr olduğu ve devleti tarafından ruhsatnâmesi vürûduna müterakkıb idüği ve Rusya İmparatoru sened-i mütârekenin şurûtunu kabûlden istinkâf etmiş ise de mâdâmki **[46a]** müzâkere-i sulh derdest ola harbe tasaddî olunmamak üzere tahdîd-i vakt ve mühlet etmeksizin vaʿad û taʿahhüd eylediği haberleri zuhûr idüb bir müddet güzerânında elçi-i mesfûra ruhsatnâme geldiği ve lâkin iktizâ iden taʿlîmâtı henüz zuhûr etmediğinden müzâkereye mübâşeret idemeyeceği Paris cânibinden ihbâr olundu[351] ve'l-hâsıl gâh taʿlîmât gelecek gâh Bonaparta İspanya cânibine ʿâzim olmağla ʿavdetinden sonra bakalım baka elbet bir nizâm virecek ve gâh Rusya İmparatoru Tunadan hudûd kesmek murâd ideyor Bonaparta yazdı ilzâm edecek deyü küllü yevm birer gûne ʿözr-i vâhî tedârikiyle imrâr-ı vakt ü zamân ve aralıkda berü cânibden merhûm Tayyâr Paşa[352] ve sadr-ı esbâk ʿAlemdâr Mustafa Paşa[353] maʿrifetiyle Rusyaluya münferiden tanzîm-i sulh olunmak içün haberler irsâl olunarak ızhâr-ı hâhiş-i firâvân olunmakda idi[354] bu minvâl üzere târîh-i mütârekeden on dört ay mürûr[355] idüb Parisde maslahata mübâşeret olunmadığı ve mübâşeret emâreti dahi meydanda görünmediği münfehim oldu nihâyetü'l-emr Bona-

---

metinlere girmesine karşı çıkmıştı. Bu bağlamda 21 Ekim 1807 tarihiyle General Pozorovsky imzasıyla General Sébastiani'ye gönderilen tebligatta Rusya'nın "imparatorluğunun haşmetiyle örtüşmeyen mütarekeyi kabul etmesinin mümkün olmadığı" yazmaktaydı. Asım Efendi, *age*., C 2, s. 1087-1088 ve Driault, *Napoléon'un Şark Siyaseti*, s. 215-216.

351 Paris'de Fransa'nın arabuluculuğunda Abdürrahim Muhib Efendi ve Pyotr Aleksandrovich Tolstoy (1769-1844) arasında gerçekleşmesi beklenen barış görüşmelerinde Rusya tarafı açık bir biçimde zaman geçirmeye çalışırken Fransa'nın tavrı da Tilsit Antlaşması'nın da etkisiyle değişmeye başlayacaktı. Nitekim bu sırada Napoléon'u yanına almayı başaran Çar I. Aleksandr, General Michelson'un ölümüyle yerine atanan Aleksandr Prozorovsky'nin (1733-1809) komutasındaki birlikleri takviye etmekteydi. Eflak ve Boğdan'ı, artık Osmanlı İmparatorluğu'nu gözden çıkartmış olan Napoléon'un yardımına ihtiyaç duymadan işgal edebileceğini düşünen Çar I. Aleksandr'ın Osmanlı barışı konusundaki fikirlerinin değişiminde, ateşkes antlaşmasının St. Petersburg açısından kabul edilemez maddeler ihtiva etmesi ve Napoléon'un dikkatini daha çok İspanya'ya yöneltmesi kadar İstanbul'daki siyasi dengesizlik de önemli bir yere sahip olmalıdır. Bu bağlamda 1808 Mart ayı başlarında savaşın yeniden başlayacağını düşünen General Pozorovsky, ordusunu seferber halde tutmaya çalışırken, Çar I. Aleksandr'dan çatışmayı başlatan taraf olmaması yönünde bir emir almıştı. Mikhailovsky-Danilevsky, *age*., s. 82-84; Ahmed Cevdet, *age*., C 8, s. 234 vd.; Asım Efendi, *age*., C 2, s. 1108 ve Günay, *age*., s. 83-100, 355-357, 391-392, 412-426, 432-436 ve pek çok yerinde.

352 Canikli Ali Paşazâde Battal Hüseyin Paşa'nın oğlu olan Tayyar Mahmud Paşa 1222 Şaban ayı sonunda (Ekim 1807) sadaret kaymakamı olarak atandıktan sonra 1223 Muharreminde (Mart 1808) azledildi. 2 Receb 1223'de (24 Ağustos 1808) vefat etti. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C 3, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309, s. 259 ve Asım Efendi, *age*., C 2, s. 1121-1122.

353 28 Temmuz 1808'de sadrıazam olan Alemdar Mustafa Paşa, 16 Kasım 1808'de çıkan isyan esnasında intihar etmiştir. Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 2, İstanbul 1989, s. 364-365.

354 Manuk Bey'in önemli bir rol oynadığı söz konusu görüşmeler için bk. Ali Yaycıoğlu, *Partners of the Empire, The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*, Stanford University Press, Stanford 2016, s. 196 ve Stefania Costache, "From Ruscuk to Bessarabia: Manuk Bey and the Career of an Ottoman-Russian Middleman at the Beginning of the 19th Century", *Cihannüma*, III/1, 2017, s. 29 vd.

355 Ekim-Kasım 1808.

partanın karındaşı İspanyadan tard olunub[356] **[46b]** küllî ʿasker ile ol tarafa teveccüh olunmak iktizâ eyledikde mesfûr Bonapartanın Rusya İmparatoruyla bi'l-muhâbere Erfur nâm mahalde mülâkâtları maddesi[357] zuhûr idüb mahall-i merkûmdan Boğdanda mukîm Rusya Feldmareşaline gelen emr[358] ü tenbîh mûcebince Feldmareşal-i mersûm bir nefer ofiçiyalini bâ-tahrîrât Âsitâne-i Saʿâdete tesyîr ve müzâkere-i sulh içün cânib-i saltanat-ı seniyyeden murahhas taʿyîn ve irsâli istidʿâsında olduğunu me'mûren inhâ ve tahrîr eyledi bu vechle Fransalu tavassutdan çıkub maslahat-ı musâlaha Yaş kasabasında müzâkere[359] olunmak üzere havâle buyuruldu[360] mu'ahharan Rusyalu tarafından hilâf-ı kâʿide-i düvel fesh-i mütârekeye tasaddîleri keyfiyyeti derdest olan mevâddan olmağla tafsîle hâcet yokdur[361] hemân Cenâb-ı

356 Joseph Bonaparte'ın İspanya'daki durumu konusunda okur lâyihanın 22b-23a varaklarına yeniden bakabilir.

357 Erfurt Konvansiyonu ve alınan kararlarla ilgili olarak okur 261. dipnota yeniden bakabilir.

358 "emr" kelimesi sehven iki defa yazılmıştır.

359 Erfurt Konvansiyonu'nun ardından Rusya barış şartlarını çok daha ağırlaştırmıştı. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu Eflak, Boğdan ve Baserabya'dan çekilecek, Sırbistan, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun garantörlüğünde bağımsız bir devlet olacak ve Bâb-ı Âli Rusya'nın Gürcistan ve İmertia'daki fetihlerini tanıyacaktır. Mikhailovsky-Danilevsky, *age*., s. 87.

360 Bu dönemde cephede gerçekleşen en önemli olay şüphesiz Rus tarafıyla, sarrafı Manuk Bey aracılığı ile temas halinde bulunan Alemdar Mustafa Paşa'nın ve emrindeki birliklerin Tuna hattından çekilerek 19 Temmuz 1808'de İstanbul'a gelişidir. Osmanlı cephesini zayıflatarak Rusya için başlayacak olan askerî harekâtı oldukça kolaylaştıran bu eylem Çar I. Aleksandr'ın iştahını oldukça kabartmış olmalıdır. General Prozorovsky, İspanya bataklığına girmiş olan Napoléon, ateşkesin süreceğine inanan Osmanlı ordusunun önemli bir kısmının cepheden çekilmesi ve Erfurt zirvesinde alınan kararların bir neticesi olarak Bâb-ı Âli ile Yaş'ta doğrudan görüşme talebini İstanbul'a iletti. 4 Kasım 1808'de Bükreş'te bulunan Rus karargahından ayrılan Aleksandr Krasnokutsk 9 Kasım'da Rusçuk'tan tanıdığı Manuk Bey ve Alemdar Mustafa Paşa ile İstanbul'da görüştü. Çıkan isyanın ardından "kaht-ı ricâl sebebiyle" sadaretin teslim edildiği Yusuf Ziya Paşa'nın hanesinden yetişmiş olan Arnavud Memiş Paşa ile bir kez daha görüşen Krasnokutsk, Yaş'da yapılması planlanan görüşmelere Osmanlı tarafının katılacağına dair aldığı olumlu cevapla 1 Aralık 1808'de İstanbul'dan ayrılmıştır. Yaş'da derhal başlaması planlanan müzakerelerde Rus tarafını General Mikhail Miloradovich (1771-1825), Senatör Sergey Kushnikov (1765-1839) ve General Martyn Harting'in (1785-1824) temsil etmesi planlanmıştı. Osmanlı tarafı ise Galib Efendi, Mehmed Rıza Efendi ve İzzet Bey'i murahhas olarak tayin etmişti. Buna mukabil yolların güvensizliği ve hava şartları dolayısıyla Osmanlı murahhaslarının Yaş'a ancak iki ay sonra (1809 Şubat ayı ortaları) ulaşması Rus tarafındaki endişelerin artmasına zemin hazırlamıştı. Bu konuda bk. Mikhailovsky-Danilevsky, *age*., s. 88-89 ve 94-96; Fatih Ünal, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden 1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, I/4, 2008, s. 574-590; Ahmed Cevdet, *age*., C 8, s. 296, C 9, s. 69 ve 72; Asım Efendi, *age*., C 2, s. 1347 ve 1431. Memiş Paşa için ayrıca bk. Mehmet Arslan (ed.), *Osmanlı Sadrıazamları, Hadikatü'l-vüzerâ ve Zeyilleri*, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 300-301.

361 İshâk Bey'in, muhtemelen okurunun zaten bildiğini düşünerek girmediği konu şüphesiz İngiltere ile Çanakkale'de yürütülen müzakereler ve sonuçlarıydı. Yaş'a gönderilen Osmanlı murahhaslarının uzun süre yolda oyalanmalarına sebep olan görüşmelerin 28 Temmuz 1807'de Çanakkale'ye ulaşan Arthur Paget'ın (1771-1840) girişimiyle başladığı belirtilmelidir. Bu sırada uluslararası durumun karmaşık ve dengesiz hali, İngiltere'nin devam eden Mısır saldırısı gibi sebeplerle Bâb-ı Âli tarafından Çanakkale açıklarında oyalanan Paget'ın ardından ikinci girişim 26 Eylül 1808'de Bozcada'ya ulaşan Robert Adair (1763-1855) tarafından gerçekleştirilecekti. İngiltere ile yapılan müzakereleri uzun süre Rusya ve Fransa'dan gizlemeyi başaran Bâb-ı Âli'nin başına 1 Ocak 1809'da Yusuf Ziya Paşa'nın getirilmesi Osmanlı Devleti'nin, St. Petersburg ve Paris'le olan ilişkilerini kopararak saf değiştirdiğinin açık bir göstergesiydi. General Sébastiani'nin hiç hoşlanmadığı

müntakim-i kahhâr ragime enfe[362] düşmen-i ʿahd-şiken ile cünûd-ı İslâmiyeye her hâlde nasr ü feth ü zafer ihsân eyleye âmin

M **[47a]**

bir kişilik olarak öne çıkan Yusuf Ziya Paşa, Napoléon'un Mısır saldırısı esnasında Osmanlı ordusuna komuta eden sadrıazamdı. Anadolu'da yaşanan karışıklıklar ve yeniden başlaması kuvvetle muhtemel Osmanlı-Rus çatışması sebebiyle tecrübeli bir kumandana duyulan ihtiyaç Yusuf Ziya Paşa'nın İstanbul'a davet edilmesinin temel nedenleri arasındadır. Ancak Yusuf Ziya Paşa, bir taraftan Anadolu'da peşinde koştuğu eşkiyalar diğer taraftan Nizâm-ı Cedîd taraftarı olarak bilinmesi ve Yeniçerilerin isyankâr hali sebebiyle mührü kabulde tereddüt göstermiştir. Ne var ki, Yusuf Ziya Paşa 24 Nisan 1809'da İstanbul'a ulaştığında İngiltere ile Kala-yı Sultaniye Antlaşması (5 Ocak 1809) imzalanmış, İngiliz temsilci Robert Adair İstanbul'a gelmişti (26 Ocak 1809). Bu esnada İngiltere temsilcisinin İstanbul'da kabul edildiği haberini alan Çar I. Aleksandr, General Prozorovsky'den İstanbul'a bir temsilci göndererek Adair'in derhal Osmanlı başkentinden gönderilmesi talebini iletmesini emretmişti. Yaş'da kurulan masaya ağır koşullarla oturması beklenen Rusya tarafının talebini iletmek üzere General Prozorovsky tarafından görevlendirilen, 1828'de başlayacak savaşın Kafkas cephe komutanı Ivan Paskevich (1782-1856) 20 Mart 1809'da İstanbul'a ulaşmıştır. Talebin karşılanması için Osmanlı tarafına kırk sekiz saat süre veren Paskevich, Bâb-ı Âli'den İngiltere ile ittifak kurulmadığı, tıpkı müttefiklerin Erfurt Konvansiyonu'nda altını çizdikleri üzere, sadece barış antlaşması imzalanarak aradaki husumetin bitirildiği cevabını almıştı. Bu cevapla beraber Paskevich'in 23 Mart 1809'da Osmanlı başkentinden ayrılması, Yaş'daki müzakere masasının dağılması ve savaşın yeniden başlaması anlamına geliyordu. Bu bağlamda 1807'de Şark cephesi seraskerliği yapan Yusuf Ziya Paşa sadarete oturmak üzere İstanbul'a geldikten sadece üç gün sonra 27 Nisan 1809'da serdâr-ı ekrem ilan edildi ve 5 Temmuz'da İstanbul'dan ayrıldı. Zira General Prozorovsky komutasındaki Rus ordusu 5 Nisan 1809'da yeniden harekete geçmişti. Yaş'da bulunan Osmanlı murahhasları ise ancak haziran ayı sonlarında İstanbul'a dönebileceklerdi. Bu konuda bk. Adair, *age*., s. 24 vd.; 126 vd., 143 vd., 155-157 ve 165-170; Asım Efendi, *age*., C 2, s. 1096; 1434-1437 ve 1501; Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, *Şanizade Tarihi*, C 1, haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009, s. 215-216; 227; Ahmed Cevdet, *age*., C 9, s. 83-84, 108; Arslan (ed.), *age.*, s. 292-297 ve 314-315; Darendeli İzzet Hasan Efendi, *age*., s. XXXII-XXXIII; Kemal Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 34-37.

362 "Burnu sürtülsün" (رغم انف) manasına gelen Arapça bir beddua cümlesidir ve metinde sehven (زغم) şeklinde yazılmıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Hatt-ı Hümâyûn (HAT): 1667, 7975, 56995.

Cevdet Zaptiye (C. Zaptiye): 683.

Ali Emiri, III. Selim: 9132.

Cevdet Maliye: 2030.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA.),

Evrak (e.): 479-15.

Defter (d.): 2095, 2098, 2099, 3405, 8052.

The National Archive (TNA),

Foreign Papers (FO) 78/5, 11.

Riksarkivet,

Baron Brentano, *G. J. von Brentanos Journal, 1789-1794*, Turcica vol: 74.

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi,

Bazı Muharerât-ı Tarîhiye, No: Y/71.

İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi,

Sefâretnâme-i Hattî ve Resmî, No: NKTY6095.

Yayınlanmış Kaynaklar

Aaslestad, Katherine, "Blockade and Economic Warfare", *The Cambridge History of The Napoleonic Wars*, C 3 (Experience, Culture and Memory) ed. A. Forrest-P. Hicks, Cambridge University Press, Cambridge 2022, s. 117-141.

Adair, Robert, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-1809*, C 2, Longman, Londra 1845.

Afyoncu, Erhan (ed.), *III. Ahmed'in Hatt-ı Hümâyûnlarında Sultan ve Diplomasi*, Yeditepe Yay., İstanbul 2022.

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 5-7-8-9, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309.

Ahmed Vasıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Haka'iku'l-Ahbâr*, ed. Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yay., İstanbul 2017.

Aksan, Virginia, "Ottoman Political Writings, 1768-1808", *International Journal of Middle East Studies*, 25, 1993, s. 53-69.

Aksan, Virginia, "Ottoman Sources of Information on Europe in The Eighteenth Century", *Ottomans and Europeans: Contacts and Conflicts*, Isis Press, İstanbul 2004, s. 13-23.

Anoyatis-Pelé, Dimitris, *Journal d'un officier Français a Constantinople en 1784-1788*, University Studio Press, Selanik 2004.

Andersson, Ingvar, *A History of Sweden*, çev. C. Hannay, Praeger, New York 1968.

Anderson, M. S., "Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-74", *The English Historical Review*, 69, 1954, s. 39-58.

Annual Register, or a View of the History, Politics, and Literature, for the Year 1806, J. Wright, Londra 1808.

Arslan, Mehmet (ed.), *Osmanlı Sadrıazamları, Hadikatü'l-vüzerâ ve Zeyilleri*, Kitabevi, İstanbul 2013.

Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, C 1-2, haz. Z. Yılmazer, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2015.

Aspinall, A. (ed.), *The Later Correspondence of George III*, C 4-5, Cambridge University Press, Cambridge 1970.

Baddeley, John, *The Russian Conquest of The Caucasus*, New York, Longmans 1908.

Bağçeci, Yahya, "Osmanlı Belgelerine Göre Napolyon Bonapart'ın İmparator Unvanının Osmanlı Devleti Tarafından Tanınması Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII, 2014, s. 70-83.

Baldwin, Olive, – Wilson, Thelma," Anspach [Ansbach], Elizabeth, Margravine of [Craven, Elizabeth]", *The Norton/Grove Dictionary of Women Composers*, ed. J. A. Sadie ve R. Samuel, Macmilllan Press, Londra 1994, s. 18-19.

Barrow, John (ed.), *Life and Correspondence of Admiral Sir William Sidney Smith*, C 2, Richard Bentley, Londra 1848.

Beer, Adolf, *Die Erste Theilung Polens*, (3 cilt) Carl Gerold's Sohn, Viyana 1873.

Beer, Adolf, *Zehn Jahre österreichischer Politik*, *1801-1810*, Brockhaus, Leipzig 1877.

Beyaz, Fatma Zehra, "Gazete ta'bîr olunur havâdis kâğıtları…: Osmanlı Siyasetinde Siyasî Bilgi ve İstihbarat Kaynağı Olarak Yabancı Gazeteler (1720-1789*)"*, *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 53, 2022, s. 33-91.

Beydilli, Kemal, "İgnatius Mouradgea D'Ohsson (Muradcan Tosunyan): Ailesi Hakkında Kayıtlar, Nizam-ı Cedid'e Dair Layihası ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Siyasi Hayatı", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 34, 1983–84, s. 247-314.

Beydilli, Kemal, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı: Meydana Gelişi, Tahlili, Tatbiki*, İ.Ü. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul 1984.

Beydilli, Kemal, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayını, İstanbul 1985.

Beydilli, Kemal, "Alemdar Mustafa Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 2, İstanbul 1989, s. 364-365.

Beydilli, Kemal, "Şehzâde Elçisi Safiyesultanzâde İshâk Bey", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 3, 1998, s. 73-81.

Beydilli, Kemal, "Dış Politika ve Siyasi Ahlak", *İlmî Araştırmalar*, 7, 1999, s. 47-56.

Beydilli, Kemal, "İshâk Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 22, İstanbul 2000, s. 525-527.

Beydilli, Kemal "Seyyid Ali Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 37, 2009, s. 45-47.

Beydilli, Kemal, "Yusuf Ziya Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 44, İstanbul 2013, s. 34-37.

Beydilli, Kemal, "III. Selim: Aydınlanmış Hükümdar", *Nizâm-ı Kadimden Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. S. Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 27-57.

Beydilli, Kemal, "Osmanlı Devleti ile Prusya Arasındaki İlk Münasebetler", *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler, Siyaset, Yaşam, Yenileşme (Seçilmiş Makaleler),* C 2 Timaş Yayınları, İstanbul 2023, s. 362-390.

Black, Jeremy, "The Theory of the Balance of Power in the First Half of the Eighteenth Century: A Note on Sources", *Review of International Studies*, IX/1, 1983, s. 55-61.

Black, Jeremy, *From Louis XIV to Napoleon, The Fate of a Great Power*, Taylor & Francis, Londra 1999.

Bouquet, Olivier, *Vie et mort d'un grand vizir. Halil Hamid Pacha (1736–1785). Biographie de l'Empire ottoman*, Les Belles Lettres, Paris 2022.

Browning, Oscar, "The Triple Alliance of 1788", *Transactions of the Royal Historical Society*, II, 1885, s. 77-96.

Bruun, Geoffrey, "The Balance of Power During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, C 9 (War and Peace in an Age of Upheaval, 1793-1830), Cambridge University Press, Cambridge 1975, s. 250-274.

Bull, Hedley, "Natural Law and International Relations", *British Journal of International Studies*, V/2, 1979, s. 171-181.

Bull, Hedley, *The Anarchical Society, A Study of Order in World Politics*, Palgrave, Londra 2002.

Burke, Peter, *The Renaissance Sense of the Past*, Edward Arnold, Londra 1969.

Butterfield, H., *The Peace Tactics of Napoleon, 1806-1808*, Octagon Books, New York 1972.

Büyükışık, Ethem, *Düzensiz Savaşlar*, Kırmızıkedi Yayınları, İstanbul 2021.

Câbî Ömer Efendi, *Târih*, ed. M. A. Beyhan, C 1-2, TTK Yayınları, Ankara 2003.

Craven, Elizabeth Lady, *A Journey Through The Crimea to Constantinople*, G.G.J. and J. Robinson, Londra 1789.

Chance, J. F., "The Northern Question in 1717", *The English Historical Review*, XX, 1905, s. 33-60.

Chandler, David, *The Campaigns of Napoleon*, C 1-2, Scribner, New York 1966.

Choiseul Gouffier, Marie-Gabriel-Florent-Auguste de, *Voyage Pittoresque de la Gréce*, C I, J. J. Blaise, Paris 1782.

Clarke, E. D., *Travels in Various Countries of Europe, Asia, and Africa*, C 5, T. Cadell and W. Davies, Londra 1817.

Clercq M. De, *Recueil des traités de la France*, C 2 (1803-1815), A. Durand et Pedone-Lauriel, Paris 1864.

Connelly, Owen, *Napoeon's Satellite Kingdoms*, Free Press, New York 1965.

Connelly, Owen, *The Wars of the French Revolution and Napoleon, 1792-1815*, Routedge, Londra 2006.

Coquelle, P., "I'Ambassade de Maréchal Brune à Constantinople (1803-1805)", *Revue d'histoire Diplomatique*, 18, 1904, s. 53-73.

Coquelle, P., "Sébastiani Ambassadeur a Constantinople, 1806-1808 d'aprés des documents inédits", *Revue d'histoire Diplomatique*, 18, 1904, s. 574-611.

Correspondance de Napoléon Ier, C 13-14, Imprimerie Impériale, Paris 1863.

Costache, Stefania, "From Ruscuk to Bessarabia: Manuk Bey and the Career of an Ottoman-Russian Middleman at the Beginning of the 19th Century", *Cihannüma*, III/1, 2017, s. 23-43.

Çağman, Ergin, *III. Selim'e Sunulan Islahat Lâyihaları*, Kitabevi, İstanbul 2010.

Davis, John, *Naples and Napoleon, Southern Italy and the European Revolutions (1780-1860)*, Oxford University Press, Oxford 2006.

Darendeli İzzet Hasan Efendi, *Ziyânâme, Sadrıazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı, Mısır Seferi (1798-1802)*, ed. M. İlkin Erkutun, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Dedem, Antoine Baudouin Gisbert de, *Un Général Hollandais sous le Premier Empire: Mémoires du général Bon de Dedem de Gelder, 1774–1825*, Plon, Paris 1900.

Deherain, Henri, *La Vie de Pierre Ruffin, Orientaliste et Diplomate (1742-1824)*, C 1-2, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1929.

"Des Ambassadeurs, envoyés, ministres et autres agents politiques: De la Cour de France près Les Puissances Étrangères", *Annuaire historique pour l'Année…*, C 12, 1848.

Disney, A. R., *A History of Portugal and Portuguese Empire*, C 1 (From Beginnings to 1807), Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

Driault, Edouard, "The Coalition of Europe Against Napoleon", *The American Historical Review*, XXIV/4, 1919, s. 603-624.

Driault, Edouard, *Napoléon'un Şark Siyaseti, Selim-i Sâlis, Napoléon, Sébastiani ve Gardane*, trc. Köprülüzâde Mehmed Fuad, haz. Selma Günaydın, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Dupré, Louis, *The Enlightenment & The Intellectual Foundations of Modern Culture*, Yale University Press, New Haven 2004.

Edinburgh Annual Register, For 1808, C 1, Edinburgh 1810.

Ehrman, John, *The British Government and Commercial Negotiations with Europe, 1783-1793*, Cambridge University Press, Cambridge 1962.

Elting, John R., *Sword Around a Throne, Napoleon's Grande Armée*, Macmillan, New York 1988.

Falkner, James, *The War of The Spanish Succession, 1701-1714*, Pen and Sword, Yorkshire 2015.

Feldbæk, Ole, "Eighteenth-Century Danish Neutrality: Its diplomacy, Economics and Law", *Scandinavian Journal of History*, 8, 1983, s. 3-21.

Feldbæk, Ole, "Denmark in the Napoleonic Wars, A Foreign Policy Survey", *Scandinavian Journal of History*, 26, 2001, s. 89-101.

Findley, Carter, *Enlightening Europe on Islam and the Ottomans, Mouradgea d'Ohsson and His Masterpiece*, Brill, Leiden 2019.

Forrest, Alan, *Conscripts and Deserters, The Army and French Society during the Revolution and Empire*, Oxford University Press, Oxford 1989.

Friedeburg, Robert von, "Orgins of Modern Germany", *The Oxford Handbook of Modern German History*, ed. H. W. Smith, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 30-49.

Gezer, Ömer - Yeşil, Fatih, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Sürat' Topçuluğu I (1773-1788) (Top Döküm Teknolojisi, Bürokratik Yapı ve Konuşlanma)", *Osmanlı Araştırmaları*, 52, 2018, s. 135-180.

Gilbert, Felix, "The 'New Diplomacy' of the Eighteenth Century", *World Politics*, IV/1, 1951, s. 1-38.

Gilbert, Felix, *Machiavelli and Guicciardini, Politics and History in Sixteenth-Century*, Princeton University Press, New Jersy 1965.

Gill, John H., *1809: Thunder on the Danube*, 3 cilt, Frontline Books, Londra 2012.

Glenthoj, Rasmus – Ottosen, Morten Nordhagen, *Experiences of War and Nationality in Denmark and Norway, 1807-1815*, Palgrave Macmillan, Londra 2014.

Goryanof, Sergey, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, çev. Ali Reşad, ed. A. Ahmetbeyoğlu-İ. Keskin, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.

Gosu, Armand, "The Third Anti-Napoleonic Coalition and the Sublime Porte*", International Journal of Turkish Studies*, 9, 2003, s. 199-237.

Göyünç, Nejat, "Hüseyin Paşa, Küçük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 19, İstanbul 1999, s. 6-8.

Gräf, Holger Th., "Funktionsweisen und Träger internationaler Politik in der Frühen Neuzeit", *Strukturwandel internationaler Beziehungen, Zum Verhältnis von Staat und internationalem System seit dem Westfälischen Frieden*, ed. J. Siegelberg-K. Schlichte, Springer, Weisbaden 2000, s. 105-123.

Grell, Chantal, "Les Ambiguités du Philhellénisme. L'Ambassade du Comte de Choiseul-Gouffier aupres de la Sublime Porte (1784-1792)", *Dix-huitiéme Siécle*, 27, 1995, s. 223-235.

Günay, Bekir (ed.), *Paris'te Bir Osmanlı, Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, Kitabevi, İstanbul 2009.

Hammer, Joseph von, *Erinnerungen aus meinem Leben*, V. Buch, 19.-24. Heft, Reise nach Jaffa und Cypern, abermaliger Besuch von Rhodos und Aufenthalt in der Bucht von Makri, Winterkreuzfahrt und Aufenthalt im Meerbusen von Marmamis, (http://gams.unigraz.at/archive/objects/context:hp/methods/sdef:Context/get?mode =band3).

Hammer, Joseph von, *Mein Briefwechsel*, *Ankunft in Wien,* XVI. Buch, 66.–69. Heft (http://gams.uni-graz.at/hp/pdf/Typoscript-16.pdf)

Hargreaves, - Mawdsley W. N. (ed.), *Spain under the Bourbons, 1700-1833*, Macmillan, Londra 1973.

Hatton, Ragnhild M., "Charles XII and the Great Northern War", *New Cambridge Modern History*, C 6 (The Rise of Great Britain and Russia 1688–1715/1725), ed: J.S. Bromley, Cambridge, Londra 1970, s. 648-680.

Haythornthwaite, Philip, *The Russian Army of the Napoleonic Wars I, Infantry, 1799-1814*, Osprey, Londra 1987.

Heeren, Arnold H. L., *Geschichte des Europaischen Staatensystems und seiner Kolonien*, Johann Friedrich Röwer, Göttingen 1809.

Hirschman, Albert O., *Tutkular ve Çıkarlar, Kapitalizm Zaferini İlan Etmeden Önce Nasıl Savunuluyordu*, çev. B. Cezar, Metis Yayınları, İstanbul 2008.

Hope, Thomas, *Anastasius, or Memoirs of a Greek; Written at the Close of the Eighteenth Century*, C 2, Baudry's Foreign Library, Paris 1831.

Horn, D. B., "The Cabinet Controversy on Subsidy Treaties in Time of Peace, 1749-50", *The English Historical Review*, 179, 1930, s. 463-466.

Hume, David, "Of Balance of Trade", *Hume's Essays*, George Routledge & Sons, Londra, Tarihsiz, s. 224-235.

Hume, David, "Of Balance of Power", *Hume's Essays*, George Routledge & Sons, Londra, Tarihsiz, s. 240-247.

Israel, Jonathan, *The Dutch Republic, Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806*, Clarendon Press, Oxford 1995.

James, William, *The Naval History of Great Britain*, C 4, Richard Bentley & Sons, Londra 1886.

Joor, Johan, "The Napoleonic Period in Holland from a Dutch Historical Perspective", *Napoleon's Empire, European Politics in Global Perspective*, ed. Ute Planert, Palgrave, New York 2016, s. 53-66.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. N. Epçeli, ed. K. Beydilli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.

Jorgensen, Christer, *The Anglo-Swedish Alliance against Napoleonic France*, Palgrave Macmillan, New York 2004.

Kagan, Susan, *Archduke Rudolph, Beethoven's Patron*, *Pupil, and Friend*, Pendragon Press, Sheffield 1988.

Kamen, Henry, *Philip V of Spain, The King who Reigned Twice*, Yale University Press, New Haven 2001.

Kann, Robert A., *A History of Habsburg Empire, 1526-1918*, University of California Press, Los Angles 1980.

Kant, Immanuel, *Zum ewigen Frieden*, ed. K. Vorländer, Verlag von Felix Meiner, Leipzig 1919.

Karahan, Ali, *Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1714?-1790)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017.

Kasaba, Reşat, "The Enlightenment, Greek Civilization and the Ottoman Empire: Reflections on Thomas Hope's *Anastasius*", *Journal of Historical Sociology*, 16, 2003, s. 1-21.

Keep, John L., *Soldiers of the Tsars, Army and Society in Russia, 1462-1874*, Clarendon Press, Oxford 1988.

Kellner-Heinkele, Barbara – Hazai, György, "Die Geschichte der deutschen Länder aus osmanischer Sicht", *Monumenta et Studia Turcologica, Ausgewählte Schriften von György Hazai*, Klaus-Schwarz Verlag, Berlin 2012, s. 119-158.

Kirby, David, A *Concise History of Finland*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

Kulsrud, Carl J., "The Seizure of the Danish Fleet, 1807: The Background", *The American Journal of International Law*, 32, 1938, s. 280-311.

Küreli, İbrahim, "Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Risalesi", *İlmi Araştırmalar*, 5, 1997, s. 177-197.

Lawrence, Mark, *Nineteenth-Century Spain, A New History*, Routledge, Londra 2020.

Lechevalier, Jean-Baptiste, *Voyage de la Troade, Fait dans les années 1785 et 1786*, C I, Imprim. Libraire Paris 1802.

Lefebvre, Georges, *The French Revolution, from its Origins to 1793*, C 1, çev. E. M. Evanson, Routledge, Londra 1962.

Lefebvre, Georges, *The French Revolution*, C 2 (From 1793 to 1799), çev. J. H. Stewart-J. Friguglietti, Columbia University Press, New York 1964.

Lefebvre, Georges, *Napoleon From 18 Brumaire to Tilsit, 1799-1807*, çev. H. Stockhold, Columbia University Press, New York 1969.

Lieven, Dominic, *Russia Against Napoleon, The True Story of the Campaigns of War and Peace*, Viking, New York 2010.

Luard, Evan, *The Balance of Power, The System of International Relations*, 1648-1815, Macmillan, Londra 1992.

Marriott, J. A. R. - Robertson, C. Grant, *The Evolution of Prussia, The Making of an Empire*, Clarendon Press, Oxford 1917.

Mason, Donald, *Eleven Years in the Making: Ottoman People and Politics from the Accession of Abdulhamid I to the Execution of Halil Hamid Paşa*, The Isis Press, İstanbul 2022.

Mason, Donald (ed.), *Engineer and Observer: The Journals of Joseph Gabriel Monnier de Courtois*, The Isis Press, İstanbul 2023.

Masson, Paul, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIIIe siécle*, Librairie Hachette, Paris 1911.

Mecmua-i Muâhedât, C 1, TTK Yayınları, Ankara 2008.

Mehmed İzzet Bey, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, haz. C. Sağlam, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yay., İstanbul 2021.

Ménage, V. L., "Three Ottoman Treatise on Europe", *Iran and Islam*, ed. C. E. Bosworth, Edinburgh University Press, Edinburgh 1971, s. 421-433.

Meinecke, Friedrich, *Cosmopolitanism and the National State*, çev. R. B. Kimber, Princeton University Press, New Jersey 1970.

Meinecke, Friedrich, *Machiavellism, The Doctrine of Raison d'État and Its Place in Modern History*, çev. D. Scott, Transaction Pub., New Jersy 1998.

Mikaberidze, Alexander, *The Napoleonic Wars, A Global History*, Oxford University Press, Oxford 2020.

Mikhailovsky-Danilevsky, Alexander, *Russo - Turkish War of 1806-1812*, C I, ed. ve trc. A. Mikaberidze, Nafziger Collection, West Chester 2002.

Monnier, Victor - Kolz, Alfred, *Bonaparte et la Suisse : Travaux préparatoires de l'Acte de Médiation (1803) : procès-verbal des assemblées générales des députés helvétiques et des opérations de la Commission nommée par le Premier Consul pour conférer avec eux*, Helbing & Lichtenhahn, Cenevre 2002.

Morkva, Valeriy, *Russia's Policy of Rapprochement with The Ottoman Empire in the Era of The French Revolutionary and Napoleonic Wars, 1792-1806*, Bilkent Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010.

Mouravieff, Boris, *L'Alliance Russo-Turque au Milieu des Guerres Napoléoniennes*, Éditions de la Baconniére, Neuchâtel 1954.

Muir, Roderick, *The British Government and The Peninsular War, 1808 to June 1811*, University of Adelaide, Yayımlanmamış doktora tezi, Adelaide 1988.

Muldoon, James, *Empire and Order, The Concept of Empire, 800-1800*, Palgrave Macmillan, Londra 1999.

Munch-Petersen, Thomas, "The Secret Intelligence from Tilsit in 1807", *Napoleonica*, 18, 2013, s. 22-67.

Noradounghian, Gabriel, *Recueil d'actes Internationaux de l'Empire ottoman*, C 1-2, Librairie Cotillon, Paris 1897.

Norrhem, Svante, *Mercenary Swedes, French Subsidies to Sweden 1631-1796*, çev. C. Merton, Nordic Academic Press, Lund 2019.

Oestreich, G. - Holzer, E., "Übersicht über die Reichsstände", ed. B. Gebhardt, *Handbuch der Deutschen Geschichte*, C 2, Ernst Ketler Verlag, Stuttgart 1973, s. 769-784.

Oman, Charles, *A History of The Peninsular War*, C 1 (From the Treaty of Fontainebleau to The Battle of Corunna, 1807-1809), Clarendon Press, Oxford 1902.

Orlov, Aleksandr A., "Russia and Britain in International Relations in the Period 1807-1812", *Russia and the Napoleonic Wars*, ed. J. M. Hartley, P. Keenan, D. Lieven, Palgrave Macmillan, Londra 2015, s. 84-96.

Ottanfels, Franz, *Beitrage zur Politik Metternichs im griechischen Freiheitskampfe, 1822-1832*, ed. J. Krauter, A. Pustet, Salzburg 1913.

Öğreten, Ahmet, *Nizâm-ı Cedîde Dâir Askerî Lâyihalar*, TTK Yayınları Ankara 2014.

Öz, Tahsin, "Fransa Kıralı Louis XVI.'nın Selim III.'e Nâmesi", *Tarih Vesikaları Dergisi*, I, 1941, s. 198-202.

Palmer, Alan, *Alexander I: Tsar of War and Peace*, Harper & Row, New York 1974.

Pingaud, Léonce, *Choiseul-Gouffier, La France en Orient sous Louis XVI*, Alphonse Picard, Paris 1887.

Planert, Ute, "International Conflict, War, and the Making of Modern Germany", *The Oxford Handbook of Modern German History*, ed. H. W. Smith, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 92-118.

Puryear, Vernon J., *Napoleon and the Dardanelles*, University of California Press, Berkeley 1951.

Randolph, Herbert (ed.), *Life of General Sir Robert Wilson*, C I, John Murray, Londra 1862.

Raymond, David J., *The Royal Navy in the Baltic from 1807-1812*, Florida State University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tallahassee 2010.

Roach, Elmo E., "Anglo-Russian Relations from Austerlitz to Tilsit", *The International History Review*, V/2, 1983, s. 181-200.

Rose, John Holland, *The Life of Napoleon I*, C 1-2, G. Bell and Sons, Londra 1913.

Roux, Charles, *L'Isthme et Le Canal de Suez*, C 1, Librairie Hachette, Paris 1901.

Saint-Priest, M. Le Comte de, *L'Ambassade de France en Turquie et sur Le Commerce des Français dans Le Levant*, Ed. E. Leroux, Libraire de la Société de Asiatique, Paris 1877.

Salih Münir Paşa, "Louis XVI et le Sultan Sélim III", *Revue d'histoire Diplomatique*, 26, 1912, s. 516-548.

Scharf, Claus, "The Power of the Weak Opponent: Diplomacy of Alexander I in Tilsit", *Journal of Modern Russian History and Historiography*, 12, 2019, s. 209-223.

Schindling, Anton, "The Development of the Eternal Diet in Regensburg", *The Journal of Modern History*, 58, 1986, s. 64-75.

Schmitt, Hans A., "Germany without Prussia: A Closer Look at the Confederation of the Rhine", *German Studies Review*, 6, 1983, s. 9-39.

Schneid, Frederick C., *Napoleon's Conquest of Europe: The War of The Third Coalition*, Praegers, Londra 2005.

Schroeder, Paul W., "The Colapse of the Second Coalition", *The Journal of Modern History*, 59, 1987, s. 244-290.

Schroeder, Paul W., *The Transformation of European Politics, 1763-1848*, Clarendon Press, Oxford 1994.

Scott, H. M., "Great Britain, Poland and the Russian Alliance, 1763-1767", *The Historical Journal*, XIX/1, 1976, s. 53-74.

Scott, H. M., *The Emergence of the Eastern Powers, 1756-1775*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

Ségur, M. Le Comte de, *Mémoires ou Souvenirs et Anecdotes*, C 1, Alexis Eymery, Paris 1826.

Shupp, Paul, *The European Powers and The Near Eastern Question, 1806-1807*, Columbia University Press, New York 1931.

Sofka, James R., "The Eighteenth Century International System: Parity or Primacy?", *Review of International Studies*, 27, 2001, s. 147-163.

Solomon, Robert, *Continental Philosophy, since 1750*, Oxford University Press, Oxford 1988.

Stanley, John, "The Adaptation of the Napoleonic Political Structure in the Duchy of Warsaw (1807-1813)", *Canadian Slavonic Papers*, 31, 1989, s. 128-145.

Stauber, Reinhard, "Friedensschlüsse zwischen Französicher Revolution und Wiener Kongressordnung", *Handbuch Frieden im Europa der Frühen Neuzeit*, ed. I. Dingel, M. Rohrschneider, I. Schimidt-Voges, S. Westphal, J. Whaley, Oldenburg, Berlin 2021, s. 1021-1042.

Strachan, Hew, "Preemption and Prevention in Historical Perspective", *Preemption: Military Action and Moral Justification*, ed. H. Shue-D. Rodin, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 23-39.

Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, *Şanizade Tarihi*, C 1, haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.

Testa, lgnaz de, *Recueil des Traites de la Porte Ottomane*, C 1-2, Amyot, Paris 1865.

The Life of General, the Right Honourable Sir David Baird, Bart., C 2, Richard Bentley, Londra 1832.

Trulsson, Sven, *British and Swedish Policies and Strategies in the Baltic after the Peace of Tilsit in 1807, A Study of Decision Making*, Bibliotheca Historica Lundensis, Lund 1976.

Tunç, Salih, "Osmanlı Sultanı III. Selim'den Fransa Kralı XVI. Louis'e Bir Nâme-i Hümâyûn", *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII, 2018, s. 367-378.

Ünal, Fatih, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden 1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, I/4, 2008, s. 574-590.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Selim III.'ün Veliaht İken Fransa Kralı Lui XVI. İle Muhabereleri", *Belleten*, II, 1938, s. 191-246.

Vandal, Albert, *Napoléon et Alexander Ier, L'Alliance Russe sous Le Premier Empire*, C 1 (De Tilsit A Erfurt), Librairie Plon, Paris 1893.

Voelcker, Tim, *Admiral Saumarez versus Napoleon, Baltic 1807-12*, Boydell Press, New York 2008.

Ward, A. W. - Prothero, G. W. – Leathes, S. (ed.), *The Cambridge Modern History*, C 4 (The Eighteenth Century), Cambridge University Press, Cambridge 1925.

Weeks, William Earl, *The New Cambridge History of American Relations*, C 1 (Dimensions of the Early American Empire, 1754-1865), Cambridge University Press, Cambridge 2013.

Wilson, Peter, "Warfare in the Old Regime, 1648-1789", *European Warfare, 1453-1815*, ed. J. Black, St. Martin's Press, New York 1999, s. 69-95.

Wilson, Peter H., "Bolstering the Prestige of the Habsburgs: The End of the Holy Roman Empire in 1806", *International History Review*, 28, 2006, s. 709-736.

Wilson, Peter H., "The Meaning of Empire in Central Europe around 1800", *The Bee and the Eagle, Napoleonic France and the End of the Holy Roman Empire, 1806*, ed. A. Forrest-P. Wilson, Palgrave Macmillan, New York 2009, s. 22-41.

Wilson, Robert Thomas, *History of the British Expedition to Egypt*, C. Roworth, Londra 1803.

Witt, Jann M., "Smuggling and Blockade-Running during the Anglo-Danish War from 1807-1814", *Revisiting Napoleon's Continental System, Local, Regional and European Experiences*, ed. K. B. Aaslestad, J. Joor, Palgrave Macmillan, Londra 2015, s. 153-169.

Wolfers, Arnold, "The Balance of Power in Theory and Practice", *Discord and Collaboration, Essays on International Politics*, John Hopkins Press, Baltimore 1962, s. 117-131.

Woolf, Stuart, *Napoleon's Integration of Europe*, Routledge, Londra 2003.

Yaycıoğlu, Ali, *Partners of the Empire, The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*, Stanford University Press, Stanford 2016.

Yenidünya, Süheyla, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bâbıâli Üzerindeki Etkisi", *History Studies*, V/1, 2013, s. 405-424.

Yeşil, Fatih, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasî ve Askerî Anatomisi", *Nizâm-ı Kadimden Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, ed. S. Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 391-493.

Yeşil, Fatih (ed.), *Bir Osmanlı Gözüyle Avrupa Siyasetinde Güç Oyunu – Avrupa'ya Mensûb Olan Mizân-ı Umûr-ı Hâriciyye Beyânındadır-*, Kitabevi, İstanbul 2012.

Yeşil, Fatih, *Trajik Zafer: Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askeri Mücadelesi (1807)*, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Yeşil, Fatih - Gezer, Ömer, "Osmanlı İmparatorluğunda 'Sürat' Topçuluğu II (1773-1807) (Taktik, Talim, Muharebe Performansı ve Nizam-ı Cedid)", *Osmanlı Araştırmaları*, 53, 2019, s. 231-285.

Yeşil, Fatih, "Melek Mehmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C Ek-2, İstanbul 2019, s. 231-285.

Yıldız, Aysel, "Şehzade (III.) Selim'in XVI. Louis ile Yazışmaları ve Doğu Sorunu", *Deutsch-türkische Begegnungen*, *Festschrift für Kemal Beydilli*, ed. S. Kenan-H. Reindl-Kiel, EB Verlag, Berlin 2013, s. 417-438.

Yıldız, Aysel, "Şehzadeye Öğütler: Ebûbekir Ratıb Efendi'nin Şehzade Selim'e (III) Bir Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları*, XLII, 2013, s. 233-274.

Yılmaz, Hüseyin, *İhtilal Diplomasisi ve Osmanlılar, 1809 Çanakkale Antlaşması*, Kitabevi, İstanbul 2021.

RİSÂLENİN TIPKIBASIMI

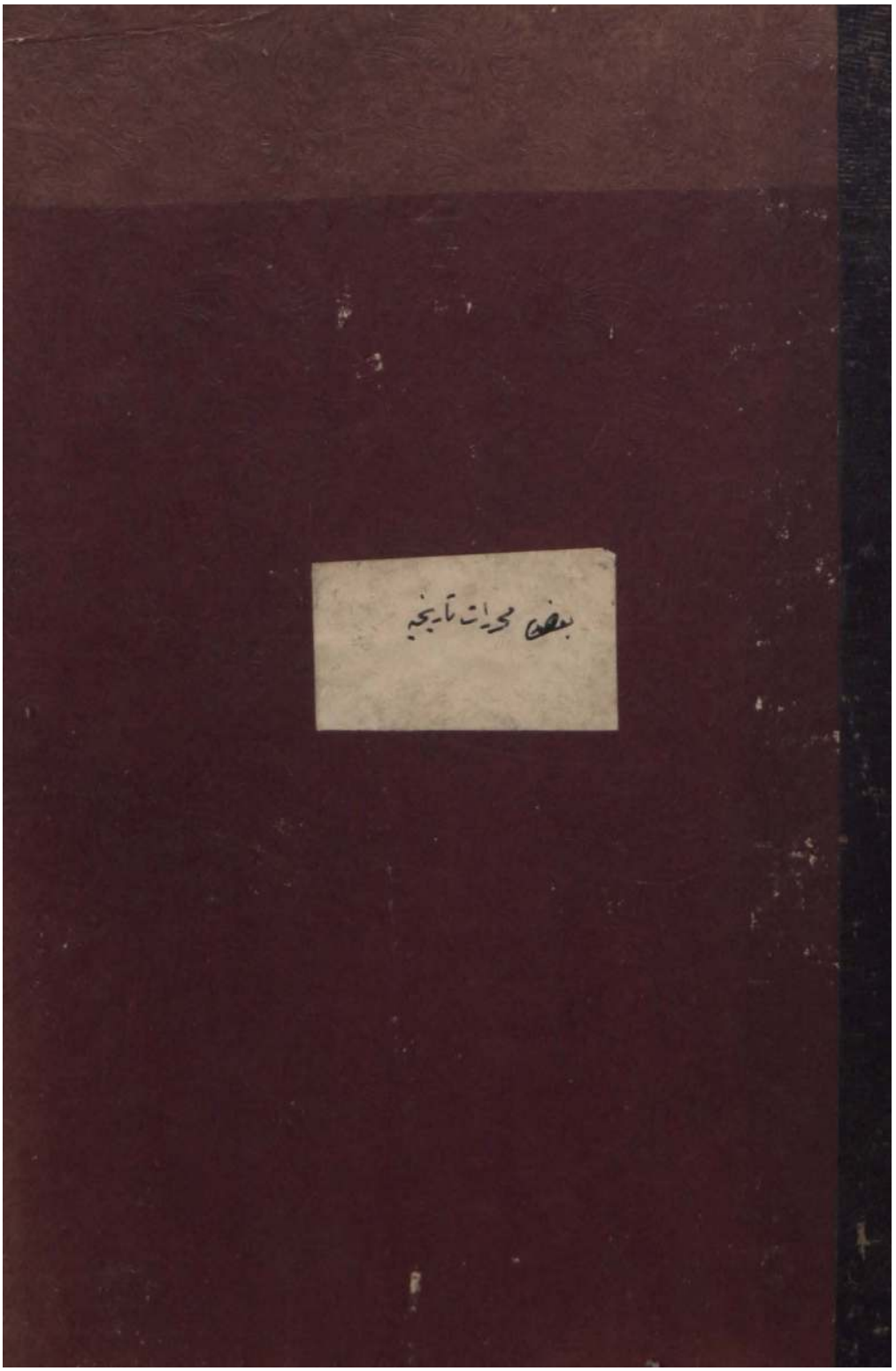

مقدمه

دولت علیهٔ ابد پیوند عثمانیه لازالت محسوفه بالتأییدات
بالتأییدات الصمدانیه شان شوکتنشانی اولدیغی
اوزره کافهٔ امور وخصوصاتده راستی وعدالت
ودرستی وحقانیتنه بالطبع مجبور ومفطور اولمق ملابسه سیله
سلم وموالات اوزره ملل ودول حقلرنده خالصانه ابراز
معاملهٔ لطف وانعام وأعدای نخوت انتماسنه قوت
قاهره سنی اظهار ایله حوالهٔ سیف قهر وانتقام ایده کلدیکی
مسلم انام اولوب دول نصارا دخی عموماً بو قانون مسنون
مستحسنه رعایت ایتمش اولسه لر جهانده امن واسایش
دائمی حاصل اولمق اقتضا ایده جکی ظاهردر

لکن طائفهٔ افرنج بربرلریله کافهٔ معاملاتده تلون وخدیعت
اوزره حرکت وایجاب مصلحته تبعیت عهد وشرط عندلرنده
ابخق ترویج حیله یه برآلت اتخاذ اولنوکلدیکنه بناء هرآن
وهر دقیقه تحول وتجدد اوزره اولان روابط ناپایدارلرینک
چکونکی احوالنه بعضاً صرف ذهن اولنمق لازمکلور
ملاحظه سیله بوندن اقدم مقام والای وکالت
مطلقه فریدعصر وزمان اولان ذات عدیم المثال
نحریراته لرندن مفارق اولدیغی تاریخدن بوان یمن اقترانه
کلنجه دول افرنجیه بیننده جلوه کر ساحهٔ بروز اولان
غرائب اثار مجلای حقایق اشیا اولان ضمیر حکمت
سیر اصفیلرینه موبمو مکشوف ومنجلی اولدیغی آشکار
ایسه ده مجرد حضور فائض النور خدیویلرینه قربجه
قدر بجه ابراز دستمایهٔ اختصاص وعبودیت ضمننده
بونهج اختصار کشیدهٔ سلک املا وتحریر ومدت
مرقومه ایچنده دولت علیهٔ ابد مدتک مصلحت خارجیه سنده
عارض اولان تبدلات رنکارنک کیفیتی اوروپاده تحدث
ایدن وقایع غریبهٔ ناشنیده دن نشأت ایتمش برحالت
اولوب اسباب اصلیه سنک استکشافی بهرحال اول امرده
اوروپا وقوعاتنک حکایه سی تقدیمنه منوط ایدوکنه نظراً

امور سلطنت سنیه نك بحثی میانهٔ احوال اجنبیه یه
مزج اولنمق تجویز اولنیوب برمقاله مخصوصه اوله رق
ضروری ختام رساله ده ثبت وتسطیر اولنمق لازم
کلدیکی شایان انظار ابهت نثار ولی النعمیلری بیورلدقده
فرط نارانی وجهالتم حسبیله هر برفقره ده ظهوری لابد
اوله حق زلات وهفوات ایچی صداقت عاجزانه مه حمل
اولنه رق ترحما وتلطفا محکوك کذلك عفو واغماض بیورلمق
امید ورجاسیله تقدیم عتبهٔ علیای ولیتمدارلری قلندی
رجوت وارجوان تکون مساعدی وانی رجاء خاب عند کریم
وقتاکه سنهٔ هجریه نك بیك ایکیوز درت سنه سنده
واقع تاریخ نصارانك بیك یدیوز سکسان طقوزنده بحکمة
تعالی چار اقطار جهانه بادی دغدغهٔ عظمی اولمش
فرانسه نك آتش طغیان واختلالی روز بروز زبانه کش
ظهور وبروز اولدقجه باجمله اوروپا دولتلری کیمی سرایت شرارهٔ
آشوب وفتنه دن احترازا وکیمی نیجه سنین داعوامدنبرو فرانسه نك
مداخلهٔ متغلبانه سنی چکه میوب بوفرصتی کسر نفوذ وقوتنه
وسیله اتخاذ ایتمش اولدیغنه بناء اوزرینه عسکر تعیینیله
جنك وحربه تصدی ایتمشلر ایکن فرانسه لوقوالری قتل واعدام
وجمهوریت صورتنی التزام ایله دشمنلرینه مرة بعد اخری غالب

کلوب

کلوب نهایة الامر ایچلرندن بوناپارته نام کمسنه انك اسفارهٔ
اظهار ایلدیکی براراغی حسبیله بحکم الاستدراج کسب تفرد
واستبداد وارباب جمهور اوزرینه قونسلوس اول عنوانی
ومعیتنه ثانی وثالث اوله رق دیکر ایکی نفر قونسلوسلر رفیقیله
زمام مملك ودولتی قبضهٔ تصرفنه رام ایتمکین قدر واعتبارینی
درجهٔ اعلایه ایصال واصعار ایلدیکی وبرمدت کذرانده
کویا ملتك رای ورضاسی منضم اوله رق جمهوریت وقونسلوسلق
صورتنی کلیاً نسخ والغا وایمپراطورلق لقب وعنوانیله
کندوسی مستقل برحکمدار کار فرما اولدیغی واثنای
جمهوریتده واقع اسفار عدیده نك هر بری رسیدهٔ حیز
ختام اولوب فرانسه لو همجوارلریله غالبانه مصالحه
ایتدکجه کوك الامان وکوك اثالیا سمتنه طوغری حدودینی
توسیع وتمدید ایلدیکی واثالیانك برقطعهٔ جسیمه سنی جمهور
مستقل اوله رق اداره اولنمق اوزره تنظیم ایتمشکن مرسومه
بوناپارته ایمپراطورلغی تحصیل ایدلیدنبرو نظام جمهوریتی
هر طرفدن رفع ایتدرمك قیدینه دوشوب سالف الذکر
اثالیانك جمهور جدیدینی قرالغه تحویل وکویا جمیع اوروپا
دولتلریله مصالحه اولنوب عموماً نظام واسایش حاصل اولدقدن
صکره اولطرفده دیکر برقرال نصب اولنمق شرطیله اثالیا قرالغنك

تاجنی کند وسریخوت اثرینه وضع ایدوب اداره وحکومتده
اوژن نامداوکی اوغلونی تعیین وتوکیل ایلدیکی وکذلک
فلمنک جمهوریتنی حل وفسخ ایله بیوک قرنداشی لویس نام کسنه‌یی
فلمنکده قرال نصب ایتدیریکی وانکلتره ودروسیه ونمجه واسوج
دولتلری مرسوم بوناپارته نک ایمپراطورلغنی ونظامات
محدثه مذکوره یی قبول واعترافدن استنکاف ایله میانه لرنده
عقد وعهد ومیثاق وهر بری تدارکات جسیمه ایله فرانسه
علیهنه همساق وفاق اولدقلرندن فضله دول سائره یی دخی
طرفلرینه جلب واماله فکرینه دوشوب باخصوص پروسیا
دولتنی دائره اتفاقلرینه ادخال ایچون بذل مامال سعی
واهتمام ایتدکلری علم دقایق اشنای ولی اکثمیلرینه موبهو
معلوم اولان مزایادن ایسه دخی بیک ایکیوز یکرمی سنه سنک
بووقته کلنجه دول مذکوره نک کیفیتنی نه صورت کسب ایلدیکی
ومیانه لرنده واقع اولان معاملات غریبه نک حکایه‌سی
زیرده بسط وایضاح اولنه جق اولمغله بالاده مسطور
سوابق احوالرینک دخی مختصریجه یاد وتذکیری اقتضا ایلدی
انجق صدر اصلی اولان مدت مرقومه وقایعنک تحریر
وافاده سنه شروعدن مقدم جمیع دولک مصلحت مخصوصه
وبری بریله جاری اوله کلمش روابط طبیعیه لری بشقه بشقه

اشعار

اشعار اولنمق امور حاضره لرینک تبیننه وسیله وفرانسه
اختلالی ظهور ندنبرو بر مقتضای تقلبات عالم مصالح
دول وامم هرج ومرج اولوب دوست دیرین ناکاه دشمن
پرکین وخصم طبیعی بیاغی بر متفق اخلاصکرین اولمق
لازم کلدیکنک استطلاعنه مدار اوله جق بر مقدمهٔ
جمیله اولمقدنناشی بوزمین اوزره بسط مقاله ایتدار اولنور
انکلتره دولتی ماتقدمدنبرو فرانسه لویه معارض قوی اولوب
انکلتره نک قوت بحریه‌سنی وهند وامریقه ومطلقا کافهٔ
ربع مسکونک تمتعات تجارتنه بالانحصار مظهریتنی
فرانسه لوچکه مدیکی کبی انکلتره دولتی دخی فرانسه نک
دول افرنجیه بیننده امتیاز وتفوقنی وسائرلردن زیاده
تکثیر دونما قیدینه دوشدیکندن کیدرک توسیع امر تجارته
دسترس اوله جغنی فکر ایتدیکجه دائما کسر قوت ونفوذینه
اقدامی اخص مصالح ملکیه سندن عد ایده کلمشدر
بناء علی هذا فرانسه نک بدایت اختلالندنبرو کرک آنجور
بیشکاهنده وکرک اسپانیا اچیقلرنده ایکی عدد مکمل دونمانی
انکلتره لو احراق واغراق ایله قوت بحریه سنه ایراث ضعف کلی
اتمش ایسه ده فرانسه لو دیش دکز سمتنده نمجه دن آلدیغی
بازیاسی دیدکلری ایالات معلومه وفلمنک واتالیا جانبنده

مالك اولديغى سواحل جديدهٔ واسعه تقريبيله غائله سفردن
ازاده قالسه آز زمان ايچنده كليتلو دونمايه مالك اولور
ملاحظه سيله فرانسه يى دائما سفر ايله اشغال اتمك
انكلتره نك امور معتناسندن اولديغنه بناء فرانسه نك كسب
ايلديكى قوت ووسعت جديده سى ما دامكه باقى اوله
انكلتره لو مصالحه دن مجانبت والندن كلديكى قدر دول
سائره يى دخى تحريك وترغيب ومصارف سفريه ناميله
مالا كليتلو اقدار ايدرك تشويق وتطييبده بذل يارای
مكنت اتمكدن خالى اولمامق اقتضا ايدر
فرانسه دولتى ازمان سالفه دنبرو انكلتره لونك طبيعى
رقيب ومعارضى اولديغندن غيرى مرسوم بوناپارته
فى الاصل قرال نسلندن اولميوب بومقوله غاصب تاج
وتخت اولان متغلبين ايسه تحصيل ايتدكلرى اعتبار و
مرتبه لرينى وقايه ايچون دائما عسكر باشنده بولنمق
وملتلرينى سفر برى وبدويت ايله اشغال اتمك وضبط
ممالك عسكر سركرده لرى وسوز صاحبلرينه ايراد ومنافع
كوستره رك جهانكيرلك خلياسنه دوشمك مسلك معتادلرى
ايدوكنه نظراً شخص مسفور دخى بو اصوله تبعية دائما
جنكجويى وسفر بريده مداومت ونوبنو نشر مآثر شان وشهرت

ايلمكى وسيله نجات وسلامت عد اتمكده در بو صورتده
انكلتره وفرانسه دولتلرى هر برى بر كونه مطالعه يه
ذاهب اوله رق ابواب حرب وكفاحك انسدادينى مصلحت
مخصوصه لرينه منافى بر حالت اتخاذيله پيايى دول
سائره يى دخى تحريك وتشويقدن منفك اولدقلرى يوقدر
روسيه دولتى فى الاصل مناسبت تجارت جهتيله انكلتره لويه
مائل ومنجذبدر زيرا انكلتره لو روسيه ديارينك محصولاتنى
وعلى الخصوص دونمايه متعلق كراسته وتيمور وخلاط
مثللو مالزمه يى بحر بالطق كنارنده كائن روسيه
اسكله لرينه تجار سفاينى ارساليله جلب ايده كلدكلرندن
سنوى انكلتره نك قتى كلى نقودى روسيه ده قالور حتى
ازمان ماضيه ده فرانسه لو اعمال تدابير كوناكون ايله
بر مدت روسيه دولتنى انكلتره دن تبريده دسترس اولمش
ايسه ده حالت برودتلرى قبل التبين ينه اولكى محبته
مبدل اوله كلديكى مضبوط تواريخ اثار اولمش مواددن ايكن
بو رفعه روسيه لو عكسنه حركت ايله فرانسه نك اصولنه
تبعيت وانكلتره ايله قطع علاقهٔ مودت ايلمسى حلى مشكل
بر نكتهٔ غريبه در الامان ديدكلرى اقليم عظيم فرانسه
وفلمنك واتاليا وقديمى له وبحر بالطق ايله محدود بر ملك

برملك واسعدركه درونده كائن يجه بقاع والكاتك
هربرى بردولت صغيره كبى كبمى هرسك وكيمى وقه وبونلر مثلى
كونا كون القاب وعنوانلر ايله معروف برقاج امراوحكمدارانك
بالارث والانتقال زيردست استقلالرنده در
انجق هيئت مجموعه لرى كانه بردولت اعتباريله ايچلرندك
برينه بالانتخاب ايمپراطور عنوانى ويروب انى رأس الامراى
الامان بيلمك وشيرازهٔ نظام مرعيدينى اخلال ايده جك
بردشمن ظهور ايدرايسه جمله سى مقدار معين عسكر اعطاسنه
دفع صائله قيام ايتمك شروط وقيوده مربوط ضوابط معتبره لرندن
ايدى ايمپراطورلق مذكورك وقع وشان ونفوذى
من القديم عالى ايكن مرور ازمنه واعصار ايله امراى مرسومونك
بعضيسى تحصيل بضاعهٔ قوت ايتدكلرى جهتدن كيدرلك
لفظى مراد بورتبه اعتبارى قالوب مع هذا شهرت جهتى و
شيرازهٔ نظام الامانه نظارت تقريبيله خيلى معتبر برتبهٔ
مستثنا عد اولنور ايدى حتى الامان توابعندن معدود
اولان اوستريا ملكى كه دارالاماده سى بج شهريدر
مقدما حسب الوراثه بردوقه نك تحت تصرفنده ايكن
مرسوم اوستريا دوقه سى الامادن خارج مجار وسائر
ممالك وايالاته دسترس اولوب تكثير اسباب قوت ايلدكدنصكره

ايمپراطور

ايمپراطور وقتك وفاتى ظهورنده راى ورضاى مراد حكمدارانك
ايله ايمپراطورلغه انتخاب اولنوب اولزماندن اوج سنه مقدمنه
كلنجه يعنى مؤخرا بوپارته بونظامى تاروماراييتدكى وقته
قدر هربادكه ايمپراطورك وفاتى تقريبيله محلولية اقتضا
ايتمش ايسه ده اخرى انتخاب اولنميوب اوستريا دولتى كسب
ايلديكى قوت كامله سى حسبيله طريقنى بولوب دائما ولى عهدينى
انتخاب ايتدرديكنه بناء برمنوال اوزره بشيوز سنه مقدارى
الامان ايمپراطورلغى اوستريا دولتى خاندانه خلفا عن سلف
مستمر وباقى اولدى دولت عليه ايله همجوار اولان بجه
دولتى بو اوستريا دولتيدركه مجار والكات سائره يى
حاويدر يوخسه برمنوال محرر متعدد حكمدارانك يد
تصرفنده اولان مجموع الامانى شامل دكلدر الامانك
مار الذكر نظام قديميسى دول سائره نك ضمان وكفالتيله
مربوط اولديغندن ايمپراطور وقتك تبديل وتغييرينى مراد
ايتسه معارضلرى ظهور ايدوب حتى سابقده فرانسه
قوالرى هربار الامان حكمدارلرى بيننده بعضيسنه
اظهار تصحب وحمايت ايله طرف پيدا ايلمكى مصلحتدن عد
ايدرلر ايدى وكذلك انكلتره وروسيه دولتلرى صورت
حمايتده امورلرينه مداخله يى التزام ايتدكلرى واردر

اوستریا دولتی یعنی نمجه دولتی الامان ایمپراطورلغی رتبه سیله
کسب تعین و احتیاز و بو تقریب بالجمله الامان حکمدارلرینك
رئیسی اوله رق تحصیل شهرت و امتیازدن بشقه توسیع ممالك
و تکثیر عساکر ایله اتمام اسباب قوت ایلدیکیچون قدیمده فرانسه لونك
دولت مذکوره حقنه حسد و رقابتی درکار ایدی
انجق الامان ایچنده واقع پروسیا دولتی سنین چندیندنبرو توسیع
دائرهٔ ملك و دولت و استکمال مالزمهٔ اعتلا و مکنت برله نمجه نك
اوزرینه مسلط اولنجه نمجه دولتی اللی التمش سنه مقدم فرانسه ایله
عقد مرایریکانکی و اتفاق و رابطهٔ قرابت ایله تشیید بنای حب
و وفاقه مجبور اولمشدر بو وجهله دولتین مرقومتین اولتاریخدن
برو هر ماده ده متحدانه حرکت و یکدیکری حقنه قاعدهٔ تعاون
و استظهاره رعایت اوزره اولوب بو کیفیت فرانسه لونك
اختلالی و قراللرینك اعدامنه قدر بینلرنده جاری ایدی
بوندن قطع نظر دولت مذکوره پروسیادن احترازا دائما روسیه نك
دخی دوستلغی اصولدن اتخاذ ایله میانه ده مقدمات خلوص
و موالاتك تمهیدینه دقت و روسیه دولتی نمجه نك دولت علیه یه
جواریتی حسبیله کندو طرفنه منجذب اولمسنی مصلحتنه مطابق
عد ایدرك اظهار موافقت اتمکده ایدی حتی مقدما روسیه
چاریجه سی اولان قترینه پروسیا قرالیله لهك مقاسمه سنی خفیا

ترتیب

ترتیب ایتدکلری وقتده نمجه لویی کوجندرمامك ایچون مقاسمهٔ
مذکوره ده حصه دار و مشترك ایلدی
پروسیا قرالی فی الاصل هر سکلك عنوانیله الامان ملحقاتندن
معدود اولان برانده بورق تعبیر اولنور الکانك متصرفی اولوب
صکره قرب و جوارنده واقع پروسیا مملکتنه مالك اولنجه ینه
هر سکلك عنوانی باقی قاله رق قراللق رتبه سنی تحصیل اتمشیدی
لکن هر سکلکی حسبیله الامان ایمپراطورینه تابع حکمنده ایسه ده
دولتنه کلی قوت و وسعت حاصل اولمق ملابسه سیله ایمپراطورلغه
متصرف اولان اوستریا دولتنه معارض قوی اولدی
حتی مقدما سلزیا مملکتنی زور بازوی قوت ایله اوستریا حکومتندن
نزع و ملکنه ضم ایتمکدن ناشی بو ماده اوستریا دولتنه داغ درون
اولمشدر اولوقتدنبرو پروسیا قرالی دائما اوستریا طرفندن
وسوسه اوزره اولمغله معلم و مرتب اوله رق تدارك ایلدیکی
عسکرینی ایکی اوجیوز بیك نفره ابلاغ ایلدیکنه قناعت اتمیوب
وقت و حالی کوزه درك کاه فرانسه و کاه انکلتره و بعضا روسیه
دولتلریله ربط شیرازهٔ اتحاد و الفت و الامان حکمدارلری
ایچنده طرفدار پیدا اتمك ایچون بعضیلرینی التزام و حمایت
و بو تقریب ترتیب اسباب شان و شهرت اتمکدن خالی دکل ایدی
دولتین مرقومتین بیننده بو وجهله تضاد طبیعی درکار ایکن فرانسه

اختلالنك بدايت ظهورنده متفقا ومتحدا سفره مبادرت
اتملری غرائب زماندن برشی اولدی انجق بو مقوله معاهدات
غیرطبیعیه دائما منافقانه اولمغله پروسیا قرالی فرانسه ملتنك
ایاقلندیغنی وهجوم وحدتلرینه نظرا قپاجق برشی اولمدیغنی
کورنجه سفره دوام اتمیوب متفقنی ترك ومنفردا عقد صلح
اتمکله بادئ اضطرابی اولدیغی معلوم اولان مواددندر
اسوج دولتی روسیه نك قرب وجوارنده اولوب مقدما
کلیتلو اراضی وایالاتی روسیه دولتی طرفندن ضبط وغصب
اولنمغین بینلرنده خصومت طبیعیه حاصل اولمشدر
بو سببه مبنی ظهور اختلالدن مقدم فرانسه قراللری دائما
اسوج دولتنی التزام وتصحب ایدرلر ایدیکه انکلتره نك دوستی اولان
روسیه دولتنه وقت وحال ایجاب ایتدکجه اولجانبدن برعائله
احداث ایده بیله لر حتی اسوجلو قلیل النما بر دولت اولدیغندن
فرانسه دولتی سنوی کلیتلو اقچه اعطاسیله اقدار کلدیکندن
بحر بالطقده مکمل دونما تدارکنه واللی التمش بیك معلم عسکر
بسلمکه مقتدر اولمشیدی مع هذا انکلتره نك ترغیب
وابرامیله برمدت روسیه دولتی وسائر دول متفقه ایله بالاتحاد
دوست قدیمیسی اولان فرانسه اوزرینه اختیار سفر ایلدی
بو دخی برامر غیرطبیعی اولمغله زیرده تفصیل اولنه جغی وجه اوزره

موخرا

موخرا روسیه دولتی بوناپارته ایله ایشنی اویدروب صلح
ایلدیکی عقیبنده عداوت قدیمه سنه مبنی اسوجلو اوزرینه
هجوم ایله ممالکنی ضبط واستیلایه تصدی ایلدی
داینمارقه دولتی سنین وافره دنبرو سکونت وارامی اختیار
اتمش بر دولت اولمغله سائرلرك نزاع وجداللری ظهور ایتدکجه
بیطرفلق مسلکنه ثبات وفی الاصل اسلوجلو ایله ماجراسی
اولدیغنه بناء لاجل الاستظهار روسیه دولتنك دوستلغنه
وقت ومراعات اتمکده در لکن برمقتضای اختلال عموم
ملتزمی اولان بیطرفلق مسلکنه دوام ایده میوب زیرده
اشعار اولنه جغی وجه اوزره عاقبة الامر انکلتره ایله سفره
مجبور اولدی فلمنك دولتی مقدما کلیتلو دونما
ایدنمش وتجارت حسبیله کسب مایه ثروت ونمایه موفق
اولمش برجمهور بلند اعتبار اولوب موقعی جهتیله فرانسه
وانکلتره یه سمت اولمقدنناشی بونلرك بیننده منافسه ومحاربه
ظهورنده اقتضا سنه کوره کاه برطرفه وکاه اول برینه میل
ومماشاته مجبور اوله کلمشدر انجق برمدت دنبرو امور
تاجریه سنه خلل ویرمامك ضمننده بو مقوله منازعه لرده
بیطرفلق صورتنی رعایت ایلمکده سعی ایدر ایدی بالاخره
بوناپارته فلمنکك دخی نظام جمهوریتنی فسخ والغا برله

کندو قرنداشنی اولطرفده قرال نصب ایتدردیکنه بناء زیر
حکمنده ادخال اتمش کبی اولدی
ازویچر دیدکلری اراضی فرانسه والامان واتالیا ایله محدود
اولوب کوهستان ایچنده ایالات عدیده دن عبارت وهربری
صورت جمهوریت ایله اداره امور ولایت وجمله سی شروط
وقیود ایله یکدیکره مربوط اوله رق کسب صورت یکوجودی
ووحدت ایدر قدیم وسربست برجمهور نامور واهالیسی
طبیعی وبهادر وجنك آوردر بوندن اقدمجه بوناپارته
جمیع جمهورلری فسخ ایله قراللق صورتنه ادخال ایلدیکنه نظراً
الیوم اوروپاده ازویچرلودن غیری جمهور قالمدی
بونلرك دخی شروط نظاملرینی مرسوم بوناپارته بعضاً جرح
وتعدیل ایدرك بررابطه جدیدهٔیه ادخال وفیما بعد کندوسی
اول رابطه نك حامی ومتکفلی اولمق اوزره سند اخذ وبو
جهتله اول طرفده انفاذ کلامه کسب لیاقت اتمش اولدی
اتالیا اقلیمی ایچ دکزده اراضی واسعه یی حاوی ودول
عدیده یی محتوی بشقه جه براقلیم عظیمدر فرانسه
اختلالی حدوثندن مقدم برقطعه سی ساردنیا قرالنه تابع
اولان ممالك ایکنجیسی جنویز جمهورینك اراضیسی اوچنجیسی
مستقل بردوقه نك ملکی اولان الیغورنه وطوسقانه وتوابعی

دردنجیسی

دردنجیسی اوستریا دولتنك نیجه قلاع وحصونی مشتمل
قدیمدن متصرف اولدیغی ایالاتی بشنجیسی قدیمی
روما شهرینی شامل اولان ریم پاپانك املاکی
آلتنجیسی سجلیاتین قرالنه تابع ناپولی وسائر ملحقاتی
یدنجیسی وندیك جمهورینك داخل حکومتنده اولان
اراضی وبونلردن بشقه بعض صغیر جمهورلر ویاخود
حکمدارلرك ید تملکلرنده بولنان برقاچ قضاها وتواحیدن
عبارت اوله رق هربری منفرداً وبروجه استقلال
تصرف واداره اولنمقده ایدی لکن فرانسه لو اتالیا
ایچنه ادخال عسکر ایله حرباً ضبط واستیلاسنه ظفریاب
اوله لیدنبرو ساردنیا قرالنی اتالیا پیشکاهنده متصرف
اولدیغی نفس ساردنیا جزیره سنه طرد اتمکین کافهٔ اراضیسنی
وجنویز جمهورینك مجموع املاکنی ومؤخراً طوسقانه
والیغورنه ممالکنی فیما بعد فرانسه دولتنك ضمیمهٔ ملکی اولمق
اوزره مرسوم بوناپارته الیقویوب اوستریا دولتی تصرفنده
اولان ایالاتی وریم پاپا الکاسندن افراز اولنمش بعض اراضیی
ووندیك جمهورینك کافهٔ ملحقاتنی تا بوسنه یه محدود
اولان دالماجیا مملکتنه وارنجه اتالیا قراللغی نامیله مستقل
بردولت اولمق اوزره ترتیب اتمکدن ناشی بالاده ذکری سبقت

ایتدیکی وجه اوزره قرالق جدید مذکور الیوم بوناپارته نك
عهده سنده اولمغله اوکی اوغلی اوژن الیوم وکالة اداره سنه
مأمور در سجلیاتین قرالی دخی سجلیا اطه سنه طرد
اولنمغین اتالیاده متصرف اولدیغی ناپولی وسائر ممالکی
ناپولی قرالغی نامیله مستقل بر دولت اولوب بوناپارته نك
فرنداشی ژوزف نام کمسنه یه ومؤخراً بونك اسپانیایه نقلی
اقتضا ایتمکله اثنای اسفارده سر عسکرلکه استخدام اولنان
بوناپارته نك انشته سی یواکیم نامنده برادمه ویرمشدر
بو وجهله اتالیانك مجموعی بوناپارته نك داخل حوزهٔ حکومتی
اولوب اجنبی اوله رق الیوم جزئی اراضی یه متصرف اولان
دیم پاپادن غیری بر حکمدار قالمامشدر

اسپانیا دولتی بوندن یوز اون سنه مقدم قرالی بلا ولد فوت
اولدقده فرانسه قرالری اولان بوربون تعبیر اولنور خاندانك
نسلندن بو قرالزاده اسپانیاده قاعد صندلی قرالیت اوله لیدنبرو
فرانسه ایله اسپانیا دولتی بینده خاندانجه عقد رابطهٔ
اتفاق اولندیغنه مبنی صلح وسفرده جسم واحد کبی برابر
ویکدیگره معین ویاور ایکن ظهور فتنه واختلال حسبیله
فرانسه قرالی قتل واعدام اولندقده اسپانیا لردخی دول سائره ایله
بالاتفاق فرانسه علیهنه سفر ایلدی

لکن

لکن بر دولو مقاومت ممکن اوله میه جغنی آز زمان ایچنده
لدی التیقن مصالحه یه رغبت وجمیع حدودی فرانسه
دیارینه ملاصق اولدیغنه بناء کما فی القدیم عهود اتفاق
ایله تجدید بنیان ود ومحبت وهر بار فرانسه یه همدم
اوله رق انکلتره حقنه اظهار عدوان وخصومت ایتمکده
ایکن برهنه دنبرونه هیئت کسب ایلدیکی زیرده بسط
وتفصیل اولنه جق اولمغله معلوم عالی بیوردیلور

پورتکیز دولتی فی الاصل اسپانیادن افراز اولنمش بر قطعه
اولوب چاراطرافی اسپانیا حدودیله محاط اولدیغنه
بناء تحفظه مدار اولمق ضمننده انکلتره دولتنه التجا ودبط
شروط اتفاق ایدرك زیر جناح همتنه احتما ایده کلمش
بر دولت ایدی فرانسه نك اختلالی حد وثیله جمیع
دولك معاملاتی بر قاچ کره دوچار تحول وتغیر
اولمشکن پورتکیز اراضیسی لب دریاده واراده اسپانیا
انکاسی حلولیله دول سائره دن بعید دوشمش بر دولت
اولمغله سفره مجبور اولمش دکل ایدی

رجعنا الی ما نحن فیه بوناپارته نك ایمپراطور لغنی
وفلمنك واتالیا جانبلرینه متغلبانه اجرا ایتدردیکی محدثاتی
دول سائره قبول ایتیوب بیك ایکیوز یکرمی سنه سنده انکلتره

ودروسیه واوستریا واسوج دولتلری علی التکرار فرانسه علیهنه
تجدید سفره مبادرت ایتدکلری بالاده اشارت وبیان
اولنمش اولمغله سرنوشت حادثات لاحقه مثابه سنده
اولان بو ماده نك حکایه سندن بدا اولنمق اقتضا ایدر
اجمال احوال سفر مزبور دول اربعهٔ مرقومه نك هربری
تدارکات قویه ایله بالاتفاق حرکت وحتی روسیه واوستریا
ایمپراطورلری بالتنفس بشقه بشقه اردولرینی استصحاب ایله
عزیمت ایلدکلرنده بوناپارته دخی عساکر وفیره ایله قالقوب
اوستریا ممالکی اوزرینه هجوم وافتحام وابتدارامت کستوردیکی
اوستریالونك سرعسکر اردولرینی بربرینی متعاقب دوچار
کسر وانهزام ایلدکدنصکره دار الملکلری اولان بیج شهرینی ضبط
ایتمکله اوستریا ایمپراطوری بقیهٔ عسکریله له حدودینه
سمت اولان اوستریلیج شهری پیشکاهنه واصل اولمش اولان
روسیه اردوسنه التجا وروسیه ایمپراطوریدخی موجود
اوله رق بالاتفاق مقام مدافعه ده اظهار ثبات واعتنا
ایدوب پروسیا قرالی دخی دول متفقهٔ مذکوره ایله حرکت
اتمك اوزره مکمل عسکر ترتیب تمشیکن نتیجهٔ حالی کوزه درك
یت ولعل ایله امرار وقت ایتمکده ایدی بو حال اوزره
تقابل صفین اولندقده روسیه ایله اوستریانك مارا ذکر

مشترك

مشترك اردولری اوستریلیج جنکی دینمکله حائز رهینهٔ
اشتهار ومسطور صحایف روزکار اولمش محاربه ده
بالکلیه منهزم وپریشان اولدیغی عقیبنده فرانسه عسکری
محار مملکتنه پا نهادهٔ تجاوز وهجوم اولمق مرتبه لره واصل
اولدیغنه بناء اوستریا ایمپراطوری غریق بحر اضطراب
اوله رق طلب صلحه مجبور اولدی
اوستریا دولتیله فرانسه لو بیننده عقد مصالحه
اولندیغی بیانده در انف الذکر اوستریلیج جنکی
عقیبنده تعیین اولنان طرفین مرخصلری معرفتیله
برقاج کون ایچنده عهدنامهٔ مصالحه امضا اولنوب
خلاصهٔ مفهومنده اوستریا دولتی بوناپارته نك
ایمپراطورلغنی ومحدثات مطلوبه سنی قبول واعتراف
اتمك ومقدما دیکر مصالحه ده فرانسه لونك دیش دکز
سواحلی قربنده اوستریالودن آلدقلری یاتریاسی
دیدکلری ایالاته بدل اوله رق اوستریا دولتنه تملیك
ایتدیریلان وندیك الکاسنی جمیع توابع وملحقاتیله
معا فیما بعد اتالیا قرالغنه ضم والحاق ایچون اوستریا
دولتی بودفعه ترك وفراغ ایلمك وکذلك الامان امراسندك
باویره دیدکلری مملکتك هرسکی اولان حکمداره بوناپارته

قرالق رتبه سنی ویرمکله اوستریا دولتی بر عظیم ایالتنی هرسنه
مرسومه فراغ ورتبهٔ جدیده قرالیتنی قبول اتمك واولد
اثناده ینه الامانده ورتمبرق نام ایالتك هرسکك
پایه سیله متصرّفی اولان دیکر بر حکمداره بوناپارته
قرالق رتبه سنی واطرافدن بعض قصبات ونواحی
الیویرمکله بونك دخی قرالغنه معترف اولمق شروطی
ومواد سائره تنظیم اولندی بو تقریب اوستریا
دولتی خزائن ومهمات جهتیله قتی کلی خسار وزیانه
کرفتار اولدیغندن غیری وافر عسکری رهین تلف اولدیغی
وبعض جسیم مملکتلری دست تملکندن چیقدیغی ملابسه سیله
سفر مذکورده بیحد وحساب ضرره دوچار اولدی
روسیه وانکلتره طرفندن مرخصلر ارسالیله مذاکرهٔ صلح اولنوب
مصلحته نظام ویریله مدیکندن اعادهٔ سفر اولندیغی بیانده در
اوستریا دولتنك بوکونه هزیمت کامله عقیبنده مجبور
اولدیغی مصالحه سی دول متفقه نك شیرازهٔ امورینه
کلی مرتبه باری تشویش وخلل اولدیغی جهتدن روسیه
ایمپراطوری عسکرینی کندی حدودینه چکوب دار الملکی
اولان پتره بورغه عودت وبوناپارته پارسه رجعت
ایلدیکدنصکره ایمپراطور مسفور مذاکرهٔ صلح ایچون بر نفر

روسیه لویی مرخص اوله رق پارس جانبنه ابعاث
ولتسییر اتمکدن ناشی مرخص مرسوم حسب المامورية
شروط مصالحه یی بالمذاکره تنظیم وبر معتاد بر قطعه
عهدنامه امضا ایدوب درونده دولت علیهٔ ابد
مدّتك تمامیت ملکی ووقایهٔ استقلالی خصوصی طرفین
معاهدین جانبندن وعد وتعهد اولندیغی درج اولنمش
ایدی آنجق بوناپارته نك طورمیوب برطرفدن روسیه
ایله مذاکرهٔ صلح اتمکده ایکن الامانك حاوی اولدیغی
امر وحکمدارانك بعضسیله قانوننامه صورتنده
بر قطعه سند عقد وترتیب ایلدیکه فیما بعد امرای
مرسومون الامانك نظام قدیمیسندن فك رابطهٔ علاقه
ومناسبت برله اخر برضابطهٔ محدثه تحتنه داخل
اولمق واشبو ترتیب جدیدلرینك محافظه سی ضمننده
فرانسه ایمپراطورینی حامی عنوانیله اوزرلرینه باش
بیلمك ووقت سفرده هر بری معلوم المقدار عسکر عطیسیله
فرانسه یه اعانت اتمك وبو ترتیبه داخل اوله جق امرا
الامان ایله فرانسه یی فاصل اولان نهردینك اسمنه نسبة
متّفقین دین تعبیریله معروف اولمق شروطنی محتوی اولمغله
الامانك ترتیب ونظام قدیمیسی مختل ومشوش اولدی

اتالیا سمتنده دخی جنویز جمهورینی فسخ ایله اراضیسنی فرانسه
دولتنه ضم والحاق ایتدرمکین دول سائره هنوز محدثات
سابقه دن منکسر الخاطر ایکن خصوصات مرقومه نك
مجدداً ظهوری جمله یه بادئ انفعال اولمشدر
بوندن قطع نظر پارسده روسیه مرخصی مذاکرهٔ صلحه
نتیجهٔ ویرمك اوزره اولدیغی انکلتره دولتنك مشهودی
اولنجه بتره بورغه پیاپی رسل ورسائل ارسالی وسابقی
وجه اوزره مالا اعانت کلیه وعدیله روسیه ایمپراطورینی
تصدیق عهدنامه دن منع وتحذیر قیدینه دوشدی
اول اثناده انکلتره لو طرفندن دخی مذاکرهٔ صلح ایچون پارسده
برنفر مرخص موجود اولوب مجالس عدیده دنصکره مصلحت
تنظیم اولنه میه جغی متحقق اولنجه دولتی جانبنه عودت
ایلدیکنه بناء وبرطرفدن انکلتره دولتی اعمال تدابیر کوناکون
ایله پروسیا قرالنی تحریص وتشجیع واسوج قرالنه قوت
مالیه وعدیله اغرا وتحریکدن خالی اولمدیغنه انتباء
روسیه ایمپراطوری مرخصی طرفندن امضا اولنان عهدنامهٔ
مذکوری تصدیق ایتمیوب حالت مخاصمه وجدال کماکان
ابقا اولنمغله پروسیا قرالی ایکیوز بیکدن متجاوز عسکر ایله
حرکته سرعت ایدوب انکلتره وروسیه واسوج دولتلریدخی

تدارکات

تدارکات قویه یه مبادرت اتمك اوزره بینلرنده یکیدن
ربط شیرازه اتفاقه عازم وجازم اولدیلر
ذکر احوال سفر مزبور انفا اشعار وبیان اولندیغی اوزره
دول اربعه متفقه فرانسه اوزرینه سفره قیام برله روسیه
دولتی مجدداً ترتیب ایلدیکی کلیتلو عسکرینی مقدما لهك حیز
مقاسمه سنده پروسیا حصه سنه اصابت ایدن له
قطعه سنه سوق وتسریب ایتدیروب اسوجلو دخی الامانده
بحر بالطق کنارنده متصرف اولدیغی پومرانیا دیدکلری
مملکته تکرار تسییر مهمات ولشکر اتمکدنناشی جمله دن
زیاده سمت اولان پروسیا قرالی بالنفس مکمل اردو ایله
ایلرویه طوغری عزیمت ایلدکده مسفور بوناپارته بیوك
اردوسیله عجالة ومسارعة چیقوب ساقسونیا ایچنده
ینا نام محلده پروسیا عسکرینه لدی التقابل مثلی
نامسبوق غلبهٔ عظیمه ایله پروسیا اردوسنی مضمحل وپریشان
اتمکین الیوم محاربهٔ مذکوره ینا جنکی دینمکله شهرت کیر
ومتعارفدر بو واقعه دنصکره بوناپارته پروسیا
دولتنك کرسئ ممالکی اولان برلین شهرینی بلا مخالفة ضبط
ایدوب جنراللرینی دخی طرف طرف پروسیا ممالکنده راست
کتوردکلری عسکری بعضاً اسیر وبعضاً طعمهٔ شمشیر

واوكلرينه كلان قلاع وحصونى سلماً وعنوة فتح وتسخير
ايتدكلرينه بناء همان برقاج كون ظرفنده بالجمله پروسيا
اراضيسنى فرانسه نك يد تصرفنه كرفتار اولدى
پروسيا قرالى باقى قلان جزئى عسكريله لهده موجود روسيه
اردوسى طرفنه التجا ايدوب بوناپارته دخى مجموع عسكرينى
استصحاب ولهه طوغرى عزيمت وشتاب ايلدى
ذكر ظهور بعض مواد محدثه بوناپارته نك اعظم امور
معتنا سندن برى مارا لذكر متفقين دين نظامنك توسيع
وتعميميله الامان ايچنده نفوذ وحكومتنى كماليله اجرا
اتمك وبو تقريب فرانسه نك اطراف وجوارنده احتراز
ايده جك بر دولت قويه براقمامق وبلكه امراى مرسومون
كندو تبعه سى مقامنده اوله رق حين حاجتده اوستريايه
ايقاع تهديده كسب لياقت ماده سى اولديغنه بنا مقدما
الامان امراسندن معدود اولان ساقسونيا هرسكنه
قراللق عنوانني اعطا وهرسك مرسومى شروط محدثهٔ
مذكوره ايله متفقين دين زمره سنه ادخال ايدرك الامان
ايچنده مرتبهٔ نفوذ وقوتنى اعلا وكذلك الامان ديارنده
وستفاليا ديدكلرى الكاده موجود اولان حكمداراندن
پروسيايه طرفدارلق تهمتيله اتهام ايلديكى بعض حكمدارانك

يد تملكلرندن نزع ايتديرديكى ايالات واراضيدن مركب
وستفاليا قراللغى ناميله بر ملك جديد پيدا وكوجك
قرنداشى يرونيموس نام كمسنه يى اولطرفده قرال نصب
ايتديروب كرك بونى وكرك مقدما قراللق رتبه سنه
ترفيع ايلديكى باويره وورتمبرق قراللرينى متفقين دين
دائره سنه ضم وعلاوه اتمكدنناشى الامانك هيئت قديمه سنى
كلياً ازاله وامحا ايلدى قالديكه انكلتره لونك
قوت بحريه سنه وجهاً من الوجوه ايراث خلل ونقصان
اتمك وسعندن خارج بر كيفيت ايدوكى معلوم اولمغله
بر منوال محرر بالجمله الامان الكاسنه تا بحر بالطق كنارلرينه
وارنجه بيت
من ان سيل سبك سيرم كه در هر جا كه برخيزم
بغير از بحر بيابان ذكر منزل نميدانم
ديه رك جميع اراضى وسواحله دست طمع وتغلبنى
دراز ايديجك انكلتره ده اعمال اولنان ويا خود انكلتره تجارى
معرفتيله هند وامريقادن اوروپايه نقل ايتديريلان جميع
اشيا وارزاقك رواجنى ونبادر وسواحله انكلتره سفينه
لرينك آمد شدينى ومطلقاً داخل حوزهٔ تسلطى بولنان
كافهٔ ممالكدن انكلتره يه مكاتيب وتحريراتك واروب كلمسنى

بیاننامه نشریله اکیداً وشدیداً منع وتحذیر وممالك
مرقومه ده موجود انکلتره لو مالنی ضبط ایدوب
انکلتره دولتنی مایهٔ اصلیه قوّت وثروتی اولان
تجارت خصوصنده خیلیجه اضرار وتکدیر ایتدیردی
حتّی بوکونه ممنوعیّت مطلقه یی انکلتره محاصره سی
تعبیریله تسمیه ایلدی

الامان ایمپراطورلغی عنواننك نسخ والغاسی بیاننده در
کیفیت احوال بوصورتی کسب اتمکدن ناشی الامانك
نظام وهیئت قدیمه سی کلیّاً ملغا وعاطل وهرسکلری
قرال اولوب امرای سائره سیله متفقین رین ترتیبنه
داخل اولدقلری وبوناپارته یی حامی عنوانیله
اوزرلرینه باش بیلدکلری اوته دنبرو الامان ایمپراطورلغی
عنوانیله کسب افتخار ایدن اوستریا دولتنك مشهودی
اولیجق بوقدر زحمت ومنّت ایله خاندانه حصر ایتدیردیکی
عنوان مذکورکه بووسیله ایله امرای سائره نك جمله سی
کویا زیر حکمنده کبی ایدی فیما بعد حقّنده بادی
امتیاز واعتبار اولمق شویله طورسون محض شین ورذالت
اولدیغنی درك وتیقن برله بابیاننامه الامان ایمپراطورلغی
رتبه سندن فراغت وچونکه قراللق رتبه سی بین الدول

قلیل

قلیل الاعتبار واوروپاده روسیه وفرانسه دولتلری
ایمپراطورلق لقبیله شهرتشعار درلر دولت مذکوره
دخی اوستریا ایمپراطورلغی عنوانیله ملقب اوله جغنی
اعلان واشاعت ایلدکده دول سائره دخی اوستریا
ایمپراطوری حقنده عنوان مذکوری رسما قبول واعتراف
ایلدیلر

فرانسه ایله روسیه لو بیننده واقع محارباتك اجمالیدر

بالاده رقمزدهٔ یراعهٔ بیان اولندیغی وجه اوزره پروسیا
ممالکنك ضبط وتسخیرندنصکره بیك ایکیوز یکرمی بر
سنه سی اواخرنده بوناپارته متعدد سرعسکرلرینی
پیاپی لهه طوغری سوق وایصال اتمکدن ناشی قدیمی
له دولتنك مقرحکومتی اولوب حین مقاسمه ده پروسیا دولتی
حصّه سنه اصابت ایدن قطعه نك داخلنده کائن وارشاو
شهرینه وارنجه اثنای طریقده بولنان پروسیا عسکری
بقیّه لرینی پریشان وشهر مذکوره تقربلرنده مسقو عسکری
کیرویه چکیلوب پیشکاهنده جریان ایدن ویستوله دیدکلری
نهرك اوته یقه سنه مرور اتمکله شهری ضبط ایلدیلر
اول اثناده بوناپارته دخی برلیندن قالقوب وارشاو شهرینه
ورودنده نهرك قارشوسنه عسکرینی امرار ومسقولویی

بولندقلری موقعلردن منهزما طرد وتبعیده ابتدار ایدوب انجق
شتانك كركی كبی شدتی وقتی اولمغله مشتایه قرار اتمك
مراد اتمشكن مسقو عسكری قشلایه كیرمدیكندن و دائما
اظهار قصد هجومدن خالی اولمدیغندن بالضروره فرانسه لو
ایلرویه عزیمت وبرقاج محلده لدی المقابله مظهر
غالبیت اولمش ایسه ده محاربات عدیده ده وافر عسكری
رهین تلف واضاعت اولمشدر بو وجهله فرانسه لو
خیلیجه قطع مسافه ایلدكدنصكره بولندیغی محلده قشلایه
قرار وطرفیندن مصالحه یه دائر ارسال مكاتیب وتحریرات
ایله برمدت امرار اولنمقده ایكن مسقولو تكرار صولت
وهجومه مباشرت ایلدی درحال بوناپارته مشتایی
ترك ایدوب ایكی اوچ محلده بربرینی متعاقب مقاتلات
شدیده وقوعی اثناسنده فرانسه لو طرفنه دخی ضایعات
جسیمه ظهور ایلدیكی دركار ایسه ده صورت هزیمت مسقولو
جانبنه متحقق اولمغله فرانسه عسكری ایلرویه طوغری
حركت ونهایة الامر ایكی طرفك بیوك اردولری محاربه یه
مبادرت برله فرانسه لو غالب وپروسیالونك متصرف
اولدیغی له قطعه سنك منتهای حدودینه قریب محلده
كائن برقطعهٔ جسیمه یی سلماً واستیماناً ضبط ایلدكدنصكره

تلسیت

تلسیت نام شهره قدر واصل اولدیلر محاربات
مرقومه نك جمله سی پروسیالویه تابع له قطعه سی
دروننده واقع اولوب فرانسه عسكری روسیه
حدودینه برخطوه تجاوز اتمش دكل ایدی
لكن مارالذكر تلسیت شهرینك اوته سی روسیه ارضیسی
اولمغله روسیه اردوسی اولطرفه طوغری چكلدكدنصكره
بالنفس موجود بولنان ایمپراطورلری بوناپارته یه ایلچی
ارسالیله متاركه یه طالب اولدی

فرانسه ایله روسیه وپروسیا دولتلری بیننده عقد مصالحه اولندیغی بیاننده در

فرانسه عسكری روسیه حدودینه قریب تلسیت نام
شهره وصول ومسقو اردوسی پیشكاه شهرده جاری
نیمن تعبیر اولنور نهرك اوته یقه سنه قرار ونزول ایلدكدن
صكره بالمخابره طرفیندن مرخصلر تعیینیله ایكیوز یكرمی
ایكی سنه سی اواسطنده عقد سند متاركه اولندیغی
عقیبنده روسیه وفرانسه ایمپراطوری بربره جمع اولوب
اون التی كون ظرفنده عهدنامهٔ صلحی دخی امضا وتصدیق
وایام مرقومه ده لاینقطع كوریشوب میانه لرنده روابط
جدیدهٔ حب وموالاتی تحكیم وتوثیق ایلدیلر عهدنامهٔ
مذكوره دروننده دولت علیهٔ قوی شوكتك مصلحتنه دائر

زیرده محرر مقاله مخصوصه ده بسط اولنه جق
شروطدن بشقه روسیه ایمپراطوری بوناپارته نك
قرنداشلری اولان فلمنك وناپولی ووستفالیا قرالرینك
رتبهٔ جدیده قرالیتلرینی ومتفقین دینك نظا منی
قبول اتمك وفرانسه ایله انکلتره نك مابینلرینی اصلاح
ایچون روسیه دولتنك توسطی قبول اولنمق شروطی
وپروسیا دولتنه دائر الی الذکر مواد دك تفصیلی ربط
اولندی مسقو ایمپراطورینك متفقی اولان
پروسیا قرالی دخی محل مرقومده موجود اولمغله
فرانسه ایله مصالحه سنی تنظیم ایدوب عقد ایلدیکی
شروطه نظرا مقدمه متصرف اولدیغی له قطعه سنك
بعض اراضیٔ جزئیه سی روسیه دولتنه وماعداسنی
مؤخرا قرالق رتبه سنی کسب ایدن ساقسونیا قرالنه
فراغ اتمك والامان ایچنده واقع قلاع وقصبات
سائره سندن بعضیسنی افراز ایله برمقدارینی ینه
ساقسونیا قرالنه وبرقاچنی وستفالیا قرالنه ترك
وتملیك ایلمك خصوصلرینه مجبور اولدی
بو وجهله بوناپارته روسیه وپروسیا دولتلریله غالبانه
صلح اولدیغندن غیری اکلاشلدیغنه کوره روسیه ایمپراطوریله

بعض

بعض شروط خفیه دخی عقد اتمك کرکدر زیرا عامه نك
معلومی اولمش مارا لذکر عهد نامهٔ جلیده جزایر سبعه
ودوبره وندیك جمهورینه دائر لفظ واحد مسطور دکل
ایکن عقیب صلح مذکورده جزایر سبعه ده بولنان مسقولو
عسکری چیقوب یرینه قورف وسائر اطه لره فرانسه
عسکری دخول برله فیما بعد جزایر مرقومه فرانسه
دولتنك ملکی اولدیغنی اعلان وکذلك دوبره وندیك
جمهوری اراضیسنی دخی ضبط ایله اتالیا قرالغنه
ضم والحاق اولندیغنی اشاعت وبیان ایلدیلر
هرنه ایسه روسیه ایمپراطوری اولوقته قدر متفقی
اولان انکلتره دولتنه خبر صلحی انها وشروط مشروحه
موجبنجه فرانسه ایله بینلرینی اصلاح ایچون توسط
ایده جکنی عرض وانبا ایدوب انکلتره دخی جوابنده
متوسط اوله جق دولت جانبنه بیطرف اولمق
اقتضا ایدر والحالة هذه مادامکه خلاف رأی
اتفاق منفردا صلح ایدوب فرانسه لو ایله دوست
اولمشسز توسط کز طرفکیر لکدن عاری وغرضدن بری
اولمق احتمالی بوقدر بناء علیه معتبر اوله مز دیو امر
توسطی قبولدن امتناع ایلدی کیفیت مرقومه یه نظرا

دول اربعهٔ متفقه نك ایکیسی صلح ایدوب یالکز انکلتره
واسوج دولتلری فرانسه ایله محارب قالدی

دانیمارقه دونمماسنك انکلتره لو طرفندن ضبط اولندیغی بیانده در

انکلتره دولتی متفق اولان روسیه دولتنك بونا پارته ایله
بورتبه تشیید مبانی الفت ایلدیکنی وفرانسه عسکرینك
برطاقمی عقیب مصالحه ده الامان ایچندن دانیمارقه
سمتنه طوغری متوجه اولدیغنی کوریجك تلسیتده
ایکی ایمپراطورلر حین ملاقاتلرنده بینلرنده ترتیب
ایتدکلری شروط خفیه دن بری دانیمارقه دونمماسنك
فرانسه لو معرفتیله انکلتره اوزرینه اعمالی مادّه سی
اولدیغنی وسوسه مایتدی یاخود حقیقتده
خبر مالدی بو فکر ایله ناکاه بر مکمل دونمماسنی بحر بالطقه
دانیمارقه قرالنك دار الاماره سی اولان قوپنهاق
شهری پیشکاهنه ارسال ایدوب اوزرینه مأمور
اولان انکلتره امیرالی دانیمارقه قرالنه شو وجهله خبر
کوندردیکه مراملك جانبین ایله دوست اوله رق
صلح واسایشده دوام اتمك ایسه بیطرفلق اصولنه
ثبات ایده جکنی اثبات اتمك وبو بابده اصلاً محل
سوء ظن قالمامق ایچون باجمله دونمماسفینه لرینی امانة

بزه تسلیم ایله واولحالده دوستلغمز باقی اولور پوخسه
طوب وخمپره انداختیله جبراً الورز بو خبر
دانیمارقه دولتنه بادیٔ اضطراب عظیم اولمشیکن
رد ایله جواب واسباب مدافعه نك استحضارینه
سرعت وشتاب ایلدیکنه بناء انکلتره دونمماسی
طوب وخمپره ایله شهری احراق وتضییقه تصدّی
ایلدی نهایة الامر دانیمارقه لو تاب اور ثبات
اوله میوب باجمله سفینه لرینی وترسانه لرنده
موجود کافهٔ مالزمه ومهماتی انکلتره لویه تسلیمه
مجبور اولدیلر بو صورت ایله سفاین ومهمات
مذکوره انکلتره یه کونورلمکله الی الآن آنده بر وجه
امانت محفوظدر

روسیه ودانیمارقه دولتلرینك انکلتره یه اعلان سفر ایتدکلری بیانده در

روسیه دولتی متفق اولان انکلتره لویه خبر ویرمکسزین
مادامکه تلسیتده فرانسه لو ایله بغتةً ومنفرداً
صلح ایلدی انکلتره دولتی توسطنی قبول
ایتمیه جکی ظاهر ایکن عرض توسطدن غرض اعلان
سفره بر سر دشته بولمق ایدوکی وبو کیفیت ایکی
ایمپراطورلر بینده عقد اولنان شروط خفیه مقتضاسنده

اولدیغی اغلب ملحوظاتدندر بو صورتده
انکلتره دولتی برمنوال محرر ردایله جواب ویرمکی
وبرطرفدن دانیمارقه لویی معاملهٔ غیر مسبوقه
ایله تکدیر ایلدیکی متحقق اولیجق روسیه دولتی
بو وقوعاتی بهانه ایدرك انکلتره یه اعلان سفره
مبادرت وعقیبنده دانیمارقه لورخی فرانسه ایله
ربط شرایط اتفاق ایدوب انکلتره ایله حل سررشتهٔ
دوستی ومحبت ایلدی حالات مزبورهنك
ظهورنده اوستریا ایمپراطوری وپروسیا قرالی
انکلتره ایله قطع علاقهٔ مودت ایلمکه مع الکراهه مجبور
اولوب طرفیندن ایلچیلر دفع وطرد اولنمغله اول
زماندنبرو انکلتره لونك اموال وارزاقی مقدما
یساغ اولدیغی محللردن ماعدا روسیه ودانیمارقه
واوستریا واوستریا وپروسیا دولتلری ممالکندن
رخی منع کلی ایله منع اولندی

روسیه دولتنك اسوج علیهنه اعلان سفر ایلدیکی بیانده در

اسوج دولتی وقت مرقومه قدر روسیه وپروسیا
دولتلریله بالاتفاق فرانسه علیهنه محارب اولوب
بالاده مشروح پروسیا وله ایچنده واقع محاربه لرك

وقوعی

وقوعی اثنا سنده فرانسه عسکری الامان سمتنده
بحرا بالطق کارنده اسوجلونك متصرف اولدقلری
بومرانیا دیدکلری ایالتی وپیشکاهنده کائن
برجزیره یی ضبط واولجابنده موجود اسوج عسکرینی
منهزما طرد ایلدیکنه بناء وبالاخره روسیه وپروسیا
دولتلری فرانسه لوایله عقد صلح ایتدکلرینه نظرا
انلره موافقت اتمك اقتضا ایدرایکن انکلتره دولتی
کوك مالا اعانت وکرك عسکر ودونما ارسالیله
حمایت ایده رزدیو مواعید کوناکون ایله دولت
مذکوره یی تشجیع واغرا انکدننا شی همجوار اولان
دولتین مرقومتینك اثرینه عدم تبعیت وانکلتره
علیهنه تکلیف اولنان اصولی قبولدن امتناع
ومخالفت ایلدی بناء علیه روسیه وپروسیا
ودانیمارقه دولتلری اسوجلو علیهنه اعلان سفر ایدوب
روسیه لونك برمکمل اردوسی حدودلرینه متصل اولان
فنلاندیا دیدکلری اسوجك برایالت جسیمه سنه
دفعة دخول وقرار وفیما بعد ایالت مرقومه ضمیمه
ملك دولت روسیه اولدیغنی اعلان واشعار ایلدی
شمدی یه قدر بینلرنده جاری اولمش محاربا تده اکثریا

روسیه لوغالب کلوب ایالت مرقومه الی الآن زیر
دست تملک وتصرفلرنده قالمشدر وکذلک بالاده
مسطور یومرانیا ایالتی فرانسه لونک قبضهٔ تصرفلرینه
کرفتار اولوب کیمه تملیک اولنه جغی هنوز معلوم اولمدیغندن
الیوم اسوج دولتی ایکی عدد جسیم مملکتلرندن آیریلوب
ضعف قدیمیسی وجوهله منزقی ومزرا اولمشدر

فرانسه لونک پورتکیزه استیلاسی بیاننده در

فرانسه امپراطوری بوناپارته تلسیتدن پارسه
عودت ایلدکده اتالیاده ریم پاپانک اراضیسنه
ادخال عسکر ایله برقاج مملکتنی اتالیا قرالغنه
علاوه ایتدردی وماعداسندن دخی عسکرینی
الی الآن اخراج ایلمدی بوخصوصی تنظیم
اتمکده ایکن فی الاصل انکلتره نک متفق ومحبی
اولان پورتکیز دولتنه عطف نکاه حرص وآز وبعض
تکالیف عنیفه ایرادینه اغازایدوب جمیع دولدن
انکلتره تجارتی منقطع اولمغله سن دخی ملکندن
دفع ایله دیوکرکی کبی تضییق وتحذیر وبووسیله ایله
برقاج بیک عسکر پورتکیزه طوغری ایصال وتسییر
ایلدی لکن اسپانیا مملکتی فرانسه ایله پورتکیز بینده

واقع

واقع اولوب عسکر مزبور بهرحال اسپانیا
ایچندن مروره محتاج اولمغله تمام پورتکیز
حدودینه واصل اولدقده پورتکیز قرالی غریو
بر اضطراب اوله رق ناچار انکلتره کیملرینی فیمابعد
لیمان واسکله لرینه اوغراتمیه جغنی تعهد اتمشیکن
فرانسه لو اصغا ایتیوب سیر سریع ایله قطع راه ایلدکلرندن
قرال مسفور خبیر اولیجق تیزالدن دونتماسنی
تجهیز واموال واشیا وخویشان واقربا سنی تحمیل
ایله دیارینی ترک وآمریقه ده متصرف اولدیغی املاک
واراضیسنه نقل ایلدی بو وجهله فرانسه
عسکری بلا محاربه پورتکیزی ضبط واستیلایه
ظفریاب اولدی

فرانسه لونک اسپانیایه استیلاسی بیاننده در

خصوصات مرقومه نک ظهوری اثناسنده
اسپانیاده قرالک اوغلی وولی عهدی باباسنی خلع
وکندوسی صندلغ قرالیته قعود اتمک سوداسیله
بعض کسانی جلب واغرا وعظیم برطرف پیدا
ایلدیکی وقرال مسفور بوترتیبدن خبردار اولوب
اوغلی وهوادارلرینی حبس ایتدکدنصکره اوغلنی عفو

ایله تطییب ویالکز هوادارلرینی نفی وتغریب ایلدیکی
حوادثی اوروپایه منتشر اولدقده بو مصلحتک سبب
خفیسی کسنه نک معلومی اوله مدی
وکذلک مرسوم بوناپارته پورتکیزی ضبط ایلدکده
اخر پورتکیز قرالی نصبایده جکی مامول ومنتظر
اناه ایکن قرال نصبینی تأخیر ایدوب اولجابنه ارسال
ایلدیکی سرعسکرینی شمدیکی حالده ادارهٔ امور ولایت
اتمک اوزره مأمور ایلدکدنصکره ورادن برمکمل اردو
اسپانیایه ادخال وایصال ایتدیرمک سبب
وعلتی دخی مجهول ومستور اولمغله کیمینه پورتکیزه
کچه جک وکیمی سبته بوغازنده انکلتره لونک
متصرف اولدقلری جبل طارق قلعه سی اوزرینه
کوندریله جکدر دیو بین الناس کوناکون تخمینات
ومطالعات اولنمقده ایکن اردوی مذکور اسپانیانک
کرسئ ممالکی اولان مادرید شهرینه تقرب بنده شهر
ایچنده ظهور فتنه وفساد برله اهالئ بلده قرال
وباش وکیلک سرایینه غلو وهجوم ومطلقاً ولی عهدک
اقعادی مطلوب ایدوکنی اعلان اتمکله قرال مرسوم
ناچار استعفا ویرینه اوغلنی اقعاد ایله رفع شوش وغوغا

ایلدی

وقعهٔ مذکوره نک خبری پارسه لدی
الورود بوناپارته قالقوب اسپانیا حدودی اتصلنده
واقع بایونه دیدکلری فرانسه نک بربلده سنه
کندی ومادریده داخل اولمش سرعسکرینه وسابق
ولاحق قرالره اولطرفدن ارسال تحریرات ایله کرک
قرال سابقی واولاد وعیالنی وکرک قرال جدیدی
وباش وکیل مرسومی ووجوه واعیان دولتی
یاننه جلب واحضار وکویا اقتضا ایدن نظامی
ویرمک بهانه سیله عقد مجلس تغلب واستکبار
ایلدکده ابتدا قرال سابق مقدما ویردیکی فراغتنامه
ارباب فتنه دن احتراز برامر جبری ایدوکنی تقریر
وابنا واوغلندن بث شکوی ایله دعوا ایتمکدنناشی
اوغلی دخی فراغت اختیاری اولدیغندن تجاهل برله
ناچار قرالیتی تکرار باباسنه باسند ترک وفراغت
ایدیجک قرال مسفور اسپانیا دولتنه دائر جزئی وکلی
استحقاق وادعاسنی بالطوع والرضا بوناپارته یه
قصرید ایلدیکنی حاوی برسند تحریر وعیالی وسائر
اولاد وورثه سنه دخی امضا وتمهیر ایتدیردی
کاغد مذکوری بوناپارته اخذ ایلدکده درحال سابق

ولاحق قراللری واولاد وعیاللرینی وباش وکیل مسفوری
اسکان ایچون هر برینه بر محل تعیینیله فرانسه یه ارسال
اتمشدر بوصورتده اسپانیاده عن اصل تحدث
ایدن قیل وقال ومؤخرا ظهوره کلان فساد واختلال
انجق بوناپارته نك صنعتنه مبنی اولدیغی قید
واشتباهدن معرا اولوب هرنه حال ایسه
بوناپارته صورت مزبوره ایله اسپانیا قراللغنه
وضع ید تملك ایلدکدنصکره اسپانیادن جلب
ایلدیکی وجوه واعیان معرفتیله ادارهٔ ملکه دائر
برقانوننامهٔ جدید ترتیب ومقدما ناپولی
قرالی اولان قرنداشی زورفی کتوردوب اسپانیاده
قرال نصب اتمکله ناپولی قراللغنی مرسومك
محلولندن انشته سی اولان یواکیم نام سرعسکره
توجیه اتمشدر مصلحت مرقومه یه بووجهله
نظام ویردکدنصکره کندوسی پارسه عودت
ومسفور قرنداشی زورف مادریده طوغری
عزیمت ایدوب وصولنده حسب المعتاد
صندلئ قرالیته قعود واقامت ایلدی
خصوص مرقومده بوناپارته نك مرامی سابق فرانسه

قراللرینك

قراللرینك نسلی اولان بوربون تعبیر اولنور خاندانك
نسلندن اوروپاده قرال قویما مقدر
زیرا سابق اسپانیا وناپولی قراللری اقربادن
وایکیسی دخی بوربونیلردن اولوب مقدم مرسوم
بوناپارته ناپولی دیارینی ضبط وقرالنی سجلیا
اطه سنه طرد ایله ملکنی الندن نزع ایلدیکی
کبی بودفعه اسپانیادن دخی بونسلی قالدیرمق
لازم کلدیکه وقتا من الاوقات مرسومان فرانسه
دولتی حقنه ادعای صلاحیته مقتدر اولمیه لر
لکن اوته دنبرو فرانسه نك محب ومتفقی اولان
اسپانیا دولتی فرانسه نك ابتدای ظهور اختلالی
وقتنده خاندانلق غیرتیله جمهوریون اوزرینه
اعلان سفر اتمش ایسه ده از زمان ایچنده ینه
صلح ایدوب مودت قدیمه سنی تجدید ایده لیدنبرو
فرانسه اتفاقندن ایرلمیوب حتی مؤخرا بر مکمل
دوننماسی فرانسه دوننماسیله بالمعیه انکلتره لو
ایله لدی المقابله بالکلیه منهزم ومضمحل اولدیغی
جهتدن خلوص ووفاقده متانتنی فعلا اثبات
اتمشکن بودفعه صورت مذکوره ایله تاج وتختی

غصب اولنمق جميع دوله بادی استغراب وحيرت اولمشدر

قرال جديدك اسپانيادن طردی بياننده در

اسپانيا خلقی قراللرينك بو صورتی كسب ايلديكندن
چندان محظوظ اولميوب باخصوص ملت مرقومه نك
بالطبع تعصبی دركار وبو تقريب اول طرفده
رهبان طائفه سی فوق الحد صاحب ثروت ويسار
وجميع اموردە نفوذ وحكومتی بديدار اولديغنه بناء
وبوناپارته عهد قريبده رأس آيينلری اولان ريم پاپانك
مملكتنه بی محابا تعرض وتجاوز برله پورتكيزده دخی
مناسترلردن كليتلو اقچه تحصيل ايتدرديكی وعلی
الاطلاق فرانسه لو امر آيينده اولقدر متعصب
اولمديغی معلوم ايدوكنه نظراً مار الذكر طائفه رهبان
خلقی تحريك وتشويق وخفياً انكلتره لو ايله مخابره
ايدرك اولطرفدن مظهر وجوه اعانت اولنه جقلرينی
جزم وتحقيق ايلدكدنصكره غلو عام ايله ناكاه فرانسه لو
اوزرينه صولت واقتحام وپورتكيزلو دخی اسپانيا
اهاليسنك غيرتنی امثال اتخاذيله فرانسه لودن
متهئ اخذ انتقام اولديلر بناء عليه ملتجه ظهور
ايدن هجوم عمومه فرانسه لو تاب اوره مقاومت اوله ميه جقلرينی

درك

درك وتيقن برله قرال جديد مسفور كمال عجله
وسرعتله مادريددن چيقوب فرانسه حدودی
قربنده واقع ويطوريانام اسپانيا شهرينه عودت
واثنای عربده ده مظهر قهر ودمار اولان وافر
عسكردن ماعدا باقی قلان عسكرينی اولطرفه جمع
كيفيت احوالی پارسه تحرير وانهايه مسارعت ايلدی
بو خبر ناكهانی ورودنده بوناپارته تيزالدن ترتيب
عسكر ايله قرنداشنه امداد واعانت ومجدداً اسپانيانك
تسخيرينه نيت ايدوب انجق انكلتره دولتی مدت
مديده دنبرو اوروپانك قره سنده قدمنهاده قرار
وتوقف اتمش دكل ايكن پورتكيز واسپانيا ممالكی كبی
اراضئ واسعه اهاليسی كندودن استمداد ايلديكنی
كوريجك بو فرصتی عين نعمت بيله رك كزيده عسكرينی
فوجاً فوج سفينه لره اركاب وطاقم طاقم اولطرفه
ايصال وتسييره شتاب ايدوب حتی مقدما اسوج
جانبنه لاجل الامداد ارسال ايلديكی عسكرينی دخی
هنوز صوب مأموره واصل اولمشكن كيرويه اعاده
برله اسپانيايه تعيين ايلدی

فرانسه لونك اسپانياده انهزامی بياننده در

اسپانیا اهالیسی غایت غیظ وکین ایله طرف طرف
فرانسه لو اوزرینه هجوم وصولت ایدوب وهله اولاده
قتل واهلاك ایتدکلری عسکردن وقرال جدید
معیتنه فرار ایدن مقداردن ماعدا برقاچ بیك
فرانسه لو ایله برنفر جنرالرینی تضییق ایدوب
هیئت مجموعه لریله اسیرا اخذ ایلدیلر
پورتکیزه دخی وافر انکلتره عسکری توارد ایله
اهالئ مملکته غیرت وقوت کلدیکنه بناء برمحلده
محصور قلان اون ایکی بیك نفر مقداری فرانسه
عسکری استیمان ایدوب فرانسه یه مأذونا عود
ورجعت اولدی

فرانسه ایله روسیه ایمپراطورلرینك ملاقاتی بیاننده در

بوناپارته نك قوت استدراجنه کوره اسپانیالونك
مقاومته اقتداری اکرچه متعسر کبی کورینوب
لکن ملت مذکوره نك فرط تعصب وتسلیمیت ایله
رهبان کلامنه تبعیت وغایت اضطراب ومأیوسیتلری
محرك عرق غیرت ومودئ قوت وحدت اوله رق
عموماً ایاغه قالقدقلرینه نظراً اولطرفدن فرانسه یه
عظیم بر رخنه ایراث اولنه بیله جکی خواطر ارباب

تجربه یه

تجربه یه تبادر اتمش برمعنای ممکن الحصول
اولمغله انکلتره لو جمیع دولتلری ولوله یه ویروب
کون بوکوندر اسپانیا وپورتکیز ماده سی دولت
جنکی دکل ملت جنکیدر بوقدر ملیون نفوس
ایاغه قالقدی اشته بن دخی وار قوتمله امداد
ایده رم بوناپارته نك ادباری وقتی کلدی
البت بودفعه بلاسنی بوله جقدر دیو اول باول
روسیه دولتنی فرانسه اتفاقندن فك اتمك
وعقیبنده نمجه وپروسیا وسائر دولتلری ایاقلندرمق
سوداسنه دوشدی فی نفس الامر بوناپارته
بومثللو برغائله هائله یه مشغول ایکن هرطرفدن
دول سائره دخی اوزرینه هجوم اتمش اولسه شر
وتسلطندن دنیانك استخلاصی میسر اولمق
الطاف رحمانیه دن مأمول ایدی انجق مرسوم
بوناپارته بومطالعاتی درپیش وروسیه دولتیله
شیرازه اتحادینه برقات دخی تقویت ویره جك
اولسه فرنکستانده احتراز ایده جك آخر بر دولت
قالمیه جغنی فکر ودراندیش اتمکله اسپانیا جانبنه
تیزالدن برمقدار عسکر تسییر وبالنفس عزیمتنی

تأخیر ایدوب روسیه ایمپراطورینی ملاقاته دعوت
وساقسونیایه تابع ارفورنام شهری محل اجتماع
اولمق اوزره بالمخابره تخصیص ایلدکدنصکره ایکیسی
دخی معیتلرینه امور اجنبیه ناظرلری وسائر وکلای
دولتلرندن بعضیلرینی استصحاب ایله مقر حکومتلرندن
حرکت ایلدیلر وقت موعود ومحل مذکور
معهودده ساقسونیا وباویره وورتمبرق قراللری
ومتفقین دین امراسندن بعضیلری وپروسیا
واوستریا دولتلرندن مبعوث مخصوص ایلچیلری
دخی موجود اوله رق اون بش کون اقامت وایمپراطورین
مرسومین یکدیکره عظیم نوازش والتفات
ایدرك مکالمه یه مداومت ایتدکلری معلوم
اولوب انجق نتیجهٔ مذاکرات نه اولدیغی
ومیانه لرنده نه مقوله عهود وشروط عقد
ایتدکلری بردرلو خارجه اخراج اولنمامش ایسه ده
عقیب مجلسده عامه یه کورینان یالکز بو
درت ماده لردرکه بری مقالهٔ مخصوصه ده
بیان اولنه جغی وجه اوزره دولت علیه ایله
مذاکرهٔ صلح اولنمق ایچون فرانسه نك توسطی

طی وترك اولنه رق مرخصلر تعیینی استدعاسیله
ارفوردن یاشده مقیم روسیه فلدمارشالنه
وآندن باب عالی یه تحریرات کلدیکی ایکنجیسی
فرانسه لونك روسیه وپروسیا دولتلریله تلسیت
مصالحه سی اون آلتی آیدنبرو ختامپذیر
اولمغله فرانسه عساکری له ایچندن وپروسیا
ممالکندن چیقوب دیارلرینه عودت اتمك لازم
ایکن کماکان یرلو یرلرنده توقف وقرار ایدوب
پروسیا قرالی منفی کبی بحر بالطق کنارنده مقر
حکومتندن بعید برشهرده اقامت اوزره ایدی
بودفعه مجلس مرقوم عقیبنده پروسیا ممالکندن
بقیه قلان بعض تحصیلات تکمیل اولنجیه قدر
فرانسه لونك یدینه بروجه امانت ترك اولنمش
پروسیا لونك اوج عدد جسیم قلعه لری ایچنده
بر مقدار فرانسه عسکری قالوب عساکر
سائره نك ماعداسی کمال عجله وسرعت ایله
بعضاً الامان ایچنه وبعضاً طوغری اسپانیایه
سوق ایتدیرلدیکی بوصورتده بوناپارته روسیه
ایمپراطوری طرفندن وجوهله کسب امنیت اتمك

اقتضا ایدرکه له وبروسیا مملکنی تخلیه برله روسیه
حدودندن بالکلیه مباعدتی اختیار ایلیه
آوجنجیسی روسیه وفرانسه دولتلری مجلس
مرقومدن انکلتره جانبنه بالمعیه ایکی نفر
قوریرکوندروب تکلیف صلح ایتدکلری
دردنجیسی روسیه دولتنک بالفعل امور
اجنبیه سی ناظری مجلس مذکوردن نصکره هر
بتره بورغه عودت ایتیوب پارسه عزیمت وانده
اقامت ایلدیکیدر والحاصل مارّ الذکر
اسپانیا غائله سنک درجهٔ اشتدادینه
نظراً روسیه دولتی فرانسه دوستلغندن
نکول وتبدیل مسلک واصول ایده جکی
ودول سائره دخی پیرو موافقت اوله رق
بالاتفاق فرانسه علیهنه حرکت ایده جکلری
جمیع اوروپانک مأمولی ایکن مرسوم بونا پارته
نه کونه کلمات دلفریب ایله روسیه ایمپراطورینی
بورتبه بند وتطییب ایده بیلمشکه اسپانیا
وپورتکیز کبی ممالک واسعه یی مامون ألبال
اوله رق غصب ایده جکنی ایمپراطور مسفور عین

قبول

قبول ورضا ایله مشاهده ایدر بوحالت
محیر عقول ارباب دقت اوله جق برمعنادر
انکلتره دولتنه مصالحه تکلیفی بیاننده در
روسیه وفرانسه ایمپراطورلری ارفورده
ملاقی ومیانه لرنده درکار اولان رابطهٔ اتحاد
برقات دخی مترقی اولمق ملابسه سیله
انکلتره جانبنه هربری برر قوریرلتسیر
وفرانسه ایله مصالحه اولنمسنی بالاشتراک
عرض وتکلیف ایلدیلر لکن اسپانیا لونک
فرانسه تسلطندن صیانتی انکلتره نک
بغایت ملتزمی اولوب اولطرفه پیاپی
ارسال عسکر اتمکده اولدیغی ظاهر
وبونا پارته دخی قرنداشنک طردینی مجبول
اولدیغی کبر وغرورینه یدیره میوب اخذ انتقام
سودا سنه مکب ومصر اولدیغنه نظراً بوماده
تراضیٔ جانبین ایله فصل اوله جق مقوله دن
اولمدیغی وبوجهتدن انکلتره دولتی صلحه
راضی اولمق متصور اولیه جغی کون کبی اشکار ایکن
مرسومانک تکلیف مصالحه یه مبادرتلری صنعت

وحیله یه مبنی ایدوکنه بردرلوشك واشتباه
یوقدر باخصوصکه انکلتره لو اوستریا
دولتنی پس پرده خفاده جلب اتمك صددنده
ایکن بردرلو ثمره یی منتج اوله میه جق مذاکرهٔ
صلحه شروع ایده جك اولسه دول مذکوره نك
غیرتنه بادی فتور اوله جغی امر بدیهی اولمغله
انکلتره لو بلا تفویت وقت جواب ویروب اسپانیا
دولتی بنم متفقمدر مادامکه مصالحه یه داخل
اولمسنده طرفکزدن جواز ویرلمز وتحریر انکزده
ملت مذکوره یی عاصی تعبیریله تسمیه ایدرسز
مکالمه یه شروع اتمك احتمالم یوقدر دیو قطعیاً
بیان ایله قودیرلری اعاده وبونلرك مرامی صلح
اولمیوب انجق دول سائره یی تغلیط ایدوکنی
بیاننامه نشریله عالمه اعلان وافاده ایتمکدن
ناشی طرفیندن قطع سررشته مخابره اولندی
بوناپارته نك اسپانیایه عزیمتی بیاننده در
ارفور مجلسی ایکیوزیکرمی اوچ سنه سنده واقع
تشرین اولك بشنجی کونی حل اولنوب ایمپراطورین
مرسومین مقرحکومتلرینه عودت ایلدکدنصکره

مسفور

مسفور بوناپارته چند روز اقامت وایلرویه اسرا
ولتسبیل ایتدیردیکی ایکیوز بیك نفر عسکرینه تعقیباً
کندوسی دخی اسپانیایه عزیمت ایلدی
فرانسه حدودینه قریب فرنداشی زوزفك قرارکاهی
اولان ویطوریانام اسپانیا شهرینه ورودنده ایلرویه
سوق ایتدیردیکی عسکر برقاج محلده بعضاً
محاربه وبعضاً ساده جه چرخه جنکلریله
اسپانیالویی خاف ایدرك متفرق وپریشان
ایتمکدن ناشی کلیتلو برمقابله اولنمقسزین مادرید
پیشکاهنه قدمنهادهٔ وصول وقرار وسکنهٔ بلده
اوج درت کون متانت اتمشلر ایکن بالضرور استیمان
طلبکار اولدیلر قالدیکه واجب الدقت اوله جق
حالات ندرکه اسپانیا اهالیسنی جلب وتالیف
ایچون فرانسه لو هر نقدر اعمال کوناکون ایله
اظهار ملایمت وبرطرفدن ابراز زور وقوت اتمش
ایسه ده اهالیٔ مرسومونك غیظ وعداوتلری
مرتبهٔ افراطه رسیده اولدیغندن اصلاً برمحلده
فرانسه لویه ارائهٔ روی التفات وقبول اتمیوب
قرا وقصبالرینی ترك ایله پریشان وطرف طرف یکیدن

جمع اولنوب حشر اولنجیه قدر جنك اتمك اوزره
اظهار خواهش فراوان ایدرلر ایدی
بونا پارته نك مادریده دخولندن برقاچ کون
مرورنده اوتوز بیك نفر انکلتره لو و اسپانیالونك
برمکمل اردوسی فرانسه حدودیله مادرید شهری
بیننده یولی قطع اتمك اوزره توجه و عزیمت ایلدکلرنده
مسفور بوناپارته بغتة قالقوب تعقیبلرینه سرعت
واقدام اتمکله ایلروده بولنان چرخه جیلری ایکی محلده
بعضا منهزم اولمشلر ایسه ده انکلتره عساکری دیش
دکز سمتنده سواحله طوغری چکلمکه مجبور اولدیغنه
بناء ورالرندن فرانسه عسکری یتشوب ساحل
قرینده محاربهٔ عظیمه واقع اولوب غالبیت مادهسی
طرفیندن ادعا برله هربری برکونه نقل و روایت ایدر
انجق انکلتره لونك ایکی سرعسکری اثنای محاربه ده
بری قتل و اعدام و دیکری مجروح اولدیغی جانبیندن
اقرار اولندیغندن بشقه انکلتره عسکری سفاینه
سوار و سرعت و شتاب ایله دیارلرینه طوغری
متوجه سمت فرار اولدقلری و بو تقریب اسپانیانك
سمت شمالیسی فرانسه لونك ید تصرفنده قالدیغی صحیح

کبی

کبی کورینور مع هذا انکلتره نك مؤخرا ورود اتمش
دیکر برارد ولری اسپانیانك سمت جنوبیسنده
اندلس مملکتنده اولوب اسپانیالونك دخی کلیتاو
جمعیتی اولطرفده موجود اولدیغی منقول ایدوکنه
نظرا فرانسه لونك مظهر قهر و اضمحلال اولملری
خبری قریبا ورود اتمك مأمول و منتظردر

اسوجلو ایله روسیه لو بیننده عقد متارکه اولندیغی بیاننده

روسیه عسکری برندن اقدم فلاندیا ایالتنی بغتة
ضبط ایله اسوجلویه اعلان سفر ایلدیکی عقیبنده
انکلتره دولتی طرفندن اسوجلویه اعانه کوندریلان
عسکر هنوز محلنه واصل اولمشیکن اسپانیا مادهسی
ظهور اتمکدنناشی انکلتره لو عسکر مزبوری جلب
و اسپانیا جانبنه تسییر ایلدیکندن غیری بحر
بالطقده اولان دونمانمسی دخی حلول شتا تقریبیله
موسم صیفه قدر برایشه برامیه جنمی ظاهر
و مسقو عسکری برطرفدن اسوجلو ایله مقابل اولدقجه
اکثریا غالب کلدیکی نمودار و باهر اولدیغنه بناء
اسوجلو بر وجهله تاب اور مقاومت اوله میوب
روسیه ایمپراطوری ارفورده ایکن طرفین عسکرلری

بیننده عقد متارکه اولندی روسیه لو فنلاندیا
ایالتنی ضمیمهٔ ملک ایلدیکنی مقدم اعلان ایتمش اولدیغنه
نظراً فیما بعد رینه راضی اوله میه جغی اشکار
واسوجلونک الامان یقه سنده قدیمدن متصرف
اولدقلری بومرانیا ایالتی الیوم فرانسه لو یدنده
اولوب اعاده سی امر دشوار اولدیغندن متارکه مزبوره
نه صورت ایله منتج صلح اوله بیله جکی معلوم دکلدر

پروسیا قرالنک پتره بورغه عزیمتی بیانندهدر

روسیه دولتیله پروسیا لو بیننده اتفاق و خلوص
درکار ایکن تلسیتده فرانسه ایمپراطوریله مذاکرهٔ
صلحه شروع اولنوب پروسیا لویه رد اولنان ممالکک
الیویرمسنده روسیه ایمپراطوری بذل کل همت
ایلدیکی عهدنامه لری مضمونندن مستبانددر
اول وقتدنبرو اولکی خلوص و محبتلری برقاتدخی
متزاید اولمغله مؤخراً روسیه ایمپراطوری ارفوردهٔ
واروب کلدیکنده پروسیا قرالنک مقیم اولدیغی
شهردن مرور ایله ایکی دفعه کورشمشلر ایکن وارفورد
مجلسنده ویریلان نظام اوزره فرانسه عسکری
پروسیا ممالکنی تخلیه ایلدیکنه مبنی پروسیا قرالی

بوقدر

بوقدر وقتدنبرو حسرتکش اولدیغی مقرحکومتنه
عودت ایتمک لازم ایکن روسیه ایمپراطورینه مسافر
اولمق اوزره پتره بورغه واروب برقاچ کون آنده
اقامت ایلمسی ندن اقتضا ایلدیکی وسبب خفیسی
نه اولدیغی معلوم دکلدر

اوستریا دولتنک تدارکاتی بیانندهدر

روسیه و فرانسه ایمپراطورلرینک تلسیتده ملاقات
و عقد عهدنامهٔ سلم و مصافات ایتدکلری
تاریخدن برو اوستریا دولتی ایمپراطورین مسفورین
بیننده معقود شروط خفیه دن وسوسه یه ذاهب
اولدیغنه بناء هرنقدر ضروری انکلتره ایله قطع
علاقه برله اصول مطلوبه لرینه موافقت ایتمش ایسه ده
برطرفدن عسکرینه تقویت و تدارک لوازمات
سفریه یه مواظبتدن خالی اولمدی علی الخصوص
بوناپارته نک اسپانیا غائله سنه مشغولیتی کسب
شدت ایتدکجه انکلتره ایله خفیجه فتح باب
مخابره یه مباشرت و بوناپارته نک رغم انف غرورینه
تمام فرصتدر دیه رک روسیه دولتنی طرفلرینه جلب
ایچون اعمال تدابیر کوناکونه بذل کل اهتمام و دقت

اتمشیکن روسیه ایمپراطوری فرانسه اتفاقندن اصلا
آیرلیوب اسپانیا ماده سنده بیغرضانه معامله
ایلدیکندن بشقه ارفورده بوناپارته ایله ملاقاتنده
خفیتاً سویلشوب تنظیم ایتدکلری عهودك مقتضاسی
اوله رق بالاشتراك انکلتره یه قوریرلر ارسالیله
تکلیف صلح اتملری شدت اتحادلرینی مؤید بر دلیل
صریح ایدوکی منفهم اولمغله اوستریا دولتی بر قات
دخی توحش وتوهم واوزرینه تصمیمی ملحوظ اولان
سوء قصدك اجراسنه وقت ویرمامك ایچون اعداسنه
تسابق وتقدم فکریله اچیقدن تدارکات قوتیه یه
تشبث اتمکدنناشی بوناپارته الامانده موجود عسکرینی
اوستریا حدودی قربنده جمع ایتدیروب کندوسی دخی
اسپانیادن علی جناح الاستعجال پارسه
عودت ایلدی بروجانبدن روسیه لونك
له ایچنده اولان عسکری اوستریا حدودینه سمت
اولمغله فرانسه لو ایله بالاتفاق محارب اوله جقمی
یوخسه بو ماده ده مداخله اتمامك اوزره محترتیب
ایلدیلر هنوز دکلدر بوارالقده بجده مقیم فرانسه
ایلچیسی بر بهانه بولوب یرینه سرکاتبنی توکیل ایله دولتی

طرفنه

طرفنه عودت اتمش ایسه ده وکیل مرسوم ایله اوستریا
دولتنك امور اجنبیه سی بیننده لاینقطع مکالمه لر
وبوایکی دولتلرك بری بریلرینه قوریرلر متوالی اولدیغنه
نظراً بر طرفدن مذاکرهٔ صلح اولنمقده ایدوکی بلاشتباهدر
کیفیت احوال بوصورتی کسب اتمشکن اوستریا دولتی
انکلتره لو ایله جاری اولان معامله خفیه سنی
هنوز اظهاردن مجانبت وانکلتره مالنك عدم رواجی
خصوصنده اسلوب سابق اوزره
مداومت اوزره در

احوال سلطنت ابد مدت سنیه‌یی حاوی مقاله مخصوصه‌در

دولت علیهٔ قوی شوکت آوته دنبرو روسیه دولتنك
خیانت وخباثتنه مبنی خصم طبیعیسی ایکن فرانسه‌لو
مصر جانبنه تسلطی ظهور ایلدیکی جهتدن بیك ایکیوز اون
اوچ سنه سنده دولت مذکوره ایله ربط شیرازهٔ اتفاق ١٢١٤
وعقیبنده انکلتره‌لو دخی مسلك اتحاده التحاق ایله
دول ثلثه بالاشتراك فرانسه اوزرینه سفره مبادرت
ایتدکلری وربط اولنان اتفاقنامه‌نك شروطنه نظراً
طرفین معاهدین سفرك امتدادینه دائر ویاخود مصالحه‌یه
متدائر نیتلرینی بری برلرینه کشف وبیان ایلملری موعود ایکن
دولت علیه‌یه خبر ویرمکسزین ایکیوز اون بش سنه سنده ١٢١٥

روسیه‌لو

روسیه‌لو پارسه مرخص ارسالیله عقد مصالحه ایلدیکی
ودائما آقدکز رعایاسی وصربلو طائفه‌سی وطونه سواحلی
اهالیسنی افساددن خالی اولمش دکل ایکن سلطنت سنیه
مقتضای علو جنابی اوزره شرائط دوستی ومحبتك
خللدن وقایه سنه کمالیله اهتمام ودقت وتاریخ
مرقومده روسیه مصالحه سنه تعقیباً فرانسه‌لو ایله
عقد صلح ایده‌لیدنبرو بیطرفلق اصولنه ثبات ومداومت
وجمله‌سی حقنه اجرای لازمهٔ خلوص‌پروری ومحبت
اوزره اولوب حتی روسیه وانکلتره‌لو ایله اتفاقی
باقی ایکن دولتین مرقومتین صکره‌دن فرانسه‌لو ایله
علی التکرار سفره ابتدار ایلدکلرنده اصولنی بوزمیوب
طرفین ایله وقایه شیرازهٔ حسن آمیزش والفتدن
منفك اولمدیغی واستانهٔ شوکت آشیانه‌ده
مقیم فرانسه ایلچیسی بوناپارته حقنده ایمپراطورلق
قبولنی عرض وتکلیف ایلدیکی وقتده روسیه وانکلتره
ایله معقود رابطهٔ اتفاق ذره مقداری خلل کلمامك
ملاحظه سنه مبنی تکلیف مذکور رهین مساعدهٔ
سنیه بیورلمدیغندن ایلچی مسفور منفعلاً دولتی جانبنه
عودت اتمش ایسه‌ده بوکیفیت بادیٔ سفر اولمیوب

ایلچی یرینه برنفر مصلحتکذار تعیین اولنمغین میانه ده یالکز
برنوع برودت مستوره حاصل اولدیغی بتفاصیلها
محاط علم دقایق اشنای اصفانه لری اولان
مواددن اولمغله ایضاح وتطویله جسارت
اولنمیوب انجق ایکیوز یکرمی سنه سندنبرو ظهوره
کلان احوالك ثبت وتحریرینه ابتدار اولنور

روسیه اتفاقنامه سنك تجدیدی بیاننده در

روسیه وانکلتره واوستریا واسوج دولتلری
علی التکرار فرانسه اوزرینه سفر اوزره ایکن دولت
علیهٔ سرمدی الاستقرار ایله روسیه دولتی بیننده
جاری اولان اتفاقك مدتی ختامه قریب
اولدیغنه بناء روسیه لو تجدیدینی استدعا وحتی
ممالك محروسه ده ساکن بالجمله رعایای پادشاهی
فیما بعد روسیه دولتی حمایه سنده اولمق مثللو نیجه
شروط مکروهه نك سند جدیدده درج ایله ترویجنی
ادعا ایدوب لکن دولت علیه ده فرانسه لو کما فی القدیم
کسب نفوذ واعتباره فرجه یاب اولمامق ملاحظه سی
روسیه لو عندنده جمیع افکاره اقدم فلذلك ذکر
اولنان تجدید اتفاق ماده سی اول اثناده روسیه طرفندن

بغایت

بغایت ملتزم واستعجالی اهم والزم کورنمکین
شروط مسطوره یه اصرار ایده میوب کف یده مجبور
اولدی حتی تجدیده دائر اولان سندات باب
عالیده مبادله اولندیغی کونك ایرته سی بج استیلاسندن
صکره نمجه وروسیه اردولری بالمعیه بولندقلری
محلده انهزام کلی ایله پریشان اولدقلری حوادثی
واصل اولمغله بو خبر بر قاچ ساعت اول یتشمش
اولسه شاید بعض اغدار ملزمه نك دوستانه
ایرادیله مبادله خصوصی تأخیر اولنمق ممکن اولور ایدی

جانب دولت علیه دن ایمپراطورلغك قبولی بیاننده در

بالاده مذکور دول افرنجیه بحثنده یاد واشعار
اولندیغی وجه اوزره بوناپارته بج شهرینه غالبانه
داخل وروسیه ونمجه اردولرینی پریشان ومضمحل
ایتدکدنصکره تمام دولت علیه روسیه لونك
تجدید اتفاق ماده سنده لسانه کتوردکلری
تکلیفات بارده لرینی در خاطر ایله درونی انفعالی
درکار اولدیغی حالده برنفر اوفیجیالنی اخبار
غالبیتی حاوی تحریرات ایله استانهٔ سعادته
تسییر وفرانسه نك مرامی روسیه دولتی صلح ایتمزیسه

لمه هجوم اتمکدن عبارت اولدیغنی مقدمات خلوص
ایله انها وتقریر اتمکدن ناشی دولت علیه لازمهٔ شان
عظمت عنوانی اولدیغی اوزره کلان اوفیجیاله انعام
واکرام ایله تلطیف وبیطرفلق مسلکندن اصلا
وقطعاً عدول اتمامك نیتندن فارغ اولمیه رق
یالکز ایمپراطور القابنی حاوی بوناپارته یه برقطعه
نامهٔ همایون تحریر ایله اظهار صورت نوازش وتألیف
ایلدیکندن قطع نظر دولت علیه نك تمامیت ملکی
تعهد اولنمق وافلاق وبغدان مملکتلرینه دائر
مقدما روسیه لو ایله مربوط اولان شروط کریهه
ابطال وتعطیل قلنمق مثللو بعض مواد دلك
فرانسه لو یدیله تنظیمی مطلوب ایدوکی وبوناپارته
طرفندن استانهٔ سعادته ایلچی کوندرلمك خصوصنه
مساعدهٔ سنیه ارزانی بیوریله جغی اوفیجیالك
مرسومه خفیاً بیان اولنمشیدی

انکلتره اتفاقنامه سنك تجدیدی استدعا اولنیغی بیانندهٔ در

اول اثناده روسیه ایلچیسی برطرفدن مرسو فرانسه لو
اوفیجیالك بوصورتله ورودینی وبرقاج مجلس مکالمه دن
صکره مکرماً وملتفتاً عودت ایلدیکنی کوروب برطرفدن

دخی

دخی مقام ریاستده بولنان واصف افندی مرحوم
افلاق وبیوده سی اپسیلاندی طرفنه بز مملکتینك
شروط کریهه سنی فرانسه لو یدیله الغایه سعی
ایدرز انشاء الله میسر اولور دیو من غیر رؤیة
افشای سر ایدوب کیفیت حال بو تقریب
روسیه ایلچیسنه عکس اتمکدن ناشی اول
وقتده نبرو روسیه دولتی سوء ظنه ذاهب
ودولت علیه نك فرانسه لو ایله خفی معامله سنی
تحری وتجسسه حریص وطالب اولوب انکلتره
ایله بالمعیه کاه اخافه وتهدید صورتلرینی اظهار
اظهار وکاه شکایت معرضنده بسط مقدمات
اغبراره باشلدیلر وحتی دولت علیه ایله
انکلتره لو بیننده جاری اولان اتفاقك مدتی
انقضاسنه هنوز خیلی وقت وار ایکن هم دولت
علیه نك فرانسه لو حقنده درجهٔ میلنی استمزاجه
وسیله وباخصوص فرانسه ایله یکیدن تبریدینه
علت مستقله اولمق ملاحظه سیله اتفاق
مذکورك تجدیدی خصوصنی دولتین مرقومتین
بالاتفاق استدعا برله اولیای امور حضراتنی

کل یوم تعجیزدن خالی دکل ایکن دولت علیه فرانسه لویه
بر درلو سررشتهٔ انفعال ویرلمامك ایچون حسن
مدافعه ایله امرار وقتی اختیار ایدوب مدت
قلیله مرورنده بوناپارته نك اوستریا ایله صلح
ایلدیکی وونديك واکاتابع دالماجیا مملکتی
اوستریا ایمپراطورینه ترك ایله اتالیا قراللغنه
ضم اولندیغی وبوتقریب فرانسه لوارنا ودلق
سمتنده ممالك محروسه یه جار ملاصق اولدیغی
خبرلری وفرانسه عسکری برطبق مأمول له اوزرینه
توجه اتمیوب روسیه ایمپراطوری بقیهٔ عسکرینی
حدودینه اعاده برله کندوسی بتره بورغه رجعت
وبوناپارته پارسه انصراف وعزیمت اتمش ایسه ده
جمیع عسکرینی الامانده ترك ایلدیکی حوادث دخی
متعاقباً ظهور ایلدیکندن دولت علیه وقت وحالی
کوزه درك انکلتره اتفاقنامه سنك بیوقت
تجدیدینی تسویف وتأخیر ایلدی

استانهٔ سعادته فرانسه ایلچیسنك ورودی وروسیه
ایله بعض مواد منازع فیهانك ظهوری بیانده در

جانب سلطنت سنیه دن ارزان بیوریلان مساعدت

سنیه یه مبنی سباستیان نام فرانسه لو بیوك ایلچیلك
پایه سیله درسعادته واصل وعقیبنده روسیه
ایمپراطورینك پارسه ارسال ایلدیکی مرخصی معرفتیله
عقد صلح اولندیغی ودولت علیه نك تمامیت ملکی
وسربستیت واستقلالی درون عهدنامه ده درج
ایتدیرلدیکی خبری کلکله اولیای امور حضراتنك
درونته نوعاً اطمینان حاصل اولمشیدی
انجق شخص مسفور شیطنت وخیله یه کسب
تفنن اتمش بر محرك دسیسه کار اولمغله اوائل ورودنده
دولت علیه نك مقتضای مصلحتی جمیع دول ایله دوست
اوله رق بیطرفلغه ثبات اتمکدر بزخلوصکار
وغیرتکش اولدیغمزدن مطلقاً بزه مربوط اولور
سائرلرینی ترك ایتسون دیمزز دعوامزیا انکز انکلتره ایله
اتفاقنامه نك تجدید اولنامسیدر دیو صورت حقده
کله رك لفظاً وظاهراً اثبات خیرخواهی واخلاصده
سعی واقدام اتمش ایسه ده فعلاً دولت علیه یی
متفقلریله تبریدی مستلزم اوله جق تدابیرك
اجراسنده تجویز قصور اتمش کلدر
شویله که عهدنامه ده درج اولنان دولت علیه نك

سربستیت واستقلالی تعبیراتی افلاق وبغدانه
دائر شروط مکروهه کبی مواد غیر مرضیه نك الغاسنی
متضمندر زیرا فیما بعد روسیه لو شروط مذکوره یی
دعوایه جسارت ایتسه فرانسه ایله معقود شرط
مذکوره مغایر حرکت اتمش اوله جغنه نظرًا البته
بونا پارته معارض اولوردیه رك ویس پرده
خفاده اعمال تدابیر کوناکون ایدرك یکسنه دك
مقدم عزلری تجویز اولنمامق اوزره شرط اولنه رق
تعیین بیوریلان موروز واپسیلاندی بکلری
قبل ختام المدة ناکاه برکونده عزل ایتدیروب
برلرینه حالا روسیجقده اقامت اوزره اولان
سوجوبك وترجمان وقت بولنان قالیماکی بك
بری افلاق وبری بغدانه نصب اولندی
وبرطرفدن ایلچی مرسوم من غیر رسم حضور همایونه
چهره فرسا اولمق عواسنده بغایت اصرار ایدیجك
مسئولنه مساعدة شاهانه ارزانی قلنمغین
دولت علیه تبدیل اصول ایله فرانسه طرفنه میل ایلدیکنی
روسیه ایلچیسی کرك ویروده لر مادة سندن وکرك
معاملة غیر رسمیه ایله مرسومك تلطیفی التزام

اولندیغندن

اولندیغندن برقات دخی استدلال ایدوب روسیه
ایمپراطوری دخی پارسده امضا اولنان بالاده
مذکور مصالحه عهدنامه سنی تصدیقدن
امتناع برله یکیدن فرانسه علیهنه سفر نیتنده
اولدیغی حوادث متواردا اولدیغندن مصلحت
تشبث ایده جکی اکلاشلمغه باشلدی
زیرا روسیه دولتی مادامکه انکلتره ایله بالاتفاق
مجددا فرانسه علیهنه سفر نیتنه قرار ویردی
وفرانسه لونك لهه هجوم ایده جکی وسوسه سی
وارایدی بویله وقتده دولت علیه نك
فرانسه لو رأیله حرکت ایلمسی وجهًا من الوجوه
روسیه لویه ال ویره جك مصلحت اولمیوب بیطرفلغی
قوللانمق ممکن اوله مز اولدی کیفیت احوال بوصورتده
کسب ایلدکده مرسوم فرانسه ایلچیسی روسیه
بکلك کمیلری ومهمات وعسکری قوه دکزدن
آقدکزه مرور اتمك بیطرفلغنه منافیدر دیو
منعنی دعوا وخصوص مرقوم دولت علیه ایله
روسیه بینده معقود اتفاقك شروطندن اولوب
برمدتدنبرو روسیه سفاینی بلا ممانعة آمدشد

ایده کلمشلر ایکن دفعنده صعوبت درکار اولدیغی
هویدا اولمغله هرچند ایلچی مرسومك اسکاتنه
سعی اولنمش ایسه ده پیشکاه دار السلطنه دن سفینه
وعسکر امراریچون روسیه لویه جواز ویرلدیکی حالده
دالماجیاده موجود بزم عسکریمزك دخی ممالك
محروسه ایچندن طونه یه وآندن افلاق وبغدان
یولیله لهه مرورینه نیچون رخصت ویرلمز
بیطرفلق قاعده سی جمله حقنده مساوات اوزره
معامله اولنمقدر یوخسه بزم دشمنمز ملك
پادشاهی ایچندن مرور ایله اتالیایه اوزریمزه
کلمکه مجاز اولنجه بیطرفلق نشکل اولمش اولدی دیو
قصداً وخیانة اصرار ودولت علیه وروسیه لویه
افادهٔ حال ایله سزدوست متفقسز اشته شمدی
فرانسه لو جارملا صقمز اولدی وعالمه
تغلبی اشکاردر بوکا برسر رشتهٔ منازعه ویرمك
ایچون بوارالق سفینه لریکزی امرار ایتدیرمسه کز
اولمزمی دیه رك تعبیرات ملایمه ومقدمات دوستانه
ایله الزامنه اقدام اولندقجه روسیه لو بومثللو
شروط اتفاقه منافی تکلیف نیجه اولور دیو مجرد دولت

علیه

دولت علیه یی فرانسه لو ایله بوزشدرمق ایچون
حبه یی قبه ایدرك عظیم شماتته ابتدار ایلدکلرینه
بناء وبرطرفدن بونا پارته پارسدن چیقوب
پروسیا اردوسنی کلیاً مضمحل ایدوب ایلرویه
طوغری حرکت ایلدیکی خبرلری پیاپی ظهور ایلدیکنه
انتباءً نهایة الامر امرار سفاینك تعویقنی مطلوب
دوستانه اولمق اوزره دولتی طرفنه تحریر ایلمسیچون
روسیه ایلچیسنه بشقه وبوماده روسیه ایلچیسنه
افاده اولندی دولتنه یازه جقدر دیو افادهٔ
حالی حاوی فرانسه ایلچیسنه بشقه ایکی قطعه
تقریر اعطاسیله دفع قیل وقال کبی اولدی

افلاق وبغدان ویوده لرینك ابقاسی بیاننده در

ویوده لرك عزل وتبدیللری خبریله روسیه ایلچیسی
طرفندن مخصوص ارسال اولنان قوریر عودت
ایلدکده موروز واپسیلاندی بکلرك کماکان ابقاسی
ویکی نصب اولنانلرك عزلی استدعاسیله روسیه
ایلچیسی دولتی طرفندن مأموراً برقطعه تقریر
رسمی اعطا وتقدیم ومساعده اولنمدیغی حالده
بالجمله سفارت خدمه سنی استصحاب ایله عزیمته مأمور

اولدیغنی انها وتفهیم اتمکدنناشی هر نقدر سردلائل
ایله ویوده لردن باری بریسنك قالمسنه رضا
ویرلمك صورتی درمیان وانکلتره ایلچیسنی توسیط
ایله مصلحتك جرح وتعدیلنه سعی فراوان اولنمشر
ایسه ده بردرلو مفید اوله میوب مدعی ومتوسطك
شدت واصرارلری یوما فیوماً متزاید وفی نفس الامر
روسیه ایلچیسی اماده عزم وحرکت اولندیغی نمودار
وبدیدا اولدیغندن دولت علیه دفعاً للنزاع مرسومان
ایکی ویوده لری کما فی السابق ابقا وکیفیت حالی هر قطعه
نامهٔ همایون دوستی نمون ایله اقتضا سنه کوره روسیه
ایمپراطورینه انها برله روسیه نك دلخواهنه بالغاً
ما بلغ اظهار مساعده وبوناپارته یه دخی برویوده لق
ماده سیچون اختیار سفر اولنمقدنناسی ایسه
ضروری سابقلرك ابقاسیله دفع قیل وقال
اولنمق لازم کلدیکی دیو مدلل ومبرهن بر قطعه نامهٔ
همایون ارسالیله صورت مصلحتی تحریر وافاده ایلدکده
دولت علیه ایله روسیه بیننده سفر وقوعی بیاننده در
مورود واپسیلاندی بکلرك ابقاسی خصوصنده
روسیه وانکلتره ایلچیلری بغایت اظهار تشکر

ایلکلرینه

ایلدکلرینه بنا دولتلری کمالیله ارضا وتطییب اولندیغی
ظن اولنمشیکن قرق الی کون مرورنده ناکاه روسیه
عسکری طورله دن برویقه یه مرور ومرامز
طونه دن کچوب دالماجیا طرفنه فرانسز
اوزرینه کتمکدریوخسه دولت علیه ایله دوستلغمز
باقی اولدیغندن ورود مزبردرلو سوء قصده مبنی
دکلدر دیه رك وکویا بوحرکتلری دولت علیه ایله معهودانه
اولدیغی کوستررك خوتین وبندر وکلی وافکرمان
مستحفظلرینی اغفال ایله ضبط واغلاق وبغداد
مملکتلرینه ادخال عسکر ایدوب اسماعیل قلعه سی
پیشکاهنه کلدکلرنده دولت علیه دن طونه
سواحلنده بولنان مأمورینه خبرلر یتشوب مسقولونك
کلیشی خصمانه اولدیغی تفهیم اولنمغله اسماعیل ویرکوکی
وابراییل قلعه لرنده مراسم تبصر وتحفظك اجراسنه
قیام اولندی اولاً القده روسیه ایلچیسنه
عرض شکایت اولندقجه دولتی طرفندن تحریر الحق
کلمیوب سبب استیلادن اصلاً خبردار اولمدیغمز شود
واوتوزکون مقداری امرار وقت اولنوب نهایة الامر
ایلچی مرسوم تجاهل وتغافلده برقرار اولدیغندن وبرطرفندن

روسیه لونك یوماً فیوماً تجاوزی حوادثی طونه سواحلندن
پیاپی ورود ایدوب علی الخصوص روسیه سرعسکری
مهریله طونه سواحلنده اولان اعیان وضابطانه
خطاباً ترکی العباره برقطعه کاغد ظهور ومآلنده
بعض شکایتلردن بشقه دولت علیه نك مرامی
ممالك محروسه یه فرانسه عسکری کتوردوب نظام
جدیدی اجرا ایتدرمکدر دیو بادیٔ فتنه اوله جق نیجه
مضامین فساد امیز محرر ومسطور اولوب عینی
صورتلری باب عالی یه کلدیکندن تأخیر وتأنی
صورتلری ترك اولنوب ایلچی مرسومك دولتی جانبنه
عودتی تنبیه اولنه رق اعلان سفر اولندی
ویوده لر ماده سنده روسیه دولتی مأمولدن
زیاده تطییب اولنمشیکن ارسال عسکر ایله ضبط ممالکه
تصدی ایلدیکنك سببی اولسه اولسه بو اولمق کرکدر که
دولت علیه ده فرانسه لونك نفوذ کلامنی اکلایوب
اول اثناده ایسه فرانسه لو پروسیا اردوسنی بوزدقدن
صکره کلیتلو قوت ایله لهه طوغری مسقولو اوزرینه
عزیمت ایده جکی متحقق وعیان وبرطرفدن دالماجیه ده
جمع ایلدیکی اوتوز بیك مقداری عسکرینی ممالك محروسه

ایچندن

ایچندن افلاق وبغدان یولیله ینه لهه تسلیط اتمك احتمالی
نمایان اولدیغندن اولتقدیرده دولت علیه دخی سفره
قیام ایدر وسوسه سیله حسب الوقت والحال
روسیه لو بردرلو امین اوله میوب لاجل الاحتیاط
قلاع شاهانه ومملکتین مرقومتینك ید استیلاسنده
بولنملری ممالك محروسه طرفندن وسوسه ایلدیکی
تعرض وهجومه برسد ممانعت اولور فکری اوله

انکلتره ایلچیسنك استانه سعادتدن مفارقتی بیاننده در

مسقو ایلچیسنك استانه دن دفعنی منع ایچون انکلتره
ایلچیسی دولت علیه یی تعجیز ایله قتی کلی اصرار وحتی بزم
مسقو دولتیله درکار اولان رابطهٔ قویهٔ اتفاقمزه
مبنی بهرحال اعلان سفره مجبور اولورز دیو صورت
اخافه ده کمال عنف وشدت اظهار ایتدکجه دولت
علیه طرفندن مادامکه قلاع وممالك شاهانه نك
استیلاسی حوادثی پیاپی کلمکده در فیما بعد تحمل ومدارا
اولنمق کمسه نك وسعنده اولمدیغی بیان اولنه رق
هرنقدر دلائل مسکته وتعبیرات محبت انکیز معتدلانه
ایله ایلچی مرسومك دفع خشونتنه سعی اولنمش ایسه ده
نهایة الامر مجلس مکالمه ده دولتی طرفندن تحریرات

کلدیکندن بحث ایله دولت علیه فرانسه لویه میل
والتفات ایلدیکنی وروسیه سفینه لرینك مرورینی
منع اتمك وویوده لرك ابقاسنده ایکی اوچ هفته قدر
تردد کوسترمك مثللو تبدیل اصولی ایما ایدر اطواری
تجویز ایله متفقلرندن روکردان اولدیغنی صورت
شکایتده انها ودر علیه دن سباستیانك طردینی
وانکلتره ایله روسیه اتفاقلرینك تجدید وانفاذینی
دعوا ایدوب نتیجهٔ افاده سنده مسؤلات مرقومه یه
مساعده اولنمیه جق اولور ایسه روسیه عسکری
برا ممالك محروسه یه هجوم وصولت وانکلتره دونتماسی
استانه یه کلوب اجرای خصومت اتمك اوزره بینلرنده
عقد عهد وپیمان ایلدکلرینی رسماً ابنا اتمشدر
لکن بونا پارته پروسیا ممالکنك استیلاسنی تکمیل
ایله لهه طوغری حرکت ایلدیکی حوادثی وروسیه لونك
ممالك محروسه یه حیله ایله تسلط ایلدکلری خبرلری
برقاچ کوندنبرو پیاپی توارد اتمش اولدیغندن
بروجهله مساعدهٔ سنیه ارزانی بیوریله میوب
دلائل مسکتهٔ معلومه نك تکراریله جواب ردّ ویرلدیکنه
بناء وایلچی مسفور ذاتنده حدید المزاج برشخص

سبکمغز

سبکمغز ایدوکنه انتباء لیلا سفینه یه سوار وبلا
اخبار استانه دن فرار ایلدی بنابرین انکلتره لو
ایله چارونا چار قطع سررشتهٔ محبت اولنمق لازم
کلمش ایسه ده مصلحتك اول واخری نه کونه اولدیغنی
حاوی ودولت علیه انکلتره دوستلغندن ابدی
فارغ اولمیه جغی محتوی مفصل ومشروح برقطعه
نامهٔ همایون انکلتره قرالنه تحریر ومخصوص تاتار ایله
ابعاث وتسییر اولندی

جانب سلطنت سنیه دن بونا پارته یه مرخص ارسالی بیاننده در

محلنده اشعار وبیان اولندیغی وجه اوزره اوستریا
دولتی هزیمت جسیمه یه دوچار اوله رق فرانسه لو
ایله عقد مصالحه یه مجبور ارغبت وبو تقریب
دائرهٔ متفقیندن مفارقت اتمشیکن روسیه ایمپراطوری
پارسه ارسال ایلدیکی مرخصی معرفتیله امضا اولنان
مصالحه عهد نامه سنی تصدیقدن امتناع وانکلتره
دولتیله بالاتفاق پروسیا واسوج دولتلرینی جلب
ایدوب تدارکات قویه ایله فرانسه علیهنه مجدداً
سفره مبادرت اتمکدنناشی پروسیا قرالی جمله دن
اول مکمل اردو ایله حرکت ومظهر انهزام ومغلوبیت

اولدقدنصکره بونا پارته نك له اوزرینه مسقولوعلیهنه
عزیمت ایده جکی متحقق اولدیغی هنکامده درسعادتده
مقیم فرانسه ایلچیسی دولتی طرفندن مأموراً طالب
اتفاق اولوب استانه ده مذاکرهٔ شروط اولنمق
صوردقی طرف دولت علیه دن ایلچی مرسومه تکلیف
اولندقجه وقت تنکدر ایلت مرخص افندی بونا پارته نك
یانده بولنمق لازمدرکه هم اتفاقنامه یی برساعت
اول امضا ایتسون وهم دول سائره ایله اوله جق معاهدات
متفق عنوانیله برابر بولنسون دیو مغالطهٔ عظیمه یه
باشلادیغنه مبنی تبزالدن جانب همایوندن بونا پارته یه
برقطعه نامه عالی تحریر ودروننده فیما بعد متفقمیز
تعبیری صراحة درج اولنمغله برمدت علناً مرخص
تعیینی ماده سی تأخیر اولندی ایچی روسیه لونك
ممالك شاهانه یه تسلطی عیان وانکلتره لو ایله حالت
برودت نمایان اولوب مرسوم فرانسه ایلچیسنك دخی
اصرار وتعجیلی دفع اولنه میه جق مرتبه لره واصل
اولدقده جانب سلطنت سنیه دن حالا دفترامینی
سعادتلو امین وحید افندی بارخصتنامه تعیین ورایله
اولندی افندی مومی الیه اثنای طریقده بونا پارته نك لهه

دخولندن

دخولندن خبردار اولمغله طوغری پروسیایه تابع له
قطعه سنده واقع قدیمی له دولتنك دارالاماره سی
اولان وارشاو شهرینه واروب عقد مجلس مکالمه
ایلدکده فرانسه لو خیل کوناکون ایله قوردقلری دام
تزویره افندی مومی الیهی بروجهله دوشوره میوب مراملری
مجرد دولت علیه نك برمرخصنی جلب ایله بوجهتدن دخی
روسیه یی اخافه یه مدار اوله جق برکونه کوسترش
ایدوکنی دربط اتفاق داعیه سنده اولمیوب ابحاث
بیهوده ایله امرار وقت سودا سنده اولدقلرینی افندی
مومی الیه کوکی کبی حس وتفرس ایلدیکندن مصلحت
مرقومه نك پذیرای ختام اولماسی اقتضا ایدوب
نهایت کار تلسیتده ایکن وارشاوه قلان افندی مومی
الیهه خبر ویرمکسزین روسیه لو ایله مصالحه سنی
تنظیم وپارسه عودت ایتمکله افندی مومی الیه دخی
باارادهٔ سنیه پارسه وآندن درعلیه یه مأذوناً
عود ورجعت اولدی

انکلتره دونمانسنك استانهٔ سعادته ورودی بیانده در

مرخص مومی الیه هنوزله جانبنده وروسیه ایله فرانسه
بینده آتش حرب وقتال کرماکرم اشتعال اوزره اولوب

اردوی همایونك دخی اسباب غنیمتی برطرفدن استحضار
اولنمقده ایکن بوغازخارجنده بولنان اون قطعه سفینه‌دن
عبارت وبرطاقم انکلتره دونناسی مقدّم فرارایدن ایلچی
مسفورایله برابر کلوب چناق قلعه سنده دولتلو
قپودان پاشا حضرتلرینه تکلیفات سابقه یی تحریراً
وتقریراً تکرار ایلدکدنصکره ناکاه دونمای مزبور
بوغازدن مرور ایدوب پیشکاه دارالسلطنة السنیه‌ده
لنکرانداز قرار ودر حال باب عالیه برقطعه تقریر
تقدیم ولتسیار ایله دونمای همایون تجهیزینه وفا
ایده جك مکمّل لوازماتیله امانة کندولره تسلیم
اولنمق ودروسیه ایله اعاده صلح اولندیغنی حاوی
وانکلتره ایله اتفاقنامه نك تجدیدینی محتوی برقطعه
سند اعطا بیورلمق تکلیفاتنی یالکز برکون مهلت ایله
درمیان وبوکا دائر جانب شاهانه دن وباب عالیدن
بعض مخابراتدنصکره تکلیفات مرقومه یی یالکز اوچ
ساعت مهل ایله تکرار عرض وبیان ایلدیکندن فضله
علاوه اوله رق فرانسه ایلچیسنك استانه دن طرد و
رفعنی ادعا ایلدکلرینه بناء تیزالدن لاجل المدافعه
دونمای همایونك تجهیزی وسواحل واسکله لرده پایدار

شروع

شروع اولنان طابیه لرك تکمیلی میسّر اولمق ملاحظه‌سیله
برقاچ کون قوالمق وبرطرفدن تکلیفات مرقومه‌نك
نه مرتبه ده جرح وتعدیلی ممکن اوله بیله جکی استمزاج
اولنمق ایچون عبدا حقرلری دونمالرینه واروب
ایلچی وامیرال ایله مذاکره یه مامور اولدیغم بناء
لدی الملاقات منازعات کثیره کذرانند نصکره نتیجه
مذاکره ده دونمای همایونك تسلیمی صددی کلیّاً
طی اولنوب یالکز دولت علیه روسیه ایله صلحنی
وانکلتره ایله اتفاقنی تجدید ایده جکنی حاوی بر
قطعه سند ویرمك وانکلتره لو روسیه نك
دست استیلاسنده بولنان قلاع وممالك شاهانه‌نك
ردینی باسند تعهّد اتمك وبوسند لر قاعده اوزره
بالمذاکره تنظیم اولنجیه قدر انکلتره دونماسی کیرو
عودت ایله جناق قلعه سنده طورمق وفرانسه
ایلچیسنك برمناسب زمین وصورت ایله دفع وتبدیلی
ماده سی فیمابعد انکلتره ایلچیسی استانه یه کلوب
اوتورر قدر نصکره دوستانه مطالعه اولنوب طریق
لایقی اوزره بحرلمك خصوصلری مسوّده اوله رق قلمه
آلنمش ایسه ده بوصورت عینی قبول اولنه مز البته جرح

وتعدیله محتاجدر دیو استیذانه تعلیق اولنه رق
واوج درت کون دخی مجدداً مهل آلنه رق دونمالرندن
عودت وکیفیت حال حضور اولیای النعم حضراتنه تقدیم
وافاده یه سرعت اولندی آنجق خصوصات مرقومه
انکلتره دونما سنده مذاکره اولنمقده ایکن اولوقت
یکیچری اغاسی بولنان مرحوم پهلوان اغا خداوندکار
اسبق جنتمکان سلطان سلیم خان حضرتلرینی
انکلتره لوایله صلح اولسه هرکس محاربه یه خواهشکار
اولمغله استانبولك قیل وقالی حددن بیرون اولور
ونهایتی نیه واره جغی معلوم دکلدر دیه رلنه
اخافه اتمکین مغفرتپناه مشارالیه مذاکره اولنان
صورتلره حواله سمع اصغا بیورمیوب ناچار جنك
وحربه مباشرت اولنمسنی قطعیاً اراده بیوردیلر
بناء علیه ذکر اولنان مهل ایچنده ایلچی مرسوم ایله
باتذکره مخابره یه ابتدار وکویا تسویهٔ امور مطلوبه یه
خواهش واقدام تام اظهار اولنه رق مهلدن ایکی
اوج کون دخی امرار وقت اولنوب بوتقریب دونما
واستحکاماته کوکلی کبی نظام ویرلدکدنصکره ردایله
جواب ویرلدی آنکلتره دونماسی بالکز اون قطعه

سفینه

سفینه اولوب محاربه یه شروع اولندیغی تقدیرده
اقندیسی چوق حوض کبی بر دریای ضیق ایچنده رومایلی
وانا طولی سواحلندن طوب وهاون کله لری
وبرجابندن دونمای همایونك اتشی اره سنده بولنه جق
اولمغله فلوغا لیبیتی محقق اولسه بیله خیلیجه زده لنمك
اقتضا ایده جکی واولحالده دولت علیه ینه متانت
ایدوب صلح اتمیه جك اولورایسه زده لنمش سفینه لری
یناشه جق بر بوله میوب بوغازدن مرورایله عودت
مرادایتسه لر اولطرفده دخی مستعجلاً وممکن مرتبه ده
استحکام ویرلدیکندن خبردار اولدقلرینه بناء دیکر بر
اتشه دوچار اوله جقلری وبوحال اوزره نتیجه سی
مشکل اوله جغی شائبه سی مانع جسارت اولوب
بالضروره عار فراری دنکابه مجبور اولدیلر
بناء علی هذا جواب ویرلدیکنك ایرته سی کونی بادبانکشاً
عودت ورجعت وبوغازدن حین مرورنده اوزرلرینه
ایتلان طوب وخمبره دانه لرندن خیلیجه شکست
وزیانه کرفتار اوله رق چیقوب غیبت ایلدیلر
الله عظیم الشان حضرتلری بویله نهلکهٔ هولناکدن دفعنی
کمال سهولت ووقایهٔ شان وشکوه سلطنت ابد مدت ایله میسر ایلدی

فرانسه لونك امراء عسكره دائر تكليفى بيانده در

روسيه لوايله سفر همايونك تحقق عقيبنده فرانسه
ايلچيسى مجلس مكالمه ده الماجياده موجود
يكرمى بشبيك سوارى وپياده عسكرينى بونا پارته
مخصوص خدمت دولت عليه يه تعيين ايلدى
مكمل طوب وجبخانه وعربه وحيوانى واردر بوسنه كارنك
صرب ايچنه واندن افلاق وبغداندن لهه طوغرى
عزيمته رخصت ويرلسه طونه سواحلنده اولان عسكر
اسلاميه دخى بروجانبدن قارشويه مرور ومملكتينه
دخول ايله با المعيه دشمن اوزرينه وارلمق قولاى اولور
بو عسكر لازم ايسه اعمال واستخدام اولنمسى اراده سنيه يه
منوطدر ديه رك امراى خصوصنى دولتى طرفندن مأموراً
ايراد وبيان ايلدكده ايلچى مرسومك تعريف ايلديكى بوسنه
نكارى يولى هر نقدر درت بش قوناق مسافه ايسه ده
بركره محتندن استعلام اولنمدقجه قرار ويرلمسى تجويز
بيورلميوب بوسنه دن لدى الاستخبار قيل وقالى موجب
اوله جغى بيانيله جواب ورودينه مبنى تكليف مزبور رد
اولنمق لازم كلدى اول اثناده خاكپاى ملوكانه يه
بونا پارته طرفندن پيايى كاغدلر ظهور ايدوب طوبجى

نفراتى

نفراتى ومهمات اقتضا ايدر ايسه ويا خود مالاً دخى
اعانت لازم ايسه طرفندن ويريله جكنى انهادن
خالى اولمدى ابخى بر مقتضاى وقت وحال
تبليغ اولنان مواد مسطوره يه بر درلو مساعده اولنميوب
اجوبهٔ دوستانه اعطا سيله اكتفا اولندى

روسيه لوايله عقد متاركه اولنديغى بيانده در

اردوى همايون باليمن والاقبال طونه سواحلنه
واصل اولوب اعدانك له ايچنده فرانسه لوايله كلى
غائله ومشغوليتلرى هنكامنده بروطرفدن دخى
بلا تفويت وقت اوزرلرينه هجوم اولنمق اقتضا ايدر ايكن
وفى الاصل افلاق وبغدانه كلان روسيه عسكرينك
اكثريسى اوته ده ظهور ايدن فرانسه لونك هجوم وتسلطنه
مبنى رجعت قهقرى ايله كير وعود وانصراف مجبور اولمغله
قلان عسكر ابخى يكرمى اوتوز بيك اكثرى يكى يازلمش
درمه چاتم نفراتدن ومملكتلرن تيزالدن تدارك
ايتدكلرى ولنتركروهندن ايكن بروطرفدن بعض موانع
واسبابه مبنى اوزرلرينه واريله ميوب سكونت اوزره
قرار اولنمقده ايدى اوته جانبدن بونا پارته
لاينقطع مداوم حرب وجدال وبالاده ذكرى سبق ايلدكى

وجه اوزره روسیه حدودینه وارنجه غالبا نه
دسترس تلاصق واتصال اولمغله تلسیت نام شهرده
روسیه ایمپراطوریله ملاقات وتشیید بنای صلح
ومصافات ایدوب عقد ایتدکلری عهدنامه ده
دولت علیهٔ عثمانیه ایله ترک حرب اولنمق وافلاق وبغدان
دروننه عقد سند صلح اولنجیه قدر عساکر اسلامیه
کیرمامك شرطیله مسقو عسکری مملکتین مرقومتینی
تخلیه اتمك وتنظیم سند مصالحه ضمننده دولت
علیه ایله روسیه دولتی مناسب کوره جکلری محلده
طرفین مرخصلری جمع ایله مکالمه اولنمق وفرانسه
دولتی میانه ده توسط اتمك شروطی درج اولنمشیدی
دولت علیه فرانسه لونك مطالعهٔ سابقه سنه نظراً
تمامیت ملکی تعهد اولنه جغنی وافلاق وبغدانه دائر
شروط ملوثه نك تطهیرینی مامول ایدر ایکن عبارات
مرقومه شویله طورسون قلاع شاهانه نك رد وتخلیه سنه
دائر لفظ واحد ذکر اولنمیه رق یالکز مملکتینك تخلیه سی
شرط قلنمق بادیٔ استغراب اولمشدر زیرا بوناپارته
یالکز تمامیت ملك پادشاهی لفظنی درون عهدنامه سنده
درج ایتدیرمش اولسه مرخص معرفتیله سویلشیله جك

مواد جزئیات

مواد جزئیات مقوله سی قالوب مصلحت طبیعتیله تلسیتده
تکمیل اولنمش اولور ایدی تعبیر مرقومك اصلا ذکر
اولنمامسندن اکلاشیلان بودرکه ایمپراطورین مسفورین
بینلرنده عقد ایتدکلری شروط خفیه یه نظراً تمامیت
ملك خاقانی یه موجب خلل اوله جق اخر برکونه صورت
سویلشمش اوله لر بو تقدیرجه امور سلطنت
سنیه بغایت ملتزممدر دیو بوناپارته نك مقدملرده
اظهار واعلاندن خالی اولمدیغی خیرخواهی وغیرت
روسیه اوزرینه سفری تمامنه قدر باقی اولوب کندو
مصلحتنی اویدرنجه درحال تبدیل اصول ایلدیکی
وبالاده تفصیل اولندیغی اوزره جزایر سبعه ودوبره
وندیك ممالکنك ضبطی مثللو عهدنامه ده درج اتمدکلری
بعض مواددك ظهوری وبتخصیص روسیه لو
مجرد بوناپارته یه مراعاة انکلتره دولتیله سفری اختیار
ایلمسی عهدنامه دن خارج بعض شروط خفیه نك وقوعنی
مصدق دلائل صریحه قبیلندن اولدقلری ظاهردر
هرنه حال ایسه اخبار مذکوره ایله تلسیتده اردوی
همایونه برنفر فرانسه لو اوفیچیال ظهور اتمکدن ناشی
روسجق قارشوسنده سلوبوزیا نام محلده روسیه لو

ایله عقد مجلس اولنه رق متارکه سندی امضا اولندی
وچونکه تلسیت عهدنامه سی موجبنجه مصلحت دولت
علیه ده روسیه ایمپراطوری بوناپارتنك توسطنی قبول
ایلدیکی شرطی مندرج ایدی دولت علیه دخی
مرسومك توسطنه ناچار اظهار رضا اتمکدنناشی
اوفیچیال مسفور متوسط دولتك مأموری اوله رق
مجلس مکالمه ده حاضر بولندی امضا اولنان
سند متارکه ده اوتوزبش کون ظرفنده قلاع وممالك
شاهانه نك تخلیه سی ومقدمات بوزجه اطه سی
پیشکاهنده یداعدایه کرفتار اولان قپودانهٔ همایونك
ردی ویالکزودین قربنده روسیه لو ایله مخلوط اولان
صرب طائفه سی حقنه دخی ترك حرب اولنمسی شرط قلنوب
بغدانده اولان روسیه فلدمارشالی مصلحت متارکه دن
بشقه مذاکره صلحه دائر مأمور اولدیغنی انها اتمکله
محل مکالمه تخصیصی ومرخصان دولت علیه نك
تعیینی صددینه شروع اولنمق اقتضا ایدر ایدی
انجق اخبار مذکوره استانهٔ سعادته لدی الوصول
فرانسه ایلچیسی طرفین مرخصلرینك ملاقاتی ومصلحت
مصالحه نك مذاکره سی پارسه حواله اولنمق خصوصنده

کمالیله

کمالیله اصرار ایلدیکندن دولت علیه مسئولنه مسعف
برله پارسده مقیم سفیر دولت علیه یی مرخص
تعیین ایلدیلر تلسیتدن اردوی همایونه مصالحه
خبریله بوناپارته نك کوندردیکی اوفیچیال مسفور
رتبه لو ومعتبر برادم اولوب مصلحتك پارسه
حواله سنه دائر حرف واحد سویلمدیکندن غیری
کتوردیکی تحریراتده دخی اصلا بو صحبت مذکور دکل
ایکن وایلچی مسفور استانه ده هرنقدر مغالطه
اتمش اولسه بیله محل مکالمه نك تخصیصی بهرحال
روسیه لو ایله مخابره یه منوط ایدوکی سنك ایمپراطورینك
تلسیتده عقد ایلدیکی وصورتنی بوطرفه کوندردیکی
شروطده مصرح اولمغله برکره روسیه فلدمارشالنه
تحریر ایده لم بقه لم راضی اولورمی دیو جواب ویرلمك ممکن
ایکن والحاصل طرفندن سنوح اتمیوب استانه ده ایلچی
مرسومك ایجاد وپیدا ایلدیکی برنوع فساد ایدوکی
ظاهر ایکن مغالطهٔ صنعت امیزینه طیانیله میوب
دولت علیه ایله روسیه بیننده عقد اولنه جق صلحك
مذاکره سی پارسه حواله اولنمق کبی اصرار وادعایه کلمز
ومثلی نامسبوق بر تکلیف نوظهورك غایت عجله وسرعتله

قبولی نه کونه سبب خفی یه مبنی ایدوکی الحالان حل
اولنامش بر عقدهٔ مشکله در

جانب سلطنت سنیه دن مرخص تعیینی بیانده در

عقیب متارکه ده شروط مصالحه نك پارسده
مذاکره و تنظیمی خصوصنده مساعدهٔ سنیه ارزانی
بیوریلوب کیفیت حال روسیه لویه اخبار اولندیغندن
براز زمان مرورنده یاشده مقیم فلدمارسال طرفندن
برنفر او فیچیال ظهور ایدوب سند متارکه نك حاوی
اولدیغی مواد و شروط روسیه ایمپراطورینك مقبولی
اولمدیغندن تصدیق اولنمدیغنی انها و امر متارکه نك
صریلو حقنه دخی علی الاطلاق شمولنی ادعا ایلدی
اول ارالقده پارس جانبنه روسیه لو طرفندن مرخص
تعیینیله مذاکره یه شروع اولندیغی خبری ورودینه
آناً فاناً انتظار اولنمقده ایکن حسب القاعده پارسده
اقامت ایتمش اوزره ارسال اولنان طولستوی نام روسیه
بیوك ایلچیسی کلوب بوخصوصه مأمور اولدیغی
ودولتی طرفندن رخصتنامه سی ورودینه مترقب
ایدوکی وروسیه ایمپراطوری سند متارکه نك
شروطنی قبولدن استنکاف ایتمش ایسه ده مادامکه

مذاکره

مذاکرهٔ صلح در دست اوله حربه تصدی اولنامق اوزره
تحدید وقت و مهلت ایتمکسزین وعد و تعهد ایلدیکی
خبرلری ظهور ایدوب برمدت کذرانده ایلچی مسفوره
رخصتنامه کلدیکی ولکن اقتضا ایدن تعلیماتی
هنوز ظهور ایتمدیکندن مذاکره یه مباشرت ایده میه جکی
پارس جانبندن اخبار اولندی والحاصل کاه
تعلیمات کله جك کاه بونا پارته اسپانیا جانبنه
عازم اولمغله عودتندن نصکره بقه لم بقه البته برنظام
ویره جك وکاه روسیه ایمپراطوری طونه دن حدود
کسمك مراد ایده یور بونا پارته یازدی الزام ایده جك
دیو کل یوم برکونه عذر واهی تدارکیله امرار وقت
وزمان وارالقده برو جانبندن مرحوم طیار پاشا
وصدر اسبق علمدار مصطفی پاشا معرفتیله روسیه لو
منفرداً تنظیم صلح اولنمق ایچون خبرلر ارسال اولنه رق
اظهار رخواهش فراوان اولنمقده ایدی بومنوال
اوزره تاریخ متارکه دن اون درت آی مرور ایدوب
پارسده مصلحته مباشرت اولنمدیغی و مباشرت
امارتی دخی میدانده کورنمدیکی منفهم اولدی
نهایة الامر بونا پارته نك قوندا شی اسپانیادن طرد اولنوب

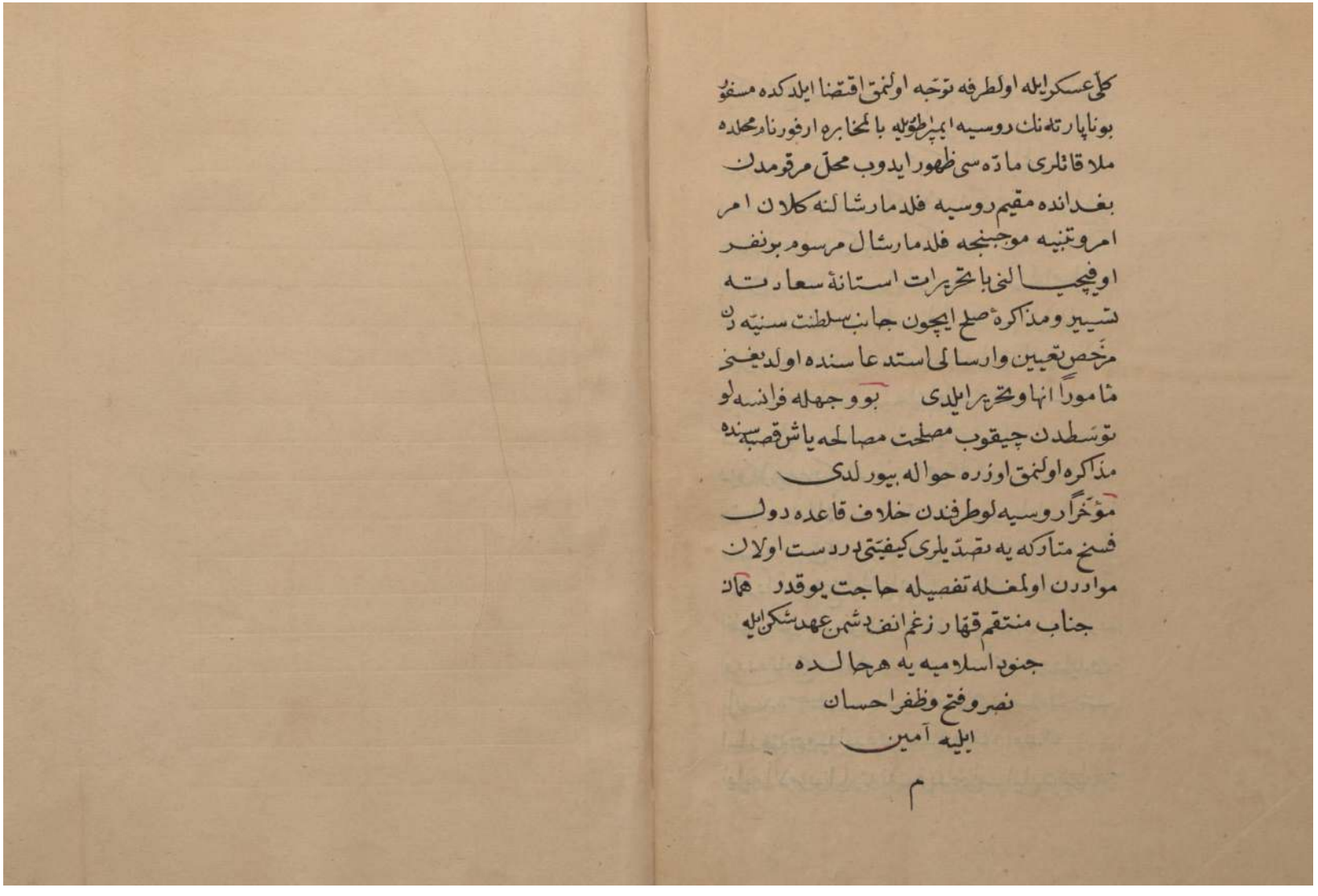

کلی عسکر ایله اولطرفه توجه اولنمق اقتضا ایلدکده مسفور
بوناپارته نك روسیه ایمپراطوریله بالمخابره ارفورنام محلده
ملاقاتلری ماده سی ظهور ایدوب محل مرقومدن
بغدانده مقیم روسیه فلدمارشالنه کلان امر
امر وتنبیه موجبنجه فلدمارشال مرسوم بونفر
اوفیچیالنی با تحریرات استانهٔ سعادته
تسییر ومذاکرهٔ صلح ایچون جانب سلطنت سنیه دن
مرخص تعیین وارسالی استدعاسنده اولدیغنی
مأموراً انها وتحریر ایلدی بو وجهله فرانسه لو
توسطدن چیقوب مصلحت مصالحه یاش قصبه سنده
مذاکره اولنمق اوزره حواله بیورلدی
مؤخراً روسیه لو طرفندن خلاف قاعده دول
فسخ متارکه یه تصدیلری کیفیتی دردست اولان
موادردن اولمغله تفصیله حاجت یوقدر همان
جناب منتقم قهار زغم انف دشمن عهدشکن ایله
جنود اسلامیه یه هرحالده
نصر وفتح وظفر احسان
ایلیه آمین

م